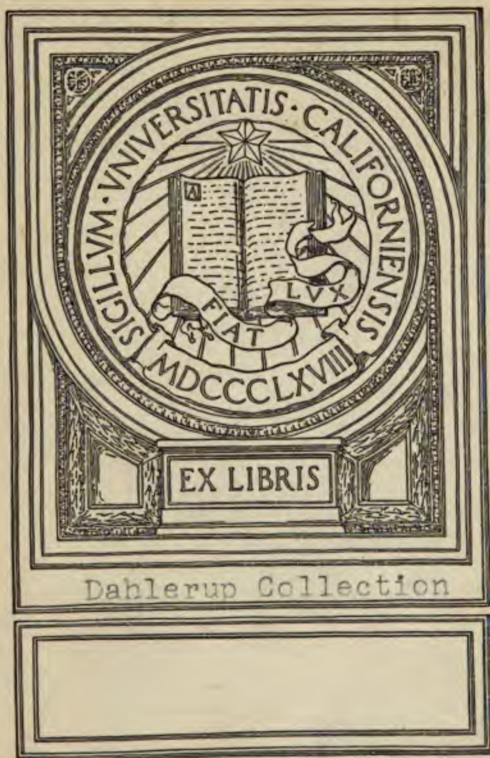

SIGILLVM · VNIVERSITATIS · CALIFORNIENSIS
FIAT LVX
MDCCCLXVIII
EX LIBRIS

1 marke = 8 öre
1 öre = 3 örtug (24 ört.
= 1 f
1 örtug = 10 penning
(240 penn.

Haff. Die dänischen Gemeinderechte 1908.

DET ÆLDSTE DANSKE SKRIFTSPROGS ORDFORRÅD.

ORDBOG

TIL

DE GAMLE DANSKE LANDSKABSLOVE, DE SØNDERJYSKE STADSRETTER SAMT ØVRIGE SAMTIDIGE SPROGMINDESMÆRKER.
(FRA OMTR. 1200 TIL 1300).

AF

G. F. V. LUND.

UDGIVET MED UNDERSTØTTELSE AF DET KGL. DANSKE VIDENSKABERNES SELSKAB.

KØBENHAVN.
C. A. REITZELS FORLAG.
TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE.
1877.

Dahlerup

Fortale.

Som en prøve på de sproghistoriske, etymologiske og leksikalske studier til vort modersmål, med hvilke jeg i længere tid lejlighedsvis, men stadigt har beskæftiget mig, indsendte jeg ifjor dette lille arbejde til det kgl. danske videnskabernes selskab, af hvilket jeg har den ære at være medlem, for af samme at få en understøttelse til dets udgivelse, da der under vore indskrænkede literære forhold ikke kunde være tale om, at nogen forlægger eller jeg selv uden tab kunde besörge omkostningerne ved trykningen. Selskabet tilstod mig 500 kroner efter at et udvalg, bestående af professorerne K. Gislason, P. G. Thorsen og S. Grundtvig havde udtalt sig anbefalende derom. Jeg skylder således her at yde selskabet min tak for at det er blevet muligt at få det udgivet.

Skönt denne ordbog kun er et stykke af de forarbejder, der henhøre til en sproghistorisk behandling af vort modersmål, udgör den dog dels begyndelsen dertil, dels et nogenlunde afsluttet helt i sig. Den behandler vort ældste skriftsprog, som det findes bevaret i de fire gamle landskabslove: *Skånske lov*, *Valdemars* og *Eriks sællandske love*, *Valdemars jyske lov*, samt de *sønderjyske stadsretter* for *Slesvig*, *Flensborg*, *Åbenrå* og *Haderslev*, ligeledes de *skånske byretter*, der nærmest slutte sig til Skånske lov, *Københavns ældste byret*, *Skånske* og *Sællandske kirkeret*, *Valdemars jordebog*, *Ribe oldemoder* (avia Ripensis) foruden nogle stykker i Scriptores rerum Danicarum, idet opgaven har været at samle

hvad her findes af dansk sprog indtil omtr. 1300. Når talen er om det ældste dansk sprog, da er ganske vist runeindskrifternes sprog det, som først kommer i betragtning; men til dette er her ikke taget hensyn, dels fordi sproget i de bevarede indskrifter (fra den yngre runeperiode) endnu står grundsproget så nær, at det væsenlig er det samme som dette, i visse dele (både ord og former) endog ældre end den i de islandske oldskrifter bevarede form, dels fordi der endnu savnes en fuldstændig og pålidelig bearbejdelse af dem, uden hvilken en almindelig sproglig undersøgelse ikke kan foretages med tilstrækkelig nytte. Men det særlige danske skriftsprog begynder også virkelig først med lovene, og den videnskabelige sproghistoriske behandling må såvel i grammatikalsk som leksikalsk retning, selvfølgelig med stadigt hensyn til grundsproget, søstersprogene og sprogarterne, gå ud fra disse ældste kilder og derpå efter tidsfølgen arbejde sig videre frem til den nyere og nyeste sprogform og sprogbrug. En videnskabelig ordbog kan ikke nöjes med at betragte sproget i dets nuværende skikkelse, heller ikke med at henføre det nuværende sprog umiddelbart til oldsproget, men forandringer og overgange må forfølges gennem tidernes gang, og den historiske udvikling påvises. For vort modersmåls vedkommende savnes endnu en sådan behandling og de bidrag, der haves, ere meget mangelfulde i sammenligning med hvad der er udrettet for andre sprog. I videnskabernes selskabs ordbog forfølges ordenes historie ikke planmæssigt; og skönt den flittige samler C. Molbech har givet ikke ringe bidrag navnlig i sit glossarinm, strækker dette dog langtfra til. Det var udtrykkelig forfatterens hensigt i denne ordbog over forældede ord ikke at medtage de ældste og benytte de rigeste kilder, lovene, men at indskrænke sine samlinger, der overalt bære ufuldstændighedens og tilfældighedens præg, til de nyere tider (13de til 16de århundrede). Samlingen står derfor som et afbrudt mellemled mellem oldsproget og det nyere sprog, og da vore ordbøger heller ikke medtage sproget fuldstændigt op til det 16de århundrede, bliver der et hul både foran og bagefter denne ordbog. Men det er netop i spörgsmålet om den historiske kontinuitet, at vore lovbøgers sprog indeholder en uvurderlig skat, og skönt tiden, da de nedskreves, ikke var

sig bevidst, i hvor nöje sammenhæng den stod med oldtiden og dens sprog, er det et af de vigtigste og interessanteste resultater af lovsprogets undersøgelse, at dette viser sig overalt (hvad sprogstoffet angår, medens formendelserne for det meste ere afslebne) at stå i den nöjeste forbindelse med grundsproget. Næsten alle ord lade sig henføre til den oldnordiske eller islandske oprindelse, naturligvis med undtagelse af sådanne, som i alle de gotiske sprog ere indkomne fra Latin; kun yderst få må antages for at være komne fra Tysk; hvoraf det fremgår, at den sydfra kommende indflydelse, der siden blev så overvældende og belæmrede sproget med mange fremmede bestanddele og en fordærvet, unaturlig skrivemaade, endnu indtil 1300 var umærkelig her i landet. Thi gennem den forvanskede skrivemåde genkendes altid let den ejendommelige danske lyd og form.

Nærværende lille ordbog skulde da i al sin korthed og fordringsløse form, så fremt den nogenlunde svarer til sin bestemmelse, tjene til at udfylde det ovennævnte hul i den danske leksikografi. At arbejdets hovedmål er det rent sproglige, har jeg villet angive ved den første titel; men det er selvfølgelig også mit håb, at det kan tjene til hjælp ved læsningen af vore gamle love tillige hvad stoffet og indholdet angår. Vel er jeg ikke jurist og savner den lovkyndighed, som ikke erhverves ved den blotte læsning af de gamle islandske, norske, svenske og danske love, og vel indrömmer jeg sandheden af J. E. Larsens ytringer (saml. skr. 1,226) i anmeldelsen af prof. Foughner-Lundhs oversættelse af Bergens gamle bylov: at for at kunne gengive de forældede ord med de rette tekniske udtryk, er det nødvendigt at man er fortrolig med det gamle juridiske sprog og tillige jurist eller velbevandret i nutidens lovsprog; thi til et glossarium til de gamle love ville juristerne lige saa vel som sprogforskerne vide at stille fordringer; men jeg har på den anden side benyttet, hvad der i denne retning stod til min rådighed, og navnlig haft sagkyndig bistand af en ung fagmand, min forhenværende discipel, cand. juris V. A. Secher, hvis retshistoriske lærdom forhåbenlig har bevirket, at i det mindste det betydeligste, der kunde være at iagttage, har fået det rette udtryk. Han har under bogens trykning gennemgået de enkelte juridiske udtryk og meddelt mig sine

bemærkninger, for hvilke jeg er ham megen tak skyldig, medens iøvrigt ansvaret for, hvad der endnu måtte være ukorrekt, falder på mig selv. Ved siden af de lovkyndige forfattere: Ostersön Veylle, Kofod Ancher, Vidalin, Kolderup-Rosenvinge, Schlyter, Steemann, Larsen osv. vil man finde benyttede de sproglige og historiske undersøgelser af N. M. Petersen, Molbech, Thorsen, Rydqvist, Rietz, Aasen, Wimmer, Lyngby, Paludan-Müller, Kinch, A. D. Jørgensen, O. Nielsen, J. Steenstrup osv.

At alle fire gamle danske love samt stadsretterne er behandlede sammen og i sproglig henseende betragtede som stående på næsten samme trin, uagtet der er öjensynlige forskelligheder, er det formentlig her ikke nødvendigt udførligere at påvise rigtigheden af. Jeg skal kun fremsætte det som min mening (i modsætning til N. M. Petersen i sproghistorien), at der sikkert ikke er nogen egenlig tidsforskel men kun stedsforskjel mellem sprogformen i håndskrifterne, og at alle fire loves sprog derfor både leksikalsk og grammatikalsk bedst lader sig hehandle under et. Der opstå rigtignok vanskeligheder ved de betydelige forskelligheder i skrivemåden af de mange håndskrifter, som dels bero på deres alder, dels på afskrivernes personlige ejendommeligheder, dels vel også på stedet, hvor de ere skrevne, så at det ofte er umuligt selv indenfor samme lovs område at komme til en bestemt form; men til gengæld ere disse afvigelser i reglen ikke större, end at det oprindelige kan skelnes fra det sildigere. Jeg har ikke benyttet noget större apparat, men væsenlig holdt mig til den nöjagtige gengivelse af det ældste og bedste (eller for det bedste ansete) håndskrift i Thorsens udgaver, efter hvilke mine kildesteder ere anførte. Det helstøbte i disse udgaver erstatter ganske vist ikke det rige apparat og den kritiske behandling, som findes i Schlyters udgaver af de gamle svenske love, men for mindre håndudgaver må denne udgivelsesmåde uden spörgsmål foretrækkes for den af Petersen forsøgte ved jyske lov, hvor den normaliserede både tekst og retskrivning på intet punkt lader læseren vide, hvad det er der bydes ham. Foruden Thorsens udgaver har jeg benyttet Schlyters af Sk. l., Kofod Anchers, Rosenvinges og Peter-

sens af de andre love. I en kort ordbog, som denne, der væsenlig har en sproglig opgave, kunde det ikke være hensigten, selv om det ellers havde været mig muligt, at søge at oplyse og forklare de mange dunkle, tvivlsomme og usikre steder, hvilket hører til en kommentar, ikke til en ordbog, og som har sin plads i retshistorien og særlig antikvarisk-historiske undersøgelser, af hvilke der i vor tid fremkomme mange med vigtige og interessante resultater; men på den anden side måtte der dog optages det vigtigste af det således vundne udbytte og gives bidrag til forståelse af mange enkelte steder og udtryk, for så vidt jeg var istand dertil. Jeg har helst villet forklare lovsproget af lovene selv, med benyttelse af de ældre islandske, norske og svenske love samt med henvisning til det nyere danske lovsprog (Chr. 5. danske lov). I sproglig henseende har jeg overalt, hvor det nogenlunde sikkert lod sig göre, straks henvist til det tilsvarende ord i grundsproget, som her er kaldt i s l a n d s k, ikke oldnordisk, — ikke fordi jeg har skiftet mening heri og opgivet den i mine tidligere sprogarbejder brugte benævnelse, men fordi den første passer bedre til grundsproget som fremtrædende i den med lovene omtrent samtidige islandske literatur, hvis sprogform således er ligestillet med lovsproget selv. Dernæst er givet det tilsvarende nydanske ord som oftest med tilföjelse af et eller flere nærmere forklarende og bestemmende udtryk. Derefter er anført steder af de kildeskrifter, hvor ordet forekommer. Endelig er der tilföjet en realfortolkning enten af det enkelte sted, når det gav særlig anledning til en sådan, eller af udtryk, som trængte til en nærmere juridisk oplysning, ligesom der også stundom er hentet oplysning fra Svensk, Norsk og folkesprogarterne eller fra sammenligning med sildigere tiders sprogmindesmærker (Harpestreng, Cod. A. M. 187 (lægebog), P. Låle, Rimkrøniken, Lucidarius, den ældste danske Bibeloversættelse, P. Eliæ, Chr. Pedersen, Vedel, Folkeviserne osv.) Hvad bogstaveringen angår, da måtte der vælges en bestemt form for ethvert ord, og da navnlig den, hvori det findes i den ældste skikkelse, i de bedste håndskrifter; derefter er ofte tilföjet andre, sildigere og vaklende skrivemåder; men ikke sjælden er for tydeligheds skyld en anden form opstillet på sit sted i rækkefølgen med henvisning til

ordet der, hvor det er oplyst. Kun ere de åbenbart tyske skrivemåder (især i Flensb. cod. af jyske lov) w, c, ch, z, ü, osv. ombyttede med de almindelige danske; þ er beholdt, hvor det findes, og i rækkefølge indordnet med th som ét bogstav forskelligt fra t. Citaterne ere efter Thorsens udgaver, bøger og kapitler, S betegner skånske lov, V Valdemars sællandske lov, E Eriks sællandske lov, J Valdemars jyske lov, Fl. Flensborg stadsret (hvorimod Flensb. betegner Flensborg håndskriftet af jyske lov); Sch. angiver Schlyters udg. og glossarium af skånske lov. De øvrige forkortelser ere formentlig let forståelige af sig selv. Nogle rettelser og tilföjelser følge her efter. —

Århus katedralskole d. 28. juli 1877.

G. Lund.

a (å)

a — læses å, som det og stundom skrives aa —, isl. á (å) stor å, J. 1, 56. For sunnæn a ɔ: syd for åen (Kongeåen), betegner Sønderjylland. se Thorsens fortale til Jy. l. s. 2.

a — udtales å — isl. á (på, der i ældre dansk hedder upaa, oppæ = isl. upp á) i S. med hf. og gstf. om en væren på eller retning hen imod: 2, 13 a þingi, 7, 9 a gatustæfnu; overført: 3, 13 a møþrini, 7, 11 trøstæ sæ a næfnd; — med gstf. 7, 9 fara a lanzþing, 2, 13 gangæ manni a hændær, 1, 18 kallæ a; om tiden: Sk. kirk. 14 a þemmæ timum —. Som biord løst tilföjet (med udeladelse af det styrede ord) S. 7, 8 ok a tyltær eþ ɔ: og derpå nl. give t. e.; 9, 9 ok a tvigildis; 9, 13 ok a tre mark. — I J. 1, 8 a thingi; 1, 32 a thri thing; fortalen: a landæ; om tiden: fort. a domædagh; overført: fort. a danskæ; 1, 1 skilnæth a — jfr. skil a 2, 7; 3, 28 a bøttæ bøtær ɔ: på (efter) givne bøder, hvad der S. 5, 6 hedder: ofna bøtær bøtæ. — I betydn. imod: J. 2, 82 brytæ hælgh a sin husfrø; 1, 15 og 20 og 30 kallæ a = a kallæ; 2, 5 a mot, sværæ ell. liusæ ell. delæ a hand; løst tilföjet: 2, 82 hælægh a brytæ (begå helligbrøde derpå); a logh (ed derpå). — I V. og E. bruges a omtrent paa samme måde V, 2, 31 a bøttæ bøtær ællær a bøtær fæstæ ær tho a gruth gifvæn; 2, 16 og 18 vitnæ (vitæ) a hændær, a hand. — E. 2, 5 a bøtær bøtæ; 2, 10 a fæstæ bøtær.

a er tredie person ent. nut. af æghæ, eghæ, isl. á — af eiga; det har således sikkert været udtalt å. I S. hedder det: aghæ ell. aa, i J. 2, 16 eghæ; 1, 13 og 2, 26 fortid: atæ, attæ, udtalt åtte, som det skrives i senere dansk. Bruges med følgende navnef. 1, 4 og 41 a at næfnæ ɔ: har at, skal, bør nævne; arf a e fram at gangæ. — V. 1, 1, 2 ate = 3, 3 atæ; 1, 1, 7 agæ = 1, 1, 12 æghe = 1, 3 ahæ; 1, 20; 2, 29 aghæ. Med følgende navnef. 1, 1, 4 a at væræ; 1, 1, 8 a fram at gangæ. — E. aghæ, aa; 1, 29 attæ = 1, 42 atæ. Med følg. navnef. 1, 42.

aalderløs, alderløs, Fl. 9, hvor d. platt. tekst har olderlose: a. arfskift om umyndiges, mindreåriges arv.
aaz Fl. 85 er isl. áss, der ligesom gl. d. ås betegner en bjælke; her om skibsmast, s. d. ældre stadsret: lignum qvod dicitur mast.
abbat, isl. ábóti (abbed) J. 2, 65. Jfr. Vidalin skýring. 84.
abethæs forekommer to gange i J., fort. at væriæ for all thet thær abethæs og 1, 22 svaræ for — hvat sum thær abethes. Petersen skriver begge steder å bethæs; men ligesom betyd. er klar: påkommer, tilstøder, således er ordet selv ikke kendt andenstedsfra; thi af bethæs kan det ikke komme, s. dette ord.
adelborgere (bofast borger, selvejer) og adelgang (hovedlandevej, der forklares ved: hærstræde som adelgang pleyer at vere — er nyere, i sildigere hdskr. forekommende ordformer jfr. adthelvægh J. 1, 56 og adthelbondæ J. 2, 51, hvilke ord almindl. skrives athælbondæ (oþolbondæ) og athælvægh, s. disse ord.
advent (lat. adventus): advent V. 2, 83.
af, isl. af (af) fhord, i S. m. hf. i betydn. 1) af: 1, 3 fa cristindom af presti; 1, 13 nokæt af þy værþe; 1, 5 af fæþrinis iorþo; 1, 4 tolf næfnder mæn af kyni sinu; 7, 9 af ny (på ny). 2) fra: faræ af þingi, 5, 34 takæ ben af sare, 9, 23 dømæ øræ af þiuf ell. 7, 20 huþ af þræli; 1, 18 løs af krafæ (fri for krav). 3) om: forordn. af 1216 vitæ af sak, Sk. byret 50 sighiæ af gærning. Efter isl. sprogbrug er denne betydn. almindl. langt ned i tiden, s. Molb. gloss. 4) som biord: 5, 11 lim ær af —. 5) som bindeord = of (hvis, om) S. 8, 1; Fl. 9. — J. har af i samme betydn., dog vekslende med of i bet. om 1, 6 og 14; 2, 7, hvortil også hører: af lengi (vort: om længe, langt om længe, alt for længe). I bet. på: af thing, af næsta thing; af: døth af barnæ 2, 29; sæktæth af styresmæn; imod: 2, 16 af hans eghæn viliæ; 1, 8 af frændæ rath; som biord: 2, 76 takæs af = af takæs; som bindeord = um (hvis, om) 2, 9. — V. og E. af i samme betydn. V. 3, 3 af the ær (af dem, som); som bindeord (= of, dersom) 1, 14 og 20; 2, 21; jfr. of. — E. 2, 26 som bindeord (om, dersom); ligel. Fl. 1.
afat, skrives også avat S. 9, 5: det kommer riml. af af — ætæ og har bet. „afæden“. Vidsk. selsk. ordb., der kender formen af-aat, giver en urimelig forkl. ved avat.
afdømæ — af dømæ (ved dom forbyde, afskaffe) E. 2, 49 afd. af kornæ ulaghæ haslæ.
affarefæ — af: af — faræ og fæ (hittegods) E. 3, 54. Hvorfra Rosenvinge har betydn. „driftekvæg“, jfr. Chr. 5. d. l. 5, 9, 4, er ikke klart.
afgangæ — af: gangæ (gå forbi, være sluttet) V. 3, 23; E. 2, 6 og 9 afgangæt ɔ: lovlig afgjort. E. 3, 1 af hanum gangæn = h. afgangæn (fradömt).

afgiftæs — af: giftæ (giftes bort, g. ud af fællig) V. 1, 1, 1; men E. 1, 40 at give slip på, opgive, jfr. 1, 18 og J. 3, 63, hvor læsemåden afgiftæ veksler med afgivæ.
afhardr, s. of.
afhog, afhug, isl. afhögg, af huggæ (afhuggen) S. 5, 28; J. 2, 14 (afhuggen af lemmer); V. 2, 11; 3, 12; E. 1, 43; Fl. 23. — Hertil hører udso.
afhoggæ (afhugge) fort. afhiog S. 6, 1, = afhuggæ J. 3, 25; E. 2, 33. Senere bruges det i betydn. „halshugge", isl. afhöfða.
afhændæ, isl. afhenda (afhænde) skille sig ved. S. 1, 11; 3, 1 afh. sik guþ (ved mened); 4, 13. J. 1, 3; 2, 65 og afhendæs 2, 68. V. 1, 4 og 17; 3, 6. E. 3, 8 og 36.
afkumænd, isl. afkvæmi (afkom) J. 1, 4 = afkømd V. 1, 1, 3 = afkumændæ, afkummændæ V. 1, 20. — E. 1, 17 afkumænd.
afkøpæ — af: køpæ (afkøbe) E. 2, 69.
aflagh — af: aflæggæ (aflagt?) E. 1, 33.
aflandæs — af: land, isl. aflendis, tillo. aflends (borte fra landet) E. 1, 34 utænlandz allær aflandæs (hvor begge ord synes at have samme betydn.)
aflæ, isl. afla (avle; isl. har gerne bet. udføre, erhverve) avle: S. 1, 5; 3, 17 a. barn viþær konu. J. 2, 19 barn aflethæs. V. 2, 45 aflær man barn. E. 1, 50; 3, 38 a. børn. — erhverve: S. aflæt ok uaflæt (gods). V. 1, 2 iorth ær sithen var aflæth.
afrikis — af: riki (uden for riget) V. 3, 13 = aflandæs, utænlandz.
afræt, isl. afrétt (ævret), sv. afrad, senere d. afreds mark ɔ: den mark som efter sædens indhøstning opgives til kvægets græsning. E. 2, 74 = afræth E. 3, 20.
afsighiæ, isl. afsegja (afsige) S. 6, 5 og 8, 2: afsighiæs med hf. ɔ: frasige sig.
afskiftæ — af: skiftæ (udskifte) fordele ved skifte. V. 1, 6; 3, 13. E. 1, 14 og 43; 2, 69.
afskiuthæ — af: skiuthæ (forskyde, forkaste) V. 3, 13.
afskæræ — af: skæræ (afskære) S. 4, 10; 9, 15 korn ær afskoræt. E. 2, 33.
afslæt — af: sla (afslåen, afmejen) J. 2, 73.
afsættæ — af: sættæ (afsætte). Fl. 124.
aftakæ — af: takæ (aftage) J. 1, 1 og 2, 1 = vrækæ (vrage) rejicere judices, hvad der i V. hedder afskiuthæ.
aftæn, isl. aptan (aften) dagen för en fest. S. 9, 11 pingiz aftæn. J. 2, 83. Fl. overskr. fyrmer vor frugh aftæn ɔ: Mariumessa fyrri (Mariæ assumptio) d. 15 avgust.
aftær, æftær, atær, isl. aptr, sv. apter (atter) tilbage. S. har mange sammensætninger: 1, 19 aftærføræ, 3, 10 aftærtakæ = afftre Hadersl. byr. 30 (tage tilbage), hvilket ogsaa sstd. skrives

efftre (jfr. isl. aptr, eptir); J. 1, 15 aftærføræ; 1, 34 aftærkalla; E. 1, 14 aftærsitiæ (blive tilbage). V. 1, 1, 12 aftær igen; 1, 17 fa aftær (få tilbage); 2, 16 atær.

afund s. avund.

afællæ — af: fallæ (tilfalde, som en forpligtelse) J. 3, 57.

afæltæ — af: æltæ, isl. elta (drive ud, jage bort) S. 9, 11.

afæriæ — af: æriæ, isl. erja (afplöje) J. 2, 73. Navneord afærth (opplöjning).

aføræ — af: føræ (føre ombord, indskibe) J. 3, 6.

aghæ = eghæ, isl. eiga (eje) J. 2, 6 i nogle hdskr.

aghæ, aughæ, agæ, affue, isl. agi (ave) tugt, frygt. J. 3, 43, hvor andre læse trusæl; 3, 21 aghæ valdær mest gørsum ɔ: frygt (for den dræbtes frænder) volder mest (desto större) mandebod.

agnbak, agnebak, afnebag: et skældsord af uvis oprindelse og betydning V. 3, 13. S. Vidsk. selsk. ordb., Schlyters gloss. til Vestgøt. l., Molb. gloss. og Ostersøn Veylle 35.

agrøthæ, af isl. gróði (grøde) af gróa (gro): afgrøde. J. 2, 60. Den gl. d. udg. årsgrøde.

ahaldæ, isl. halda á (holde på, beholde, besidde) J. 2, 30. E. 3, 6.

ahøræn, af: høræ (påhør) E. 3, 68. = ahøræ: at grannæ ah. Sk. kirkel. = at gr. ahørandæ. Sæll. kirkel.

ak, isl. ek (jeg) = iak, iek. V. 1, 1, 16.

akallæ, af: kallæ (påkalde) fordre. J. 1, 49; V. 1, 5 akallæ = kallæ a. Deraf no.

akallæn (fordring) J. 2, 21 = akallænd J. 1, 57.

akarn, isl. akarn (agern, frugten af eg) sv. ekållen. S. 11, 11.

akkaræ, isl. akkeri (anker) skibsanker. E. 3, 58. I Rimkr. og P. Låle: akker, akkere. Deraf akkerhaald (af haldæ) Sl. gl. str. § 57 (ankerplads); Fl. 89; og Fl. tidl. stadsr. 71 anckerhalt, jfr. P. Låle. n. 922 at hafve got akkerehold.

aktæ, isl. akta (agte) vurdere, beregne. J. 1, 30 aktæs tha væriæns thrithing ɔ: som værgens beregnes da en trediedel.

akæ, isl. aka (age) køre, dels uindvirk., dels indvirk. (køre noget på vogn) S. 8, 2. J. 2, 75; 3, 32 akæs thæthæn. E. 2, 64 og 74 a. mat ut; 2, 58 akændæ.

akær, isl. akr (ager) S. 4, 11; 13, 1 liggi ofna ugildum akre ɔ: være ugilder. V. 3, 5 thre akræ; J. 1, 47 akær; E. 2, 55. — Sammensætn.: akærfriþ S. 9, 15. akærgiald S. 9, 2. akærgærþe S. 9. 18 up takæ sit ak. akærspial (af spillæ), ødelæggelse af mark = Vestgøt. l. akerskeþi. S. 9, 2. akærfrith J. 3, 47. akær ran J. 2, 72 (hvor ordet forklares).

akæræ = kæræ a, isl. kæra á, navneord: ákæra (påklage) J. 2, 61.

al, isl. allr — öll — alt (al) findes i mange forskellige former. S. 2, 4 aldær, alt (der bruges som biord: 1, 22 ær alt døttær,

alt that sama, gaurke del, sa.
2. 3. 27.

1, 23 havir bondæn alt synir ɔ: lutter sönner); alt til (lige til); 2, 6 alt ithæligæ; 5, 11 mæþ allu (aldeles); 5, 9 aldræ først; i betydn. „hel" 2, 10 al hovoþlot, 16, 2 alt þing. — J. har ol, ollæ (for: al, allæ), (ligel. Fl. overskr. og 7 oll iorth); 1, 6 alt qoskap; 2, 27 mæth allæ; æi mæth allæ ɔ: aldeles ikke; alt enæ (alene) 1, 24. V. 1, 1, 14 al som intetk. flt.; allæ, men også aldræ mannæ 1, 12; aldre (aldræ) først (allerførst) 3, 13. E. 1, 24 mæth allæ (aldeles, tilfulde, med fuld virkning); 1, 33 ey mæth allæ (aldeles ikke); 2, 70 hf. flt. allum. Jfr. alz.

alagh (af a og læggiæ) pålæg. Fl. 17 oll alagh thær by aleggæs.

albogh, isl. ölnbogi, ölbogi, gl. sv. alnbughi, albogi (albue) V. 2, 9.

aldelis (ɔ: i alle dele) fuldstændig, ganske. Hadersl. byr. 39.

aldræ, aldre, aldrigh, isl. aldri, aldrigi, sv. aldri (aldrig) S. 3, 2 aldrigh; J. 1, 2 og 32 aldrigh; men 3, 23 har Flensb. aldær; 2, 6 aldrik; 3, 23 aldrigh the sithær (ikke desto mindre, alligevel), jfr. Grundtvigs Danev. 1, 56. V. 1, 10 aldræ = 1, 12 aldry = 2, 18 aldrik. E. 1, 34 aldræ = 2, 55 aldre; 3, 31 aldræ thys sithær.

aldung, isl. öldungr (olding, uden særlig hensyn til alder den i sin kreds ved byrd, formue eller dygtighed fremragende og ansete mand), S. 4, 7 aldunge bøndær; E. 2, 54 aldungæ. Jfr. Chr. 3 Kolding. reces. art. 27 og Fr. 2 Kallundborg. rec. art 7. oldinge, A. Sunes. lat. vers. af S. IV, 8 prudentiores totius provinciæ qvos oldunge bønder nominant, modsvarende i hens. til skeltrætters afgörelse æghær i J. 1, 52, jfr. A. D. Jørgensen i Å. f. n. o. 1872, s. 290 fg.

aldæfathær (bedstefader) S. 3, 10; J. 1, 4 = aldefathær E. 1, 8. — aldæmothær J. 1, 4.

aldæn, isl. aldin (olden) J. 3, 35.

aldær, isl. aldr (alder) J. 1, 7 til aldærs kumæn. E. 1, 7 kumæn til aldærs (den der er fuldvoksen, myndig). — aldærman Fl. 124 er gildeoldermand. Betydningen af aldærmæn i overskr. er derimod uvis. aldar to. se al

åldz s. als, alz.

alf s. half.

alkyns nyere form for alzkyns, alskyns, isl. alls kyns (alskens) J. 3, 60. Skrives Hadersl. byr. 6 alkens.

allehandæ, isl. allra handa, sv. aldra handa (allehånde) i nyere hdskr. Jfr. P. Låle 383 een haande (ét slags). Fl. 22 all hand net (al slags fiskegarn).

allfarvey nyere form = aþulvægh.

allugatu S. 2, 6 burde rettere hedde allæ gatu, som gstf. af all gatæ, brugt som biord: hele vejen. Jfr. framgangæ.

allælund (alle lund, på enhver måde, aldeles) S. 7, 12.

alminning, almænning, isl. álmenning (alminding) udyrket land, skov, hede, mose o. s. v., der var er fælles ejendom for

alminnigsvægh. Vald. jordeb. 39.

uldem jordeb. 47.49 ta selva que dicitur et oppida inde facta

en bys beboere eller tilhørte kongen, S. 4, 6 og 11, 5 alm. skogh, alm. vatn. J. alminning — theræ a konung iorth ok bøndær skogh. E. 2, 49 almænnings thing (almindeligt ting, hvor alle mænd indfinde sig), Riberrettens placitum commune.

almussæ,, isl. almusa, ölmusa. (almisse) E. 3, 10 at alm. gangæ (gå at tigge). Skrives allmes Hadersl. byr. 14.

almænt (alment, af alle — mænd) som biord. Nyere form.

alopæ E. 3, 18 synes, hvis det skal betragtes som to ord a lopæ, at være: i løb, på flugt, men hvis det er ét ord, at være: bortløben, fugitivus, skönt a da skulde være af. Isl. áhlaup = athlaup bet. overfald. Jfr. løpstig. Det kort efter sstd. forekommende aløghæ synes at måtte opfattes i samme betydn., men er vistnok forskrevet.

als, alz, aldz, egl. ejef. af al brugt som biord. S. 3, 20 alz iki (aldeles ikke) = E. 1, 34 alz ækki; V. 1, 21 alz ækki (aldeles intet). — J. 3, 26 alz (alsz) unæt (ganske ubrugelig); til als: E. 1, 2 til 40 ukær æræ aldz (ere tilende); 1, 34; jfr. isl. at vera allr, sv. vara alt, t. all sein (være forbi), s. min Oldn. ordföjn. 231.

Tdskr. f. fild. n. R. II. 287.

alstæ forekommer E. 1, 43 som forstærkende biord: alstæ mykæt at — ɔ: det er alt meget, alt nok at —. Jfr. isl. helzti, allra helzt at — (allerhelst at —). Det er næppe, som nogle mene, dannet af al, alz, men snarere af helst.

alvægh (ale-vej) Vald. jordeb. 39 stednavnet al. s haghæ, s. vægh

altæræ, isl. altari (alter) Sk. kirkel. 2 altæræ horn (prydelse på alterhjörnerne) og 1 altaræsten (alterbord); Sæll. kirkel.

alæn, isl. alin (alen) J. 1, 56: 14 alnæ breth. Fl. 36 mæth alnæ. alnetal: sælisæ, skæræ ut i a. Sildigere ord.

ambut, isl. ambátt, ambótt (tjenestekvinde, trælkvinde) V. 3, 12 hans sæthis ambuth ɔ: kammerpige, stuepige, jfr. sæti.

anboth, anbuþ, isl. andboð (redskab). S. 5, 10 mans a. i brokum = lønlige ting ell. lem, hemelig ting. Der tilföjes: mistær han ens þeræ (nl. anbuþæ ell. ræþiæ); og det følgende viser, at der ved ordene: en þo ær ok et af þæm —, þæt ær en pint, menes den höjre, der agtedes lige med hele anbuþ, fordi den ansås for nødvendig til at avle mandligt afkom. J. 3, 25 mans a. thær i brokær hængær, men 2, 94 gorth anb. ɔ: redskab, bohave, ligeledes V. 2, 32. Hadersl. byr. 29 skeffte anboth (redskaber med skaft).

and — læses: ånd, isl. önd, andar (ånd) J. 1, 2 hin helægh and, hins hælghæ andæ.

andræ lund — af andræ flt. af annær og lund (anderledes) S. 4, 7; 7, 11 (hvor yngre hdskr. have andræ handæ). J. 1, 36 andærlunde; 2. 68 andærlund.

andærstæt — af annær og stath (andensteds) J. 1, 37.

andsvaræ, isl. andsvara (svare, have ansvar) a. fore guþi. Nyere ord.

andvarthæ, isl. andvarða ([over]antvorde, svare for en ved

retten) J. 2, 63 a. for rætær; 2, 87 a. i hand (overgive i hånden); 2, 87 fortid: andvarth. E. 2, 32; 3, 38 (udlevere).

angærløs, isl. angrlauss af angr ɔ: bekymring (angerløs, sagesløs) J. 2, 9 og 89.

anivæ V. 2, 29 s. nivæ.

anlæt, isl. andlit, sv. anléte, t. antlitz (ansigt) J. 3, 29 (også skrevet hanlætæ). E. 2, 36 anlætæ og 2, 45 andlætæ. Hadersl. byr. 21 anlett.

annær, isl. annarr, skrives også annæn, annan, ænnen, ennen (anden) en anden: S. 13, 6 viþær andræ konu, en anden ɔ: fremmed kone; 1, 27, en — annær (den ene — den anden); 2, 3 hvær annær (hverandre, egl. enhver den anden). 2, 5 all hin annur (alle de andre); 15, 6 a. þerræ (alteruter); — 7, 12 den anden: en — annær — þridi; — 1, 16 annæt barn (et af to börn); 1, 7 a. þeræ 3, 12 annær — annær (en — en anden). — 1, 18 (nogen), hvilken betydn. (aliqvis, ikke: alter) er hyppig, selv om der følger annær efter. — J. på de samme måder: 1, 8 ander frender (andre frænder); 2, 18 annæn konæ; 1, 7 annæns mans; 1, 1 hins (hin) annæns; 1, 4 og 52; 2, 8 annæt (a n t, der også skrives Fl. 45 og 63; Hadersl. byr. 36 ant time, anden gang). 1, 57 andær mæns (ejef. flt.); fort. Valdemar konung annæn; 1, 17 annæn væghæn — annæn væghæn (på den ene — på den anden side). — V. 1, 6 annær; 1, 1, 5 annæt; 1, 5 andræ mæn; 2, 14 andrum (hf. flt.); 1, 1, 9 annæn — annæn (den ene — den anden). E. 1, 34 nokær andræ; 2, 36 annænt (for: annæt); 1, 3 annæt theræ i intetk. om to levende væsener af forskelligt kön, efter islandsk sprogbrug. Fl. 61 annæn næst dagh (den næstfølgende dag, anden dag derefter). Sammensætn.

annærstaþe, a n n æ r v a g h S. 5, 23; a n n æ r s t a t h V. 2, 36; E. 1, 28.

annøþoghær, i nyere hdskr. anøthigh, annothuc S., a n n ø d u g h æ r Sk. orb. m., a n n ø g h, a n n u g h, a n n o g h V., a n n ø d i g h, a n n u g h E., isl. ánauðigr (servilis, mod. fræls). S. 3, 19; V. 2, 32 hion frælst ællær annøght; 2, 45 annoghtæ hion (livegent tyende); 3, 12 annught; 2, 20 annøgh man. E. 3, 16 annught, annugh (annogh); deraf

annoghdom E. 3, 18 (er vel ét ord) = a n n ø t h æ n d o m S. 6, 8 (trældom).

anstath, a n s t æ t h — af annær og stath (andensteds) J. 2, 67 og 68. Jfr. annærstath.

antigh, a n t u g h, æ n t i g h, a n t i (ant, end, ænt), i nyere skånske håndskrifter annær tvigiæ, isl. annarr tveggja (en af to, alter), som biord: ænten, sv. antingen. J. 1, 6 a. theræ = sstd. annæn theræ; 1, 8 mø æth nokær ænki antigh. E, 1, 31 anti theræ. Som biord ere sildigere former: anthin, entigen, enten o. s. v. J. 1, 30 antigh — æth (enten — eller); 2, 4 ant; 1,

38; 3, 55 æntigh (antugh) — æthæ; 1, 26 antigt klostærmæn æth andræ mæn. — V. 1, 1, 16 ante — ællær: 2, 31 anti — ællær; 2, 7 antæ — ællær; 1, 2 anthæ — ællær. Anti kan også bruges istendenfor ællær: V. 2, 32 rithæ anti gangæ, jfr. ællær; ligesom dobbelt anti — anti E. 3, 25; E. 3, 22 anti andræ ɔ: eller andre; 2, 59 anti ær fæ synes at være: (noget andet) eller fæ = anti (man) ær fæ; 3, 32 tha bøtær han anti thet gar uppæ hans frith (eller det går = ellers går det —). Hadersl. byr. 16 antug — æth.

antvorthæ V. 2, 44 = andvarthæ.

apældgarth, isl. apaldrsgarðr (abildgård) frugthave. J. 3, 60.

ar — læses: år, isl. ár (år) S. 3, 15 ar ok dagh. J. 1, 23 ar ok dagh, that ær iamling ok sex ukæ; 2, 6 allæ timæ ars; 2, 82 allæ timæ a aræt; 3, 3 og 58 at aræ (ad åre). V. 1, 1, 14 ar = 2, 43 år. E. 1, 48 um aræt (aret) ɔ: hvert år. Fl. overskr. aar; 95 aar ok dagh.

ar, isl. ör, sv. ärr (ar) skrives J. 3, 30 arr; V. 2, 16 ar̄ (Thorsens udgave); E. 2, 36 og 42 arr.

ardagh, isl. arðr (plov) af erja — plöjning. V. 2, 50; S. 4, 5 ardage eller arþdaghe (for hvilket også findes ardrøgh, arthdragh, måske af arðr og draghæ). Jfr. bardaghæ af bæriæ; J. 2, 60 og 72 han arthæ then iorth.

are er måske isl. ör (pil) i Hadersl. byr. 6, hvor det læses i forb. med skott og spiutskafft.

areld, af isl. ár (fordum, i gammel tid) og alda, ejef. flt. af ~~aldr~~ öld: Völusp. 2 ár var alda (arild, „fra arilds tid"). J. 1, 46 og 56, = aræld J. 1. 57. Till. til S. (Schl. s. 235) har æreld. jvf. aralde

arf, isl. arfr (arv) S. 2, 2. — J. 1, 17 arf gen arf; 1, 1 standæ arf; 1, 4 takæ a.; 1, 5 af arfi. — V. 1, 1, 8 arf, flt. 1, 1, 10 the arvæ; 2, 45, takæ arf æftær. E. 1, 7 takæ arf. — Deraf: arfskift (skiften, delen af arv) Fl. 1. arf falagh Er.l. 1, 21.

arfbetær (af arf og betæ) S. 1, 7 og 2, 1 (Had. hdskr.) kaldes ægtemagerne, når det af den ene af dem arvede løsøre derved, at den anden også tager arv, sammen med denne går ind i fællesboet. V. 1, 1, 20 findes arvæbithet og E. 1, 11 arvæbit; 1, 37 um arfbit (hvat hældær arf bet ællær bet ey); arfbet S. 2, 1 (run. hdskr.) Jfr. betæ.

arfkøp, arvekøb, kaldes i Fl. 11 den afgift til regeringen (hærskop), som af en fremmed udredes for at forskaffe sine frænder arveret, da arven efter ham ellers tilfaldt kongen: hærskop havær i flensborgh ien ingiald thær hetær arfkøp (platt. erfkop). Jfr. laghkøp. Hadersl. byr. 11 hver mand ther i by boor skal sig arfkøbe — — —. Betydn. i Chr. 5 d. l. 5, 2, 80 er en anden (køb af falden arv).

arfoþe, s. ~~ærfoþe.~~ arvaþi.

arfskift (af skiftæ) arveskifte. Fl. 7. Jfr. Osters. Weylle. s. 53.

arfstathæ, af arf og isl. staddr (stædt) (arveberettiget) E. 1, 38.
arftaki, isl. arftaki, arftakari = arfi (arvetager) S. 8, 3; E. 1, 33 = arftake E. 3, 57 = arftakænda, E. 1, 2. = arvæ (arving).
arm, isl. armr (arm) S. 5, 32; armhullæ (armhulingen) Schl.; J. 3, 30; V. 2, 13 arm lægh (arm muskel).
armbørst, armbryst, armbyrst, arbørsth, arbørst, isl. armbrist (armbrøst) en stangbue. J. 3, 4 har Flensb. armbyrst. S. Molb. gloss.
arngiald, Fl. 63 s. arnægyald. Vald. jordeb. 15
arnæ, isl. arinn (arne) J. i nogle hdskr. 3, 17 = eldhus.
arnægyald Sl. gl. str. § 29 debitum regis, qvod arnæg. dicitur (den kgl. skat, som i de jyske byer ved midsommerstid gaves af hvert ildsted, de sæll. og skånske byers midsommersgæld).
arve = ærve, isl. arfi (arving) S. 13, 6 med sammensætn. framarvæ, utarvæ, = arving, isl. erfingi, J. 1, 3 arving. flt. arvingær og arving 1, 10; 3, 45, V. 1, 19 arvæ = 1, 3 arvæng, fl. arvængæ. E. 3, 2 arvæ (= nivæ), og 1, 1 og 2 arving, arfung, arfvæ. Fl. 1. E. 1. 36.
arveth s. ærvæth.
~~**arvæ** = ærvæ J. 1, 1 og 4.~~ der står ærva ... 286
arvædelæ E. 1, 36 (arvestrid, arvesag, jfr. delæ og iorthædelæ).
arvæmal (arvemål) V. 1, 12.
aræ, isl. ár (åre, til at ro med), jfr. siaxærþær. J. 3, 62.
aræthæ, arethe, isl. áræði, jfr. ráðast á — (anfald, overfald, angreb). Sk. byret 51 vitæ manni arethe; J. i nogle hdskr. 3, 22 = d. sildigere åråd. V. 2, 12 aræthæ = 2, 23 aræthe. E. ~~1, 52~~ aræthæ; 2 33.
askefath (af isl. aska, og fath, fat) en tønde med aske. Hadersl. byr. 6.
assvaru (asværu, assøres) eþ, i nyere hdskr. assvars —, asvorths —, asvorn eth, af a og sværiæ (klagerens ed om, at den anklagede er skyldig i brøden og at tabet, om sådant var lidt, er af en vis störrelse, og forsåvidt = bogsed), jfr. nefns ed og gl. sv. asöres eþer. S. 5, 38; 7, 11.
astadhe man, Schl. af a — staþ (bofast). Det forkl. urigtigt i nyere hdskr. som „forstandig, retfærdig", og har intet at göre med Vestgøt. l. istaþa man. Formen astathughær, astædighær er det samme, jfr. Molb. gloss. astadig, i det nyere sprog betegner det „sindig, sat". Men E. 2, 50 synes a staddær at betegne „tilstede".
asyn (asyun, asiun), isl. ásjón (beskuen, eftersyn, påsyn) S. 2, 16; 5, 13. J. 2, 31 asiun (syn). V. 1, 12 og 2, 41 asyun (påsyn). E. 2, 33 og 46. I Sk. kirkel. 10 asynævitni (vidne eller vidnesbyrd af tilstedeværende: vitæ mæth tviggiæ mannæ asynævitni).
asyn: synlig, tydelig: um asynt ær. Sk. kirk. 11.

asokn ell. asokn, isl. sókn (sagsøgning, søgsmål), jfr. sokn. I nyere hdskr.

at fho., isl. at. S. 1) til: 12, 1 faræ at fiskum, 2, 2 gangæ at rætum arvæ, kommæ at —, 2, 16 litæ at —, 2, 9 ilskæ (iorþ) at manni. 2) for (om en hensigt) 11, 9 at gøræ snæru at diurum, 7, 2 takføræ at manni, 17, 3 fæstæ iorþ at baræ kroke. 3) på, i: 11, 12 at baþum ændum, 7, 11 sværiæ at bok, at þriþiæ sal (in tertia parte satisfactionis), 9, 14 at laghstæfnu, 1, 13 at konu døþe (uxore mortua); med udeladelse af styrelsen forb. med ejef. hemæ at mans, at sin, at hans eghen. 4) ved, hos: at kirkiu 1, 3. 5) gennem, ved (hjælp af) 5, 33 at eno hogge, 7, 8 at køpi, 5, 4 varþæ skær at iarnæ. 6) = duo abl.: at svo gørþu 13, 4, at manni livandæ 3, 16, at bo uskiptu 7, 6, at børnum faþurløsum 3, 13. 7) med: 4, 20 sværiæ at handtæki. 8) til (om en bestemmelse) som: 4, 21 sætiæ at væþium, 4, 11 havæ at loghum. 9) i henseende til: sæktær at konungs ræt 4, 8; æghændæ at iorþo 4, 20. — Lignende er brugen i de øvrige love. J. lykæl at —, væri (væriænd) at —, at vathæ (af, med våde), æghæ at (ejer af —), at loghum 2, 18 at minstæ (i det mindste) 2, 1; ørvæs at — skil at — 1, 5; at aftæn 2, 83. — V. 1, 1, 8 at mantal (efter, i forhold til —), at iuzk logh 1, 13; at hans eghet (in suo) 2, 41; at hændæ 2, 46; at et aræthæ 2, 36; at sik (hanum) livændæ 2, 44. — E. 1, 3 at halft bo; at et hog (med ét hug) 2, 35; at annærs manz 3, 21 (på anden mands grund).

at bindeord, isl. at 1) foran navneform. bruges alm. i alle lovene. 2) i genstandssætninger. 3) i hensigtssætninger (sjældnere) S. 10, 2 at þe bøtær mughu æi dyliæs. 4) følgesætninger istdf. sva at —. 5) i mange forbindelser: for þy at, þæt at, utan at, þo at, þy at — S. sva at, for thy at, fra at, æftær at, til at, um at, i at, mæth at —; finnæ at, prøvæ at — J. 1, 3.

at letæ (af letæ) (undersøge, ransage) E. 2, 26.

at liusæ (liusæ) (efterlyse) J. 2, 112.

at lyþæ, isl. hlýða (adlyde) med hf. S. 3, 22, hvor dog måske skal læses at litæ (stole på).

at mælæ, isl. mæla (tiltale for retten, anklage) E. 2, 21.

at søkæ, isl. sækia, (søge, sagsøge) E. 3, 30.

attan, attæn, isl. átján, áttján (atten) J. 1, 8; 2, 9 og 65; V. 1, 13.

attung, isl. áttungr (otting, ottende del) = atting, S. 4, 9 (en 8nde del af et bol). V. 3, 4 atyng (ating).

at varæ, isl. vara (mælde, tilsige) Schl.

atæ, isl. át (æde, spise, som no.) J. 1, 27. S. ætæ.

atæ, isl. átta (otte) J. 2, 1 = attæ J. 2, 5 og 51. Fl. 58.

atænd, isl. áttandi (ottende) J. 2, 83, = atændæ V. 1, 2; E. 2, 35.

atær, athær, ater (isl. aptr) 1) tilbage: S. 4, 15 takæ a., 1, 11

gialdæ a., jfr. bøtær. V. 2, 33 gialdæ atær. E. 2, 51. 2) igen, atter. S. 5, 1 atær annæt sinne, 7, 9 a. af ny, 6, 9 varþæ a. fræls; ilzkær atær þæn samme ær salde; jfr. aftær. V. takæ, sla atær igen 3, 12; skrives athær 2, 16 og 26. Mange sammensætninger (løst sammentillede): atær fa S. 5, 6, atær føræ S. 1, 17; atær sighiæ 7, 11 (frasige sig), atær standæ 5, 36. — E. 3, 66 ater sighæ (göre indsigelse) og atersagn E. 3, 65 (indsigelse, fralæggelse). atær andra E. 2. 48.

athæl —, isl. aðal — bruges i flere sammensætn. for at betegne det höjeste, vigtigste, ægte eller hovedsagelige; jfr. d. odel —, beslægtet med adel.

athælbit (othælbit) J. 2, 108. K. Ancher forklarer det som en del af gods eller ejendom, det ikke levende, der modsættes kvik fæ, ther æi ma sialf gangæ ut af dyr — N. M. Petersen, der i sine „oplysninger“ til jyske lov s. 119 anfører de mange forskellige måder, på hvilke ordet skrives, antager at den rigtige form er othælbit, hvad der i de to sællandske love hedder iorthæbit, og forklarer det som en mindre ting (bit) som hører til jorden (odel) eller, når man foretrækker athæl, som hører adelbonden til.

athælbondæ (odelsbonde) J. 1, 3; 2, 103. s. othelbonde med forklaring. = afgørend

athælby (hovedby) = allby. J. 1, 47 (Flensb. hdsk. 1, 51 allby).

athælkonæ J, 1, 21 ægtehustru = adhelkonæ 3, 20. S. 13, 1 aþulkonæ; 3, 16 athælkonu barn mods. sløkifriþ barn. V. 1, 1, 9 og 21; 2, 27: athælkunæ; 2, 44 athælkunæ børn (ægte fødte børn). E. 1. 1 athælkunæ; Fl. 1 og 9. jf. aðalmærki Wimmer Runemindesm. II, 475.

athælvægh (hovedvej) V. 2, 50; S. 4, 2 aþulvægh, hvor sildigere hdskr. har allfarvej, alvey.

aughæ s. aghæ.

aughæ, 3 p. flt. nut. af a, J. 2, 8 og 21.

avat s. afat.

avend, isl. afund, öfund (avind) J. 2, 88 (hvor sildigere hdskr. have hæfnd); skrives 2, 98 og Fl. 113 avænd. S. 5, 38 avund = 7, 13 afund. Dertil hører avendskiold, isl. öfundarskjöldr, d. avindskjold ɔ: krigsvåben; jfr. talemåden „föræ avugskiold ofna rikit“ (egl. omvendt, bagvendt skjold ɔ: landsforræderi). Jfr. E. 2, 27 that kallæ mæn avg skiold forth a rikit.

averth, som læses J. 3,22 er vistnok en fordrejet form af aræth (angreb); vita av. ɔ: anfalde.

avæ J. 3,25 sum veræ all ævæ ɔ: som alle ere af (dansk talesprog a'e). Ligel. 3, 26. Det findes også hos Harpestreng.

axul = aghsul S. 10, 2, isl. axull, öxull, (aksel, af age?).

b.

baan er en anden skrivemåde af banæ J. 2, 7, s. banæ.

baat, isl. bátr (båd) E. 3, 58; skrives senere bath.

bak, skrives bac i E. som biord, ligesom i sild. hdskr. bagh isl. bak (bag, ryg). S. 7, 9, ofna bak ɔ: i ens fraværelse. J. 2, 7 bak (ryg). E. 2, 64 a bac hanum (bag ved ham); 2, 65 hæst slaar a bak (bag ud). Hadersl. byr. 23 bagbinde. Fl. 112 bindæ hendær a baak; 114 bak bundæn. Som forholdsord Fl. 28 bak sin garth (bagved).

bakfloth J. 1, 57 ɔ: det ved en vandmølle opdæmmede vand, der bagved frembringer en stigen af vandet (af bak og floth).

bakæ, isl. baka (bage) V. 3, 12. I sild. hdsk. bage. — bakære (bager) Fl. 50; bakærgærning, sstd. backer rett (bagerret) Hadersl. byr. 36. bakkæ(bakke, høj) Oldem. 68.

baldakin (et slagskostbart tøj) Oldem. 14–16 flere gange.

ban, isl. bann, skrives også bandh (ban, interdictum, kirkens excommunicatio) S. 5. 38, Sk. kirkel. 12 og 21, sætiæ i b., 10 gangæ i b., 21 løsæ sik af baane, liusæ b. a man. Deraf ~~sildigere~~ bansattær*(banlyst). Sæl. kirkel. banføræ (sætte i ban); sstd. latæ sik bannæ sla, hvad der i Sk. kirkel. 21 hedder: ladæ sæ aff banne sla (løse af ban).

*Sk. ki.

band, isl. band, i nyere hdskr. bond (bånd) S. 5, 28 bast ok band, 7, 3 føræ b. ok stok ofna man, 7, 21 skæræ b. af þiuf; diur i bandum dræpin (holdte i bånd, bundne) 5, 20. — J. 2, 2, bast ok b. (lænke og fængsel) 2, 93; i samme betydn. V. 2, 35. E. 3, 48.

banæ, sildigere bane, isl. bani (bane 1) drab, 2) banemand) S. 5, 38; svaræ for banæ, takæ viþ b. ɔ: kendes ved drabet. J. 2, 10; 2, 12 at fangæ ham banæ ɔ: udfinde hans drabsmand. Ordet forekommer næppe i de sællandske love. Deraf

banæsak ell. banisak (anklage for drab) Sk. 5, 35 givæ manni b., takæ viþær b., 5, 38 være skyldær fore b. J. 2, 12.

banæsar (dødeligt sår) S. 5, 36 (Had. hdskr.)

bar, isl. berr (bar, nøgen, alene) S. 17, 3 at bar~~t~~æ kroke.

bardaghi, bardagh, sildigere bardagha, isl. bardagi, af berja 1) (slag med stok), jfr. bæriæ. S. 5, 14; Sk. orbodam. bordagha. Jfr. thrælbarth. V. 2, 18 bardagh; 2, 39; 3, 12. E. 2, 12; 3, 38 bardaghe; jfr J. 3, 32 (også med sten, ben o. s. v.). 2) (slagsmål) Fl. 97 barthdagh.

barlik (af bar) J. fort. hvor andre hdsk. har opænbarlik. E. 2, 1 barlikæ (isl. berliga) ɔ: åbenbart.

barm, isl. barmr (barm) S. 11, 11.

barn, isl. barn (barn) flt. børn, i flere sammensætn. som barnløs V. 1, 1, 13. S. 2, 5. J. 2, 17 varthær mæth barnæ (bliver svanger); V. 2, 43 børn. 1, 1, 17 hf flt. børnæ. E. 1, børn; 2, 11 barnum. J. flt. også barn 1, 5; Fl. 1. flt. børnæ; 9 børnmothær.

barnmyndær (af barn og myndæ), siges S. 1, 7 og 2, 1 (Had. hdskr.) om ægtefolk eller rettere, som i S. 1, 8, kun om ægtemanden, der ved barnet får part i arv efter hustruen. Jfr. myndæ. V. 1, 1, 20 og S. 2, 1 (run. hdskr.) barnmynd. E. 1, 12.

barnsøl, barsøl (ef. af barn og øl i bet. gilde) barselgilde (den egl. bet. af barsel) Till. til Fl.

barnæbarn, flt. barnæbørn og børnæbørn. S. 2, 5; J. 1, 4; V. 1, 1, 4; E. 1. 9.

barthær er forb. tillægsf. af bæriæ, isl. barðr. S. 6, 1 bardær, Sk. orb. m. barthir, V. 2, 17 og 18 barth; 2, 20 hins — thær barthær var. E. 1, 39, barthær.

bassi, isl. bassi ell. bersi (basse) vildbasse, vildsvin eller björn. Fl. 44. Oldem. 15

bast, isl. bast (bast), i forb. bast ok band: raþa b. ok band ofnæ man (binde en som misdæder) S. 5, 28; þa æræ borto b. ok band ɔ: tiltalte må ej bindes som tyv S. 7, 8. jfr. uo. at bastæ. J. 2, 93 bast. Fl. 93 bast thraath.

bathæ, baþæ, baþe, bæþe, isl. báðir — bæði, ejef. beggja (begge). S. 1, 11 og 13; ejef. bægiæ þeræ 1, 1 og 5, 29, bæggiæ vaghæ, vegnæ (på begge sider) 5, 9; som bindeord b. — ok S. 3, 2; det skrives da også boþæ, boþe. — J. 1, 24 og 27 bathæ (begge); 2, 17 bathæ — ok; 1, 36 og 43. V. 2, 3 bathæ øghæn; 2, 36 bathæ (begge dele); b. — ok. 1, 9; 2, 44. E. har bathæ — ok 2, 1, men ellers beggi ell. beggie: b. theræ 1, 28; b. vagh. 3, 28.

bathæ, isl. baða (bade), Till. til Fl., hvor også no. bathæn og bathæls (badning) forekommer.

ben, isl. bein (ben) S. 5. 34; J. 3, 30 flt. ben (ossa); V. 2, 13 the fyuræ ben; 2, 21 kastæ b. at — (efter en). E. 2, 39. Hertil hører bens hog (slag med et ben) S. 5, 16; jfr. V. 2, 21 og E. 2, 44, Hadersl. byr. 21; men ben hoggæn J. 3, 30 betegner: hugget ind til benet (så at ben tages ud) = bien stungæn saar Fl. 74.

beriæ s. bæriæ.

besæt (af sættæ?) Åbenr. Sk. 42 si qvis impeditus fuerit. qvod besæt dicitur. Jfr. Molb. gl. 82.

betæ, isl. beita, d. bede ɔ: jage, bruges om at forfølge for retten S. 7, 10, men dernæst særlig om arv, der tilfalder ægtemager hver efter sin slægt (jfr. arfbetær), så at den ene arv ligesom fanger den anden og begge forenes. S. 2, 3; jfr. J. 1, 17 hvor den latinske oversætt. (una hereditas lucratur aliam) og den plattyske (eyn erue wijnt dat andere) ere rigtige, ligel. V. 1, 11, 30 og E. 1, 1, 18—21, hvor bitæ er det samme ord, s. dette. De ældre forklaringer ere urigtige. — J. 1, 17 arf betær arf; 2, 18 betæ hans manhælgh, der i den gl. d. oversætt. hedder: søge hans mandhellet. Samme ord (isl. beita) er vel

betæ, lade græsse (bede, göre stansning på en rejse) J. 3, 47 b. a akær. E. 2, 58.
bethæs, isl. beiða, beiðast (udbede sig). S. 7, 4 beþæs. J, 1, 50 bethæs; 2, 97 og 106 (beddæs). Også J. 1, 12 bethæs han arf hører hertil og ikke til abethæs. Jfr. bithæ. E. 1, 7 og 33 (beddes): 2, 21 (bedz). Fl. 116.
bezæl, bezsel, isl. beizl, (bidsel — af bide) V. 2, 35; E. 2, 45.
bi, isl. bý, flt. bi (da det er intetk.) (bi) S. 11, 1; J. 3, 38; ligeledes E. 3, 37. Deraf bigarth J. 3, 38 og bisvarm J. 3, 40.
bien s. ben.
bindæ, isl. binda (binde), jfr. band, ubundin. S. 7, 1. J. 2, 87 b. thet a hans bak; 2, 89 bant. V. 2, 35 bondæn og bundæn. E. 2, 19 bant, bunden.
biorn, biørn, isl. björn (björn). S. 5, 21 biorn. J. 2, 36 biørn hvalp. Fl. 43.
biskop (biscop) isl. biskup (biskop) S. 4, 19 biskops ræt, embitzman, biskopsdom (bispedömme). J. 2, 7 biskops vitnæ; 2, 77 biskops mæn; 3, 8 biskops dom. V. 1, 6, biskop = 1, 23 og 2, 49 bischop.
bismær, isl. bismari (bismer) Fl. 37.
bitæ, isl. bíta (bide) S. 9, 21 og 11, 11 b. nytær (knække nødder). E. 2, 65 b. til døthæ.
bitæ = betæ, isl. beita: i de sællandske love: V. 1, 1, 19 bitær arf, fort. bet: hun bet hans arvæ 1, 1, 19; det foregående stykke har overskrift: um arvæ bithing: bitær hænnæ arf hans arf; sstd. horæ arf bitæs og 1, 1, 20 mæth arvæ bithæth, 1, 1, 10 mæth andræ arvæ bitnæ. E. 1, 11 bitær — arf, 1, 33 ut beds (arf) = ut bet, 1, 37 arf bet; 1, 34 arf varthær bitin. — Tvivlsomt er det, om V. 2, 36 bitær hanum vitnæ (= Sk. orb. m. bitir eller bidir) er heraf, ligesom J. 2, 6 efter ~~Flensb.~~ cod. latæ vitnæ bitæ, at sannænd mæn æræ laghlik til krafth at sværæ, hvor Petersen har biuthæ til (jfr. hans varianter), medens K. Ancher med de gl. oversættelser fortolker det „vidne“. Jfr. betæ og arfbit.
bithæ, isl. biðja (bede), biþiæ, S. 4. 7; 7, 13 b. sæ sva guþ hialpæ, b. fore manni til konung; i betydn. attrå: S. 7, 9 b. manni friþ, b. andræ stæfnu. J. 1, 33; 2, 12. V. 3, 2. — E. 1, 7 bithie sik kunæ.
bithæ, isl. bíða (bie, vente, oppebie); S. 7, 10 med ejef. biþæ hans, b. biskops; uden genstand (tøve) 4, 10; 7, 10. J. 2, 7 og 8 og 110; i bet. forblive 3, 65. — V. 1, 20; 3, 4. — Fl. 89 b. ham (vente på ham).
biug, isl. bygg (byg) S. 14, 3. Deraf biuggærþe S. 9, 20 (gærde om kornmark). I till. til Fl. skrives biyg.
biuthæ, biuþæ, isl. bjóða (byde) 1) tilbyde: S. 5, 35 b. bøtær, 7, 12 tyltær eþ, logh S. 2, 13; 7, 11 b. næfnd fore sik o: tilbyde at underkaste sig næfnds kendelse; jfr. lagbiuþæ, utbiuþæ.

2) indbyde: varthæ buthen hem til annæns mans. 3) byde, påbyde. — J. 1, 33 biuthæ (tilbyde); 2, 67, ~~og 106 b. um~~ — ~~(påbyde angående —)~~; 2, 78 b. næfning (hvor udtrykket forklares); 3, 5 bothæt; 3, 51 bøth. — V. 2, 28 tilbyde, men 2, 19 befale. — E. 2, 2 tilbyde; 2, 17 b. logh (tilbyde ed); 3, 2 b. thing. 3, 18 lething varthær buthæn (påbudt). om biuthæ befulbmagt.

biælkæ, isl. bjálki (bjælke) E. 2, 78. Fl. 45 biælk.

biærgh, isl. bjarg (bjærg, höj) E. 2, 54 anti brink ællær dal ællær biærgh. skrives biagh, byærgh. Oldem. 62. Vald. jordeb. 4. 24. 49 o. s. v.

biærghæ, fort. biarg, burghit, isl. bjarga (bjærge) at b. på havet, Fl. 88, også S. 8, 2; 9, 18: b. korne (bjærge korn); lidef. bjærgæs: sol ær burghet (solen er gået ned). E. 3, 61. Jfr. burgh.

biærk, måske egl. bjarkey, forekommer ikke i lovene selv. 1) by, navnlig byens retsområde = byfred. Sk. byret § 35. Odense priv. 1477 § 1., kong Hans 1. priv. f. Ålb. § 2, Vib. privil. 1440 § 3. 2) distrikt på landet, undtaget fra den alm. herredsjurisdiktion, hvad enten nu midtpunktet for det var en kongl., biskopl., adelig gård (huseby, se Steenstrup: stud. ov. Vald. jordeb. s. 20—2) el. et kloster, eller det var et landsbybirk. Sk. byret 1, 5, 7. 9, 15, 16 med var., Vald. Eriksens håndf. 31. 3) købstadret Sk. byret 1. — Deraf biærkeræt (bjarkeyjarréttr) egl. købstadret, Sk. byret 1, 35, 68, senere retten til at have særskilt jurisdiktion, Chr. 3 priv. f. Ålb. 38.

biørn s. biorn.

ble, isl. blæja, sv. blia, bløja (ble, lagen i sengen) S. 13, 1. —. V. 2, 17, b. ok bolstær. — E. 2. 1. — J. 3. 37.

bliþær, isl. blíðr (blid) S. 5, 21.

bloth, isl. blóð (blod) V. 2, 13, deraf

blothæk, bloþugr, blodighr, isl. blóðigr, blóðugr (blodig) J. 3, 37, blothak; V. 2, 27: E. 2, 1 blothug; Fl. 69 blothigh.

blothvitæ, blothævitæ, blotvitæ (af vitæ ɔ: bøde, straf, s. dette ord) ɔ: en blodbrøde, en ulovlig blodsudgydelse, bøder for en sådan handling, J. 2, 49 og 2, 13. E. 3, 46 og 1, 32. Senere betegner det blot blodsudgydelsen, som Chr. 3 Kolding. reces. art. 23.

bly, isl. blý (bly) Hadersl. byr. 5.

bløt, isl. blautr (blød) b. sææth Till. til Fl.

bo, isl. búa (bo) S, 4, 1 bo i by samæn. J. 1, 47; bor 3, 14; 3, 10. V. 2, 47; Fl. 113 thær næst ham bo.

bo, isl. bú (bo) S. om hus og hjem: 1, 5 føræ kunu i bo, om ejendom: 9, 22 bo, 1, 7 bo skiftis i tu, uskift bo 7, 10. — J. 3, 7 og 46 (bo, bolig). V, 1, 1 og 1, 3; E, 1, 2: skrives boo, 1, 21. Deraf sammensætn. bofæ (boskab), rørligt gods, J. 1, 6 og 40; 2, 68, 2, 97; V. 2, 44; E. 1, 10 = boskap J. 1, 6; Oldem. 65 Fl. 11 boskup (boskab), platt. burskop. bopenning Hadersl. byr. 10 (rede penge, mods. jordejendom), s. Molb. gloss. boran J. 2,

Steenstr. Danelag s. 340.

40 og 45 (hvor det forklares); bos lot J. 2, 1 = boos lot J. 2, 6 og 42 Åbenr. Sk. 18. E. 3, 22 bofastær man = laugfastær. Jfr. bol.

bok, isl. bók (bog) S. 5, 29 og 7, 11 sværiæ at bok (isl. bókareiðr), bogsed (= åsvoren ed), s. Molb. gloss., J. fort. bok (den hellige bog).

bol, isl. ból (bol, af bo) betegner en agrarisk enhed, der oprindelig vel angiver kvantitet, men senere i visse egne kvalitet jfr. Pal. Müller: om Vald. jordeb. 69—85, A. Sunes. overs. af S. IV, 1. Bolet kunde være delt mellem flere ejere, der med hensyn til rebning. indbyrdes eller overfor byen havde visse rettigheder. S. 4, 9 æghæ ell. væræ i b. samæn. J. 1, 45. V. 3, 4 bool. E. 2, 54 og 55. Senere er betydningen jordbrug (Pal.-M. s. 83), S. 17, 1 og der göres da forskel på bol og bol jord. Åbenr. Sk. 43 omtales boolmutæ, hvis betydn. er usikker; efter de ældre fortolkere (s. Molb. gl. 103) en indfæstning eller afgift til grundejeren for at opdyrke land. Deraf

bolfastær (bofast) S. 5, 35 = bofastær; bolfæ S. 2, 1 = bofæ (rørligt gods), sildigere sagdes også bolpenninge.

bollsaar s. holsar.

bondæ, isl. bóndi ɔ: bóandi, búandi (bonde) betegner ligesom d. husbonde dels husherren, husfaderen, dels ægtemanden, dels bonde (jordbruger) dels borger i almindl. S. Petersen i Ann. f. nord. oldk. 1847, 228 fgg. S. 6, 1. J. 1, 13 hænnæ b. ɔ: hendes mand; 1, 3 bendæns, ubest. ejef. bondæ. V. 1, 1, 12, om husbond, 2, 37 og 42 hf. bondænum; 2, 3 rætæ bøndær (bønder, borgere). E. 1, 2 bondæ (ægtemand), flt. bøndær. I betydningen sagsøger, citant S. 7, 12; 14, 5; V. 3, 3; E. 2, 28; J. 1, 41 og oftere.

bondæmæn (boende mænd) E. 2, 49 og 3, 25 = bofastæ men.

bord, borth, isl. borð (bord, der også nu kan betyde „bræt"). Sk. 2, 1 borþ ɔ: bord, jfr. brutstok. J. 2, 78 og 3, 54 bord, kant på skibet, skibet selv eller den ene side deraf; 2, 115 a thæt borth han ær a. Fl. 85 a boorth (ombord). Åbenr. Sk. 14 supra skipsborth. E. 1, 36 forbindes borth med bruthstok (om hvad der anvendes i husholdning, til fortæring på „bordet"). — Sildigere: skytæ gotz bord over bord ɔ: udskibe gods fra et skib til et andet.

borghæ, isl. borga (gå i borgen for —, indestå for —). J. 2, 62 og (kautionist)

borghæ (ell. borghæn, isl. borgan (borgen, kavtion)) J. 2, 62 og sildigere.

bort, isl. burt, á burt, í burt (bort) = burt. S. 11, 11 føræ b., 15, 6 latæ b., 2, 16 faræ b., 6, 11 gangæ b., 5, 1 kommæ b., 6, 12 takæ b. eller i sammensætn. bortføræ 7, 18, bortlatæ

(afhende) 3, 11, bortsæliæ 4, 18; borttakæ 11, 4; bortvrakæ 13, 10. Jfr. burt og burtæ.

bortæ = burtæ, isl. burtu = brautu (borte) S. 7, 8 væræ b.

bot, isl. bót (bod, bøder) — flt. bøtær. S. 5, 35 varþæ manni til botæ, mans bot (mandebod), jfr. manbøtær. — J. 1, 22 bot; 2, 13 bøtær. E. 2, 10 fæstæ bøtær. — V. 3, 12 bot og boot, Fl. 71. — E. 3, 47 botæ buth (tilbud af bøder), men V. 2, 1 er botæboth bødebud, o: pålæggen af bøder. V, 2, 1 til botæ at biuthæ. botæfæstning (løfte, forpligtelse til at give bøde) V. 2, 19 = botfæsting 2, 18; E. 3, 28, a bøtta bøtær V. 2, 29 (efter at bøder er betalte), liutes bøtær, sarbøtær osv. botæmal J. 3, 21 (bødemål); E. 2, 6. botløs mal S. till.

botæ s. bøtæ.

both, isl. boð (bud) 1) sendebud, budskab, S. 7, 20 buþ. 2) bud, befaling hvoraf Sk. kirker. 14 og Sæll. kirkel. buþ hælagher (påbudt som hellig). — J. 1. 23 both ell. bøth (sendebud); 3, 8 og 65 (bud, befaling). V. 2, 20 both = Sk. orb. m. buth; 3, 12 buth (befaling). E. 3, 57 both (sendebud). Jfr. buth.

both, isl. búð (bod, flt. boder) J. 2, 99 (bod, kammer); E. 2, 25 booth og bothægang (angreb på en i hans bod). Fl. 49 at salt bothæ. Oldem. 62, 69 bothæman og Hadersl. byr. 87 bothe kune om småhandlere jfr. bodekarl og bodekvinde i saml. til jysk hist. 1, 128 (c. 1550). Vald. jordeb. 39 bothæstadh.

bothæ, ~~isl. bøta (bøde) synes at være brugt i den tilbagevirk. form~~ bothæs J. 2, 32 bothæs for — i ~~forb. med det følgende ris both i betyd.: at sætte et hegn, gærde op for, at bøde på noget — råde bod på — jfr. bøtæ.~~

brand, isl. brandr (brand, ildebrand) V, 2, 34; E. 2, 30; J. 3, 66; Fl. 56.

branzten, hvad der i danske dialekter hedder brandsted (Molb. Dial. lex.) forekommer S. 17, 8 om et ildsted, i Gotl. l. skurstain (skorsten). Nyere hdskr. have her brandsted. (Rosenv. gl. d. l. I, 140 fejl forkl.).

brat, isl. brátt (brat, hurtigt) S. 4, 16. E. 2, 73.

bref, isl. bréf (brev) J. 2, 4 og 10 kunungs bref. Fl. 100 takæ bref yver byman.

brennæ s. brænnæ.

breth, isl. breiðr (bred) J. 1, 56; E. 2, 39 mæth thæt brethæ.

brethlek, isl. breiðleiki (bredde) E. 2, 39.

brethøxæ, isl. breiðøx (økse med bred eg, stridsøkse) E. 3, 13, omtales også i de gl. norske love og kongespejlet.

brink, isl. brekka (brink) E. 2, 54 og 56 flt. brinkkæ.

bristæ, i S. også brystæ, isl. bresta (briste, gl. d. brøste). 1) gå i stykker, Sk. kirkel. 2. 2) fattes, svigte (med person i

hf.) S. 4, 15 viliæ bristæ hanum ɔ: svigte (ved ikke at göre ed) S. 4, 15; 5, 2. — J. 1, 43 bristær hanum logh; i bet. mangle, 2, 34 og 93. — E. 1, 23 (mangle); 2, 15 b. hanum logh; 3, 65 brast; 2, 52 brustit; 3, 1 bristæ i —. Fl. 49 (mangle), 113 brystær.

bro, isl. brú (bro). J. 1, 56; Fl. 26.

brofial, brofiæl, af bro og fjæl (bræt), forek. i Øst Got. l., men er fordrejet til bropell, der er blevet til bopæl. S. 7, 7 hema ofna brofial sinni (foran sin port, idet det egl. betegner et fjæl, der danner overgang fra vejen til huset). Sæll. kirkel. og Sk. kirkel. brofiæll og brofiel. E. 3, 22 og 65 (bopæl); jfr. Chr. 3 Kolding reces. art. 5; Vedels Saxo har brofiel. Hadersl. byr. 26 skrives brofiæll.

brok, isl. brók (brog, bukser) S. 5, 10; br. anboth J. 3, 25, jfr. anboth. V. brokæløs.

brolist (af bro og list, isl. lista, strimmel) en kant af fortovet ud med brolægning, Hadersl. byr. 39.

brollæp, isl. brúðlaup (bryllup) Fl. 2 = brollup, sstd.

brot s. brut.

brøthær, broþær, isl. bróðir (broder) J. 1, 38 flt. brøthær, S. 13, 6. V. 1, 1, 3. — br. sun, br. dottær V. 1, 20.

brun, isl. brunnr (brønd), hf. brunni og brunnæ S. 5, 17; E. 2, 58 (nogle hdskr. bryn).

brune (brone, brunæ), isl. bruni (brand, ildebrand — jfr. brænnæ) S. 14, 4.

brungærþæ (af brun og gærþæ) ɔ: sætte et (brønd) gærde om en ager, S. 9, 20. formodl. ved at sætte gærdet tæt om jorden, som en solid indhegning.

brut ell. brot, isl. brot (brud) af brytæ: 1) brud, overtrædelse, se frith-, helghæ-br. 2) forbrydelse, brøde. S. 6, 5 gøræ nokæt til brutæ (begå en forbrydelse). J. 2, 50 brot (brøde). E. 1, 43 brut, brutæ. Sæll. kirkel. skrives bruth.

brutstok forek. i S. 1, 13 og 2, 1; E. 1, 36. Det er ikke forstået og derfor forvansket i hdskr.: bröthstok, borth stol, bordfiell, brødfiell (forklaret som tallerken). Schlyter: qvod communi familiæ victui vel sumptibus inservit, i lighed med Ihre: massa communis. Ostersen Weylle gloss. jur. p. 169: brødstok, den fortæring, som er sket i fællig, når mand eller kone dør og have ej börn sammen, hvorfor deres arvinger da ej få vederlag. Rosenvinges forkl. (efter Rugmann) er urigtig. Jfr. Vdsk. Selsk. ordb. brytstok: en vis sums anvendelse til huset, som ikke skulde erstattes arvingen; og N. M. Petersen, Ann. for nord. oldk. 1847 s. 265 not. (hvor det sættes i forb. med bryti: hvad der kommer a borth ok a bruthstok).

brynie, isl. brynja (brynje) J. 3, 3 = bryni.

bryti, brythæ (brytiæ, brydiæ), isl. bryti besl. m. brytja, der atter afledes af brjóta, bryde): en bryde, brydje; brytja er egl. ud-

dele maden til gårdens folk, hvorfor bryti egl. er den træl, der forestod husholdningen (ταμίας), en husforvalter; i lovene: 1) br. (villicus) står for ejerens regning i spidsen for jordbruget; skönt fri nærmer han sig trællen i retsstilling S. 15, 1, J. 1, 31. 2, 33 og 67, V. 2, 44, E. 2, 68. 2) = fælægsbryti, se dette ord, S. 15, 4 til 6, J. 2, 67, E. 3, 19. J. gör forskel på den br., som er fælægsbryti, og den, som er rethe sven 2, 67 og 71. 3) konungs br. (exactor vel villicus regis, And. Sunesön IX, 8) var oprindelig ikke forskellig fra andre br., men varetog siden alle kongelige rettigheder i det sig betroede distrikt S. 7, 21 og 9, 5. E. og V. bruge konungs br. og konungs umbutzman i flæng E. 3, 57, V. 3, 13. Lignende stilling indtoge br. på bispegodset S. 9, 5. — Brytifælægh betegner forholdet mellem ejeren og fælægsbryti J. 2, 71. E. 1, 11 har brytifælugh.

brytæ, isl. brjóta (bryde). 1) bryde: br. skip (lide skibbrud) S. 8, 2; Fl. 88; J. 3. 63; E. 3, 61 (med udeladelse af skip). Sk. byret 7 br. skogh (hugge træer); S. 5, 4; 9, 21 br. hus. 2) forbryde sig imod, krænke Sk. kirkel. 4 br. frith, 8 br. hælgh; S. 6, 5; V. 2, 30; J. 2, 32 br. hærværki (begå hærværk); 2, 30; fort. tillægsf. brot J. 2, 34 og 3, 32; br. vith (forbryde sig imod —) J. 2, 56; Hadersl. byr. 17; E. 1, 39 br. thæn ær flætførthær ær; 1, 43 br. sva høghælik (begå en så grov forbrydelse) = br. vithær E. 1, 43; br. i hiul (dömmes til stejle og hjul E. 2, 15; skrives brutæ og brütæ E. 1, 45. Forb. tillægsf. brotæn E. 3, 12; brøtnæ garthæ (gjennembrudt gærde) E. 2, 73. Fl. 58 then brøtæn hus. Sæll. kirkel. varthær frith brot = brudin. Sk. kirkel.

brænnæ, isl. brenna (brænde) 1) brænde, opbrænde: b. sik at iarne S. 7, 9 og 19. br. silf (smelte sølv til mønt) J. 3, 65: 2, 114 (brennæ). Fl. 93 brænt liim; V. 2, 34; E. 2, 15 (skrives også brennæ). 2) opbrændes, være i brand. S. 14, 1 V. 1, 16; Fl. 56.

brænnæstallær, fl. opr. vel som isl. brennustaðr, sted, hvor noget er brændt. I Vald. jord. 46 steder, hvor salt brændes.

brænnæstuþ (brandstød, hjælp til erstatning for brandskade, s. stuþ) S. 14, 2. Ost. Weylle kalder det brænde-stud.

brøt, isl. brauð (brød) Hadersl. byr. 36.

brøtæ = brot, brut. J. 2, 23 er det en entalsform, men 2, 63 bøtæ allæ brøtæ er det flt. af brot. Fl. 19 hvær brøtæ ok oll vitæ. all brøtæ Fl. 87. so Arkiv VII, 57

buk, isl. bukkr (buk) Fl. 93.

bulstær, isl. bólstr (bolster, dyne, sængeklæder), alm. i forbindl. b. ok ble. S. 13, 1; J. 2, 27 (men 3, 37 dynæ ok ble); E. 2, 1; V. 2, 27.

bunkæbrot, isl. bunki = bulki, den nedpakkede, fastsurrede skibsladning, (jfr. Gulaþ. l. s. 314 brjóta bulka undir mönnum, og bulkastokkr ɔ: de langs fartöjets sider opstillede stokke

til at støtte en höj ladning, og bulkabrún ɔ: den bageste kant af en således opstablet ladning). Bunkæ betegner altså opr. skibsladning, ikke rummet ell. dækket (Molb. gl. s. 125). Deraf bunkæbrot (= bunkabrut Sk. orb. m.) V. 2, 40 og E. 2 24 overfald på en mand i hans eget skib, hærværk inden skibsbord; Fl. 93 sin bunk brytær ok gooz burt sæl (om at bryde ladningen i skibet op og sælge deraf); Åbenr. Sk. 41 sua bunkæ non aperiant. Ost. Weylle og Vidsk. S. ordbog har mindre rigtig forklaring.

burgh findes i overskriften til E. 2, 74; hvis det er rigtigt, og der ikke skal læses som straks efter burghit, da er det no. til biærghæ og betegner indhøstning, bjærgning af kornet; jfr. formerne burghit E. 3, 81, burghæn, byrghæt — af biærghæ. S. dette ord.

bursven (af bur, isl. búr ɔ: kammer). Sæll. kirkel. og Sk. kirkel. 2, forkl. af Schl. som kammertjener, men ordet svarer vist til sønderjysk busven (første karl på gården); biskops b. bliver således omtr. = biskops bryti.

burt = bort } J. 1, 51; 2, 17 takæ i burt, skrives 2, 38
burtæ = bortæ } byrt. V. 1, 24 faræ b.; 2, 27 æltæ b.; 3, 5 sælæ b. — E. 2, 27 sæliæ burt; 1, 38 burtæ og borthæ. — J. 3, 6 bortæ. Fl. 79 løpæ burt. Deraf

burtløp (løben bort) V. 3, 12.

buþ, buth = both (s. dette ord) V. 3, 12; E. 2, 32 (befaling); 3, 62 (melding): fa b. (göre melding). — E. 3, 47 botæ buth (tilbud af bøder).

buth hælsægh s. both.

by, isl. býr, bœr (by) — af búa (bo, bygge). S. 4, 1; i Sk. byret 9 og Fl. 39 findes byfred, byfrith ɔ: byens område, det bytinget undergivne distrikt, Hadersl. byr. 2 jfr. Molb. gloss. bymen Fl. overskr. fl. af byman Fl. 4; byfiskær (af fiskær) fisker fra byen Fl. 22; bylag Hadersl. byr. 9; bymark S. 9, 10; Fl. 39. — J. 2, 96 then by; 1, 45 al by (al mark), jfr. athælby. V. 2, 36 by (bü). — E. 2, 21 by innæn; brugt = bygd 2, 53; byum (büm) 2, 70. Fl. 11 til by.

bygd, isl. bygð (bygd) — bebygget land af ubestemt störrelse, egn, modsat ubygd. Uvejsomme skove, moser og ødemarker skilte nemlig ligesom et bjærglands fjælde de beboede strækninger fra hinanden; jfr. sv. og n. bygd. S. 4, 3; 4, 7; 17, 6. V. 2, 48 all b.; 3, 1 af bygdæn. E. 1, 23; 1, 49 bygdæn thor sværiæ; 2, 58; 3, 2; 3, 36; 3, 48; 3, 55. I J. 1, 23 innæn b., utæn b.; 1, 46 og måske 2, 7 (bygdæmæn) synes b. brugt i den senere betydning, jfr. Sk. kirkel. 15: et område med mere bestemte grænser, hvad enten der nu tænkes på sogn, herred eller syssel, se O. Nielsen: om syssel indd. s. 15—19, Steenstrup: studier ov. kong Vald. jordeb. s. 5. A. D. Jørgensen, Årb. f. n. o. 1872 s. 293. — hærætzbygd E. 2, 51, hembygd S. 7, 4.

byggi J. 1, 47 synes at være no. (byggen, bebyggelse).
byggæ, byggiæ, isl. byggja — af búa (bygge), J. 1, 5 hedder nf. byggi; 1) b. land (dyrke) 2, of iorthæn ær bygd; b. forthe 1, 51; 2) b. skip (bygge) 2, 32. — E. 2, 57 byggæ = 3, 7 byggiæ. Fl. 28; 45 b. træ ɔ: anbringe træ i bygning; 98 mæth logh ær vor by byghd.
byggæn (af byggæ) byggen, bygning (handlingen at b.) Fl. 29.
bymark (den en by tilliggende jord) S. 9, 10 og 16; E. 2, 70.
byriæ, isl. byrja (begynde) Fl. overskr. hær byriæs. Vald. jordeb. 59 landæmærkæ byrius (byriæs?)
byrþ, byrth (Flensb. 1, 7 biyrth), bürth, bürdh, byrdb, isl. 1) byrðr og 2) burðr 1) det at bære, i sammensætn. iarnb. vitnisb. 2) fødsel: æftær guths b. 3) slægt, slægtskab. æghæ b. viþær man S. 2, 8; 13, 5. — J. 1, 1 (byrd, slægtled); 2, 26 og 3, 64 (slægtskab). V. 1, 6 a byrth vith han; 1, 20 næst i byrth. — Skrives birth Hadersl. byr. 12 og burth Sæll. kirkel. (= kynsimmi, Sk. kirkel.)
byrþi, byrthæ isl. byrðr (byrde) — af bera. S. 3, 1. — byrthæn: J. 3, 62 havæ — sin byrthæn. — E. 3, 62 hæstæ byrthæ. byrþa man se byrþasman.
byrthing, isl. byrðingr E. 3, 58: et lastskib, fragtskib, handelsfartöj.
byrþæsman (af byrþ) S. 2, 6 om en slægtning i almindl.
bything forekommer ikke i lovene, men i Sk. byret 35.
byvoll (byens mur ell. grænse) Fl. 14.
bæggi er den nyere form af bathæ, isl. ejef. beggja af báðir. Det findes J. 1, 36 theræ bæggis (ny ejef.); 1, 18 bæggi vægh (væghæn) ɔ: på begge sider. — V. 1, 1, 17 theræ bægæ ell. bægiæ; 1, 2 biægæ vagnæ = 1, 3 biægiæ.
bæk, isl. bekkr (bæk) Vald. jordeb. 40, 41, Oldem. 16.
bælbarther, af bælbæriæ, der V. 2, 18 hedder bælugh barh (eller bælgh baarth) i Sk. orb. m. belborthir, jfr. Vidsk. Selsk. ordb. bælgbæriær. Udso. betyder: at prygle stærkt, bearbejde bælgen med slag, og afledes af bælg og bæriæ, s. dette ord.
bæriæ, også skrevet beriæ, isl. berja (slå), fortid. barthæ, tillf. barth, barþær; bæriæs, isl. berjask (slås) S. 6, 1; var. til 11, 4. b. til døþæ. — J. 2, 30 (dræbe); 2, 78 bæriæs; 2, 80 barthæ, barther. — V. 3, 12 beriæ; 2, 20 barh (slagen). E. 2, 12 barthæ, barth; 1, 39 barthær; 2, 1 beriær. Fl. 97 beriæs (slås, komme i slagsmål).
bæræ, isl. bera (bære) S. 3, 21; i bet. fremføre: 7, 11 og 15, 4 b. vitni; var. til 7, 11 b. forfal; 5, 29; tillf. boren Sk. kirkel. epil. — J. 1, 12; 2, 9 b. sak vith annæn; var boræt ham a hand; 3, 32 ma æi bær sik sialf (her er bær nf. = bæræ). — V. 2, 16 b. vitnæ til —; 2, 46 b. lotæ innæn; 1, 20 i at bæræs ɔ: tages med. — E. b. mæth = b. i mæth (deltage med en anden i

byrden, udredelsen) 3, 26. = b. til mæth 3, 31. — J. 2, 98 var boret ham a hand ɔ: var (utilbørligt) givet ham skyld for. Fl. 86.

bætær, bætræ (bætre, bæthre, bætræ) — bæstær, bæst, bæzt, isl. betri (bedre) som biord isl. betr — beztr, bezt. S. 5, 38 bæstær. — J. fort. allæ bæstæ mæn. — V. 1, 21 bætræ; 1, 2 bæst = 2, 8 bæzt. — E. 1, 11 bætær; 2, 56 bæst. Oldem. 97 bæzstæ tofth.

bæþræ, bætræ (bedre ɔ: göre bedre, bøde) S. 3, 12 og 4, 6; E. 2, 73 Fl. 18 bætær som navneform; 87 bætræ brøtæ (poenas dare); Hadersl. byr. 21 beter for saar, beter ni mark; deraf

bætring (forbedring) E. 2, 56.

bølæ sak J. 2, 9 forklares af Ost. Weylle s. 144 ved vindicta, når man tager sig selv til rette og ikke søger lovlige midler; hvo der således hævner sig selv, skal bøde 15 mark penge til kongen og dertil have forbrudt de bøder, han ellers var berettiget til: Chr. 3 Kold. reces, 21. Det må vistnok udledes af isl. böl ɔ: skade, fordærv: i reiðu böli, fervido animo (Vidsk. S. ordb.), og ordspr. svá skal böl bœta at bíða annat meira, jfr. bölva (forbande). bölvan (forbandelse).

bøn, 1) isl. bœn (bön) S. 8, 2; Sæll. kirkel. 2) isl. baun (bönne) Fl. 93 bøøn. No. bjn 71*)

bøtæ, isl. bœta, (bøde), jfr. bot. 1) bøde på, istandsætte. Sk. kirkel. 2. 2) erstatte: S. 9, 6 og 12, 4: b. spial; S. 9, 18 og 11, 8: b. atær skaþæ; S. 3, 12. 3) bøde, erlægge som straf. S. 1, 17 b. mandrap; S. 5, 9: man ær atær bøttær S. 9, 18; ofna bøtær bøttæ ɔ: efter at bøder ere betalte S. 5, 6; — V. 1, 13 at bøtæ ok at givæ ok at gialdæ; 2, 29 opa bøttæ bøtær. — J. 3, 27 sva bøtæs — vil han æi bøtæ; 2, 20 (fortid) bøth. = E. 2, 5 a bøtær bøtæ (mulcta soluta), 2, 14 b. atær; 2, 5 æm fult sum bøt vare. — J. 2, 15 bøtær bøtæs for afhog. — Ved siden af bøtæ findes botæ: E. 1, 43 at han botær af fælaghit, medens ovenfor i samme kap. læses: ok han bøtæ af sit eghit. I betydn. bøder på E. 2, 73. Hadersl. byr. 17 skriver bøther og bether og bøter.

C

er et for vort gamle sprog fremmed bogstav, som desuagtet ved den ofte mangelfulde skrivemåde findes brugt i håndskrifterne mer eller mindre almindeligt for k, og selv i de bedste håndskrifter er det hyppigt i rent danske ord (oc, sic, sich, cunnæ) ved påvirkning af Latin. Dog må der skelnes mellem denne vilkårlige anvendelse deraf og brugen i fremmede ord, som man lige fra den

tid var tilböjelig til at lade beholde den fremmede skrivemåde. Her er overalt c gengivet ved k i første tilfælde; af den sidste art skal nævnes følgende:

cambær Fl. 45, hvorved gengives den ældre stadsrets latinske pinaculum ɔ: gavl, gavltømmer. I dansk folkespr. betegner kammer også et tværtræ på en spade ell. krykke Mdl. Kalk.

capællan (bispens huspræst) Sk. kirkel. 1 = caplan Sæll. kirker.

capitæl (kapitel) J. 3, 54.

clostær (kloster) S. 2, 10; J. 1, 31; E. 1, 31 givæ sik i cl.

clyviæ s. klyviæ.

cors (kors) E. 3, 5 crucis missæ, men gangæ mæth corsum.

consili: V. 3, 9 thet general cons. (ɔ: den almindelige kirkeforsamling).

cristin, cristindom: fa sin cr. (døbes) S, 1, 2. cristnæ (døbe) S. 1, 3; cristæn man E. 2. 8; cristændom E. 2, 71. Jfr. kristæn, kristnæ.

cronæ (at krone) Sk. kirkel. slutn. og Sæll. kirkel. crunæth.

crucis missæ (crycis m.) isl. krossmessa E. 3, 5 ɔ: korsmissæ 1) to festdage, d. 3. maj og 14. septb. (f. inventionis og f. exaltationis crucis). 2) den uge, i hvilken den første af disse faldt, i Sk. kirkel. crycis ukæ, i Sæll. kirkel. crucæ ukæ, t. kreuzwoche, den 6te uge efter påske, hvori de tre gangdage fejredes (s. gangdag). I Chr. 4. norske lov, thingf. b. 9 korsmisse om høsten.

d.

da (dådyr) Vald. jordeb. 50-1.

dagh, isl. dagr (dag). S. 4, 17 um daghen (ell. dagh); 14, 5 daghs rum; Sk. kirk. 14 fran miþium daghe; S. 7, 10 en dagh ok iamlingæ = iamlingh ok dagh; till. til S. (Schl. s. 234) ar ok dagh, that ær iamlingh ok siæx ughær, jfr. J. 1, 23; E. 2, 51. I Skåne gjaldt dette dog måske ikke (forord. f. Sk. 1284 § 6 dagh ok manet). — V. 1, 1, 12 dagh; 3, 4 hvar dagh. — E. 2, 51 havæ dagh ɔ: frist, termin; 3, 24 d. ok iamling; jfr. Chr. 3. Kold. reces. 22 sex ugers dag; stæfnu dagh. Heraf

dagslius, Sk. byret 25; Købh. byret 1254 § 17 dagsværk; V. 3, 12 dagsværkis løn ell. spial S. 6, 1.

dal, isl. dalr (dal) E. 2, 54 brinc ællær dal allær biærgh.

dam, isl. dammr (dam) 1) dæmning S. 12, 1; J, 1, 57; Vald. jordeb. 41. 2) opdæmmet vand S. 12, 1 mylnu dam. — damstath J. 1, 57; E. 3, 6, enten sted, hvor opdæmmet vand står, eller hvorpå en dæmning hviler = damsbond, der også skrives damsbaand (isl. botn) till. til S. (Schl. s. 235),

J. 1, 57 **damsstath** æth **damsbond** (Flensb. hdskr. urigtig damsblande for bande ell. bonde) sml. engbond = engjord, Se iøvr. Molb. gloss.

danæ lething E. 3, 63 ɔ: den leding som man i Danmark er pligtig, s. lething.

danæt fæ E. 3, 69: gull thet ær hit, varthær ok up gravæt af iorth, thet men kallæ danæt fæ væræ. Ordets oprindelse er vistnok isl. dánarfé, en døds efterladenskab (dá, dvale), hvorfor det senere d a n e f æ synes rigtigere end danætfæ.

dath, isl. dáð (dåd). E. 3, 27 mæth rath ællær mæth dath.

deld, isl. deild (del, inddelen) kaldes i J. 1, 46 (Flensb. cod.) 1, 49; 1, 52 og 55 den den enkelte bymand tilkommende lod af byens agerjord, som altså skulde gå under reb. Nogle hdskr. have i 1, 46: e n d e l, der ofte forekom. enstydig med enmark eller ornum ɔ: lodden udenfor den rebpligtige bymark, se Stemann: Schleswigs Rechts- u. Gerichtsverf. im 17. Jahrh. s. 152.

delæ, isl. deila (dele) Fl. 8 delæ ok skift, göre omtvistet, føre retssag, stævne for retten. Sk. kirkel. 9 d. laghum (afgöre efter lovene). — J. 1, 32 d. hanum ^ æftær; 2, 16 og 3, 44 d. æftær (klage); 2, 3 om guzhus delær vith bondæ (har proces med); 2, 68 d. ran vith —, 2, 67 delæ delæ; 2, 73 delæ sik til ræt (ved rettergang skaffe sig ret); 3, 27 d. thæt mæth laghmal hin a hand (anlægge sag derom mod hin); 3, 35 thær tva mæn delæs vith (tvistes). — E. 2, 50. delæ up giærthæt. Fl. 40 delæ landbo af sin iorth ɔ: expellere colonum de terra sua, Fl. gl. stats. 79. Hadersl. byr. 18 delæ husfrith (påtale krænkelser af husfred).

^ til frælse

delæ, isl. deila, tvist, retsstrid. S. 1, 26; J. 2, 5 kumær æi sithæn delæ a; 2, 67 delæ delæ. — V. 1, 1, 4 a delæ vith. — E. 1, 23 delæ kumæ i mellæ (opstår strid). Deraf

delemal, gl. sv. dailumal, Schl.; d e l æ m æ n (modparten i en retssag) J. 1, 50 og 2, 40; d e l æ i o r t h (omtvistet stykke jord) J. 2, 3.

deyæ, isl. deigja (gl. d. deje), allerede i Gulaþ. l. en af de to vigtigste ambáttir, i de gl. norske statuter navnet på de gejstliges friller: deigjar eða friðlur klerka. E. 3, 19 og 21 benævn. på en anselig tjenestekvinde, husholderske, der kunde være i fællig med husbonden ligesom bryden. Jfr. Molb. gl. deie.

diakon Jy. l. 1. 31.

dighær, isl. digr (tyk). J. 1, 3 d. meth barni, = d y g h æ r, Fl. 93 4·94 og 112

: variant Di Rn. udgave.

diki, isl. díki (dige) ɔ: grøft, skrives også dýki. E. 3, 12. Hadersl. byr. 2 d i c k. Vald. jordeb. 41. dikæ.

disk, isl. diskr (disk) om fad, spisebord. E. 1, 41. Deraf d i s k æ s v e n Vald. jordeb. 54.

diur, isl. dýr (dyr), især om vilde dyr. S. 5, 19; Fl. 43 og 93 diyr.

dom, isl. dómr (dóm) Sk. byret 51: ræt d.; S. 7, 20 fa dom af þingmannum; S. 16, 2 og 17, 8: fa til d. — J. 2, 88 utæn domæ; V. 2, 28; E. 2, 48 d. dømdær (fældet dom), 2, 2, doom um at standæ (staar ved magt, er gyldig); 2, 52 dom = laghdom som er nævnet kort för. Som endelse i siukdom, biskopsdom, annøthændom (trældom). domædagh J. fort. /kristendom

domær, isl. dómari (dommer) Fl.. 78.

dottær, isl. dóttir (datter) fl. døttær; J. 1, 4 har nogle hdsk. dattær; V. 1, 1, 1 dotær. E. 1, 10 dottær man foruden flere sammensætn.

doth = døth: E. 2, 10 til thessæ dothæ frændær (til den dødes frænder).

draghæ eller dræghæ, isl. draga (dreg, dró, dreginn) t. tragen (drage, trække, opholde) S. 7, 2 ma han æi længær d. hin — mæþ hæggumæ sinum. — J. 3, 5 dræghæ: skip ut at dr. ok up at dr. (deducere et subducere navem). — V. 2, 23 dræghær man annæn i har (trækker i håret); 3, 12 dr. the samæn them til kotzæth. — E. 2, 50 (opholde); 3, 30 um hanum draus (ɔ: draghs) ɔ: søger udflugter, jfr. 2, 51; 3, 58 up draghæ ɔ: at bjærge; 2, 4 (mishandle ved at slæbe, vexare). Fl. 35 drægh mæth reep ɔ: udmåle; 110 d. æftær gien ɔ: tilbagekalde, tage tilbage.

drap, isl. dráp (drab), jfr. dræpæ. V. 2, 29; E. 2, 50.

drifftrug Hadersl. byr. 6 er vistnok forskrevet og forekommer ikke ellers.

drikkæ, isl. drekka (drikke) Fl. 38 dr. lithkøp; fort. drukku, sstd.

drivæ, isl. drífa (drive) d. diyr i gømæn by, Fl. 93.

druknæ, isl. drukna (drukne), gl. sv. drunkna. S. 5, 17; J. 2, 37; V. 1, 16; E. 2, 58 og 63.

drygh, isl. drjúgr (dröj) rundelig, fuldvægtig. E. 1, 41.

dryghæ, ell. drughæ, tillf. drughit, isl. drýgja, jfr. drjúgr — udføre, fuldføre. S. 5, 5 og 8, 3 d. logh, var. til 5, 4 d. næfnd (befri sig ved n. s ytring). — E 2, 51 (om at aflægge ed, bevise) drughæ hanum.

dryk, isl. drykkr (drik, drikken) J. 1, 27; E. 1, 41; Fl. 89.

dryp, besl. m. isl. drjúpa (dryp, tagdryp). Fl. 28.

dræpæ, isl. drepa (dræbe), ihjelslå, undertiden blot slå. S. 2, 15. J. fort. han dræpær; 1, 22 thæt varthær dræpæt; 2, 7 han varth dræpæn. V. 2, 27 dræpær mannen; 2, 9 then dræpnæ. — E. 1, 39; 2, 3; 3, 26 havær dræpæt. Fl. 66.

dughæ, isl. duga (due) gælde, have værd og betydning. S. 3, 16; dughande (hæderlig): d. man 2, 16 = isl. dugandi maðr. — J. 2, 10 at dughæ hanum ækki. — V. 3, 5 dugher rep ekki. — E. 3, 11. — Fl. 105.

duk, isl. dúkr (dug) Åbenr. Sk. 12 sejldug. Deraf dukæsven, den, som bredte dugen på bordet Vald. jordeb. 54.

dvalsæ = dvalsæ, sml. isl. ~~dvöl, (dvælen)~~ ophold. J. ~~2, 12~~.
dy, dynde, dyænde, jfr. isl. dýna (dynd) S. 9, 12; J. ~~3, 55~~.
dyki = diki. E. 2, 63.
dylik = thylik, isl. þvílíkr, sv. dylik, J. 2, 87 og oftere; i nogle hdskr. tholik, thellik (slig).
dylise, isl. dylja (dølge) 1) nægte S. 2, 1; 3, 7; 9, 4: d. aldær arf (nægte aldeles modtagelsen af arv); 4, 15; 2) for retten med ed eller andre bevismidler at bekræfte sin benægten. S. 17, 19 d. mæþ eþ; 14, 15 d. mæþ næfnd, eller iarne; J. 3, 31 (modbeviser); 2, 9 dyl = dul 2, 97; duldæ 2, 97. V. 2, 2 dylæ mæth thre tyltær; 1, 2 dül han arf, = dul 2, 13 og 32; dülæ 3, 8 = düliæ 3, 11. — E. 1, 35 düll han; 1, 32 düliæ mæth tültær eth; fort. duldæ, forest. nut. dyli; 2, 50 d. thingit ɔ: nægter at det er den rette tægtedag.
dynæ, isl. dýna (dyne) J. 3, 37.
dyr, isl. dýrr (dyr), biord dyrt, höjere gr. dyrræ; E. 3, 2 dyrt, dyrær, dyræst.
dyrthærskild, isl. dyrr-þröskuldr (dörtærskel) J. 2, 103; jfr. Petersen varianter. Sml. dør.
dækær, isl. dekr (deger) et antal af 20 skind. Fb. 93.
dæmmæ — af dam (opdæmme vand, opføre dæmning) E. 3, 5.
dø, isl. deyja (dø), gl. sv. doya, fort. do (isl. dó) S. 2, 5; J. 1, 3 og 2, 13; V. 1, 1, 3 dør; 1, 1, 12 do; 3, 11.
døgn, jfr. isl. dœgr (døgn) E. 3, 62 tu døgn = dyghæn Fl. 89.
dømæ, isl. dœma (dömme), fort. dømde, tillf. dømpt. S. 7, 9, forb. med gstf. eller af, til; 14, 4 d. manni øres bot. J. fort. land skal dømes; 2, 88 dømt. — V. 2, 1 d. hanum hans frith (fradømme); 2, 18 d. hans manhælghæ; 24 dømpt. — E. 2. 2 til dømæ. — Fl. 31 dømæ ham iorth til.
døpæ (døbe), findes ikke i islandsk, t. taufen, platt. døpen, holl. doopen, sv. døpa af got. daupjan. S. 1, 3; J. 1. 2 æk døpæ; than thær barn døpær, døptæ, døpt sstd.
dør eller dyr, isl. dyrr (dör). S. 5, 4, flt. dørr. — V. 2, 32 sla hans dyrræ (dürræ) up. Fl. 116 dørthærskild og thørskildør.
døth, isl. dauðr (død), gl. sv. dauþr. S. 2, 1. — J. 1, 3 thær døth var; 1, 10 hins døthæ; 1, 22 barn døt. — V. 1, 21 æftær han døthan. — Fl. 66 døthæns frændær, men 67 døzæns arving.
døþ, døth, isl. dauði (død); S. 5. 38; 4, 13 til døþæ 3, 20 døþi. — døzdagh — døþrædagh S. 4, 13 (døthæ-dagh), hf. a døzdighi (isl. degi) Kirkel. 8. — J. 1, 3 døth; V. 1, 16 døh og døth 2, 31 og 44; til sins døthæ 3, 6. — E. 2, 37 døthsar (dødeligt sår).

e.

e, isl. æ (altid), skrives også ee eller æ (ætyd ɔ: altid) og bruges dels alene, dels i forb. med andre ord (biord, især af den

höjere grad og henvisende, forholdsord og bindeord for at give dem en forstærket betydning, jfr. brugen af isl. æ i betegnelsen „i hvert fald“ og d. alt (alt mer, alt efter som osv.). — S. 1, 7 e; 5, 9 e fiarmer; 9, 4 e mæþæn; 9, 6 e til; 7, 15 (Had. hdsk.) e hvat; 3, 21 e horo; 2, 8 e hvær sum. — J. e (altid) 1, 24; 2, 7; 1, 41 e til thæs; 1, 1 e nærmer; 1, 4 arf a e fram at gangæ; e hva mange, e hvaræ (der er blevet til i hvor, i hvor mange); 1, 5 e meræ; 1, 4 e methæn; 2, 23 e hvilk (qvicunqve), tha ær han e ransman (i alt fald, alligevel). — V. 1, 1, 8 e (altid), 2, 30; 2, 6 e til sex varthær (lige til, helt ud indtil det bliver seks). — E. 1, 17 e (bestandig, altid); 1, 47 e hvaræ sum (utcunqve); 2, 51 e først (altid først); 3, 26 e mæth (alt efter som); e fra &c. Fl. 8; 79 ee men (i medens).

ef s. æf.

efftermal s. æftær.

eghin, eghn, eghæn, isl. eiginn (egen). S. 3, 13 skrives det ægin, sildigere eyn—eyt. S. 7, 11 sin eghen; 4, 18 sit eghet; 15, 4 havæ þæt fore sit eghet (ɔ: som sin ejendom); 7, 2 hem til sin e. osv. — J. fort. eghæn — eghæt; 1, 6 eghnæ børn; 1, 29 sin æghæn iorth. — V. 1, 1, 7 theræ eghæt barn; 2, 29 hans eghit hus. — E. 1, 30 eghit (hvilket 1, 48 betyder eje, ejendom). — Fl. 31. eghæn E. I. 34.

eghn, eghen, isl. eign (eje, ejendom). S. 3, 14 = 7, 2 ægn, ein, J. 1, 3 og 29 eghn, eghæn; V. 1, 3 egn; E. 3. 38 eghæ.

eghær, isl. eigandi (ejer) J. 1, 50; 2, 75 = æghær 3, 51, men 1, 56 æghærman. E. 3, 7 forekommer formen eghæn (ejer): tha nytæ hin sint, ær eghæn ær at. Hvis det ikke er en skrivefejl, må det betragtes som en forkortet tillf.; S. har 3, 21 eghandæ, 4, 17 og 20 æghandæ, der svarer til det islandske.

eghæ, isl. eiga (eje), s. a.

eki, besl. m. isl. eik (eg) E. 3, 42 han gar ut i eki (egeskov); en liden båd, udhulet af én egestamme (i landskabsmålet ig, ege, isl. eikja) E. 3, 62.

ekki s. ækki.

eld, isl. eldr (ild). S. 14 1; J. 2, 114 (3, 17 eldhus ɔ: ildsted, arne); V. 2, 33; E. 2, 14 sættæ eld i hus. Jfr. ældiarn. Hadersl. byr. 24 eld og vathes eld.

eldær. Fl. 6 (og oftere) er en anden skrivemåde af ællær.

elzt, isl. elztr (ældst) E. 3, 28.

em = æm (æm goth) J. = æns, ens, ænsæ, ense. Formodl. er æm for æmn ɔ: iæmn, iafn. Jfr. Molb. gloss.

e mellom s. mællin.

e methæn (mæthæn) = methæn J. 2, 51. — V. 1, 13 og 2, 43 e methæn thes at.

en—et, isl. einn—eitt (en—et) som talord eller i bet. ene, alene, eneste. S. 5, 33 at eno hogge; 9, 3 þæt ena mal. — J. 1. 8 og 9 en = æn, et; 1, 9 enæ (alene); 1, 24 hun ærvær them alt enæ (alene); 1, 15 forutæn iorth enæ; 2, 18 ent (= et) sinnæ ɔ: 1 gang; 2, 99 husbondæ enæ (solus). Hadersl. byr. 7 ent. V. 1, 1, 8 en = 1, 1, 10 enæ; 2, 36 et; 2, 17 en thrithiæ manz. — E. 1, 32 hf. enum; 1, 7 thæs at enæ = 1, 5 og 19 thæs (thæt) enæ; i bet. med undtagelse af (det ene) 1, 9; E. 2, 49 thes ennæ må vel betragtes som det samme; mæth thæt enæ 1, 1 (alene på det vilkår).

en 1) = æn ɔ: end, endnu. E. 1, 2. 2) = æn ɔ: men. Fl. 11.

engi, isl. engi (ingen) J, 1, 51 engi man; Fl. 101. Heraf er ekki intetk. Jfr. ængin.

enki s. ænki.

enkøp, jfr. isl. einkar-, einka-, i einkarnafn, einkamál osv. J. 1, 55 = særkøp, særlig erhvervet jord. Petersens udg. har ænki køp.

enløp(ær) kunæ S. 13, 5, gl. sv. einloyptr, isl. einhleypr, der i Gulaþ. l. og Frostaþ. l. betegner: løs og ledig, ikke bosat eller gift. E. 3, 38 enløp man (løsgænger). Hadersl. byr. 11 enløp modsat tu hion.

enmynt sar, E. 3, 39, modsat tvemynt, om et sår, som kun har en åbning af mun, sml. isl. mynntr af munnr.

enmærki, script. rer. Dan. VI, 426, skrives også ænmærki Oldem. 103—3, deraf det senere enemærke, (den jord, der ejes uden forbindelse med byen og som derfor ikke er rebning undergivet = ornum) jfr. Ost. Weylle og Molb. gloss.

enmærkt J. I, 46: ær thæt (ornum) æi enmærkt mæth sten æth staplæ ɔ: særlig mærket, afstukket for sig, = særmærkt.

ennen = ænnæn, J. 2, 51 (Flensb. cod.); ennæn Fl. 93.

ens s. æns.

ensamæn, isl. einn saman, einsaman, gl. sv. ainsambr (for sig alene, ensom) S. 5, 17 og 30; E. 1, 43 og 3, 28 = ensumæn 2, 19 (hvoraf vort ensom).

envængth (skrevet en væght i Thorsens udg.) E. 2, 58 ɔ: indvænget, indhegnet plads, af vængær in 2, 57 ɔ: indvænger, tager ind til vænge eller vang ved at indhegne det, hvorved det betegnes som en mark. Jfr. vang.

envaldugh, envældughær, envaldir (enevældig); Sæll. Kirkel. og sildigere dokumenter.

enært J. 1, 55 er af usikker betydning, måske også forskrevet; det udelades i de gamle oversættelser aldeles. Det kunde være af isl. einarðr (simpel, enkelt, oprigtig), hvoraf intetk. einart bruges som biord i bet. uafladelig, stadigt, uden ophør, altså: straks, uopholdeligt. En anden forkl. af ein-ærr (af ár) giver meningen: i ét år, inden ét års forløb, der dog synes mindre rimeligt. Jfr. dog V. 1, 1, 14 et ar (ɔ: ét år), der i nogle hdskr. skrives et nar (Ghemens udg. eth nær).

epin, isl. hunkönsform apinja, apynja ɔ: abinde og, som også i gl. sv., abe i alm. (abe) Fl. 43, se æbin.

eth, eþ, isl. eiðr (ed) S. 2, 1; 9, 3; 9, 22 mæþ sornum eþe; 4, 14 þriþiæ mans, siatæ mans eþ; 2, 4, tyltær eþ, jfr. gl. sv. aiþr. — J. 1, 34 eth; V. 1, 1, 7; E. 2 65 tyltær eth, siætæ mans eth; 3, 4 skrives eþ.

ethlogh E. 3, 27, skrives også ethælogh (og 2, 76 hethælogh) ɔ: lovens ed, det bevismiddel for loven, som består i ed.

ethæ i ɔ: tage i ed (eth) J. 2, 4; sstd. findes ethæs i.

ey = æy, ej, isl. ei = eigi (ej, ikke), gl. sv. ai; ey ok ɔ: heller ikke S. V. 1, 7 ey = 1, 20 æi. — E. 3, 25 ey.

f.

fa, isl. fá (fær, fekk, fenginn), jfr. fanga (få, fange), i nut. far, sildigere fangher, fanger, forest m. fa, fort. fik, forest. m. fingi, tillf. fangin 1) få. erhværve, fange, 2) forlange, skaffe, overlevere. S. 3, 16 fa manni i hændær; 7, 10 f. iærn af arvum ɔ: forlange jærnbyrd af a.; med følg. navnef. og tillf. 4, 11 fa at køpæ, 7, 1 fa takit 19, 18 fa burghit. — J. 1, 6 fa; 1, 15 fangæt; nut. fangær eller fær 1, 29; fæk 1, 49; havær fangæt 2, 10; men 2, 59 fengær. — V. 1, 1, 4 og 2, 13 far; 1, 1, 1 og 2. 6 fæk; 1, 1, 5 fingge, 2, 44 fingæ; 1, 12 fingæ; 1, 1, 4 havær fanget. — E. 1, 1; 3, 39; 1, 2 fæch og fich; 1, 34 fæc = 1, 29 fik; 3, 7 fick. Fl. 32 fæk, 33 fæær.

fafn, isl. faðmr (favn) J. 1, 56 forte skal væræ fæmtæn fafnæ breth.

fald, i de gl. udg. fold (har intet at gjøre med isl. faldr — falda, en fold, at folde) — udledes af fela, fiælæ, at fjæle, og betegner et opholdssted for kvæget i mark eller by. J. 2, 46 og 3, 55.

faler, isl. falr (tilfals): havæ hestæ falæ, gots falt, biutæ thet fall, Fl. 41.

fall, isl. fall (fald) hændelse, domfældelse S. 9 25; E. 3, 65 fall ɔ: laghæfall.

fallæ, isl. falla (falde) S. 5, 1; i betydn. fældes i retten, tabe sin sag 7, 10; 14, 5 (faldær); bruges også om at fejle, forse sig. — J. 1, 16 fort. fial (fiall); 1, 55 (Flensb. cod.) fellær; 2, 18 fallær han; 2, 47 i bet. fældes, domfældes; 3, 58 i bet. vender ud imod, jfr. Petersens not. s. 130. — V. 2, 26 fallæ nithær; 3, 13 fallær hanum af the ti nokær ɔ: svigter, mangler. — E. 3, 37 træt fallær; 2, 51 fiall; 3, 65 fiæll a hændær; 3, 18 fial hanum hafnæn ɔ: leding faldt for ham, han forsømte den, idet han ikke efter loven besatte havnen eller pladsen; 2, 51 at hanum fiæl ofnæ hand ɔ: at sagen gik ham imod, jfr. 3, 67 fallær a hændær; 2, 62 forest. fort. fyullæ. — Heraf

Ved Fællesindhegning af flere Byers Jorder opstod et Fang. der, naar Kreaturerne løsdes, dannede omfattende fælles Græsjorder. Dansk Tid 27/2 1908. P Lauridsen.

fallsæn E. 2, 54 og 3, 9 værræ fallsæn ɔ: slettere beliggende.
fals, isl. fals (falsk — som till. og no). J. 3, 64; 3, 65 falsæt Fl. 98 fals goz. Se Molbech. Rets-bruch. Offentlig Ret IV, 140.
falsær, isl. falsari (falskner, bedrager). J. 3, 65.
fang, isl. fang (hvad der er til at få) S. 14, 5 sva sum fang æræ til (som der er lejlighed til at få). — V. 1, 1, 12 fæ ok al annæn fangh; 1, 3 i allæ fangæ. — E. 1, 23 og 24 (hvad der er modtaget); 3, 44 (erhvervet ejendom) Deraf
fangehors (fangen hest) E. 3, 55; fangæiordh (købejord) E. 1, 24; V. 1, 1, 15 (fået eller modtaget jord).
fangsæl, isl. fangelsi (fængsel) E. 2, 21.
fangæ bruges ligesom i isl. som biform til fa, navnlig tilf. fangæn: E. 2, 68 at havæ fangæt fang af hin annær by, jfr. fang og sammensætn. Fl. 1 faangær (får). fanga i hand (overlevere) E. 2. 20 V. sj. 2. 37.
far for fathær V. 1, 1, 3 (synkoperet form som i d. og sv. talesprog).
far = færþ, isl. far og för (færd, det at føre, bevæge sig osv.). bruges især i udtrykket i far ok fylghæ V. 2, 29 (i gang og følge med —); E. 2, 3 (om følgeskab).
far, isl. fær, der dog næsten kun forekommer i smstninger: får. J. 2, 103; skrives faar Fl. 98.
farboth, i nogle hdskr. forboth: J. 1, 23 og 50 (af faræ og both) ɔ: ærinde (i den gl. d. oversætt. kaldes det forbud og Sk. Kirkel. forbuth, hvor Sæll. Kirkel. har forboth).
farm, isl. farmr (skibsladning) E. 3, 62, se skipsfarm.
fardagh, isl. fardagr i de gl. norske love (fardag) flyttedag. S. 17, 1.
farkost (isl. farkostr = far, fartöj) betyder J. 2, 32 og 3, 6 skibsladning, men 2, 68 rørligt gods i alm.
farvitnæfning: J. 3, 5 skipsnæfning, thær sumæ kallæ farvitnæfning ɔ: nævninger, som skulde afgöre trætter mellem styresmanden og havnebønderne (skipær). Ordet er dannet af far (skib) og viti (vide ɔ: bøde). Jfr. Petersens not. s. 122; ann. f. n. oldk. 1847 s. 295. Larsen: sml. skr. I. 1, 92.
faræ, isl. fara (fare) 1) bevæge sig S. 5, 35 f. til —; 9, 2 f. i; 12, 1 og 3 f. at fiskum; 6, 12 f. æftær hionæ sit; æfter f. ɔ: forfølge, anlægge søgsmål om 7, 1; 7, 5 og 17; 11, 5. 2) f. mæþ ɔ: handle med: S. 5, 3 farr annar man mæth vræthe. 3) forholde sig, gå til: S. 14, 5 sva skal ok þæn faræ; 13, 3 tha faræ thet sum logh ær. — J. 1, 6 faræ; 1, 12 far (nut., der også hedder fær 2, 74); 2, 57 f. pilgrims færth; a farnæ væghæ ~~(alfare-vejo)~~ Hundevej 2, 75; 3, 50. — V. 1, 1, 1 faræ; 1, 1, 21 i bet. gå frem, have sin gang; 1, 24 f. burt; 2, 33 fær til (kommer til —).
fastæ, isl. fasta (faste) 1) som no. f. ni uknæ. S. Kirkel. 14, jfr. Vestgot. l. fastuhælgh ~~S. 7,~~ 16 (fastetiden) ɔ: ni uknæ fastæ. I Roskilde byret af 1268 indeholder det også ugen

efter påske (paschæ hælgh), „a septuagesima usqve dominicam qvasimodo geniti, qvod vulgo dicitur fastæhelgh". — J. 2, 83 fra ni ukæ fastæ ok til aten dagh æftær paschæ dagh. — E. 1, 13 standæ fastæ utæn kirky (stå, holde faste); 2, 49 fastædagh, 2) som uo: at faste, E. 3, 46. — Fl. tillæg: huvæth faastdagh.

fastær, isl. fastr (fast) findes i sammensætn. bofastær, laghfastær osv.

fat, isl. fat (fad) kar til at pakke noget i, faat vin Fl. 93, indpakket reisegods, s. hæstfat.

fatøkær, isl. fátœkr (fattig) S. 2, 13; 4, 13; J. fort. fatøk (fåtøk), fatok, fatøki; 2, 52 fatøkæ mæn — V. 1, 21 fatøkær.

fathær, faþir, faþur, isl, faðir (fader) i alle lovene og i mange forb. S. aldæf. 3, 10; guþf. 1, 3; samfæthræ 1,27; faþurbroþær 2, 8; 3, 13 og 13, 6; faþurfaþær 2, 5; f. moþær 2, 8; f. systær 2, 8; fathærløs 3, 13. — J. 1, 1 fathær; 1, 28 fathærbrothær; 1, 5 f. systær; 1, 29 fatherløs børn. V. 1, 1 og fgg. fathær (1, 16 bestemt ejef. fathærsæns), f. brothær, f. systær, f. fathær, f. mothær· Ligel. i E.

fegh, isl. feigr (fejg, men med forandret betydn.): det bruges ligesom isl. feigr i betydn. døden nær, bestemt til døden: V. 3, 13 fegh ok frithløs; jfr. Arn. Magn. n. 187 (gl. lægebog) bl. 50, b tha ær mannæn fegh oc han dør i thæt aar. P. Låles ordspr. n. 404 og 612: Claussøns Snorre ligeledes.

femtæn = fæmtæn J. 1, 7 og 16.

fial, isl. fjöl (fjæl, bræt) = Øst. Götl. fiol, i sammensætn. brofial.

fialstær, af fiælæ, isl. fela (fjæle, skjule). J. 3, 67 (skjul, baghold); E. 2, 15 rum til fialstræ (hvor Thors. har det forskrevne fliæstræ), medens nyere hdskr. har: til at fiælæ sik. Ordet findes endnu i Chr. 5. d. lov 5, 16, 1 ligger i skjul og røver nogen vejfarende mand og søger dermed fialster ɔ: fjælested, smuthul.

fialæ = fiælæ, isl. fela (fjæle, skjule) J. 2, 97; V. 3, 13

fiærmer, isl. firrmeir = firr, höjere grad af fjarri, ligesom d. fiærmer, gl. sv. fierri. S. 5, 9 = E. 1, 43 fiærmær.

fiarthi, isl. fjórði (fjerde), nyere form: fierdhe S. 4, 20 og 5, 38, Sk. kirk. 16 = fiarthe J. 2, 26; V. 3, 13; E. 3, 50 fyarthæ. Jfr. d. følg.

fiarþung, fiarthing (= fyarthing), isl. fjórðungr (fjerde del) fjerding. S. 4, 9 (fjerde delen af et bol). J. 2, 1 og 2, 51 (af herred); 2, 15; V. 1, 2 og 2, 4; 3, 4. E. 1, 18 (en fjerde del); 2, 55. Fl. 72 fiærthing (¼), Vald. jordeb. 6, 7 og 23 (fyarthyng). [, 2,78: hvært fiarthing.]

fiat, isl. fet (fjed) S. 4, 20 (spor); 9, 25 (fod — som længdemål).

fiatur, fiather, isl. fjöturr, gl. sv. fiætur (fjeder, feder) om jærnlænker ~~om hånden eller~~ foden. S. 7, 2 iarn ok f., 7, 4, Sk.

byret 50 sætiæ man i f. ~~En anden sildigere form er fiædher~~ J. 2, 64 har fiætlær (og fiather), E. 2, 21 fiætær.

fiende, isl. fjándi, gl. sv. fiandi (fjende) Sild. hdskr.

fimt, isl. fimt, der i de gl. norske love betegner femte dagen sat som termin (gera e-m fimt, sætte en fem dages frist, inden hvilken noget skal være gjort) eller termin i alm. Den opr. betydning er et tidsrum af fem dage E. 3, 22 thær æftær f. jfr. Fl. 94 a fæmt dag, Åbenr. sk. 26 quinto die, bruges dernæst om tiden fra en tingdag til den næste, hvad enten ting holdtes hver 8. el. 14. dag, så at inden tredie fimt bliver enstydig med inden seks uger. E. 2, 69; 3, 21 læggi hanum fymt foræ; 3, 22 fyrstæ fymt æller annær ællær thrithiæ; 3, 24 a hvar fymt at læggæs til fyurtan nætter, thet ær siæx ukær, — thre fymtær hvær til fyrtan nættær; flt.: fimtæ og fimtær E. 3, 40, Denne betydning vist også i J. 1, 23 thrithi f. (Flensb. cod. fimpt) 3, 27. Hadersl. byr. 26 femte dag, se Stemanns retshist. s. 160, 250, jfr. fæmt.

vf. Pfund.² III, 182.

jvf lamt

fimtæ, isl. fimta ɔ: göra e—m fimt; fimta e—m ór garði; ɔ: pålægge en at römme inden fem dages frist. E. 3, 24 fymtæ hans hus up ɔ: fordre huset borttaget med den nævnte frist.

fingær, isl. fingr (finger) S. 5, 12 og 33, jfr. þumulfingær. V. 2, 9 fingær, flt. fingræ. — E. 2, 34 fingær, flt. fingræ. Fl. 73.

finnæ, isl. finna (finde), varthær funnæth J. 1, 3 finnæ; 1, 40 funnæt. wartha funnan J. 2, 99.

fjortan, isl. fjórtán (fjorten), fyrtan, fyurtan. E. 3, 24 = fiughærtan J. 1, 56; 2, 50.

/a

fiortandæ, isl. fjórtándi (fjortende) E. 2, 51 = fyrtandæ, sstd. S. fiurtandi, gl. sv. fyghurtandi.

fiorth, isl. fjörðr (fjord) E. 3, 59; Fl. 22; Hadersl. byr. 2 for synnen fiordt.

firtvighæ, firtiughæ, fyrthiugæ, isl. fjórir tigir (fyrretyve) S. 2, 3; 5, 8. J. fort. 1, 44 firtiugh, fiurtiugh, fyrtiugh; V. 3, 13; E. 2, 2 og 3, 50.

firæ, isl. fjórir (fire) gl. sv. fiurir; skreves og fyra, fiuri. J. 2, 21; 3, 12 fiugræ, V. 2, 8 fyuræ. — Jfr. fyræ. Fl. overskr. fiyrsin tiughæ ok fiyræ.

fisk, isl. fiskr (fisk) S. 8, 1; 12, 1 og 3 faræ at fiskum. J. 3, 62; E. 3, 7 og 62.

fiskegarth, isl. fiskigarðr (fiskegård ɔ: gærde opført i en å for at fange fisk) S. 12, 2; J. 1, 58.

fiskæ, isl. fiska (fiske). Fl. 22.

fiskær, isl. fiskari (fisker). Fl. 22.

fiskævatn, isl. fiskivatn (vand til at fiske i, fiskepark) E. 3, 7.

fith, feth, fyth, fid, isl. fit (fed eller fid) ɔ: en flad slette langs med vandet, et fiskerleje. Findes ikke i lovene, men t. eks. i Erik af Pommerns constitut. Jfr. Ost. Weylle, s. 268 og Vdsk. S. ordb.

fiyr Fl. 11 = fyræ; fiyrtive Fl. 15 = firtiughæ.
fiælæ s. fialæ.
fla, isl. flá (fló, fleginn) (flå,). S. 10, 4 fla skogh ɔ: afbarke træerne i skoven. E. 3, 42 flar træ (i samme betydn.)
flakæ, isl. flaki (vidjeflætning, flætning af pinde eller stokke) S. 11, 5 bindæs høkæ a flakæ.
flatføring, flatføræ s. flætf. Med denne skrivemåde findes det S. 2, 14 og 15 og 16.
flere, fleræ og flestæ, isl. fleiri, flestr (flere, flest), gl. sv. fleiri. S. 7, 11. J. 2, 7 flestæ; 1, 23 flestæ mæn; V. 2, 12 og 16 fleræ (flertallet).
flod s. floth.
flok (flock), isl. flokkr (flok) hob, skare af mennesker eller dyr. Sild. hdskr. af S. 5, 3.
flot S. 9, 3 er måske en skrivfejl (for fælæþ, som et hdskr. har); de nyere hdskr. have flodh eller bæck, vand eller bæck. Dog kan her næppe menes det, der tages „svømmende“ (a flot, isl. flot, af fljóta), da det modsættes i akrum allær ængium. Den lat. oversætt. innoxia comprehensa giver ingen oplysning, og Rosenvinges forkl. (g. d. l. 1, 107) er ikke rimelig.
flotær S. 5, 28 er ligeledes sandsynligvis en forvansket skrivemåde (= døþær). Rosenv.s forkl. (n. jur. ark. 21, 172) er höjst usandsynlig.
floth, floþ, isl. flóð (flod) det stigende eller oversvømmende vand S. 12, 3 jfr. bakfloth. Skrives J. 1, 57 mylnæ flot men samme sted flothmal.
flothmal, flotæmal (flothræmal i Thorsens udg. af E. 3, 58) kaldes vandets stigen, flodtiden, egl. den strækning af stranden, som vandet overskyller, isl. flæðarmál. Lagahefth ær thrynnæ fl. ɔ: 3 vintre, i hvilke vandet i åen har været opdæmmet til mølledrift; jfr. norsk flodmål (Åsens ordbog). J. 1, 57 thrinnæ fl. oversættes rigtigt: tres inundationes. K. Anchers og Rosenvinges forklar. ere urigtige.
flothstath J. 1, 57 er det sted i en å, hvor vandet kan opdæmmes til møllebrug. Jfr. d. foreg. ord.
fly, isl. flýja (fly) flygte: S. 6, 5 og 13, 3 fly land, riki, f. fra — J. 2, 13 flyr han frithløs; 2, 22 og 64 tha fly han land. — E. 2, 3 fly; 2, 9 flythær (flygtet, forb. tillf.). — Fl. 177 flyyr af by.
flyghæ, isl. fljúga (flyve) S. 11, 3; J. 3, 39; E. 3, 37 fl. burt.
flytæ = flyttæ, isl. flytja (flytte) J. 1, 48; 1, 51 ær allæ mæn flyt fra; 2, 68 (med genstand) flyttæ farkostæ; Fl. 93 flyttæ gooz i annæn skip.
flytæ, isl. fljóta (flyde) — hvortil svarer det indvirkende fløthæ (lade flyde). J. 3, 30; men J. 1, 57 i beg. er fløthæ = flytæ, ligeledes E. 3, 5.
flæsk, isl. flesk (flæsk) Fl. 93.

flæt, isl. flet ɔ: hus, gl. sv. flat. V. 1, 1, 3 og 13 flet (hus), ejef. flæsz. E. 1, 5 flæt.

flætføring, (S. flatføring), jfr. isl. ganga á flet, sitja ell. vera á fleti, fletgenginn; flædføring ɔ: den der flædfører sig, som overdrager al sin ejendom (eller noget deraf) til en anden, mod at denne optager ham i sit hus og sörger for hans underhold. Flædføringen var vel fri, men dog umyndig og afhængig af husbonden. S. 2, 14—16; J. 1, 25; V. 1, 23; E. 1, 38.

flætføræ sik betegner den nys nævnte handling. J. 1, 7 og 22; 3, 19; V. 1, 21; E. 1, 38.

H flæða

flødhæ, isl. ~~fløyta (bringe til at flyde)~~ s. flytæ. Det bruges om at lade vand strömme over ved opdæmning. J. 1, 57 i slutn.

fløghælas, S. 10, 1 (læs ved, brændelæs). Ihre afleder fløghæ af flage ɔ: et afrevet stykke. Måske kommer det af isl. fló ɔ: et lag af sådant, som lægges det ene ovenpå det andet, opstablet; jfr. flaga, et lag.

oldn. fleygja?

føghet, foghd, gl. norsk fogeti, fuviti, foguti (foged). Bruges ikke i lovene, men i andre næsten ligeså gl. dokumenter om kongens embedsmænd (umbuzman, bryti, giælkære), særlig enten ved fiskerlejerne (strandfoged) eller i byerne (byfoged), også om en opsynsmand (gårdfoged) Fl. 18.

fol, ikke af isl. fóli, fólskr (dårlig, tåbelig) men af fúll (råden, hæslig, skændig), d. ful. J. fort. folæ mæn ɔ: lumske, underfundige. E. 2, 74 nokær then fol (fool) ɔ: listig person.

folk, fulk, isl. folk (folk) bruges dels om mennesker i alm. (folk), dels om det enkelte menneske. J. 3, 63; E. 2, 48 folkit; 2, 66 f. ællær fæ; Fl. 48.

Bjarnason Nordl. legend. udv. samnelse s. 47

folkvapæn, isl. folkvápn ɔ: våben, som hver mand er pligtig at eje. Jfr. Gulaþ. l. s. 309; S. 5, 4 kalder det fulkvapen. J. 3, 4 (hvor det forklares) om den fuldstændige rustning. V. 2, 32 folkævapæn. E. 2, 16 folkævapn.

folskæ, isl. fólska (af fóli, tåbe) ɔ: tåbelighed, dårskab. J. 3, 35; V. 1, 20. Kofod Ancher har en urigtig forklaring.

follæ skrives Fl. 39 og oftere for fallæ: follær at loghæ gengives i den ældre latinske byret: si in lege defecerit (domfældes, taber sagen).

folæ, isl. foli (fole) ung hest. Fl. 93.

for, fore (foor) isl. fyr, fyrir (for), skrives også føre, fære, fær. Bruges som forholdsord i S. med gstf. og hf. 1) for, foran 5, 16 hin ær fore varþ, den, som blev angrebet, = isl. verða fyrir einhvern; S. 3, 14 sitiæ fore børnum (forestå, styre); 7, 9 sighe, 2, 14 liuse, 9, 13 skærskuti f. þingmannum; om tiden: 7, 12 tvem natum f. þing. 2) istedenfor: 3, 22 sværiæ sak for annan; 7, 10 bæræ iærn f. mann; Dalbyske forordn. 2 havæ f. therra møtherene (have til mødrearv). 3) om årsagen: for, formedelst, for — skyld, S. 1, 14 og 4, 9 bøtæ f.;

7, 10 stæfnæ for þiufnaþ; 9, 14 læggiæ væþ f. Derfor: S. 4, 17 f. þy f. þæt; 4, 7 f. þæt at; 5, 1 og 1, 2 þær f. og 11, 2 f. at (af den grund at); Fl. 89 for dryk. 4) angående, i henseende til: forord. 1216 § 3 sæktær f. mandrap; S. 9, 26 skylder f. sak; 7, 13 sandær f. sak. 5) til fordel for: forordn. f. Sk. 1284 § 5 fa borghæn f. sik; S. 10, 5 hoggæ f. fæ (til fæets græsning), S. 3, 10 væriæ f. manni. 6) om prisen: S. 1, 13 sæliæ f. — 7) som biord: S. 5, 16 standæ f. (frem). — J. 2, 9 (Flensb. cod. 2, 7 foor) thær for sak ær (som er indstævnet), 1, 15 og 50; 3, 43 for þokæt svik (af, formedelst svig); fort. for, forthy at —; 3, 20 bøtær f. mandrap; 3, 21 sum for (ɔ: før) ær mælt for ell. foræ (forhen, forud) 3, 21. V. 1, 20 f. guth (coram deo); 1, 1, 8 for thæt at —; 1, 2 foræ børn sakæ; 1, 1, 4 væræ fore ɔ: værge sig; 1, 20 f. thy at —. 1, 1, 7 for mælt (forhen sagt); 1, 3 for æn = føræn. — for utæn s. dette ord. Ligeledes i E. — **for** sammensættes med særdeles mange uo., ofte givende dem en nægtende, skadende, fordærvende bet. som forbiuthæ, forgøræ, forkumæ, fordoplæ, fordrikkæ, forfaræ, forsighæ, men ofte kun forstærkende bet. eller görende dem indvirkende.

forban, isl. farbann (efter Steenstrup stud. ov. Vald. jordeb. 260 opr. en afgift til kongen for tilladelse til at sejle bort fra byen med sit gods, får senere karakter af udførselstold, der hvilede på visse varer). Oldem. 1—4, 28, Vald. jordeb. 13.

forbithæ, jfr. isl. biðja fyrir (bede for sig, b. om tilgivelse). E. 2, 37.

forboth, forbuþ, jfr. isl. fyrirbjóða (forbud) S. 4, 10 væræ i konungs forb. ɔ: være landsforvist. J. 1, 57 forboth; V. 2, 42 = forbuth 3, 4. Sæll. kirkel. forboth.

forbrydhæ, af isl. brjóta, forbrøthet (forbryde, forbrudt) E. 2, 69 forbrytæ thre mark vith kunung.

forbygge (af byggæ) tilbygge, spærre ved at bygge. Hadersl. byr. 39.

fordeytinge = forhæghþæ. Erik af Pomm. forordn. f. Skanør. 50. Jfr. Molb. gloss. fordagtinge (t. vertheidigen).

fordoplæ, isl. dubla ell. dufla (spille med tærninger): ødelægge ved spil. E. 1, 48 um han havær sik anti fordoplæt ællær fordrukket. Jfr. Erik af Pomm. gårdsret 7 enghen man skal fordoblæ mere — — (spille op).

fordrave, forest. fort. fordrove sik (forgribe sig). Dette måske forvanskede ord findes i Erik og Margretes best. for fiskerne i Skanør og Falsterbo 52. Det stemmer ikke i betydn. med det gl. fordrage, s. Molb. gloss.

fordrikkæ (ødelægge ved drik, drikke op) E. 1, 48 jfr. fordoplæ.

fordæþær: Sk. kirkel. 12 um truldom ællær fordæþær (flt.) ɔ: fortryllelse (ved trylledrik); jfr. fordæþa i Østgot. l. og Bjærkør. fordæða isl. heks, en, der står i forbindelse med onde ånder,

bruges i de gl. norske love, og findes med flere deraf sammensatte ord alt ofte i de islandske love og sagaer, s. Fritzner.

fordømæ, isl. fyrirdœma (fordömme) Fl. 114.

forebiuþa, isl. fyrirbjóða (forbyde) gl. sv. firibiauþa. S. 8, 2 ma konungs umbuzman æi forebiuþa hanum at hialpa sæ.

forelæggiæ, isl. fyrirleggja (men i en anden betydn.: at underkue) (forelægge) tidh lægges manni fore S. 9, 14. — J. 3, 5 forælæggiæ (forlæggiæ): then dagh thær them varther forlagh. V. 2, 27 har K. Ancher forlagh, men Thorsen for lagh og Sk. arveb. har the æræ alz til rættæ for lagh. Men meningen af stedet er mig ikke klar (til alz rætæ for lagh, for loven?).

foret S. 3, 18 ɔ: fore þæt, jfr. vort talesprogs for 'et ɔ: for det.

forevne sik (af iafnæ): f. sik meth sine uvinær (forlige sig med) forordn. f. Sk. 1284 § 1.

forfal, (forfald, undskyldning) S. 4, 7 laglikt f. (hindring). J. 1, 23 og 50 laghæ f. = 2, 61 laghforfall; 2, 80 og 110 (exceptioner, undtagelser). V. 2, 1 sotæ f. ɔ: sygdoms forfald. E. 2, 50 (om den, der møder på tinge for at bevise en andens forfald).

forfaræ, isl. fyrirfara, der bet. tilintetgöre, forbryde: E. 1, 46 forfars ɔ: tilintetgöres, forgår. Jfr. sv. förfara (at ødelægge).

forforthæ, af isl. forða (fremme) E. 3, 10 = forfaræ (ødelægge).

forgangæ. (Isl. fyrirganga bet. forestå, no. fyrirganga og forganga bet. det at gå foran eller i forvejen) J. 2, 9 bet. forløbe, udløbe.

forgivæ, isl. fyrirgefa (tilgive, hvad der i Sønderjylland hedder forgive) S. 16, 1.

forglømæ, isl. fyrirgleyma (forglemme) J. 1, 32; Fl. 2; navneord forgløms Fl. 89.

forgøræ, isl. fyrirgøra (forgöre Chr. 5 d. lov 6, 17, 4 ɔ: ved sin handling at fortabe, forbryde) S. 6, 3. Deraf no. forgærning Sæll. Kirkel. = fordæþær. — J. 2, 5; 2, 97 forg. sin hals; 1, 8 og 34 havæ forgort theræ goz; 2, 7 og 42. = V. 2, 38 f. sin ræt; 3, 12 meræ f. bondænum (pådrage skyld). — E. 2, 1 fore giort; 3, 18. — Fl. 10 forgør theræ gooz; 98 have gorgørt hals ok goz.

forhæghþæ, forhægthæ, af isl. hegða (ordne, indrette, jfr. t. hegen), gl. d. forhegde, forheide, forheie, sv. förhägda, ɔ: ved sin behandling at ødelægge, sætte over styr, i bet. — forhærghæ. S. 3, 14; 5, 1 forehægthæ. V. 2, 43 forhegthæ. — E. 1, 46 og 3, 35 forheghæ.

for innen (innæn), isl. fyrir innan (forinden) inden, indenfor till. til S. (Schl. s. 229) f. þry þing. E. 3, 62 for innæn tu døgn.

forkumæ, isl. fyrirkoma (forkomme ɔ: fordærve, ødelægge)

J. 3, 39; E. 2, 49: forkummæ han mæth thiuf sak (forulempe, fortrædige).

forkøp, jfr. isl. kaupa fyrir og forsala i Gulaþ. l. (forkøb, køb på forhånd ɔ: ved overbud at hindre en anden i at købe en ting). J. 3, 5 göræ ham f. mæth en mark. Åbenr. Sk. 12 emere — in preiudicium civium, quod forkøp dicitur; Hadersl. byr. 28; brev af 1282 (Seidelin: diplom. Flensb. 1, 12): quod nullus alteri irreuerentiam, que dicitur forkyøp inferre debeat, sed unusquisque alterum in sua emptione nobiliter venerari; Københavns byret af 1294, § 50 gøræ f. ɔ: rem emptam ab aliqvo occupare. Jfr. talemåden „komme en i forkøbet", og vort „forkøbsret".

forlatæ, 1) isl. fyrirláta = fyrirgefa (forlade ɔ: tilgive) E. 2, 5 og 37. 2) forlade, efterlade Fl. 89.

forleden (affældig, opbrugt). Erik af Pomm. forordn. f. Skanør 57 f. klæde. Af isl. líða, jfr. det lider ad.

forliggæ (af liggæ) bruges J. 1, 8 latær sik f. (belígge); 2, 20 varthær—dottær forlæghæn (beligget).

forlotæs (forlødes) vort „forlods", ante bonorum divisionem. J. 1, 11; V. 1, 1, 10; E. 1, 30 og 3, 9. — Sl. gl. str. § 84 forlotæs og forlotes.

forman, isl. formaðr (formand) J. 2, 22.

former = førmer V. 1, 1, 15.

formælsæ, isl. fyrirmæla (i en anden bet. tale til skade for —) bruges i J. i to bet. 1) sige forud: 1, 21 formæltæ (Flensb. formælt). 2) fordömme: 2, 73 og 108 formælæs hans hals. — Men no. formælæ J. 3, 37 ell. formæl betegner absolution, kirkens tilgivelse (platt. overs. sakrament). a, bestemme.

fornam, isl. fornám og fornæmi, hvis oprind. betydning ses af Jónsbók, þjófab. 7 þat heitir fornæmi, er maðr heldr ei á ok þykkisk eiga, en hinn tekr svá í burt at hann sér á, jfr. de gl. sv. loves förnäming. E. 2, 75 bruger f. om egenmægtig tilbagetagelse af optagne kreaturer.

forrath (isl. forráð ɔ: råden for —) betegner rådslagning forud. forordn. f. Sk. af 1284 § 7.

forsa (isl. sá, at så) E. 2, 68 forsa ɔ: tabe sin udsæd.

forsaghæ, forsighæ, forsæghæ, jfr. isl. segja e—m fyrir — og forsögn (forsage og forsige) J. 1, 49 rep ma ængi mæn f. a by (hvor de gl. overs. har forsige) ɔ: nægte, vægre sig for; 2, 76 ma æi burt mæth hans kostæ, num forsakær them thæræ ɔ: opgiver, efterlader, svigter. E. 1, 41 ænti at takæ han hinum til handæ ællær forsighæ han ɔ: nægte, vægre sig ved. — mnt. for-saken

forse, (af se) providere. Hadersl. byr. 13. Bruges siden almindel., se Molb. gloss. 230.

forskot. Fl. 38 og 83 af forskiutæ fortabe, forspilde, ɔ: havæ forskot the penning.

forsla (af sla) E. 1, 43 han forslår — havær forslaghit sit eghit (sætte over styr).
forstrand (af strand) J. 3, 61 ɔ: strand op mod landet, strandbredden med den nærmeste del af vandet udenfor.
forstælæ (af stælæ) V. 3, 12 og 13 f. sik sialf, f. iorth sinæ (fortabe ved tyveri). Jy. 2, 101
forsværæ (af sværæ). forsværge J. 2, 1 og 79 (forbryde ved ed).
forsættæ: E. 1, 43 brytær sva høghælik, at børnæn æræ thær forsaat mæth, hvor andre hdskr. have foræsat. Det må betegne: ødelægge, og sammenholdes med isl. fyrirsát ell. fyrirsátr og forsát ɔ: det at lægge sig i baghold (sitja fyrir) for at besnære og overfalde, og sv. försåt (snare, baghold), der i gl. dansk hedder forsaat (hvoraf forsæt), s. Molb. gloss.
forsøme sik (af t. versäumen) komme forsilde. Hadersl. byr. 34.
forta s, forthe.
fortakæ (af takæ) J. 2, 102: borttage, ophæve.
fortapæ J. 2, 114 **fortan,** (fortand, mods. kintan) V. 2, 6. E. 2, 9.
fortithæ er et usikkert og utydeligt ord J. 3, 63, hvis betydning efter stedets sammenhæng er klar nok (opgive, give afkald på —); men det skrives meget forskelligt, nl. også fortighæ (forty, forthy) og Thor Degn har fortiæ ell. fortighæ (eller mistæ sin ræt). N. M. Petersen foretrækker fortighæ, som han antager for det platt. vortighen. I den gl. oversætt. forbigås det.

se Marius Kr. Fremmedord 72.

forthe, i S. forta, også forte, fortå. Åbenr. Sk. 38 og Oldem. 104—5 fortæ. Ordet er forklaret af Petersen i Ann. f. n. oldkyndighed 1847, s. 274; det udledes af isl. tá (tå, tæ, der også findes i Vestm. lagen) ɔ: en gang mellem gård og gade eller uden om tofterne, og det stilles ofte sammen med „fægang“. Det er bevisligt vort nuværende fortog, der er blevet fordrejet. I nyere hdskr. tilföjes forkl.: „det er udgangen af deris gårde“, jfr. Molb. gloss. — S. 4, 1 forta; J. 1, 51; forthe 1, 48 fortæ ɔ: rummet fra huset til gaden; vej foran hver gård eller hus, også fælles for hele byen: J. 3, 57 f. fallæt i by, hvorom s. Petersens forkl. s. 130.

Ch. V. 2-22-77. Årb. n. Oldk. 1896 s. 125. Arkiv XIV, 267. Arkiv XIX, 310. Fra almindt Folke-mindesamlinger II. 28.

forth, E. 2, 27 = fordh, E. 2, 25 ɔ:ført, af føræ.
forthæ, forþæ, ist. forða (fjærne) og forðask ell. forða sér (undfly). V. 3, 12 thræl i vægh forthæth (Thors.: forthræth) ɔ: som hjælpes til flugt, jfr. E. 3, 10 forforthæ ɔ: sætte overstyr, jfr. „befordre“.
for utæn, isl. fyrir utan (foruden). S. 1, 6 for utan; også som bindeord: hvis ikke, = utæn af, J. 1, 29, og for utæn af (undtagen hvis) J. 2, 71, som forholdsord J. 1, 15. — V. 2, 1 for utæn rikis faræn; 2, 29 f. utæn thes; 1, 1, 1 og 3 og 19 i bet. „med mindre at“. — E. 1, 1 og 3, 6 f. utæn thet.
forvare (at vare, advare i forvejen) som no. Hadersl. byr. 30 mot thilik forvare.

forvinnæ (erklære skyldig, fordömme): forunnæn (overbevist om en brøde) Fl. 36 og 82, 114 mæth logh forunnæn til thiuf.

forvæþia, isl. forveðjaðr (pantsat, stillet til sikkerhed for noget) S. 9, 14 þa liggiæ væþ hans forv. (om forfaldet pant).

forældræ, isl. foreldrar (forældre) S. 4. 7; J. 2, 82: V. 3, 6; forældær E. 3, 8.

fostær, isl. fóstr (foster): E. 3, 37 a f. læggæ (om tillæg, avl af bier). fóstærløn (føstærløn) S. 3, 15; J. 1, 29 = kostningsgjald sstd.

fot, isl. fótr, flt. fœtr (fod) — flt. føtær S. 5, 10; J. 3, 25; V. 3, 12; E. 2, 35, skrives også foth V. 2, 11.

fothær, Vald. jordeb. 8, 10 og 53 (fother), en vægtenhed = 10 pund.

fothær, isl. fóðr (foder, hvormed husdyrene fødes). Deraf fothærhus Vald. jordeb. 54.

fra, isl. frá, med biformen fran, der svarer til svensk från (fra). S. 15, 6 skiliæs fran; 4, 11 takæ fran. — J. 2, 83 fra thèn løærdagh; 1, 6 og 14 fra hanum; fort fra at (fra den tid, da —). V. 1, 4 og 20; 2, 43 (fran). E. 1, 34 fran,

fram, isl. fram (frem) S. 2, 6 höjere grad frammer; 12, 2, — J. 1, 4; 1, 3 sitæ fr. ɔ: blive siddende. V. 1, 1, 8 gangæ fram; höjere grad frammær 3, 3 = frambær (prior, den forreste af to) 2, 23 i frambræ armlægh — framme (fremme): ære fr. (ere tilstede).

framarvæ (af arvæ) flt. ɔ: arvinger i nedstigende linje S. 2, 6 og 8. Om forholdet mellem dette og gangarf, der alm. opfattes fejl, s. dette ord.

framgangæ (= gangæ fram V. 1, 1, 8) S. 2, 6 arf skal allugatu f. ɔ: i den lige nedstigende linie. — J. 2, 9 framgænger ɔ: forløber.

frammelik, jfr. isl. framligr som tillægsord, er biord: J. 1, 26 sva fr. sum hans goz rækker (så vidt som).

framtan, fl. framtændær V. 2, 6 = fortændær; isl. framtönn.

framtharf J. 1, 30 (fremtarv, Vidsk. S. ordb.) ɔ: til bedste, nytte i fremtiden.

fritelich (af frith) fredeligt. Hadersl. byr. 16.

frith, friþ, isl. friðr (fred) S. 5, 6 havæ f. ɔ: være fri for straf; 5, 18 søkiæ f. mans ɔ: få ham gjort fredløs; 5, 35 biþiæ manni f. a þingi (nl. at morderen kan have lov til at komme på tinge). J. 2, 6 og 12; V. 2, 1 (frih); 2, 20 fridh; E. 2, 50.

frithbrut, flt. frithæ brøtæ isl. friðbrot (fredsbrud) S. 5, 8.

frithkøp, isl. friðkaup, den betaling, hvormed en fredløs drabsmand måtte købe sig fred eller landsvist, i Danmark erlagt til kongen. J. 2, 28; V. 2, 29; E. 2, 46, hvor det også kaldes: at løsæ sin frith.

frithløs, isl. friðlauss (fredløs) S. 5, 6 man — fari f. ok fa aldrigh frith ok kunung taki alt thæt han a utan iorth hans. J. 2, 12; V. 3, 13; E. 2, 9.
frithløsæ (fredløshed, s. det foreg. ord), S. 7, 9: þa fær bondin hanum frithløsö ok vapnætak, jfr. orbodamal. Men E. 3, 47 frithløsn er = frithkøp, jfr. 3, 46 løsæ sin frith.
frithæ, isl. friða (frede) J. 2, 6 (give fred).
frughæ, isl. frú (frue) hustru, husmoder V. 1, 20; 2, 45 = fruæ 1, 1, 16 = fruhæ 1, 1, 15; best. ejef. fruænnæ 2, 38. E. 1, 36 (hustru). I sammensætn. nokkæfrughæ.
fryghtær orth J. 3, 35 kaldes i de gl. danske udg. fryctende ord, og Ost. Weylle s. 305 forkl.: trusels ord, undsigelses ord, hvoraf befrygtes en skade. Dog kan denne enestaaende ordform mulig være en forvanskning.
fræghnæ, isl. fregna (forespörge, skaffe sig underretning) Sæll. Kirkel. og Sk. Kirkel. 9.
fræls, isl. frjáls (frels ɔ: fri, fribåren) mods. ánauðigr. S. 4, 13 være f. yvir sinu eghno ɔ: have fri rådighed over sit gods; 6, 3 fræls man (som stundom skrives i ét ord). J. 1, 32; 3, 10 (uden afgift). V. 2, 1 fræls man (fribåren); 2, 19 sinæ frælsæ svenæ. E. 2, 77 fræls man. Fl. 88 olt thet gooz frælst thær han ma biærigh. Hadersl. byr. 37 (frels for —). Stedet V. 2, 28 of frælsær er tvivlsomt. Medens Kofod Ancher har ufrælsær og Sk. arveb. ufrelssir, synes dog meningen snarere at være et forstærket (of) frælsær: ellers var han alt for fri, aldeles fri for at bøde til den, der ej har magt til at hævne sig.
frælsboren, isl. frjálsborinn (fribåren, født af fri forældre). S. 6, 5 og 8.
frælsgivi, isl. frjálsgjafi = frelsingi i de gl. norske love, S. 6, 6 = frælsægivin 3, 19 (frigiven).
frælsi, frælsæ, isl. frjálsi = frelsi (frihed) S. 6, 5; J. 1, 32; 2, 17 og 91; V. 2, 45 frælsæ; E. 1, 38; Fl. 13. — Udsagnsordet frælsæ (befri) findes Fl. 11.
frændi, frændæ, isl. frændi, flt. frændr (frænde) slægtning. S. 6, 15; J. 2, 4 frændæ, flt. frændær 1, 30; V. 1, 1, 12; flt. frændær 2, 8 = frendær 2, 43; E. 1, 48. Adskillige sammensætn, S. 6, 10 frænkunæ (frændkunæ) ɔ: frænke, beslægtet kvinde; J. 2, 18 frændeth (frændeed); E. 3, 11 frændbørn; 1, 48 frænmø; 3, 26 frændstæfnæ. Som navn Oldem. 74 grummi frændæsun, Vald. jordeb. 66 frændi æsgisun.
frænsum, isl. frændsemi (frændskab) E. 1, 17.
fræstæ, fresta, isl. freista (friste) prøve, forespörge sig om — E. 2, 21; 3, 12 betyder det enten „forsøge" eller (som isl. fresta) opsætte, udsætte afgörelsen.
frøsgiald J. 2, 72 kaldes i de gl. danske udg. fructgiæld; det

er egl. frøgiald ell. betaling for såkorn, som grundejeren forstrækker fæsteren til udsæd.

fughl, is. fugl (fugl) S. 5, 19; fughæl Vald. jordeb. 16.

ful (full, fuldær) isl. fullr (fuld), höjere grad fullær E. 1, 45 f. ok aldær ɔ: aldées fuld; S, 3, 16 takæ arf fullæn ok allen; Sk. kirkel. 15 göræ fult fore man ɔ: fyldestgöre; S. 3, 1 til fulz; S. 9, 25 til fulz ok æi til fals ɔ: som det bør være. J. 2, 93 fullæ bøtær og the kostæ, thær til ham ær fuld (fuldstændig); 2, 66 til fullæ, også til fuldæ (tilfulde) = 1, 15 til fulz, jfr. fol for fult 2, 21, 1, 19 ful lot; 2, 65 fult voxæn. V. 2, 29 til fuls; 1, 1, 1 ful lot; 1, 10 full værisændæ; 2, 3 fullæ manbøtær; 2, 16 fult sar. E. 2, 1 til fulz = 1, 36 at fullæ (helt); 1, 18 full brothær; 1, 11 ful liust. — Som biord: fult: sværiæ f., svaræ f. for annæn. Thet ær fult (fyldestgørende) E. 2: 50

fulaldræ (af aldær), (myndig) V. 1, 1, 4; 1, 13; 2, 29, E. 1, 44 (også fullaldræth).

fulldrivæ (af drivæ?), (sætte igjennem) E. 3, 53 han havær theræ mal full drivith.

fulkumæ (Flensb. fulcummæ), isl. fullkoma (fuldkomme, fuldende) J. fort. f. theræ unskop; J. 2, 41 f. næfning til ɔ: forfølge sagen med nævning. — Biord fuldkumlik J. 2, 59.

fulkvapæn s. folkvapæn.

fullkøpæ (af køpæ) Fl. 83 mods. væthkøpæ, købe for fuld betaling.

fulling = fulnæth, isl. fullnaðr (gl. d. udg. fyllist) fyldest, fuld betaling, J. 1, 29; og 1, 35. V. 3, 13 fulnæth; E. 1, 36 og 3, 9 (fyldestgörelse).

fullæ = fyllæ (skrives også füllæ), isl. fylla (fylde): S. 11, 7 (fylde); 5, 38 f. manni a hændær; 7, 11 f. forfall (tilfulde bevise). V. 1, 17 thæræ fullæ hanum af sva mykæt (udfylde, erstatte ham —); 2, 32 f. skathæ (erstatte). E. 1, 36 fyllæ, men 3, 32 fullæ.

fullælikæ, isl. fulliga (fuldelig) S. 9, 20. fullælic E. 1, 10.

fulvitterlig (af vitterlig, der ikke findes i oldspr). Habersl. byr. 27.

fulvaxin, fuldvaghsen (fuldvoksen) S. 3, 6. fulwoxæn J. 1, 33.

fund, isl. fundr (men i en anden betydn.) (fund, påfund, list) yng. hdsk. af S. 4, 13, men i overskriften af J. 2, 112 um fynd (= fund) betyder det: fund, hvad der findes.

fyat = fiat, s. dette ord.

fylghe, isl. fylgi (følge) følgeskab. S. 5, 3 væræ i f. mæþ, 5, 2 i færþ ok i f.; yng. hdsk. af S. 5, 3 i flok færd ok f. Deraf fylghissak ɔ: anklage for at være i følge med ved et drab, i ledtog med morderen S. 5, 35. — V. 2, 29 fylghæ = 2, 32 fylughæ. E. 2, 3 og 16 i far ok i fylghæ. Men J. 2. 10 har Flensb. cod. fyllugh som navneform = fylghæ, hvilket også findes i cod. A. M. 453, s. Lyngby, udsagnsordenes bøjning i jyske l. s. 32.

fylghæ, fylghiæ, isl. fylgja (følge), fort. fuldæ. S. 8, 3 (styrer hf.) følge med, f. efter. J. fort.; V. 1, 3 og 2, 29 fylghær; E. 3, 37; 2, 66 fuldæ; 3, 49; Fl. 123 fyligh (at følge).

fylsvitnæ, J. 2, 105, yngre hdskr. følsmerki, det bevis el. mærke, der skal godtgöre, at et omtvistet husdyr er pågældendes hjemmefødning, vist en sammentrækn. af fylghis-v. el. -m., det bevis el. mærke, som godtgör, hvem dyret skal „følge“: ejerens besiddelsesforh. til sin ting betegnes nemlig ofte ved, at den siges at „følge ham“, se bl. a. Rosenv. gml. dom. 3, 295. De ældre forklar. (Rosenv. g. d. l. 2, 510) ere ufyldestgörende.

jf. fsv. fylsvat (Schl. Ordbog)

fynd = fund, s. dette ord.

fyr, fyrræ, fyrst = før, førræ, først.

fyritiughu, isl. fjórir tigir (fyrretyve), skrives også firitiughu, fyrretiuge, feretyuge, fyritivæ, gl. sv. fiauratigi. S. 5, 3. — V. 2, 30 fyrtyghæ og fyrtyughæ (fyrtiughæ) 3, 12 fyrtiughæ; ligel. E. 1, 2. Jfr. firtiughæ.

fyrning, isl. fyrning ɔ: at noget bliver gammelt. E. 2, 54 the fyrning, ær fyrræ havær væræt — og vil han nyt skifte a gøre, tha æræ the nærmær, ær fyrninge vilæ haldæ: Det betegner altså: gammel indretning, fordeling eller skifte fra gammel tid.

fyrst, af tysk fürst (fyrste) Fl. 15.

fyrtandæ s. fjortandæ.

fyræ, isl. fjórir (fire) J. 2, 55 = fyrræ, fiuræ 1, 56, også fiugær; fiur, fyr, 3, 13. E. 2, 49 fyuræ = 2, 9 fyughræ; Fl. 58 fiyrgh. Vald. jordeb. fyur. Om en fyuræ E. 3, 18 s. hafnæ.

fæ, isl. fé (fæ) fæ, gods, penge. S. 4, 7 fore fæ ɔ: for fordels skyld; 7, 7 kvikt f. ɔ: levende kvæg; 1, 6 (løsøre); J. 2, 4 (gods); 2, 61 fælægs fæ; 3, 49 fæs hovæth (stykker kvæg). E. 2, 74; om kvæg 2, 57; om ejendom 1, 48 børna fæ; V. 1, 1, 12; 3, 13 (kvæg); 3, 2 (penge).

fædrif E. 2, 74, skrives også fædreft, fædrift (Oldem. 13) ɔ: mark, hvor fæet drives på græs, græsning med adgang og rettighed dertil. Hadersl. byr. overskr. og 38. Jfr. Molb. gloss.

fægang J. 1, 48: græsgang, græsning for kvæg; Åbenr. Sk. 4. Hadersl. byr. 1 og 38.

fægarth (af garth) V. 2, 29 og 33: fægård, indhegnet plads til kvæget. E. 2, 9.

fægyrthil, isl. fégyrðill E. 3, 44: pengepung, pengebælte. En nyere dansk form er fægiordel, der findes i den ældste bibelovers. Genesis 43, 22.

fæhus, isl. féhús (fæhus), navnlig kostald. V. 2, 33. E. 2, 14.

fælagh, fælægh, fælugh, isl. félag (fællig, fællesskab) betegner i oldsproget egl. pengekompagniskab (leggja fé saman), dernæst fælles foretagende, forening i alm., ejendoms fællesskab: till. til S. (Schl. 233): sitiæ i flæt ok falægh meþ fuþur.

— S. 1, 6 og 15, 5 forening med bestemmelse om hvers andel i ejendommen (fælaghs fæ, sstd.). J. 1, 43; 2, 1 fælægh, fælegh, fælgh, fælghæ. — V. 1, 1, 9 fælægh = 1, 7 og 2, 46 fælugh. — E. 1, 3 og 2, 3 de samme former; 3, 10 til fælæg; 2, 47 fælæghs fæ; 1, 4 læggæ f. eller i f., jfr. 1, 10. — Fælægsbryti er den bryde, der er i fællig med ejeren om gårdens indtægter, besætning og bohave J. 2, 1 og 67, se bryti. —

fælæþ, fælæth, fælled, græsgang S. 9, 16. — E. 2, 58. — Åbenr. Sk. 43 in nostro fortæ et fælith intra nostrum byfrith; Hadersl. byr. 1 fellet. Oldem. 105 forta et fælæth (fælælæth er en fejlskrift).

fællæ, isl. fella — det indvirk. uds. til fallæ, ligesom fælde til falde. S. 11, 1 f. træ; till. til S. (Schl. s. 237): f. vatn (ɔ: aflede vand). 2) domfælde: S. 9, 25 vorthæ fælder af næfnd. J. 1, 58 f. vatnæ; 2, 68 man fæld at loghum: 2, 47 (overvinde for retten). [Men J. 3, 6 overskrift: of man fællær utgærth er betydn. utydelig, ligesom hdskr. have fællær, fallær eller fællær at; „fælde ɔ: lade falde“ skulde de her være: undlader (at göre eller give)]. — V. 3, 13 tha ær han fældær at sak. — E. 2, 37 og 3, 27 i samme betydning. Hadersl. byr. 20 feld (mods. vorth). Sechen Vikes, lyhed 146.

fæm, isl. fimm (fem) S. 5, 4; J. 1, 50; V. 1, 1, 14; Fl. 26.

fæmt, isl. fimt, s. fimt. S. 4, 6 læggiæ til f.; 7, 7 læggiæ f. fore hin; forord. f. Sk. 1284 § 5 læggiæ fore — en fæmt ok en annæn ok thrithiæ; J. 2, 59; E. 2, 50. jf. fimt. jf Sjundr.[2] III, 182.

fæmtæ, isl. fimti (den femte) J. 1. 50; V. 1, 20.

fæmtan, fæmtæn, femtan, isl. fimtán (femten). S. 5, 14; J. 1, 7 og 16; V. 2, 13. E. 3, 35.

fæmtande, isl. fimtándi (femtende) S. 3, 2.

fæmunæ, isl. fémunir fl. (penge eller pengesværdi, løsøre). V. 1, 14; E. 1, 5.

fængt (fænct), adkomst (af: fangæ) E. 2, 55.

færsk, isl. ferskr (færsk), Fl. 58 mæth færskæ gærning (paa f. gerning, in flagranti).

færþ, færth, isl. ferð (færd) rejse (af flere personer for at begå en forbrydelse) gl. sv. ferþ. S. 5, 2; J. 1, 50 færth; Fl. 87 (fart, sejlads); Jfr. far.

færæ, færæ, isl. færi (færri) af får, ligesom vort: få — færre. V. 2, 32 færæ.

fæstning (af fæstæ) om stadfæstelse af jordkøb. Sk. byret 2; E. 2, 11 og 3, 3 (løfte stadfæstet ved håndslag).

fæstæ, isl. festa (fæste) 1) göre fast: S. 4, 2 vægh fæstes ɔ: spærres; 2) fæste (trolove sig med) f. sik kunæ til husfru Sæll. kirkel.; 3) fastsætte, udlove: S. 3, 22 f. bøtær, 7, 10 iarn (love jævnbyrd), 3, 22 logh. 4) særligt om aftale eller løfte, der formelt afgives angående jords erhvervelse og af-

bota fæsta (Ei. l. 2. 10), af fæstæ, f. = oldn. festa, f. vedtagelse af en bindende forpligtelse

ståelse (mere end mælæ): f. bol (leje: både at tage til leje og leje ud) S. 15, 2. — J. 2, 28 f. bøtær; 3, 21; f. logh (tilbyde ed) 3, 42; f. iorth (tage i fæste) 3, 15. Om 2, 13 fæstæs bot s. thægnægiald. — V. 2, 48 fæstæ vegh (spærre vej); f. næfnd 2, 16 (anvende n.); 3, 7 f. iorhd at køpæ; 2, 16 f. logh = Sk. ordb. m. festir loghfari; 2, 30 a bøtær fæstæ (poena promina), jfr. botfæstning. — E. 2, 10 f. bøtær. — Fl. 38 f. penning (håndpenge ved køb).

fæstæ J. 3, 12 (Flensb.) overskrift, som no., hvor de andre hdskr. har lething.

fæthlæth, fætlaþær, af isl. ftill ɔ: bånd eller rem til at bære sværdet i. S. 7, 8 fætlæt sværd (forsynet med bælte eller skulderrem). — E. 3, 40 fæthlæth sværd. A Sunes. overs. VII. 5 gladius vaginatus, cui balteus est affixus — mucro cinctorium alligatum habens.

jf. skalpat svärd. Östgötalag (Schl.) s. 153.

fæthrænæ, fæþrini, fæthærn (af fathær) bruges som no. ligesom møþrini i bet. fædrene(slægt) S. 3, 13, fædrenearv S. 1, 19, men ved at sættes foran et andet no., bliver det omtr. et tillo. S. 2, 9 fæþrinis iorþ. — J. 1, 34 (fædrene —); 1, 16 om fædrenearv; 1, 6 fæthærns iorth; 1, 7 f. frændær. — V. 1, 1, 15; 1, 14 fæthærns frændær. — E. 1, 12 og 3, 9 om fædrenearv; ligel. Fl. 1 men 8: fædr. slægt.

fææer = fær, Fl. 2, s. fa.

fødæ, føþæ, føthæ, isl. fœða (føde) dels føde til verden, dels opføde, ernære, tillf. føddær, fød, føt. S. 3, 4; 5, 9 og 19. — J. 1, 3 og 11 barn ær fød (føth); 1, 3 fød barn; 1, 25 fødd; 3, 56 (ernære). — V. 1, 1, 8 æræ fød. — E. 3, 10 og 32.

før, isl. fœrr (før ɔ: istand til at fare) duelig, istand til, bevægelig (jfr. vanfør) J. 1, 56 i lidende bet. en vej, brugelig til at fare på; 2, 51 (istand til at bevæge sig); 3, 1 (krigsdygtig). — E. 1, 31 føør og 2, 51 før. Hadersl. byr. 11 før at vege en mark silfs.

2, 110 (vath)

før, fyr (für), fyrræ, isl. fyrri (för, tidligere) som tillo. og biord i den höjere grad; i den höjeste gr. først, fyrst (fürst), isl. fyrsti (først). S. 9, 15 før æn; førræ 4, 7 og 2, 16 (før, forhen, forud); 6, 5 aldræ først (aller først); som tillo. S. 1, 24 førræ; 4, 20 førsti; forord. 1216 § 3: i første ɔ: første gang. — J. 1, 25; 2, 21; 3, 11 fyrræ (för); 1, 6 (förend); 1, 3 fyrst = først; 2, 17 fyrstæ sinnæ (første gang). — V. 1, 1, 2 før æn = 1, 13 fyrræ æn; 2, 16 e førræ — før æn; 1, 1, 12 sin førstæ børn; — 1, 22; 2, 34; 3, 4 førræ (forhen); E. 2, 51 fyræn; 2, 51 fyrst; 2, 51 fyrræ (forhen); men også 1, 19 førræ æn. Fl. 34 fyrstæ laghdagh.

førmer, isl. fyrrmeir (för, tidligere) (dannet ved meir, jfr. firrmeir, siðarmeir, s. Wimmers oldnordiske forml. § 162, anm. 2) som tillo.: foran, för (prior) V. 1, 1, 15. Fl. overskr. a fyrmer vor frugh aftæn = platt. uppe unser leüen

vrowen dach erer hemmelvart; og Till. til Fl. fyrmer skiep (den tidligere brugte skæppe).

føræ, isl. fœra (føre) S. 5, 2 f. sar a man (tilföje sår), 7, 3 f. band ok stok ofnæ man. — J. 1, 13 før; 1, 13 førthæ; 2, 32 havær førth; 2, 76 f. burt. — V. 2, 27. — E. 1, 23. — Fl. 41 burt føræ.

th

føthæ, isl. fœði, fœða, fœðsla (føde) næring: E. 1, 48 fødæ ok klæthæ = føzl, sstds.; J. 1, 36 føzæl; V. 2, 43 føzæl (opfødelse, opfostring).

føthæ = få føden Jy. 1. 36. se „fødæ"!

g.

gaghn, gaghæn, gahgn, gavn, isl. gagn (gavn). J. 1, 29 til gavnæ (= til tharvæ); 3, 39 gaghn. — V. 3, 12 gahgn. — E. 1, 46 gatn. — Fl. 3 gaghin, men 124 gaghæn. , anythæ

galin, galæn, gallin, isl. galinn (gal) afsindig. E. 2, 66; 3, 36.

gamæl, isl. gamall (gammel). S. 3, 2, flt. gamblæ; 15, 7 vintær gamæl. — J. 1, 36 intetk. gamælt; 1, 4 gamlæ fathær = aldefathær; 1, 8 attæn vintær g.; 2, 50 minnæ æn 14 vintær g. — V. 1, 1, 1 thæn gamlæ; 1, 13 attæn vintær g. — E. 3, 14 gamæl man. Som tilnavn Vald. jordeb. 66 Kiætil gamæl.

gang arf, gangæ arf, gangu arf (af gangæ og arf) er (efter Schlyter) gående arv, som går over til fjærnere, opad eller til siden gående slægtninge. Men efter Sk. l. og V. l. 1, 20 er ikke, som efter E. l. 1, 10 også den arv derunder indbefattet, som går til tredje eller en endnu fjærnere grad i den nedstigende linje; efter stadsretten derimod betegnes ved denne arv al anden arv end den. der går til de tre nærmeste led. S. 2, 6 og 8 æræ ey framarfe ok ær ganguarf — må ikke forstås således, at g. skulde betegne enhver arv, der tilfalder andre end i den nedstigende linje (fram — arvæ), endnu mindre således, at framarvæ også omfatter forældre og søskende — som vore ældre retsfortolkere ville —; men meningen er: når arven, idet der ikke findes arvinger i nedstigende linje, og forældre og søskende tillige mangle, går over til fjærnere slægtninge (opad eller til siden), s. 2, 8. Således også Saxenspiegels gan eruen (1, 17). — V. 1, 1, 8 gangæ arf (hvor udtrykket forklares) = 1, 20 gang arf: allæ the arvæ, thær fram gangæ frændær i mællæ, tha takær e frughæ æm mykæt sum man, for thy at thet kalles gang arf. — E. 1, 16.

gangdagh, isl. gangdagr ɔ: mandag, tirsdag og onsdag för Kristi himmelfartsdag, da man gik i procession med korset, jfr. Fritzner. Ganghæ ukæ ɔ: cryci ukæ, Sk. kirkel. 14. Jfr. crycis missæ. Molb. gloss.

gangæ, isl. ganga (geng, gekk, genginn) (gange ɔ: gå); nut. gar, gær og ganger, fort. flt. ginge, forest. m. gengi. S. 4, 13 þæt gar til þin; 3, 7 g. viþær ɔ: vedgå; Sk. kirkel. 14 g. in ɔ: begynde; 21 g. ofna annæt ar ɔ: vedvare; S. 2, 3 arf ganga gen andrum ɔ: den ene går op mod den anden, opvejer; 7, 10 og 13, 3: g. næfnd, at undergå, underkastes n. — J. 1, 8 og 27 gangær; 2, 9 og 18 og 40 g. vith; 2, 91 gær vith styld (vedgå tyveri); 3, 62 gangænd (tilfods). — V. ga fram (om arv) 1, 1, 8; 3, 12 ginge; 1, 2 g. i hovæt lotæ; 1, 2 og 2, 12 gar vith (vedgå); 2, 18 gær vith; 1, 2 allæ gængs (ell. gangæs) vith; 3, 6 g. thik til mæth rep (tilfalde); 1, 13 g. a hændæ (påkomme). — E. 3, 23 gangæ i hændær (af hændær); 2, 15 gar a hans lif (gælder, koster hans liv); 2, 51 g. uppæ mans frith (gælder); 3, 4 gangs (går fra, tabes); 1, 35 gær vithær; Fl. 64.

garth, garþ, isl. garðr (gærde, gård) 1) gærde, indhegning. S. 4, 5 (Had. hdskr.), 9, 1. 2) landgård, landejendom, S. 1, 6; 9, 1, også om kongens gård S. 6, 9 og 12; 7, 15. — J. 2, 38 (gærde); 1, 29 og 2, 33 (gård); 2, 59 ejef. garz; 3, 13 kunungs garth. — V. 3, 13 kunungs gardh; bruges ofte i sammensætn. fægarth, lægarth, lathægarth, kyrkægarth etc., samt hvor det er første del af sammensætn, s. de følg. ord. E. 2, 73 (både om gærde og gård). Jfr. gærþæ S. 4, 5. Formen gard E. 2, 68.

garthbrytær, isl. garðbrjóti (gærdebryder) den som gennembryder eller nedbryder et gærde. J. 3, 60, hvor det forklares ved, at der i nogle hdskr. tilföjes sva sum ær øxæn ok svin, jfr. Chr. 5. d. l. 3, 13, 47. Men at det også bruges om mennesker, der göre indbrud, ses sstds.: brytær annæn man annæn mans apældgarth.

garthfæstæ (af fæstæ) S. 12, 2 om et sted ved åbredden, hvor fiskegarþæ sættes. Stedets mening er: fiskegærde må ej sættes længer ud end til midt i strömmen, med mindre man har fået ret til at sætte hegn (garþfæstæ) på den modsatte bred (annær vagh igen).

garthgang (gardganghe), sildigere gårdgang (s. Molb. gloss.), jfr. isl. ganga á grið, eið = bryde fredsløfte, ed; betegner i E. 2, 16 og 3, 48 varthær sva i garth gangit osv. (hvor det skrives gardgang) og Sk. byret 48, 53, den af én mand udførte, med brud på husfreden forbundne voldsgerning, Stemann: retshist. 667. Er der mindst 5 deltagere, er det hærværk.

garthslith, isl. garðs lið (gårdled) led i gærde eller port i en gård. J. 2, 59 = gardhzlith V. 3, 12: E. 3, 26 garthzlith; 2, 75 gartzlith.

garthstath, isl. garðstaðr ell. garðsstaðr (gærdested) E. 2, 68.

garthsætæ V. 3, 13 (hvor det skrives garthzætæ): landbo annærs mans ællær g., (den som sidder (bor) ved gården og hører til dens arbejdspersonale, jfr. isl. háseti, den som har plads ved åretolden, hár). Gårdsæden ydede i större eller mindre omfang arbejde (servicia) til hovedgårdens drift; hans bolig (garthsætæ, garthsætegard) med tilhørende toft, J. 1, 55 garthsætæ toft, kunde ligge på gårdens grund og havde stundom et ringe jordtilliggende, hvoraf der svaredes en afgift, Vald. jordeb. 15 garthsætegiald. G. kunne jfr.s med husmænd med og uden jord; i kår stod de under landbo, se Petersen Ann. f. n. oldk. 1847, 256. Steenstrup: stud. ov. Vald. jordeb. 87.
garþtik, (af isl. tík, en tævehund) gårdhund S. 9, 21.
gas, isl. gás (gås), flt. gæs (skrives ogsaa gaas) S. 9, 7.
gatæ, isl. gata (gade) vej, Fl. 29, jfr. allugatæ. Oldem. 62, 69 gathæ. S. 4, 1; 4, 19 gatustæfnæ (bystævne). E. 2, 53 gatæ; 2, 75 gatæ lith (gadeled); 2, 76 gatæstæfnæ.
gatæs at, E. 2, 70, fortid af getæs (være tilfreds med, lade sig nöje med = isl. getask at); eg. tilb. f. af getæ, s. d.
gen, isl. gegn, í gegn (gen —, igen); det er altså egl. no. (møde), der ved at forbindes med i og siden alm. bruges som biord: imod, på den anden side, lige over for. S. 4, 11 og 13 mælæ igen; 4, 18 og 16, 1: sighæ igen; S. kirkel. 11 vitnæ ær igen; eller som forholdsord: S. 2, 3 take arf gen arfe (når begge ægtefæller få arv); også forb. med uo.: genkallæ, gen mælæ osv. — J. fort. og 2, 16 g. guth (imod); aftær gen (tilbage, til den modsatte side) 1, 47. — V. 1, 1, 7 og 2, 36 gen hans somæ. 3, 4 komæ gen (indstille sig). — E. 1, 8 (ligeoverfor); 2, 65 gen hans viliæ.
gengøræ (gøræ) V. 3, 12 (handle imod, forbryde sig imod —).
genkallæ (kalde, kræve tilbage) S. 4, 11 overskr. i Had. hdskr.
genmal (mal) (genmæle) J. 1, 50; 2, 108 (svar på klage, forsvar mod klage). V. 1, 5; E. 1, 8; flt. genmæle V. 1, 1, 3 og 1, 2.
genmælæ (mælæ) (genmæle) = mæle igen V. 3, 6; E. 1, 8.
genprøvæ (prøvæ): Fl. 15 utæn han gienprøvæs (modbevises?).
genstæ J. 2, 106, i nogle hdskr. gænest, gensten, gienstæ, i giænstæ, at genstæ ɔ: så snart som muligt, som snarest, Fl. 47 at gienst, jfr. sv. genast, er at betragte som den höjeste grad af gen. Det forekommer siden hyppigt i den ældste bibelovers., rimkrönik. og hos Vedel (s. Molb. gloss.).
genæ, isl. gegna (genne) genne kvæget fra eller til et sted. J. 3, 52 hin — thær gendæ.
gest = gæst.
get, isl. geit (ged), skrives i Flensb. også gæt, flt. getær, J. 3, 60; Fl. 93 giet.
getæ eller gitæ, isl. geta (gide) ɔ: kunne, S. 5, 1, gerne med følg. tillf. g. føt sik, g. hemlæt. S. 4, 17 gitær han æi sva

vart. — J. 3, 52 getær æi (kan ikke). — V. 1, 17 g. thet ey til komæt — at iafnæ; 2, 8 getæ them satæ gørt (få dem forsonede); 3, 8 gitær han varthet hanum iorthæn. — E. 1, 34 gitæ; — Fl. 34 gietær han ei — givæt.

giaf, = gæf = gift, isl. gjöf (gave), jfr. givæ, isl. gefa. J. 3, 32 lækigiaf (betaling til lægen). V. 1, 2 gæf. — E. 1, 44 gift (gave). Scr. rer. Dan. V. 287 byskopsgiaf.

giald, isl. gjald (gæld) 1) hvad der gives i betaling, erstatning. gengæld. S. 1, 8 og 9; 4, 11; 9, 11 og 12; 16, 2 krævæ g.; 16, 3; E. 1, 36; i sammensætning.: akær-, korn-, skaþæ-, viþær-, vitæ- g., tvegildi. 2) selve det bortskyldige J. 1, 23; 1, 26 mykæt g.; 2, 61; E. 2, 56 og 3, 34. Fl. 64. 3) skat, afgift, Sk. byret 38 konungs g., i sammensætning arn-, garthsætæ-, gres-, mitsummærs-, þegn-, øl-g.

gialdæ, isl. gjalda (gælde) betale, bøde: fort. galt, forest. m. gulde, guldæt, lidef. gials. S. 2, 1; 15 1, galt — at ɔ: den anden undgældte ikke ved ham eller hans forsömmelighed. — — J. 1, 44 gialdær iorth mark silfs; 1, 3 g. æftær (gengælde, erlægge bøde); 2, 62 (betale sin skyld); 2, 114 han galt ham æi alt. — V. 1, 13 guldæt. — E. 2, 56 (betale); 1, 29 guldæn; 2, 61 gulde; Fl. 27 og 32.

gift, isl. gipt (gave, —gift) 1) gave, s. giaf, vingift. 2) giftermål. S. 3, 2 og 13, 5 valdæ kunu g.

giftæ, isl. gipta. S. 3, 17; J. 1, 33 giftæ og giftæ sik (lade en gifte sig ɔ: give til ægte); 1, 8 hun giftær sik sialf, g. hænnæ. — E. 1, 48 (bortgifte); 3, 6 mænnæ gift (nupta). — Fl. 2 sin gift man (ægtemand); 11 giftæs til by.

giftærorth, måske isl. giptarorð, giftermål, egl. aftale om giftermål. J. 2, 18; E. 1, 48. I gl. sv. love også gipterord. Andre mindre rimelige forkl., s. Molb. gloss. s. 290. Jfr. gjaforð i samme betydn. Flateyjarbók 1, 415.

gildri, i de gl. norske love gildri og gildra ɔ: indretning til at fange vilde dyr, s. også Biskupa s. 1, 372, sv. giller. S. 11, 9 snæru allæ ok gildri.

gild, isl. gildi (gilde) om et broderskab, Fl. 66 giild. Deraf gildþrothær Fl. 78 g. af høghæst gild; 124 knutz gild.

gildær, isl. gildr (af gjalda) ɔ: som der skal betales for, hvorfor der skal bødes eller gives erstatning. S. 9, 4 gøræ fæ g.; till. t. S. (Schl. s. 228): sværiæ man g. æллær ugild; gøræ man g. ɔ: bevirke, at der betales bøde for hans drab.

gingi, isl. gengi (af ganga) følge, ledsagelse. E. 2, 74.

giorth, isl. gjörð (gjord) om tøndebånd. Hadersl. byr. 6.

gitæ s. getæ.

giytæ, giutæ, isl. gjóta (gyde) Fl. 75 g. øøl a ham.

givæ, isl. gefa (give) tilstå, indrömme, erlægge, udlevere. S. 2, 9; 3, 15. — J. fort. konung givær; 1, 21 gaf; 1, 15 hvat sum han vil givæ, thæt givæ a logh; 2, 69 g. sak ɔ: anklage: for

thæn sak han gafs (blev sagsøgt) V. 1, 1, 7 givæ; 1, 2 vorth givæt; 2, 9 givæs = 2, 15 gifs; jfr. 3, 13.

giæfstudh (af giaf og stuth, s. dette ord) ɔ: frivilligt bidrag. E. 3, 63.

giær = gær, gar (går) 3 pers. af gangæ i nut. V. 2, 12; s. gangæ.

giærthæ s. gærthæ.

giætæ, isl. gæta (vogte, passe på) E. 1, 2.

glømæ, isl. gleyma (glemme) Sk. kirkel. 17.

glømæn (af glømæ) glemsom: J. fort. vorthæ the glømæn æth vildigh, i den gl. udg.: bliffue de glemmen oc forsømmelige.

gor, gornithing: E. 3, 41: giort nithings værk; J. 3, 53 (Flensb. cod.); S. 9, 8 gør man gorniþings værk ofnæ annærs mans fæ mæþ spiuti ællær andru vapne, sva at ut vældær gor — af gl. norsk gor ɔ: den halvt fordöjede føde i dyrenes indvolde, hvoraf gormánaðr ɔ: slagtemåned, gorvargr ɔ: kvægtyv, norsk folkespr. gortjuv; gor bruges også i vort folkesprog, s. Molb. dial. lex. N. gl. l. II, 523 ef maðr høggr hit fjórða (naut fyrir manni), þá er úbǒtaverk öllum þeim er at váru ok fylgðu til ok ífrá, ok svá allir þeir er réðu ok at því verða kunnir ok sannir; þeir heita gorvargar. Gornithing er altså egl. den, der dræber et dyr således, at indvoldene vælte ud, dernæst efter lovene den, der med våben (J. 3, 52 od æth æg) dræber fremmede kreaturer; efter S. og E. skal værdien være ½ mark, efter J. sådant drab under visse andre omstændigheder. Jfr. gl. sv. gorþiuver (kvægtyv) og gorkætti (skjulested for stjålet kvæg). A. Sunes. overs. af S. IX 9; de ældre forsøg til forkl. af Ihre, Wilda osv., s. Molb. gloss. s. 300. — J. 3, 53 er ordet i nogle hdskr. forvansket til gaardniding (gaarthnithing).

goth, goþær, isl. góðr (god), intetk. got. S. 5, 13 og 2, 16. — J. fort. gott at fylghæ; 1, 3 gothæ kvinnæ; 2, 91 gothæ menz vitnæ, hvilket Fl. 103 skrives gothmens rath og Hadersl. byr. overskr. gothemen. V. 3, 13; E. 1, 30; 1, 25 got. goth = af en vis størrelse. E. 1. 30. Br. 41

gothvili (god villie); gothviliæt (godvillig) E. 3, 24.

gotz, goz, isl. góðs (gods). J. 1, 10 alt goz; 1, 26 takæ g. til vissæ. E. 1, 43. Skrives gwoz Fl. 2 og gooz, sstd. g. Hadersl. byr. 30 godtz.

graf, isl. gröf, ejef. grafar, (grav), 1) fordybning gravet i jorden S. 5, 17; V. 2, 50; E. 2, 63; i sammensætn. lergraf, ræfgraf. 2) jordhule, gravet af vilde dyr S. 11, 7 æltæ fæ i graf ɔ: drive i en rævehule. 3) den dødes grav, begravelse S. 5, 26 at þriþiæ sal ... vitæ i graf mæþ þæn dræpna þre mark fore sar ɔ: bevise at den dræbte og begravede havde under striden, hvori han blev dræbt, tilföjet morderen sår, for hvilke han skulde have bødet; hvilken bøde nu ligesom er begravet (i graf) med ham, men afdrages ved erlæggelsen

af den sidste tredje del af drabsbøden (at þriþiæ sal), ved hvilken lejlighed drabsmanden aflagde sin ed. Jfr. E. 3, 26 og 30 vitæ a eller i graf. Bøden for sår er begravet med den døde, så at den ikke kan indkræves, men kun fraregnes bøden for drabet. Rosenvinges forkl. (retshist. § 167 og gl. d. l. 1, 50), at eden skulde aflægges i graven, er fejlagtig, da den sidste tredie del af bøden først siden betaltes, efter længere tids forløb, ikke ved begravelsen selv. Således Schlyter.

grafæ = gravæ, isl. grafa 1) (grave) S. 5, 17; 11, 6. E. 2, 58 gr. brun. Fl. 46 gr. iorth, gatæ. 2) (begrave) S. 13, 2.

gramunk, isl. grámunkr (gråmunk) af gråbrødrenes eller cisterciensernes orden, s. Langes norske klosterhist. J. 3, 9.

granni, grannæ, isl. granni (granne) nabo, indbygger af samme by, medborger S. 4, 1. — J. 2, 37 flt. grannæ; 2, 17 gr. ok grankonær. — V. 2, 47. — E. 2, 53. — Fl. 80.

grasking Fl. 93 er måske en forvanskning af graskin, isl. gráskinn (gråskind) pelsværk.

greve, grevæ, isl. greifi (of oldtysk grafo, oldengl. gerefa) greve. J. 3, 8.

grift = gruft, gryft.

griind? Fl. 93 om qværn sten.

grimmær, også skrevet grymbær, isl. grimmr (grim) grum S. 5, 21.

gripæ, isl. grípa (gribe) fange, fastholde. S. 7, 20 (Had. hdskr.); J. fort.; E. 2, 50; Fl. 39 og 101; 112 greep.

gris, isl. gríss (gris) S. 9, 6.

gronde gotz ɔ: ting, som ligge på havsbund, till. til S. (Schl. s. 234).

gruft, isl. gröptr (grøft) J. 1, 40 = gryft, J. 2, 21 og 32; Fl. 24 grift. Jfr. græft.

gruth, isl. grið, også skrevet grith, V. 2, 31; E. 2, 10 til 13, den foreløbige fred, som tilsiges drabsmanden og hans slægt i en sag, når de fæstede (lovede) bøder; derimod er trygd den endelige fred og sikkerhed, der tilsværges, når bøderne ere betalte, s. E. 3, 27 og 2, 38; jfr. S. 5, 30. Denne adskillelse göres også i Grágás og Frostaþ. lov. Rosenvinge: gl. d. l. 2, 351, Hertzberg: den ældste norske proces, s. 107. — gruthnithing, E. 2, 12 (nogle hdskr. har gruthning). fredsbryder.

gruthæ ɔ: give gruth. E. 2, 10 gruthæt; 2, 12 gruthathær.

gryth? Oldem. 98 Farthorf g.

græft (af grafæ) gravning. S. 4, 5 spillæ aþulvægh mæth græft ællær mæþ arþdaghe.

græs, isl. gras (græs) J. 3, 51. — E. 3, 94 (yngre hdskr.) og Køb. byret 1254 § 17: gresgiald (græsgangspenge, leje for græsgang).

Steenstr. Danelag 247. Arkiv VI, 382. (Noreen) Dyrlund Arkiv XXVII 315.

Se Tamm. Ortogr.

grøn, isl. grœnn (grön) frisk: E. 2, 42 grønt sar ɔ: nylig bibragt sår. alm. i lægebøgerne.

gooth = goth, Fl. 2.

gulf, isl. golf (gulv). E. 2, 38 thet kallæ mæn holsar, thær ænti ær i høghræ gulf ællær i næthræ gulf ɔ: i bryst eller i mavehulheden (isl. øfra ok neðra hol, jfr. holsar). Rosenvinge mener, at gulf betegner mellemgulvet, det der adskiller de to hulheder; men ordet betegner hulheden selv, ikke adskillelsen, og bruges efter Aasen og Molb. både i norsk og dansk folkesprog om et indesluttet rum i en kornlade, der fyldes med sæd: „tre gulve rug“, norsk: det rum i en kornhesje mellem to staurar, der indeholder omtrent et læs korn. Ligeledes i sv. folkesprog, s. Rietz.

gulfæstæ (af gull og fæstæ) S. 3, 17; Sk. byret 27: at trolove sig, således at gaver af guld gives kvinden af manden (og, efter stadsretten, ejendomsfællesskab bestemmes). Isl. gullfestr bet. en guldkæde.

gull, isl. gull (guld) S. 2, 12; J. 2, 113; 3, 55 gulz virning (gulds vurdering) og 3, 65 gulz smith. — E. 3, 69.

guth, guþ, isl. guð (gud) S. 4, 7; 4, 13: afhændæ sik guþ fore iorþ ɔ: sværge mened; Sk. kirkel. 9: givæ guþi eghn sinæ ɔ: skænke sit gods til kirken eller from bestemmelse. J. 2, 3 og 4 guth, ejef. guz eller gusz (Flensb.). — S. 1, 9 og V. 1, 3 guz (gusz) ræt; E. 1, 32 guthz hus (kirken); 2, 71 gutz viliæ. Sæll. kirkel. gutz thiọnæstæ = Sk. kirkel. guths ræt.

gutzpenning, penge som gives på hånden, navnlig ved køb og salg, fæstepenge, t. gottespfenning. Hadersl. byr. 30. Jfr. Molb. gl. 307.

gæf s. giaf.

gælkæræ (gælkyræ), 1) (byfoged) Sk. byret 11. 2) (øverste administrative embedsmand over en landsdel (se Steenstrup stud. ov. Vald. jordeb. s. 44—5) Sk. kirkel. 1 og efterskr. se Kirkebergs glosser til N. L. 241 pl. ty. schult-heiss.

gænstæ s. genstæ.

gær = gar, nut. af gangæ. J. 1, 12 (= gangær 1, 29). E. 1, 35. Jfr. slær af sla.

gærning, isl. gerning, der bruges især i flt. i bet. hekseri, trolddomsgerning. S. 2, 15 (egl. om udåd, skade anrettet af vilde dyr). J. 2, 11 og 3, 23 g. vorthær gørt. V. 1, 23, flt. = ent. eller 2, 12 gærningæ. E. 2, 61 (arbejde). No. bøjn. s. 27.

gærþæ, gærthæ, giærthæ, isl. garðr, jfr. garth (gærde, indhegning) S. 4, 5; E. 2, 49 giærthæ; 2, 70.

gærþæ, gærthæ, isl. gerða (opføre gærde) indhegne S. 9, 16 samt 19 og 20; (efter gammel bygningsmåde også ved bindingsværkshuse at indsætte kæppe mellem korstømmeret, inden væggen klines med ler). J. 3, 57 gærthæ garth, tillægsform 3, 59 gærth.

gæst, isl. gestr (gæst) fremmed. J. 2, 39 = gest, 3, 51; Fl. 11 og 36.

gæst (gést, marskland) Oldem. 38, 100 Farthorp gæst.

gæzleman, gæzlæman, isl. gæzlumaðr (vogter) J. fort. og 1, 29.

gømæ, isl. geyma (gemme) agte på, iagttage, overholde. S. 3, 15 8, 3. — J. fort. g. dom, domæ; g. goz 1, 29; 2, 51; 2, 40 og 108 thær um skal gømæ thri thing ɔ: forfølges på tre ting. — V. 2, 43 (bevare). — E. 2, 6 (vogte, tage iagt); 1, 33; 3, 56 g. rætæn ɔ: overholde, hvad ret er; 2, 6 g. sik for — ɔ: vogte sig for at fornærme. — Fl. 2 og 10 gømæ theræ gooz; sstd. ær gømænd (skal overholdes).

gømæ som no. (s. d. foreg.) E. 3, 44 takæ i sinæ gømæ (gemme) = gømslæ isl. geymsla, E. 3, 59; Fl. 9.

gømær, gømære, isl. geymari (vogter). E. 3, 58.

gønum = gømæn, isl. gegnum (í gegnum) jfr. gen (gennem) S. 5, 32; J. 3, 30 gømæn stunget; V. 2, 12; E. 2, 38; Fl. 93 i gømæn.

gørlæ S. 8, 1 ɔ: sværdfisk, J. 3, 62 og E. 3, 62 lyft, et slags delfin, 12 alen lang, nu sjælden. I vidsk. selsk. ordb. tanthej. Ordet er i hdskr. forskelligt forkvaklet. Aasen anfører fra Hadeland gorløya som navnet på en fisk.

gørr, gør, isl. gørr, gerr, tillo. til gøra — gøræ: fuldført, fuldkommen, bedst; som biord: höjeste grad gørst (bedst), isl. gørva, gerva, görst, gerst. J. 2, 66 og 3, 55. — E. 3, 25.

gørsum, gærsumæ, gersimi, isl. gørsimi (af gørr, gøra) kostbarhed, klenodie. J. 2, 26 og 3, 21 brugt om en vilkårlig tilgift til mandeboden, der fastsættes ved overenskomst mellem de pågældende. Den er derimod lovbestemt i Sl. gl. str. § 3 cum marca auri, que görsum Danice dicitur. Fl. 66 ien mark gulz thær hietær gærsum, og i Fl. gl. latinske stadsr. 3 marcha auri, que gørsum dicitur. — E. 3. 62 gørsums fisk ɔ: kostelig fisk, såsom støren, der kun må spises i kongens gård og skal leveres dertil, jfr. det senere ord „herrefisk" i modsætning til „gemen fisk".

gøræ, isl. gøra ell. gera (göre). S. 2, 15; 1, 16 og 13, 1: at sva görþo ell. göro ɔ: qvo facto; 3, 13 gøræ gen — ɔ: forse sig imod; 9, 3 tolf hors göræ stoþ ɔ: udgöre. 1, 27 gøræ þæt fæþrini o. s. v. ɔ: afgöre, at det er fædrenearv. — J. fort. gøræ ræt, gøræs, tillf. gørth og 2, 74 gorth, fort. gørthæ 2, 49; 2, 18 gørs vald; 2, 100 gørs sum hovæth lot at gjaldæ; 3, 5 g. skip (bygge skib); 3, 18 (udrede); 2, 7 (bevise). — V. 1, 1, 12 gør han — at han lægær; 2, 31 gør at han slar; 2, 1 havær giørth; 2, 42 gørs; 2, 18 thær til sak havær giørt (som har foranlediget sagen). — E. 2, 63 giort vatn (gravet vandbeholder). — Fl. 104 gøræ ham entigh til eldær fra ɔ: dömme for eller mod ham.

h.

haf, isl. haf (hav) J. 3, 65.
hafn, isl. höfn (egl. hafn) (havn). 1) havn Fl. 85 havæn = 92 hafn. 2) skibsmandskab, isl. skipshöfn, hvorimod hafnæ, gl. sv. hamna, 1) egl. betegner ledingsbondens plads ombord i skibet J. 3, 2 og 6; E. 3, 18 (s. Velschow inst. mil. p. 104, Petersen ann. f. n. oldk. 1847, s. 294), 2) dernæst, som åre, åretold i de gl. sv. love, det distrikt, der skulde stille en mand til at besætte hafnæ med J. 3, 1; 3; 7; 12; 13; 19; Valdem. jordeb. 4, 6, 9 og oftere. — I sam.sætn. hafnælagh, J. 3, 1, der omfattede de hafnæbrøthræ, 3, 6, som (hver af dem var hafnæbondæ J. 3, 4) tilsammen deltog i havnepligten, der gik ud på at stille en med behørige våben udrustet mand og udrede den øvrige dertil hørende ledings udgift. Steenstrup: stud. ov. Vald. jordeb. 189, Stemann: retshist. 122. En fyuræ betyder en afdeling af fire, særligt udskrevne. Styreshafnæ J. 3, 20 kan betegne: 1) skibsførerens plads (ved roret, styri), 2) styresmandens bestilling, 3) det hele sølægd, som udredte et styri eller skib.
hafri, isl. hafri (havre) S. 14, 3.
haft er kun en anden form af hæfth (s. dette ord), isl. hefð (hævd), der dog særlig bruges i betydn. fastholden, indespærreh (jfr. hæfte). E. 2, 30 laghæ h. ɔ: lovligt bånd, hæftelse; 3, 36 innæn haftum havæ (holde indespærret).
haghi, haghæ, isl. hagi (have) indhegnet jord. S. 11, 8 hoggæ h. ɔ: indrette jagtplads i skoven ved at fælde træer og opstille hegn. — V. 2, 33 haghæ. — E. 2, 30 om gærde; 3, 12 adskilles det fra garth som vort have fra gård.
hald (af haldæ) holden, bevaren, forekommer i udtr. lægga til haldz (betro til opbevaring) Sæll. kirkel. Jfr. halzfæ.
haldæ, isl. halda (holde) holde på, beholde, underholde, overholde, holde for. — S. 5, [illegible] (fort. flert. hioldo). — J. 1, 56 (vedligeholde); 1, 6 og 8; 2, 12 og 6 (beholde); 3, 3 h. up kunung ɔ: erlægge til kongen; 3, 17 haldær = gialdær. — V. 3, 6 haldæ; 1, 13 haldæ a; 1, 2 haldz ell. alz ɔ: haldæs. — E. 2, 51 haldæ; 2, 11 h. gruth; 1, 36 h. af ɔ: holde tilbage af; 2, 45 mæth haldændi hænde ɔ: med påholden hånd; 3, 37 haldæn ɔ: holden, i behold; 2, 59 h. uppæ ɔ: betale, bøde; 2, 21 anholde. Till. til Fl. heldær ɔ: holder, indeholder. Jy. 3.3.
half, halvær, isl. hálfr, i sammens. hálf — (halv). S. 5, 9; 7, 8; 6, 1 half annær; som no. halft (halvdelen) 1, 25 takæ alt halft; 1, 22 og 5, 12 halvu minni, dyrræ (dobbelt, en gang mere). J. 1, 3 halft hærværk; 1, 5 og 3, 6 halvæ meræ. V. 1, 1, 13 half lot; 2, 6 half unytær; 2, 11 halvæ minnæ (en

u. mine noter
Er. l. 118

halv gang mindre). E. 1, 1 til halfs. Fl. 43 half thrithi lispund. — Heraf kommer den særegne brug af ordet, der svarer til isl. hálfa ɔ: den ene af to ligestore dele, en del eller side, hvorfra en sag kan tages, en part i sagen: af e—s hálfu ɔ: på ens vegne, i hvilken betydn. det også skrives alf, afl, afle (ved forvanskning) S. 1, 21 sva ær æi a kvinnæ half = um kvinnæ alf (på kvindesiden, når hun er død og efterlader börn af første ægteskab); 3, 13 a fæþrinis h.; 10, 7 ofnæ møþrinis h. (på mødre side); forordn. f. Sk. 1284 § 8 af konungs h. — J. 1, 39 af klostær halfæ, af mæns halfæ (på deres side, deres vegne). — V. 3, 10 af hans halvæ (hvor K. Ancher har: a hans vægnæ). — E. 3, 55 af hans halvæ liusæ; men 1, 47 ær bin half mannæ nærmær synes mannæ at betegne en grad (eller halv grad) i sidelinien af slægtskab, jfr. isl. lovudtryk af þriðja, fimta manni ɔ: i 3dje, 5te led. Og således siges endnu norsk: det var femte mannen fraa honom (5te led), s. Finsen, ann. f. n. oldk. 1849, s. 221. — Hadersl. byr. 21 af begge there halve. Af half findes mange sammensætninger, såsom

halfbroþær S. 2, 7; V. 1, 19; halfsyskæn J. 1, 11. — halfhælaghær (halvhellig) Sk. kirkel. 14, hvor ordene þa h. ær forbindes med til qvælz, hvormed menes tiden „eptir miþian aftan til sola sætris", som det hedder i Smål. l. kirkeb. 17, 1. — halfmark S. 3, 15. — halfandræ mark S. 6, 1.

halfnaþ, jfr. isl. tillf. hálfnaðr (halveret) (hælvt, halvdelen) S. 1, 7 skiftæ til halfnaþæ ɔ: dele i to lige dele.

halm, isl. hálmr (halm) strå; høst. S. 4, 13; 15; 17: þre halmæ ɔ: tre høster, hvilket ikke betegner tre år, men en kortere tid, nemlig fra den førstes begyndelse til den sidstes slutning, altså lidt over to år. Jfr. And. Sunes. IV, 12.

halnæ S. 9, 24 (efter Ledreb. hdskr.), hvor Arn. Magn. 41 har hanæ (Hadorph hannæ) håndtere, have i hånden (af hand). Jfr. Molb. gloss. halne.

hals, isl. háls (hals) mistæ sin hals = J. 2, 97 forgøræ sin h. (forbryde livet); Fl. 60.

halzfæ, isl. haldsfé (hvilket dog ikke findes, hvorimod norske landsl. haldsmaðr ɔ: en, som har noget i sit værge). S. 16, 5; 17, 1 om løsøre, der betros en anden, som bliver pligtig at tilbagelevere det eller dets værdi (depositum irregulare). And. Sunes. XVI, 7. Steenstrup: stud. ov. Vald. jordeb. s. 70. Stemann: retshist. s. 536. — E. 3, 33 skrives det også haalzfæ, om det gods, værgen har modtaget efter vurdering, ikke i fællig, jfr. 1, 48 slutn. Det kommer af haldæ og fæ, og i samme betydning siger også halzpænningæ, Dalbyske forord. § 2 (= J. 2, 114 virdæ pænningæ), ligeledes lanæarf, s. dette ord. Jfr. hald.

hamblæ, isl. hamla (hamle i d. gl. danske udg., læmlæste —

egl. ved overskæren af knæhaserne) S. 6, 3; J. 2, 14 tok sakløs man ok læddæ til stoks ok hamblæth ham.

han, isl. hann (han), gstf. han (men også hanum S. 1, 16; ham J. 2, 5) hf. hanum, ejef. hans. J. 1, 6 og 13 hanum. V. 2, 29 dræpæ han; 1, 11 fran hanum. E. 1, 39 han (gstf.).

hand, isl. hönd (handar) (hånd) S. 1, 26; 4, 15; 3, 20 i hændær; 7, 17 ofnæ hændær; 4, 15 af (til) hændæ; Sk. kirkel. 12 a hand (hændær); S. 9, 26 latæ vantæ ofnæ h. (ved jærnbyrd). — J. fort. saldæ them i hændær (jfr. hand sald 1, 13); 2, 42 a hændær med hf. (imod); 2, 73 gangæ i h. eller af h. — V. 1, 1, 19 standæ til handæ (tilkomme, tilhøre); 1, 13 ganga a hændær (påkomme); 2, 9 hand som hunkönsord; 2, 47 til hændæ; 2, 18 vitnæ hanum a hand (imod ham) = Sk. ordb. m. a hændir. 2, 37 af hennæ hændæ (på hendes vegne), hvor andre hdsk. har af hænnæ væghnæ. — E. 2, 34 hand; 2, 43 mæth hændi; 1, 11 til handæ (for, til nytte for —); 3, 54 nytæ sik thæt til handæ; 2, 51 og 3, 26 ofna hændær; 3, 66 af hans handæ (på hans vegne). Schl.: Jy. 1.26.

handlagh, isl. handlag, handalag, (håndslag til stadfæstelse af en sluttet overenskomst) af hand og læggæ, E. 3, 65, skrives E. 8, 22 handlaugh. Jfr. S. 4, 20 og 7, 11 handtak.

handløs, isl. handalauss, handlauss (håndløs) som ikke styres af en hånd, bruges navnlig i udtrykket S. 5, 18 og 11, 9 h. vaþi ɔ: en vådehændelse uden noget menneskes skyld eller udførelse, så som ved en hest (når bøden er tre mark, forudsættes, at den skadelidte har mistet livet derved). — E. 2, 61 handæløs (handløs) vathæ, jfr. 2, 65. I de gl. svenske love har ordet en anden betydning.

handran, isl. handrán (håndran) den forbrydelse at rane noget ud af ens hænder eller hans personlige (i hans asiun) værge (Gulaþ. l.), S. 9, 1; J. 2, 40 (2, 44 hanran); V. 2, 41; E. 2, 46. Stemh. Handlex s. 148

handtak, isl. handtak, handatak (håndtag) S. 4, 20; 7, 11; 14 2. Således kaldes hænders sammenlægning, idet to give hinanden den höjre hånd. En på denne måde afgiven ed kaldes „håndtagen ed".

handægærning ell. handagærning (af gøræ, gærning) S. 16, 4 om hvad en gör med egen hånd. Meningen af stedet er: den, der lejer kvæg, er ikke skyldig at bøde, når det lejede kvæg lider nogen skade, som han ej har gjort. Jfr. handløs.

handæmællin s. mællin.

handærlæ og handærmeræ E. 1, 42 og 3, 30 ere to åbenbart sammenhørende ord, idet det sidste er dannet ved at vedhænge —meræ (som i flere biord, som førmer); ~~oprindelsen af hand, handæ er også klar, ligesom betydningen af~~

Bugge i N. tidskr. f. filol. Ny r. III. 262.

begge ord på de nævnte steder (og nogle enkelte sildigere, anførte af Molb. gloss. s. 324, der göre det sikkert, at ordet er rigtig skrevet) er utvivlsom: yderlig, vidt eller langt ude. Således gengives Sæll. kirkel. handær meræ i Sk. kirkel. ved lengra. Men hvorledes disse ord ere opståede og dannede, derom savnes alle oplysninger såvel af grundsproget som søstersproget og folkesprogarterne, for så vidt de ere optegnede.

hangi, hangæ, isl. hanga (at hænge) og hangi (en hængestrikke) ɔ: hængning. S. 7, 15 dømæ þiuf til hangæ. V. 3, 13 til hange (hænge), til hængning.

hanzki, hanzkæ, isl. hanzki (handske) S. 11, 11; J. 2, 44 (flt. hanzkæ).

hansæ s. halnæ.

har, isl. hár (hår) hovedhår. S. 1, 2; 5, 13; 9, 24; J. 3, 25; V. 2, 2 har af rakæt; 3, 12 takæ i har; E. 2, 36; Fl. 75 dræghær han hans haar. — Deraf hardræt = hargrip (dræt af draghæ, isl. dráttr, sv. drägt) dragen, griben i håret, trækken og riven i håret. Nyere hdskr. har hardrag. S. 5, 16 hardræt; J. 3, 32 hargrip; E. 3, 26 hardræt; Hadersl. byr. 21 haardrett. — Fl. 57 harklæth, isl. hárklæði (hårklæde) hårdug.

harm, isl. harmr (harm) vrede. E. 2, 30.

harth, isl. harðr (hård), også sammensat ofharþr (alt for h.). V. 3, 12 hart; 3, 13 them ey harthæn ræt mælæ. Till. til Fl. harth sææth (mods. bløt s.).

harsæ (hare), Vald. jordeb. 50—1.

hasl, isl. hasl (hassel) E. 2, 49 ulaghæ haslæ ~~(ulovligt voxende hasselbuske)~~. se Schlyter Ordbok: hasla.

hat, isl. höttr (hat) S. 11, 11; J. 2, 44; E. 2, 43.

hath, isl. hatr (had) E. 2, 30.

hathkonæ, haathkonæ, hothkonæ (flere forsk. skrivemåder s. hos Petersen s. 106) J. 2, 16, i den gl. udg. haadkone, det er: medhustru, konkubine, af hoth, isl. háð, spot, hån, skam. Jfr. Molb. gloss. haadkone.

havæ, isl. hafa (have), fort. hafþi, flt. hafþæ, hafthæ, tillf. havæt, haft. Bruges dels som hjælpeord, dels selvstændigt: have, eje. S. 4, 13 h. at loghum. — J. 1, 6 havær og flt. havæ; 1, 13 hafthæ (men 1, 47 of the hafth, en form som Lyngby ikke kender eller ikke anerkender, og hvor Petersen skriver havæ), forest. fortid havæ; 2, 17 i betydn. have legemlig omgang: then man havær then konæ havæth. — V. 1, 1, 1 havær, men 1, 3 ak haf mælt; the havæ; 3, 6 havæ hæfhdæ thet — i sin hefdh (andre læse: hæfhdæ alene) ɔ: have haft; 3, 9 havær havæth. — E. 3, 55 havæ foræ ɔ: holde for, anse for —; 1, 9 hæfs i hæfthum. hava litet til have få penge E. 2, 4 E. 1, 48

havæn = hafn.

heder, isl. heiðr (hæder) ære, æresbevisning, æresoprejsning. Sk. stadsr. 50 vil han engan heder göre ɔ: genoprette den krænkede kvindes ære ved at ægte hende.
hefnd s. hæfnd.
hefth, hefd s. hæfth.
heghsen for eghsen i Flensb. cod. J. 2, 18.
hel, isl. heill (hel), S. 3, 16 og 20 sund, rask (mods. siukær). V. 1, 6 h. ær siuk; jfr. hiæl.
heldær, isl. heldr (heller, hellere) V. 2, 23 = hældær, s. dette ord.
helisæ: til helisæ E. 2, 65 = til hælisæ E. 2, 31 = til døthæ, vort „i hjæl“ ɔ: til Hel, isl. hel, ejef. heljar. Jfr. E. 2, 67 hæl. Hadersl. byr. 17 sler — i hiell.
helghæ = hælghæ, hælgæ, s. dette. helgen penning Hadersl. byr. 38 (afgift til kirken).
helsægh = hælsægh, helugh. J. fort. s. hælægh.
hem, isl. heimr, heima (hjem) 1) verden, Sk. kirkel. epilog (Thorsen s. 265) thæn dag, ær hemæn var skapathær, 2) hjem, som biord hjem (isl. heim) S. 4, 7. J. 1, 23 kumær hem. V. 1, 19 hem (hjem) = 2, 29 heem. E. 1, 33 heem = 2, 21 og 68 hiem. — Deraf hema, hemæ, isl. heima (hjemme) S. 4, 20; hemmæ, J. 2, 80 og 111; hemæ V. 1, 16; hemæ E. 1, 33; — og hemæn, isl. heiman (hjemmefra) E. 2, 28. — Fl. 68 hiem (hjemme), men 87 heem (hjem).
hemblan, hemlæ, hemæll, (hjemmel) sv. hemuld og hemult. 1) hjemmelsmand, J. 2, 74 og 93: hemlæ; E. 3, 22 hemæl = 3, 21 hemælsæ; 3, 24. 2) forsvar for den ret, man har overdraget en anden, S. 16, 2.
hemblæ, hemlæ, isl. heimila (hjemle) overfor tredjemand forsvare retsgyldigheden af den ret, man har overdraget en anden. S. 4, 19; 16, 3 h. andrum dom ɔ: forsvare en andens ret ved tilkendegivelse af, at man har tildømt ham den. 4, 18 skrives hæmblæ, gitær han hæmblæt ok vil æi ɔ: vil sælgeren hæve afhændelsen under påskud af, at han ikke kan hjemle det; jfr. And. Sunes. IV. 14. — J. 1, 41; 2, 105 hemlæ. V. 3, 9 hemlæ; 3, 8 gitær ey hemælt (også sstd. hemlæth); 3, 8 hemælt haldæ = hemlæ. — E. 3, 4 gitær ey hemælth; 3, hemælt (hjemlet).
hembyghd, jfr. isl. heimaból (hjem) bolig S. 7, 4.
hemfærth (hæmfærth) isl. heimferð (hjemfærd) J. 1, 15 giftær fathær sin dottær ut mæth hemfærth ɔ: brudeudstyr, Chr. 5.s lov 5, 2, 61 bryllups-udflyning; Thorlacius: alt det gods, som farer med bruden hjemmefra, i de gl. norske love heimangjöf, heimanfylgja, sv. hemfylgd; i Frostaþ. l. bruges heimanferð = heimanfylgð, hvorefter ordet egl. ikke skulde være heimferð, hjemfærd, men dragen ud af hjemmet.
hemæ s. hem.

hemæføddær (af hemæ og fødæ) hjemmefødt S. 7, 7; 11, 1; E. 3, 20; J. 2, 105, hvor også hemmæfød vitnæ forklares.

hemægiald (hemmægiald, hæmmægiald) J. 1, 36 og 40, skrives også hemgiald (hjemgjæld) den skyld, en pådrager sig (til sig selv), det tab, han lider ved en forseelse, som han har sig selv at takke for. Det bruges i Chr. 5.s d. lov: „at tage skade for hjemgjæld“ ɔ: ingen erstatning få af andre, som selv lide skade — hvilket Fl. 80 kaldes hemæl skathæ (hjemlet skade, skade som selvfortjent).

hemæhus, heemhus, isl. heimahús (bolig, beboelseshus) E. 2, 8.

hemæsokn (af sokn, s. dette ord) angreb i hjemmet, „hjemsøgelse“ V. 2, 40. — Åbenr. Sk. 18 skrives hemsoken.

hen er en forkortet form for hennæ (hendes); J. 2, 16 efter Flensb. cod.

hentæ, isl. heimta (af heim) bringe hjem, hente. V. 3, 13.

herisænd, egl. tillf. af herisæ, isl. herja (hærje) den som hærjer, øder. E. 1, 46.

herræman (herremand) Købh. byret 1254 § 13.

hetæ, isl. heita, gl. sv. haita (hedde) S. 1, 24; 8, 1; E. 3, 20 og 35; Fl. 66 hietær.

hethen, isl. heiðinn (hedensk) udøbt, om jorden: uindviet, S. 13, 1 (yngre hdskr.) i hethna jorth. V. 1, 6 barn dør hethet.

hethæ, isl. heiðr (hede, hedejord) J. 3, 66; hethæbrynd (hedebrand) J. 3, 67; hetheland Oldem. 66.

hethælogh E. 2, 76 = ethlogh, s. dette ord. Jfr. hethæ = ethæ, heghet = eghet, hanlætæ = anlætæ, hornum = ornum.

heþvarþær, isl. heiðverðr, i Got. l. haiþverþr (hæderlig) hædret, mægtig. Deraf heþvarþæ man S. 5, 28, Änd. Sunes. V, 21 fornem og mægtig mand. I vederlagsretten: hithvorthe men (hethvorthe, hæthvorthe); hvortil Sv. Ågesen sigter i hist. leg. castr., når han taler om dem „qvi vel stemmatum titulis florent vel facultatum copiis exuberant.“

hialm, isl. hjálmr (hjælm) ɔ: hytte, skur, sv. hjalmar ɔ: stak, eller tag på fire stolper, hvorunder opbevares hø eller utærsket sæd. J. 1, 55; hialmgarth 3, 52 eller hialgarth, hvor Flensb. har kalfgarth (kalvefold). I Ålborg findes endnu en gade med navnet hjælmerstald.

hialp, isl. hjálp (hjælp) J. 1, 29 mothær hialp = hjælp: V. 3, 6 til hiælpæ; E. 1, 2 til hiælpe ok ey til skathæ; Hadersl. byr. 19 met sanket hielpe.

hialpæ, hiælpæ, isl. hjálpa, gl. sv. hielpa, med hf. S. 2, 13; 8, 2; J. 2, 4 hiælpæ hanum; 2, 43 og 110 (2, 12 har Flensb. cod. hialfpæ, ved en skrivfejl); V. 2, 44; E. 2, 51 hiælpæ hanum.

hiarnæ, hiærne, hiærni, isl. hjarni (hjærne) S. 5, 5. — V. 2, 12 hiærnpannæ (hjærneskallen).

jf. ingiald og udgald

jf. noter til Jy. l. s. 118.

hemall, adj. Er. 3. 11.

andra hiælpæ (acc. pl.) E. 3. 11.

hiarnæth E. 2, 74 må efter sammenhængen betyde bevogtning. Ordet skrives ikke ens i hdskr. (hæruæth, ræ ttæ). Det må vel henføres til isl. hirða, hvorefter det måtte hedde hirnæth, hirthnæth, isl. hirðzla. Rosenvinge anfører isl. hjarri (hængsel), Grágás II, 33 lúka hurð ok hjarri um e—n (indelukke).

hin, isl. hinn (hin). 1) S. 2, 13; 5, 38; flt. hini eller 2, 5 hinæ, 17, 8 ejef. hinnæ: den anden; 2) med følg. ær S. 1, 14; 4 6 eller thær Sk. byret 54, der dog kan udelades, S. 7, 10; 7, 14, den som; 3) som kendeord S. 2, 8 hin døþæ; 2, 7 ejef. hins døþæ; 5, 36 hf. hinum dræpnæ; 2, 5 hin annær; 11, 4 hins annærs; 4, 6 hinæ andræ; 7, 7 og ofte. — J. 1, 19 hin ælstæ; 2, 42 hint thrithi thing; hin helghæ kirki; 1, 1 hins annæns = hin annæns (Flensb.); stedet 1, 54 engi man ma nøthæ hin annæn til makæskift uten hin annæns villiæ viser, hvorledes betydningen og brugen af vort „hinanden" er fremkommet. V. 2, 18; E. 1, 34 hin, flt. hini.

hindræ, isl. hindra (hindre) Fl. 48 hindær.

himnæ, isl. himna, hinna (hinde) V. 2, 12 om hjærnehinden; E. 2, 39 om benhinden.

hion, isl. hjón, hjún, hjú, en til familien hørende person, ægtefælle, flt. ægtefolk, tyende. S. 1, 7 tu hion kummæ samæn ɔ: mand og kone giftes; 6, 2 om hustyende, der 3, 19 hedder hionæ, men kun om trælle (annøthugt hion), medens fri kaldes leghæhionæ. J. 1, 5 om ægtefolk, jfr. Hadersl. byr. 11. Sæll. kirkel. hionæ skiælnæth (ægteskabsskilsmisse); J. 3, 68 om husfolk. V. 1, 2 hionæ i mællem (mellem ægtefæller); 2, 32 nokær hans hion frælst ællær annøght (tyende, fri eller trælle); 1, 1, 9 hionæ fælægh. E. 1, 31; skrives 2, 74 hyon; givær bonden sit hion frælsæ — — annughthæ hion (med overskriften: um hionæ liusæs frælsæ).

hionæ: E. 3, 17 hionæs ɔ: giftes.

hionælagh, isl. hjúnalag (ægteskab) Sk. kirkel. 19; E. 3, 17.

hionælæghæ, (s. læghæ) tyendelön. J. 1, 3.

hionæskialnæt (af hjón og skilnaðr), ægteskabsskilsmisse. Sk. kirkel. 13.

hiort, isl. hjörtr (hjort) S. 5, 21. Vald. jordeb. 50—1: hiort, hiortæ.

hiorþ, isl. hjörð (hjord). S. 9, 2 (hf. hiorþo) og 3; hiorth J. 3, 48 (den skal bestå mindst af 12 nøt); 2, 46 hiorthran, som forklares der; men det ses ikke, om det er = iorthran s. dette ord. — E. 2, 74 hiorth.

hirman J. 3; 11, som Flensb. cod. har; hirthman derimod har Petersen efter andre hdskr., idet skrivemåden er meget forskellig (s. Petersen s. 123) og fortolkningen derefter varierer, ti loven gör udtrykkelig forskel på hirthman og hærman (herremand). S. iøvrigt den udførlige fremstilling i Molb.

gloss. s. 340 fg. J. 3, 14 fg. synes at tale for betydningen „hærmænd“, men Flensb. cod. hirthman og siden hærræ og hærræmand bestyrkes ved biskop Knuds gengivelse homo alicuius domini (kongens eller en herres mand, lensmand eller vasal), hvilken benævnelse er meget gammel (Kbh. byret af 1254 § 13 homo dominorum, hærræman). Skrivemåden hirthman tyder på opfattelsen som hofmand, hofsinde, riddersmand, hvilket senere bliver den gængse betydning af „herremand“. Jfr. Kinch, årb. f. n. oldk. 1875, 301 fg. og 313 fg.; Steenstrup, om Vald. jordebog 105 fg. A. D. Jörgensen, årb. f. n. oldk. 1876, 63 fg.

hirþe, hirthæ, isl. hirðir (hyrde) S. 9, 2; J. 3, 48 og 52 (2, 98 hirthæløs fæ); E. 2, 73 hirthæ = hyrthæ.

hirthæ, isl. hirða (vogte) passe på J. 3, 52; drive kvæg på anden mands jord J. 2, 23 og 31; 3, 48 hirthæ up hans korn ok æng (lade kvæget opæde), hvor nogle hdskr. har hiarthæ af hiord (hjord).

hittæ, isl. hitta (hitte) træffe, støde på. S. 6, 12 og 7, 2 havær hit (Sk. kírkel. 3 slumpe til). — J. 1, 28 og 2, 30 hittæs (træffe sammen); 3, 65 hit. — V. 2, 12 og 3, 13 hittær at gøræ. — E. 3, 30 (finde); 3, 26 (opsøge); 1, 39 (træffe, finde): 2, 12 h. at gøræ (komme til at —) h. at brytæ ɔ: komme til at forbryde sig; 3, 17 hit; 3, 55 flt. hittæ (fundne); 2, 21 h. mæth sten ɔ: ramme med en sten.

hiugl, hiul, isl. hjól, (hjul) S. 7, 15 dømæ i h. ɔ: dömme til stejlen. E. 2, 15. — hjulsnaff, isl. hjólnöf (hjulnav) Hadersl. byr. 23.

hiæl = hel. E. 2, 38 hiælt um kríng (helt omkring); V. 2, 44 hvor andre have hel.

hiælp, hiælpæ = hialp, hialpæ.

hizæ (af tysk oprindelse) hidse: E. 2, 67 h. sin hund at —.

ho = hva (hvo) s. dette. V. 2, 6 ho sum = hva sum.

hof, isl. hófr (hov) hestehov. S. 5, 18 hæst hof.

hof, isl. hof (rigsdag) Oldem. 25: parlamentum, qvod h. dicitur.

hofvæ ethen V. 3, 2 = høfthæ, s. dette ord.

hog, isl. högg (hug), jfr. huggæ, isl. höggva. S. 5, 14 (et hug, slag); J. 2, 12; V. 2, 6 og 31 (hogs bøtær; 2, 30 hogh; E. 2, 65; Fl. 59 hug.

hoggæ = huggæ, isl. höggva (hugge), fort. hiog. S. 5, 16. — J. 2, 74 og 3, 34 hoggæ, huggæ; 2, 86 hoggær og høggær; 3, 34 hyggær; 3, 34 fort. hio og hiuggæ. — V. 2, 12 huggæ = 3, 12 hoggæ; 2, 3 hoggæt. — E. 2, 17 huggæ; 2, 62 fort. hiog.

hol, hul, isl. hol (hul) hul; bryst og mave hulheden, hvori indvoldene ligge. S, 5, 5. Heraf hulsar ell. holsar, sår, som går ind i det indre og beskadiger de indre dele = isl. holsár og holund i Grágás; siges også om sår i hovedet, som beskadige hjærnen. Sl. gl. str. § 3 si est penetrabile (volnus)

qvod bollsaar dicitur. Her bør læses hollsaar. Fl. 74 hool saar. Ligel. Fl. tidl. stadsret 6. — J. 3, 30; V. 2, 13 holsar; 2, 12 øvræ hol ɔ: brysthulheden, jfr. gulf. — E. 2, 38 holsar og 2, 12 saræ i øfræ hol ællær i næthræ, S. orb. m. 30 sar som ingar i hol.

holl, isl. hollr (huld) velsindet, gunstig sindet mod en. E. 2, 26 bithiæ them. guth hollæn væræ; 3, 21 bithæ sik sva guth hiælpæ ok holl væræ.

holm, isl. holmr (egl. ø, dernæst sumpet el. fugtig eng) Oldem. 78; 96 pratum seu holm; 98 dimidium holm; 99 Farthorp holm.

hor, isl. hórr (der mest bruges i sammens.: hórdómr, hóra) hor, ægteskabsbrud. J. 1, 24; E. 2, 1 hoor. Fl. 78 hoor. Deraf hordom: S. 13, 9 og 10 hordoms sak ɔ: anklage for h. og 13, 1 og 2 horkarl; J. 1, 25 horbørn; 1, 24 horkonæ; 3, 37 horsak og horsæng; Sk. kirkel. 14; Fl. 82; V. 2, 28 hordom; 2, 27 horkarl, horkunæ. E. 2, 2 horkarl.

hora s. øre.

hore, horæ, horo = huræ. s. dette ord.

horn, isl. horn (horn) S. 5, 18; E. 2, 57 (kvægets horn). Sæll. kirkel. hürnæ bristær af altære, s. altær.

hors, isl. hors = det sædvanl. hross (hors) hest. Vald. jordeb. 50—1; S. 5, 22; 9, 3; 9, 11: stoþ hors. J. 2, 105 (om hest og hoppe); 2, 38 og 3, 41 stodhors ɔ: h. som høre til et stod (en samling af mindst 12). E. 2, 61 og 3, 39; 2, 43 forekommer horsætortæ, der af Rosenvinge forklares som hestehale ɔ: pisk (men det af ham nævnte isl. torta kendes nok ikke). Fl. 93 hors mother. Oldem. 85, 95: horsætorgh (horsetorv).

hos forekommer ikke i S., men i de 3 andre danske love uden noget tilsvarende isl. eller norsk ord, og synes heller ikke at findes i sv. landskabsmål (måske af hús (i húsi e—m) ligesom fransk chez af casa?). J. 1, 8 hos thæm = hoos, hosæ sik 2, 18; V. 2, 28; E. 2, 74 og 3, 38; Fl. 90 hvos.

hothkonæ s. hathkunæ.

hovæ = tysk hufe (et agermål af varierende størrelse, egl. så meget land, som er tilstrækkeligt til at ernære en familie) Vald. jordeb. 17, 20.

hovæth, hovoþ, isl. höfuð (hoved) S. 5, 5 hf. hofþe; J. 3, 49 fæs hovæth eller høft (stykke kvæg, kvæghøved); V. 2, 4 hovæth; E. 2, 57 (kvæghøved); 2, 35 hovoth; Fl. 70 huvæth. Sammensætninger:

hovæth-garth (s. garth) hovedgærde J. 3, 57 i modsætn. til sithægarth.

hovæth-lim (s. lim) hovedlem E. 2, 33.

hovæth-lot (s. lot) hovedlod. 1) den del, der tilfalder enhver lodtager i et bo, som deles i lige lodder, dog således, at

broder får det dobbelte af, hvad søster får, og moder, når sön er til, det dobbelte af, hvad datter får, S. 1, 6: konæn far ey mer æn en h. viþær hans (ɔ: mandens) børn ɔ: alle få lige dele, men könnets forret iagttages; 2, 13; Dalbyske forord. 2, 3; Sk. byret 28; J. 1, 24; 2, 97; V. 1, 6; 1, 21; E. 1, 30. 2) alt, hvad man ejer, enten det ved deling er tilfaldet ejeren eller ikke S. 2, 10; J. 1, 20; 2, 90; V. 1, 6 (hvor det forklares); E. 1, 31 og 32; Fl. 82.

hovæthsak (hovedsag) E. 2, 65; Sk. kirkel. 21: hofoþsak og hovothsak.

hovæthsman, hovæzman (hovedmand). V. 2, 29 og 32. E. 2, 16.

hovæthtoft E. 2, 54 s. hustoftæ.

hug, hughæ, isl. hugr (hu) tanke, sind. J. fort. havæ i hughæ.

hug s. hog.

hughæ, hughsæ, isl. hugsa (huske — egl. hugse, som bruges i det ældre sprog) J. 2, 40 hughtæ; 2, 73 hugh (Flensb. cod.).

hul s. hol.

huld, isl. hold (kød) huld. E. 2, 45 huth ællær huld (kød), der også stilles sammen i Vestgøt. l. nyti hold ok hud.

hum, for um (om) skrives J. 2, 73 i Flensb. cod.

humæl, isl. humli (humle) Fl. 37.

hun, isl. hón (hun) S. 1, 6; hf. 1, 10 hænnæ; gstf. 1, 5 hanæ, 1, 8 hana (også hennæ). J. 1, 3 hun, gstf. og hf. hænnæ 1, 7 og 8. V. 1, 1, 2 hun, ejef. hænnæ 1, 1, 12; gstf. hænnæ 2, 18. E. 2, 38 hun, vith hennæ (som gstf. og hf.) Fl. alm. ejef. hinnæ.

hund, isl. hundr (hund) S. 5, 22, jfr. miohund. J. 2, 35; 3, 33 hundæ. E. 2, 65. Fl. 44.

hunztan, ɔ: hunds-tan (s. tan) hundetand. S. 5, 18.

hundræþæ, hundrat, hundræth, isl. hundrað (hundrede). E. 1, 1 hundræth mark; Fl. 93 hundrith.

hungær, isl. hungr (hunger) V. 3, 13 hungær år, hungærs nøth; E. 3, 10 hungær år.

hunægh, hunung, hunugh, isl. hunang (honning). J. 3, 41 E. 3, 37; Fl. 93 hunigh.

huræ, huro, horo, hur, isl. hvar (hvor, hvorledes) hvor (meget, mange) S. 4, 11 oversk. (Had. hdskr.) (hvorledes); 5, 9; 7. 5. — J, huræ mykæt 1, 5 og 30; hur lit sum 2, 90; hur nær sum 2, 26. — V. 1, 9 huræ mangæ; 2, 41 huræ myghæt sum; i betydningen „hvorledes“ skrives horæ, huræ og hore 1, 1, 8. — E. 1, 48 horo (hvorledes); 2, 19 huro mangæ.

hus, isl. hús. 1) (hus) S. 5, 3; J. 1, 6; 2, 24 hussæt = 2, 99 husæt; V. 1, 3 og 2, 29; E. 2, 8; Fl. 28 huus. 2) (befæstet gård ell. sted, borg) Vald. jordeb. 50—2 (således O. Nielsen, jfr. dog Steenstrup, stud. ov. Vald. jordeb. 401), forord, f. Sk, af 1284 § 14. Deraf sammensætn.:

husbondæ = isl. húsbóndi (bonde), i flere af dette ords forskellige betydn., men også herre i almindelighed. S. 15, 6; J. 1, 6 husbond = 2, 33 husbondæ; E. 1, 36; Fl. 1 og 83.

husbrot, isl. húsbrot (indbrud i huset) J. 2, 39; Fl. 58 (i Gulaþ. l. i en anden betydn.).

huseby, isl. húsabýr en större, ofte befæstet gård, hvad enten den tilhørte kongen eller biskoppen, se Steenstrup, stud. ov. Valdem. jordeb. 20. Oldem. 5.

husfrith, (af frith) husfred. Fl. 59. Åbenr. Sk. 18. Hadersl. byr. 18.

husfrø, isl. húsfreyja (husfrue, hustru) husmoder S. 7, 6 (nyere hdskr. have høstrue, hostrue, høstræ, hustru). — J. 1, 36 husfrø; V. 1, 6; E. 1, 4; husfrugh Fl. 1; husfrø sstds. 83.

huskunæ, huskonæ, isl. húskona (huskone) 1) om en tjenestekvinde, trælkvinde, senere kaldet huskvinde. S. 3, 19. 2) = husfrø. V. 2, 45.

huslegh Fl. 111: at leghæ hus (leje hus), det at leje hus.

hustoftæ, husætoftæ (af toftæ) indhegnet jord ved huset. S. 4, 1; 17, 6; V. 2, 47 og 3, 5. Ved toft forstås den egenlige grundejendom, tilligemed gårdsted, hvortil al anden ager henhører („toft er agers moder“), og gengives ved fundus; udmarkerne vare ikke særskilt indhegnede som marker, men bymarken dreves i fællesskab og inddeltes i vange med tilhørende enge, s. Petersen ann. f. n. oldk. 1847, s. 273. Et hovedsted herom er E. 2, 55, hvor hovæthtoft betegner det samme som hustoft, og modsættes allæ limmænæ. S. 3, 12 om en plads ved huset; men 6, 11 viser, at det også har betydn. af den egenlige grund (fundus dignior); for husætoft skal man leþing innæ ok stuþ reþæ.

husæ, isl. húsa (huse) bebygge med huse, sildigere: huse, optage i huset = hysæ. S. 4, 1 h. gatu; 7, 6 þiuf, ær þiufnæþæn hafir hyst; J. 2, 27 husæ; V. 2, 47 havær husæth gatæ; E. 2, 53 gatæ varthær husæt — og: havær husæt ut a gatæ. Men Fl. 65 husæ ok hærbærighæ laghsot man = Hadersl. byr. 23 huser eller herberger then man han veth lagfelt —.

huth, huþ, isl. húð (hud). S. 1, 2; 7, 15: dømæ huþ af manni ɔ: dömme til hudstrygning; 7, 19 løsæ þræls huþ ɔ: betale for at befri trællen fra hudstrygning (uo. huþstrygæ, huztrygæ findes S. 7, 19). — J. 3, 2 mistæ sin huth (hudstryges). — V. 2, 13 hans huth af hanum dømæ. — E. (hud, skind) 2, 77; 3, 45.

huvæ, isl. húfa (hue) Fl. 70.

hva (hvo) S, 3, 10 og 22; 9, 15; 1, 27 intetk. hvat, isl. [hva] hvat; 12, 1 ejef. hvas; 2, 10; 13, 5 gstf. hvæm, bruges spörgende og henførende med tillæg af sum S. 9, 22. — J. 1, 1

og 14 hva og hvat (skrives Flensb. cod. 1, 2 wat); ejef. hvæs 3, 11; gstf. hvem sum 1, 22. — V. 1, 23 hva sum; 1, 22 til hvas han vil (ejef., hvor andre hdskr. have: til hvæm). — E. 3, 55 hva. — Fl. 26 og ofte: hvo sum. — Haderslev byret 31 hve.

hval, isl. hvalr (hval) S. 8, 1; J. 3, 62; E. 3, 62.

hvannær s. hvænnær.

hvar s. hvær.

hvar, isl. hvar (hvor) hvorsomhelst. S. 7, 3; 2, 3; e hvar sum 2, 13; J. 2, 97 e hvaræ; fort. hv. sum = huræ sum; 1, 19 og 37 hvaræ (der må læses hvåræ ɔ: hvor); E. 2, 50 hvar sæn sva (i alt fald således).

hwart (hvorhen) hwart

hvat, isl. hvat (hvad) bruges foruden som stedord i bindeords udtryk: S. 6, 3 og 4, 13 (A. Magn. 41) hvat hældær, 4, 13 (Had. hdskr.) hvat — ællær, 17, 1 (Had. hdskr.) hvat sum — ællær (run. hdskr. hældær). — V. 1, 15 hvat; 1, 1, 17 hvat hældær — ællær; 1, 3 hvat the hældær — ællær; 2, 3 hvat hællær at — ær tho. — J. 2, 11 hvat heldær — ællær. — E. 1, 19 hvat hældær — ællær; 1, 19 hvat sum — ællær.

hwat-aller J. 2, 98.

hvathæn = hvæthæn.

hvidh (fuldstændig skrevet: hvide penningæ, af isl. hvítr, hvid) hvid, liden sølvmønt = omtr. 1/4 øre eller 1/8 skilling. Navnet af hvid penge, sølvmønt. Nævnes i yngre hdskr. af S, 1, 14; 4, 13; 5, 9; 9, 7 og 10.

hvilk, hvilkin, isl. hvílikr (hvordan, hvilken) også: hvilkensomhelst S. 1, 4; 6, 2; S. 9, 9 hvilkæ lund (hvorledes end) = hvilk lund Fl. 59. — J. 2, 8 hvilk (hvo somhelst); 2, 11 hvilk sannændman til skulu (henførende eller spörgende); 1, 24 hvilk theræ; 1, 22 og 38 hvilk man; 1, 16 hvilt (hvilkt) flt. 3, 36 hvilkæ lundæ. — V. 1, 1 4 hvilken; 2, 16 hvilkæt sår. Intetk. hvilt. — Fl. 11.

hvirdving, isl. hvirfing (kreds) convivium, samlag, gilde. Åbenr. Sk. 20 St. nicholai hv.

hvitling, (hvidling, hvilling) en fisk Fl. 93.

hvælp, isl. hvelpr (hvalp) J. 2, 36.

hvænnær, isl. hve nær (hvor nær, hvor når, når) J. 1, 7; med efterfølgende sum: når (som helst) 1, 11; 3, 40; Fl. 1 skrives hvannær.

hvær = hvar, isl. hverr (hver) S. 2, 3 og 8 (Had. hdskr. hvar) intetk. 2, 5 hvært, 3, 15 (A. Magn. 41) hvort, ejef. 7, 11 hværs, 5, 9 (run. hdskr.) hvars; hf. 15, 4 hverium, hunk. 9, 24 hverræ, intetk. Dalbyske forord. 2 hverio; gstf. S. 49 (A. Magn. 41) hværn, hunk. Sk. kirkel. 11 hveriæ; hvært bruges også i bet. „begge“ S. 2, 1; S. 2, 3 hv. annær ɔ: hverandre; till. til S. (Schl. s. 237) hvært annæt ɔ: hvert andet; jfr. annær. — J. 1, 17 hvar = hvær J. fort.; 1, 16 sva at hvær vitæ, hvar sin lot fiall; 1, 17 a hvar sin arf; 1, 30 hvær

thær (hver som —). V. 1, 2 hvært; 2, 15 hvar — hvart; 2, 36 hvar then (hver den som —). — E. 3, 3 hværum mannæ (enhver mand).

hværghæn, isl. hvárrgi (intetsteds) S. 7, 9; Sk. kirkel. 12.

hværki, hværkin, hværkæn, isl. hvárrgi, hvártki (hværken) ingen af to, intetk. S. 10, 2: hværtighæn (run. hdsk.), hværtigh (Had. hdsk.), hværgith (yngre hdsk.); Sk. kirkel. 11 hværti; som bindeord: S. 7, 18 hv. — ællær, Sk. byret 35 hv. — ok ey (også: S. 7, 18 (Had. hdsk.) hværtegh — ællær). — J. 1, 14 og 30 hværki — æth; 2, 49 hv. — ok æi; 2, 54 hværki æi — ok ængi (med overflødig betegn. af nægtelsen). — V. 3, 12 hværkin ey — ok ei; 1, 1, 11 hværkæ — ær (ɔ: ællær); 1, 7 hv. — ær tho; 2, 1 hværkæn — ok ei; 2, 42 hv. — ællær; 2, 27 hv. for kunungs ræt ok ængæn annæn man. — E. 2, 61 hværkæn theræ (neuter); 1, 18 hværkin — ok ey; 1, 34 hv. — ællær.

hværskyns, hværkungs, hverkyns, isl. hverskyns (alslags) — egl. beskrivende ejef. af hvær og kyn, af ethvert slags S. 5, 1 og 19. Sildigere skrivemåder: hværnkyns, hvatskyns, hvat køns. — J. 2, 15 hværkungs. Jfr. alskyns. — E. 2, 45 hværskyns.

hværstath (af stath, sted) hvert sted, allevegne. S. 4, 17 = hværstathæ J. 3, 8.

hvært, isl. hvert (hvorhen) E. 1, 36 hvært thet ær kumæt.

hvætæ, isl. hveiti (hvede) Fl. 50.

hvæthæn, isl. hvaðan (hveden ɔ: hvorfra) J. 2, 11 hv. sum han ær hælst, egl. hvorfra, men her næsten = hvorsomhelst, jfr. hvaðan hann er ɔ: hvor han har hjemme, hvorfor det også stundom betyder: på alle kanter, hvorsomhelst. Fl. 11 ie hvathæn the kummæ (hvorfra end —).

hyalmervol, isl. hjálmunvölr eller hjálmvölr, om rorpinden, Sl. gl. str. § 71, hvor det forklares som clavus gubernaculi.

hyfthæ s. høfþæ.

hyliæ, isl. hylja (hylle) tilhylle, skjule, dække. S. 5, 13. — V. 2, 4 hyliæ mæth hår; hyliæ eller hyllæ 3, 25. — E. 2, 36; 2, 39 hult, jfr. isl. fortid huldí. — Fl. 70 hylæs.

hysæ s. husæ. S. 7, 6.

hæfnd, isl. hefnd (hævn) J. 2, 88; V. 3, 12.

hæfnæ, isl. hefna (hævne), till. til Sk. (Schl. s. 220) også hæfnæs (hævne sig) till. til S. (Schl. s. 221). — J. fort.; 2, 12 hæfndæ Flensb. cod. (usikkert); h. a — (hævne sig på en) 3, 23. — V. 2, 28 hæfnæ sik; 2, 31 h. a bøttæ bøtær. — E. 2, 2; 3, 27.

hæfs s. havæ.

hæfth, hæfþ, skrives også haft, hefth, hefd, isl. hefð (hævd — af havæ) besiddelse (possessio). S. 2, 9; 4, 7: sværiæ man viþær h. ɔ: sværge, at han er besidder; 6, 13 i bondæns hæfþum ɔ: i b.s besiddelse; 4, 17 laghæ hæfþ ɔ: treårig

hæfth J. 2,69
konkr. bet. = gård.

besiddelse (þre halmæ, s. dette ord) = þrim vintrum. — J. 1, 41 væriæ stuff ok hæfth (hvor den gl. d. udg. har kiøb): 2, 26 h. a engi man; 2, 36 og 99. — V. 1, 1, 7 hæfh; 2, 44 hæfdh, i hæfthæ = 2, 36 haft (laghæ haft); 3, 2 sværiæ thæn vith hefth; 3, 8 skil man um hefd. — E. 2, 68 og 69; endog i flert. E. 2, 49 um annær man vil annærs manz hæfthir af hanum takæ; 1, 21 hæfd; 3, 56 i hans hæfthum. Jfr. haft.

hæfthæ, isl. hefða (hævde) sætte og holde sig i besiddelse af noget, egl. =

hæftæ ɔ: fastholde, afspærre, indeslutte, pågribe. S. 4, 3 og 9, 13. — Men hæfthæ J. 2, 73 (hævde). — V. 3, 6 synes hæftæ at svare til overskriften fællæ, og betegne: fastholde, vil ikke udlevere. Jfr. E. 3, 36 hæftæ og no. haft (indespærring).

hæggumi, isl. hégómi (forfængelighed, især løs, usandfærdig tale) S. 7, 2. I Sk. stadsret findes hæggomes kvinnæ ɔ: sladderkælling. Ordet bruges også i gl. danske dokumenter, s. Molb. gloss. 378.

hægnæ, isl. hegna (hegne) indhegne, beskytte: hægnæs meth næfnd; J. 1, 55 hægnær (Flensb. ægnær) man lanbo lanbotof; 2, 54 overs. hægnæs ved „værnes“, ligeledes 3, 24, hvor andre hdskr. har væriæs. — E. 2, 71 (indhegne).

hægnæth, isl. hegnaðr (hegn, hegnet) indhegnet jord. S. 9, 16; hægnæþæ skogh (indhegnet skov) 10, 1. — J. 3, 50 og 58. — E. 2, 72 (hegn).

hældær, isl. heldr (heller) hellere. S. 2, 7; 3, 16 hvat h. — ællær; 13, 9 hældær æn, brugt i bet. heller ikke. — J. 1, 3 skiliæ hvat hældær ær; 1, 6 hvat h. — æth; 1, 9 og 24 hvat h. — æth æi; 1 46 hvat h. — æth æller; — 2, 61 hvat sum thet ær hælst (hvad som helst det er). V. 1, 3 (s. hvat) = 3, 6 hvat hællær — ællær. — E. 1, 17 hvat hældær — ællær; 2, 38 hælzt.

hældær = haldær, af haldæ. E. 1, 47 tha hældær han væriæn.

hæl (ihjel) E. 2, 67 til heliæ, E. 2, 66, s. dette ord; 2, 31 til hælliæ.

hælgh, hælagh, hælægh, hælgæ, hælghæ, isl. heilagr (hellig). Som no. bruges hælgh i fastuhælgh, julæh., paschæ h. osv. om större fred til visse tider og steder S. 7, 16 og E. 2, 49; hælghæn mæssæ V. 3, 56 ɔ: alle helgens dag, d. 1. Novemb., = hælghunæ missu dagh, till. til S. (Schl. s. 216, Thorsen s. 73) — J. 2, 80 (overskrift) hælg = 2, 49 hælghæbrot (helligbrøde, der bestemmes 2, 78), som i Sk. kirkel. 14 kaldes hælagh (hælghæ) brut, hvilket også betegner: bøder for helligbrødc; Oldem. 34 har hælæghbroth. — J. 2, 43 then hælæghæ bok; 2, 78 h. dagh; Fl. 113 a hælighæn svøræ (sværge ved det hellige). — hælagh dom (helligdom) S. 5, 29 (om relikvier) og 4, 20; 7, 10 om helligt sted, hvortil

göres pillegrimsrejser; Fl. 34 hælik dagh; 50 a litlæ hælighn aftæn ɔ: in vigilia Apostoli S. Thomæ. — E. 2, 42 bruges helghæ, isl. helga (hellige), erklære for hellig, fri sig ved sit udsagn, jfr. almuesprogets „helle sig“.

hæmmæfød J. 2, 105, s. hemæføddær.

hændæ, isl. handa (hænde) gribe med hånden, forskaffe, ramme; hændes. S. 5, 9 hændær man mandrap ɔ: begår en manddrab.

hængæ, hængiæ, isl. hengja (hænge) ophænge, hænge i galge, h. up S. 5. 1; 7, 15; 14, 5; J. 2, 88 hængæ, skrives også hænkæ; V. 3, 12 hængæ; E. 2, 35 hængæ vithær (hænge ved); Fl. 112 hæng ham up (hænge ham).

hær, isl. herr (hær). E. 2, 27 utæn rikis hær.

hær, isl. hér (her), bruges også i forb. h. at, h. eptir, h. meth, h. imoth. J. fort. hæræ; E. 3, 40; Fl. overskr.

hærbærghe, hærbærgh, isl. herbergi (herberg) nattely, ophold (også under åben himmel) S. 5, 3; V. 3, 12 (jfr. inberstol); E. 2, 52; om gemmested 3, 19.

hærbærghæ, isl. herbergja (give herberg) herbergere. J. 2, 27 of man hærbæræghfrithløs man; skrives 2, 100 hærbærikh (Flensb. cod.); Fl. 65.

hærlæ, isl. herja (herje, af hær) ødelægge, også forhærghæ. S. 3, 13. — J. 1, 7 (Flensb. cod. hærriæ) sætte over styr, hvoraf tillægsf. som no. 1, 28 hæriænd (ødeland). — V. 1, 1, 4 hæriænde ma æi væræ væriænde.

hærræ, isl. herra (herre) om gud, kongen osv. S. 9, 5; J. fort.; 3, 14 hærræman, hvor andre hdskr. har hærman; jfr. hirman.

hærskap, isl. herskapr (men i anden betydning) herredömme, herskab, det, hvorover der herskes. S. 15, 2. I Vestg. l. hæskaper, Østg. l. hasskaper, Gotl. l. hiskepr. — J. 1, 3 og 3, 44 hæski og hæræski om bo, gods, ejendom; skrives også hærski, hersky, herzski; og E. 3, 35 (overskrift) hæskap er det samme ord, ikke (som Rosenvinge vil) isl. hjúskapr ɔ: ægteskab. — V. 1, 6 hærskap (husbestyrelse) = hærskop Fl. 11 ɔ: bestyrelse, regering.

se Falberg: hadske, Arkiv IX, 133.

hærstrætæ, tysk heerstrasse, J. 1, 52 og 56 ikke hærvej, men snarere almind. kongevej, alfare vej.

hærtakin (taget tilfange i krig) S. 6, 8.

hærtogh, hærtugh, isl. hertogi, t. herzog (hertug) J. fort.; 3, 8, hvor også forekommer hertoghdom (hertugdömme). Fl. overskr. og 14. Hadersl. byr. 11 hertog.

hærthæ, isl. herða (hærde) göre hård, forhærde sig, vedblive med trods. J. 2, 22 og 108.

hærvirki, isl. hervirki (hærværk) 1) voldsgerning, som udøves med et følge på mindst 5 fuldt bevæbnede mænd (hær) og er forbunden med brud på husfreden eller freden på et andet sted, der kan anses, om end kun midlertidig, som hjem S. 5,

3 og 4; V. 2, 12 hærværk; 32 og 40 hærvirkæ; E. 2, 16, 34 og 36; 3, 48; Sk. byret 47. Den samme forbrydelse, udøvet af en mand, kaldes her garthgang (se dette ord), medens den i J. også indbefattes under begrebet h. J. 2, 30; 2, 2. 3. 29. 31—34; 3, 41. Hadersl. byr. 19 um hærverki, se nærmere Stemanns retshist. s. 666—8. 2) voldtægt S. 13, 4; V. 2, 37; voldførsel i alm. straffedes også med h.s straf, uden dog i lovene at betegnes som h., se Stemann a. s. 668. — hærvirkis mal E. 3, 48 — hærværks sak E. 2, 50.

hæræth, isl. herað (af herr), herred. S. 4, 7; sammensætn. hæræzman S. 4, 3 (en beboer af herredet), h. þing S. 4, 6 (mods. landsþing); S. 7, 9 h. þ.s vitni ɔ: bevis ved vidne om noget, som er gjort på herredstinget. — J. 1, 37 hæræth = 2, 21 hæræt; 2, 108 hærætzthing; 3, 64 h. næfnd (der forklares på stedet). — V. 3, 64 hæræths næfnd (hvor det forklares); 2, 8 h. thing, h. mæn; 2, 34 hærætz men. — E. 1, 24 hæræth; 2, 51 hærætzbygd. Fl. 123 hærætz thing.

hæst, isl. hestr (hest) S. 7, 2; Fl. 44; hæstbyrthe = hæstfat S. 8, 1, s. fat; hæsthof Sk. byr. 39; hæst tan Sk. byr. 39. — J. 2, 35; 3, 3 hæst; 3, 62 hæstæbyrthæ. — V. 3, 13. — E. 2, 58; 3, 61 hæstæhyrthæ.

hæstleghæ, hæstæleghæ, hæstelegh J. 2, 1 og 5; 3, 3, gengives i den gl. d. udg. hesteleie og forklares på det sidst anførte sted. Det var en afgift af bønderne til styrismanden for at holde sig med hest og brynje i ledingstid. Dog forbydes det til andre tider kongens styrismand at fordre det. Det gaves også sandemænd som diæter for at ride til tinge og udføre deres hværv, se Østersön Veylle s. 369.

hættæ, isl. hætta (vove, sætte i fare, tabe S. 6, 5; 7, 11 h. viþær kunungs ræti ɔ: bøde til kongen. — J. 2, 66 og 73; 2, 97 h. vith og 2, 59 vith at hætæ (hættæ), ligel. 1, 30 og 35 betyder det: bøde, sætte ind (til sikkerhed, vederlag). — Hadersl. byr. 12 fuldt haver vid at hette; hvad der i Chr. 5.s d. l. 3, 17, 5 ved en misforståelse af ordet hedder: „ved at hæfte“, ligesom K. Ancher urigtig forkl. det ved „hæfte“ ɔ: sætte fast, lægge beslag på, sammenlignende det med „vederhæftig“. — E. 1, 48 og 27; 3, 9.

hø, isl. hey (hø). J. 2, 46 og 73. — E. 3, 5.

høfthing, hyfthing, isl. höfðingi (høvding) anfører, fyrste. S. 5, 3 skrives hyfthing. J. fort. høfthings, flt. høfthing.

høfthæ, hyfthæ, isl. höfða? (ligesom det foreg. af höfuð, hoved) begynde. S. 4, 7 hyfthæ eþen siges om formanden, der begynder at forelæse eller foresige eden, siden: at vedtage, samtykke. V. 3, 3 høfthæ = 3, 2 hofvæ.

høggær, nut. af hoggæ (se dette ord). J. 2, 6 og 31.

høgh, isl. haugr, norsk haug (höj) J. 2, 113. E. 2, 56 høghæ-mæn (höjemænd) de, der begraves i höje, ɔ: hedninger. S. 1, 3; møllehøugh Oldem. 66.

høgh, (høghær) isl. hár (höj) stor. S. 5, 37 høghre logh, större ed — med hensyn til de sværgendes antal; 6, 2 ey mughu lyti høghre varþæ, nl. så at der skal erlægges en höjere bøde; som biord: till. til Sk. (Schl. s. 230) høygre (= høghær). — Fl. 113 a høghær hand (höjre side) mods. vinstær (venstre); Fl. 117 høgh saak ɔ: höjforræderi, stor forbrydelse. — J. 3, 33 høughræ ~~skial (höjere dom)~~. — V. 3, 12 høt (intetk. höjt); 3, 12 høghær; 3, 12 høghæstæ. — E. 2, 75 sva høt (höjt) sum —; 1, 8 høghær og høghræ (höjere); 1, 43 biordet høghæ-lik. — Fl. 99 høghæst lagh = 112 høghæst gild.

høghæ (af høgh) ɔ: forhöje. V. 2, 24; h. sig at vorthe (stige i værdi, pris) Hadersl. byr. 36.

høk, isl. haukr (høg), flt. høkæ og høghæ. S. 5, 21 (om høg og falk); 11, 5.

høns, isl. hœns (høns) høne eller hane. Erik af Pom. forord. f. Skanør 39.

hør, skrives Fl. 37 høør, isl. hör (hør).

hørsum (af høræ) hørsom, lydig. J. fort. h. hanum.

høræ, isl. heyra (høre) høre, tilhøre (med hf.), er tilbørlig („hør og bør"). S. 4, 7. J. 1, 3 thæt thær hænnæ æi høræ (tilhører) = 1, 8 thæt hænnæ hør (hører Flensb.); 1, 47 hører til; 1, 38 fortid: hørthæ; 2, 51 (er tilbørlig). V. 2, 30 til høræ; 1, 1, 7 og 1, 3 hørthæ til; 1, 1, 12 ær hænnæ hørær. E. 2, 20; 1, 12 (tilhøre). Fl. 32.

hørænd, isl. heyrnd, heyrn (høren, hørelse). V. 2, 4 al sin h. = alt sit hørændæ, sstd. i andre hdskr. — E. 2, 35 hørænd.

hørætoft E. 2, 54, efter en anden skrivemåde høghræ toft 2, 68. Rosenvinge forkl. det: höjere liggende toft; andre „hörtoft". — Det er snarere vel = husætoft (s. dette ord), betegnende de bedst beliggende jorder, nærmest ved huset.

høs, isl. hauss (hjærneskallen) hovedet, også om kæbebenene. V. 2, 6 mistær allæ sinæ tændær af annæn sin høs (enten over- eller underkæben). I Sk. orb. m. 19 om hele hovedet.

høst, isl. haust, haustr (høst): høsthælgh, en större fred i høsten, som varer i to måneder. Sk. kirkel. 14. — E. 2, 49 høst hælgh, „høsthellig" fra St. Olsdag (29. Juli) til Mikkelsdag (29. Septbr.), da rettergang ophørte; jfr. fastæhælgh, iulæhælgh, lethingshælgh.

høtith, isl. hátið (höjtid) fest. Fl. 94.

I.

i, isl. í med gstf. og hf. 1) (i) S. 1, 1; 4, 7; forb. med andre ord: S. 1, 5 og 2, 13: i mællin; 3, 1 i gen., også som biord

(med udeladelse af det styrede ord): 11, 7 dør fæ i (nl. graf). — J. fort. i hughæ; 1, 2 i annæt æn i vatne; 1, 17 (stillet bagefter) arf i gen; 1, 15 føræ igen = f. aftær (tilbagelevere); 3, 38 i hæl (ihjæl) s. heliæ, hæl. — V. 1, 1, 7 i lifdaghæ; 2, 8 mælæ i gen; 1, 20 them i mællæn. J. 2, 83 i mællæ. Vald. jordeb. 39 synnæn i thæn wægh (til den vej). 2) iblandt: S. 5, 38 i the tolf mæn.

i, isl. ér (i) 2 pers. stedord i flert. V. 1, 1, 16; 2, 11.

idrætsman, isl. íþróttamaðr (idrætsmand) bruges i betydn. håndværksmand Fl. 50, jfr. ydredesmand.

i ethe, tage i eth (i ed) J. 2, 51 = ethæ i; i ethæs; jfr. i prøvæ = prøvæ i.

ifni s. iafn.

igift (af givæ, gift), indskrivningspenge ved optagelse i et lav. Fl. 50 fgg.

igild, isl. iðgjöld, af ið, gerning (igæld) erstatning for lidt tab eller tilföjet skade; stilles J. 2, 90 og 103 sammen med tvigild, ligesom Fl. 113 igiald ok tvigiald (platt. overs. egelt unde twegelt), enkelt og dobbelt erstatning, poena simpli et dupli. Chr. 5. d. l. 6, 15, 1 og 17, 39 igjeld og tvigjeld. Osters. Veylle s. 406: „værd ok penge, som bonden eller sagvolderen skal udgöres af tyvens efterladte formue efter dets værd, som var bortstjålet."

iistær, isl. ístra (ister) Fl. 93.

ildæ, illæ, en anden form for ilzkæ. V. 3, 8.

ildær, isl. illr (ilde), som biord illæ, isl. illa. S. 4, 11; 7, 13. — J. fort.; 1, 28 illæ væri; 2, 18 varthæ i. vith ɔ: opføre sig ilde —. V. 3. 5 og 6 kumær them illæ vith. — E. 3, 11; 2, 45.

ilvili, isl. illvili (ond villie) fjendsk sindelag = ilviliæ S. 9, 6; — deraf

ilviliæs the i mællæn V. 1, 11 ɔ: blive dc forbitrede, ildesindede på hinanden.

ilværkisman, isl. illvirki = illgerðamaðr (ildgerningsmand) J. fort.

ilzkæ, isl. ilskask ɔ: blive illr; ilska (ondskab); skrives senere ilskæ, elske, illæ S. 2, 9; 4, 7 (klage, yppe tvist); V. 3, 3 ilzkæthæs; 3, 8 ilzkæs iordh at hanum ɔ: føre klage over — Jfr. Molb. gloss. ilde, idske.

imarkis E. 2, 77 som biord, modsat utmarkis (der begge må betragtes som sammensatte ord) = sstd. innæn markis — utæn markis (inden marks, uden marks).

in, isl. inn (ind) bruges i mange udtryk, hvor det dels er forb. (sammensat) med uo., dels står ene: S. 2, 10 infaræ; Sk. kirkel. 6 inføræ; 9 ingivæ; S. 9, 11 og 13 intakæ = føræ in J. 1, 13; 1, 17 in kumæn; 2, 96 laghtæ in at gømæ. S. 9, 4; E. 1, 11.

inberstol V. 3, 12 er et uklart ord; K. Ancher skriver inbæræstol, hvormed etymologien skal være angivet; efter stedets sammenhæng er betydn.: indflytning af ejendele, en lejet bolig i en mands gård.

indræ, isl. innri (indre). V. 3, 13 indræ las, thet ær ænti indræ klævæ, s. klævæ; E. 3, 52 indræ.

ingiald (af in — gialdæ) indtægt, Fl. 11; jfr. Molb. gl. 400 og Flensb. tidl. stadsr. 38, der har til overskrift ingelt edder arfkøp.

ingift, Vald. jordeb. s. 36 ingifte men ɔ: mænd, som havde giftet sig ind (ɔ: i byen).

inlændæs se innænlandæs.

innam (af in — næmæ, isl. nema, tage) indtægt = Smål. l. intekt S. 9, 3—5; 9, 13 og 14; 11, 10. Det bruges om kreaturers optagelse, når de løse træffes på anden mands jord, dernæst om de optagne dyr selv S. 9, 1. E. 2, 74 og 75. Om handlingen siges innæmæ Sk. 9, 4; E. 2, 74.

innan, innæn, isl. innan. 1) (inden) som forho. med gstf. hf. og ejef. i S. 3, 20 innan iaþurs; 5, 7 i. landz; till. til S. (Schl. s. 234) i. XXX daghe. 2) (i) S. 9, 7 i. by; 9, 10 i. marko; 11, 7; 11, 9 i. skoghe. 3) (iblandt) S. 5, 30 ængin innan þem ni mannum. 4) som biord: Sk. byret 6 utan ællær innan; S. 3, 21 bæræ lotæ innan (ind). — I de andre love hedder det innæn: J. 2, 110 i. rikis; 2, 7 i. landz; 1, 23 i. bygth; 1, 50 i. thrithi byrd; — om tiden: 2, 9 i. dagh ok iamling; 2, 22 i. dagh ok mændæ (måned); som bindeord: inden (för end) 2, 6. — V. 1, 1, 3 innæn og inæn; 3, 5 synes innær at være = innæn. — E. 1, 33 innæn dags ok iamlange; 1, 10 innæn flætz; men 3, 18 forutæn innæn sighling betyder måske: foruden (undtagen) under sejlads; med mindre innæn sighling er at betragte som ét ord? —

inni, isl. inni (inde) = innæ. S. 9, 4; 9, 13 fæ dør inni (inde i hus); 2, 4 havæ i. mæth sik (i sin besiddelse); J. 2, 106; E. 1, 34 thæræ innæ.

innæ, af isl. inna (udrede, betale), S. 4, 11 og V. 3, 5: lething (læþing), innæ ok stuth; S. 17, 2. I de senere dokumenter betyder ordet stadigt personligt arbejde, ydet til den arbejdsberettigede, og betegnes derfor som onus i modsætn. til tributum seu talliæ. Det gengives også af And. Sunes. XVII, 2 ved opera, men IV, 10 oversætter han: pensio, hvorved en videre betydning synes antydet, se O. Nielsen Vald. jordeb. s. V, Steenstrup stud. ov. Vald. jordeb. 177—9. Erik. Vals. Stork. s. 129

innæbondæ J. 3, 9 ikke = innæsman, men snarere: hoveribonde, som er pligtig at yde innæ.

innæmæ, af isl. nema, s. næmæ (optage), jfr. innam. S. 9, 4 nut. nimbær in, fort. innam = intakæ. — E. 2, 74 og 75 in

nimæ og in nummit (om optagelse af fremmede kreaturer på ens mark).

innænborths, isl. innanborðs, norsk innanbords (indenbords) er gået over til betydn. „indbyrdes“ (allerede i Sk. dokum. inbyrthes, Schl.), hos Taussen: indenbyrdes. J. 2, 51: skil fiarthing a innænborz, gl. d. udg. indenbyrdis.

innænlandæs, inlændæs = innæn landz. S. 5, 7 (Had. hdskr.)

innæsman (og innæskunæ) i Vestgöt. l. innis maþer, af in, innæ (inde) ikke af navneordet innæ, ɔ: en indsidder, inderste (en, som har taget ophold hos andre), ligesom det i nogle hdskr. kaldes innæstæman, og forklares i gl. love: innes man, som haver hus leghet eller lane taghet S. 15, 1. J. 2, 99 og 104 findes disse ord, der skrives forskelligt: innæst, indæsth, innæstæ osv.

inni (herberg)

insighle, isl. insigli (sigill, segl) S. 9, 27 sætte fore insighle.

intakæ (af takæ) indtage, modtage. S. 9, 4. — E. 1, 11 intækæ i virthninge.

intæktæ fæ (af intakæ) optaget kvæg J. 3, 50; jfr. innæmæ, innam.

invængæ E. 2, 57 s. envænght.

irdh, yrdh, V. 2, 9 = ambuth (penis), af yrkja, d. yrke, ørke, orke?

Tidskr. f. filol. n. R. III. 287

isteth, isl. istað (stigböjle) Åbenr. Sk. 14; Hadersl. byr. 23. Gl. sv. hedder det isted.

ithæ, isl. iðja (af ið, gerning) udøve, forrettte Fl. 50.

ivær = yvær, V. 1, 2. iværbot ɔ: overbud, et senere tillæg til den gamle drabsbøde, s. K. Ancher retsh. II, 99.

itakæ, an= satte, ind= satte R. Had. ret 124.

ia, isl. já (ja) S. 16, 1 givæ ia viþær; 3, 6 mæþ þera ia ok viliæ (findes ikke i runehdskr., men i Had. hdskr. 49) = J. 1, 33 meth ia ok villiæ; 3, 5 og 45 givæ ia til. — V. 1, 13 og 20 givæ ia vith = E. 1, 11 givæ ia vith. Jfr. iathæ.

Jacobsdagh = Jacobsmæssæ, d. 25. juli. Sk. kirkel. slutn.

iafn, isl. jafn (jævn) lige, lige god. J. 1, 6 iafn lot; 1, 6 iafnt vith = til iafnæth vith andræ 1, 16. — V. 2, 45 iafnt lot. E. 2, 51 them varthær iafnt i mællæn (de blive enige); 3, 28 iafn (lige), skrives fejlagtigt 3, 31 ianft; ligesom 3, 37 fore the varæ ifni til synes at burde være iafne (lige, lige berettiget); 1, 21 til iafns vith = 1, 49 til iafnæth. — Fl. 1 takæ iavæn løt vith arving; 8 iafnær (æqvius); 11 iavænt.

iafnaþ, iafnæth, isl. jafnaðr (jævning) lighed, ligeliggörelse, billig og mindelig overenskomst, enighed. S. 3, 11. J. 1, 50 (hvor den gl. d. udg. har ieffnit, Chr. 5.s d. l. 3, 13, 6 og 36 jævnet) æqvitas, arbitrium compromissariorum; 1, 16 til iafnæth vith andræ. I Upl. l. hedder det: ganga til iamnada (at jævne sagen); 3, 58 haldæ iafnæth; 2, 74 skyldugh at gangæ til iafnæth hændæ (om begge parters lighed, lige ret), hvad

Osters. Veylle s. 404 kalder: „deling efter dannemænds sigelse, således at parterne vederfares ret på alle sider". V. 1, 12 og 17 vitæ til iafnæth. E. 2, 56 gøræ, komæ til iafnæth; 3, 1 til i. (mindeligt forlig).

iafnaþæ eþ S. 5, 29 til 31 (gl. sv. iamnaþa eþer) = iafnæth eth, E. 3, 27, skrives også iæfnth eth — af iafnæth —, forkl. i A. Sunesöns lat. overs. V, 4 æqvalitatis iuramentum (ligheds ed), den ed, som fornærmeren ved udredelse af bøder til den fornærmede aflagde til bekræftelse på, at han vilde lade sig nöje med samme bøder af den, der fornærmede ham, hvis han i en sag af lige beskaffenhed indgik forlig. Således i de gl. norske love (Gulaþ l. og gl. Bjarkøret). jfr. Steenstr. Danelag s. 316 ff

iafnæ, isl. jafna, sv. jæmna (jævne) göre jævn S. 3, 12; J. 1, 15; V. 1, 17 og 2, 47 i. them i mællæ; E. 1, 30 iafnæs; men 3, 1 han tharf ey iafne vith hin annær, er det ikke ganske klart, om iafne er et navneord eller udsagnsord.

iafvæ, iævæ, iefve, ævæ, isl. efa, af: ef (tvivle). E. 1, 2 iafvær = 1, 33 iævæ; 2, 42 iavær them um.

iak, iæk, ak, ek, iægh, iegh, isl. ek, jeg (jeg) S. 4, 11; J. 1, 2; E. 2, 61; 3, 12. ∧ III, 37.

iamlinge, iamlængi, iæmlængæ, isl. jafnlengð (jafn = jam) egl. lige lang tid, den tid fremad, der svarer til en lige tid i fortiden; et års tid. Grágás og Borgarþ l., jfr. dagh. S. 7, 10 og 8, 3 (gl. sv. jamlangi, iemlangi); Sk. kirkel. 16 dagh fore iamlingæ ɔ: för et års forløb. — J. 1, 23 og 2, 9 dagh ok i. (år og dag), måske egl. når dagen er lige så lang i det næste år som den nu er; 2, 58 og 78 innæn i. ɔ: inden et års forløb. — V. 1, 1, 12; 1, 20; 2, 13. — E. 3, 6; 1, 10 iamlange = 1, 4 iamlinge. — Hadersl. byr. 28 iammeling.

jardæ, eng. yard, Vald. jordeb. 20, en agrarisk enhed, mindre end houæ.

iarn (iærn) isl. járn (jærn) S. 7, 2 og 4: i. ok fiathur; derimod 5, 2 og oftere om glødende jærn, der brugtes ved jærnbyrd (iarn byrth, iernbiwrth); søkæ manni ofna hændær mæþ iarni ɔ: eum compellere ad ferrum, Sk. kirkel. 12 med lat. overs. — I de andre love omtales ikke jærnbyrd, som var afskaffet som bevismiddel; kun E. 2, 50 findes endnu 3 gange: biuthæ iarn igen. — iarnhath Oldem. 102.

iathæ, isl. játa (af já) sige ja, bejae; S. 2, 16 love; E. 1, 45 iat (lovet) = V. 1, 24; nut. iatær V. 3, 13; fort. V. 1, 24 iatæ. Hadersl. byr. 26. forts: iatha(!) J. 1, 29.

iaþur, iathær, isl. jaðarr, sv. jæþer, norsk jadar (kant, rand, grænse) S. 3, 16 utan ell. innan jaþurs ɔ: uden (inden) for fædregårdens grænser — om börn udenfor eller i hjemmet; 3, 20. — V. 2, 41 og 44 utæn hans iathærs. Osters. Veylle: „det, som fader giver börn, medens de ere i fællig med ham."

ie = e, Fl. 5 og 11.

Jesus skrives ᛁᛂᛋᚢᛋ cod. run. 94 v. l. 6 f. o. jvf. Marias klagen 1 v l. 1. ᛁᛂᛋᚢᛋ og l. 5: ᛁᛂᚱᚢᛋᛆᛚᛂᛘ = jerusalem. jvf. Wimmer. Runemindesm. IV. 115

ien = en, Fl. 1 og 11.
ieth = eth, Fl. 12.
iorþ, iorth, isl. jörð (jord) mark, jordejendom. S. 2, 2; 11, 1. J. 1, 6; 2, 24 hus ok iorth; 1, 29 iorthæ ran (1, 37 skrives Flensb. ior), og 2, 40 iorth ran, der også læses V. 2, 42, er tvivlsomt, s. Petersen s. 111 (om hjord-ran eller mark-ran). — V. 1, 1, 1 og 9; E. 1, 1.
iorþeghande, iortheghændæ (iorth og eghæ) jordejer S. 17, 3 = iorþædrotæn; V. 3, 13 iorthæghæn man. Isl. jarðeigandi; gl. d. jordegen. Fl. 60 iorthegær men.
iorthhog (hoggæ) kasten til jorden V. 2, 23.
iorthæbit V. 3, 13 og E. 3, 52 er vistnok = athælbit i J. 2, 103 (bit ɔ: en mindre del eller ting) efter Petersen: en mindre ting, som hører til jorden, livløse ting, mods. kvikfæ. (Når tyven forudsættes at være en landbo, tilfalder hans iorthæbit jordejeren, athælbonden; og når E. 3, 52 ikke gives sagsøgeren igjeld og tvigjeld, som i de andre love, da får han isteden derfor iorthæbit. Rosenvinge).
iorthædelsæ (delsæ, s. dette ord) V. 3, 8 strid om jord; E. 1, 21, jfr. S. 1, 26 varþær delsæ um iorþ, Vitherlagsr. 7 og Chr. 5.s d. l. 6, 15, 6.
iorthæ færth. jordefærd, begravelse. Fl. 2, = iorthfærth till. t. Fl., hvor også forekommer iorthæ (begrave).
iorthæmål, isl. jarðarmál (sag om jordejendom), jordmål. E. 1, 49.
iorthæskuf (af skiuvæ) eller — skut (af skiutæ) kasten til jorden. S. 5, 16; J. 3, 32 iorth skuf.
iorhtæskøtning (s. skøtning) jords skødning, E. 2, 50.
iorþæværn ell. iorþoværn (af væriæ) ejendomsret til omtvistet jord. S. 4, 20 dømæ man viþær i. ɔ: tildömme den ejendomsret, der gör fordring. Men egl. betegner det det bevis, hvormed den omtvistede jord forsvares af ejeren.
iul, isl. jól (jul) J. 2, 38; E. 2, 49 iulæ hælgh ɔ: större fred i julen (fra juleaften til 20de dagen, 8va epiphaniæ), s. Sæll. kirkel. og Sk. kirkel. 14. — iulepenninge var en afgift ved juletid til stadsfogden for at forvare tyve, som påskepenning (Kbhvns byret: thyuvestud; Roskilde ret ligel.).
iunkhærræ, isl. jungherra = junkera (junker) af tysk. J. fort.
iuzk logh (jysk lov) V. 1, 13.
iæfnth, iæk, iæmling, iærn, iævæ se iafn, iak, iamling, iarn, iafva.
iærtæken, iærtægnæ, isl. jartegn (jærtegn) tegn, som den, der havde tabt noget, skal angive for at få det tabte tilbage, bevistegn, kendetegn. V. 1, 19. Jfr. lyttinæ.

iartægn J. 2, 112.

k.

kaag forekommer kun i stadsretterne (s. Molb. gl. 420) Hadersl. byr. 36 sitte up a en kaag ɔ: en skampæl, hvoraf vort kagstryge, stryge til kagen.

kal isl. kál (kål): kalgarth (kålgård, urtehave). J. 3, 60, hvor Flensb. har kalfg.

kalf, isl. kálfr. 1) (kalv, dyret) som tilnavn Oldem. 11 Johannes dictus kalf; Vald. jordeb. 85 Peter k. 2) (kalv, en lille ø) Vald. jordeb. 52 Fænø kalf, Stryn k., Masnæth k.

kallæ, isl. kalla (kalde), sige, benævne, anlægge retssag. S. 3, 16 k. sik varæ brytiæ; 6, 11 k. mans hionæ frælst varæ. Sk. byr. 1 thæn ræt ther man kallær varæ biærke ræt. — Med udeladelse af varæ står det med dobbelt gstf. S. 7, 17 k. man þiuf; Sk. byr. 22 agnebagh; S. 3, 16; 3, 3 k. a; 3, 10 k. ofnæ (anlægge sag om, imod —); J. 1, 2 barn ma æi kallæs kristnæth; 2, 17 konæ kallær sik valdtakæn væræ; 2, 45 k. a ɔ: klage over; 1, 16 og 29; 2, 21 k. a meræ ɔ: göre fordring på. V. 1, 1, 2 vi kallæ; 1, 5 k. man siuk væræ; 1, 20 k. sik til (fordre) = 1, 5 k. a; 1, 1, 5 k. til (stille fordring til —). — E. 1, 2 kallær sik væræ.

kapel, (kapel) Vald. jordeb. 39.

kapitæl, lat. capitulum (kapittel) J. 3, 23 i thesse tu kapitæl.

kapæ, isl. kápa (kåbe, kappe) E. 2, 43. Hadersl. byr. 29 kape.

karl, isl. karl (karl) mand, mandfolk, flt. karlæ. S. 2, 6 og 8; E. 1, 17. karmen till. t. Fl. ɔ: karlmen (mandfolk) = karl.

kast s. veþkast; men også E. 3, 15 vathæ kast (vådeslag), isl. kast, jfr. kastæ.

kastæ, isl. kasta (kaste) S. 9, 26 k. iarn i trugh (en art jærnbyrd, som beskrives på det nævnte sted). — J. 3, 65 k. i haf. — V. 2, 21 k. sten. E. 2, 70 k. nithær; Fl. 35 kast æftær gien (kaste tilbage, forkaste).

kat isl. kátr (kåd) munter, lystig. J. 3, 39 og 52 thær the katær havær.

kenneland eller kænnæland (af kænnæ) J. 3, 13 om den markjord, der ikke var rebet; dens omrids var mærket med grøft eller sten og stabel, særlig kendt fra anden jord, se Stemanns retshist. s. 447, Steenstrup stud. over Valdemars jordeb. 48, Molb. gl. 428.

kennæ = kænnæ V. 2, 17, 3, 13.

kennæsyn, isl. kenningarsonr (kendesön) en uægte sön, som en vedkender sig. Fl. 13.

ketelhod s. kætælhod.

kiar, kiær, isl. kjarr ɔ: krat (kær, opr. altså krat, dernæst kratgroet, sumpet jordsmon, endelig sumpet jord). Oldem.

64 kiaræng (jfr. isl. kjarrmýrr), 16 uglækiar, 19 rorkiar og rorkyær, 73 og 82 iarnkiar; Vald. jordeb. 16 rafnækyar.

kiltæ, jfr. isl. kilt (kilting, kjöltu) S. 11, 11 om det opkiltede skød eller flig af en kjole eller kjortel. Jfr. d. „opkilte" og Molb. gloss. 430.

kin, isl. kinn (kind) E. 2, 36; kintan (kindtan, mods. fortan) V. 2, 6; kintænder. E. 2, 37.

kip, isl. kippi (knippe) Fl. 93.

kirki, kirkæ, kirkiæ, kyrkæ osv., isl. kirkja (opr. og rettere kyrkja) kirke. S. 1, 3 at kirkiu, til kirkiu; 5, 15 (kirken som menighed, forsamling). — J. fort. kirkins, hin helghæ k.; 1, 24 for the helægh k. = thæn hælligh kyrki (Flensb.). — V. 1, 5 kirkæ; E. 1, 33 kirky, = 2, 8 kirkiæ, kyrkiæ. Heraf sammensætn.: S. 7, 15 kirkiubrytare; S. 13, 1 kirkiugarþ = J. 2, 86 kirkigarth, V. 2, 27 kirkægarth, 2, 29 kyrkægard; J. 3, 10 kirkiiorth; Sk. kirk. 4, 6 kirkiumæn; J. 1, 44 og 2, 78 kirkimæn ɔ: sognefolk, E. 2, 76; Sk. kirk. 5, 6, 9 kirkiuran; J. 2, 78 kirkisokæn 1, 56 = S. 4, 4 kirkiusokn; V. 2, 49 kyrkesokn; S. 7, 12 kirkiustæfnæ; 4, 4 kirkiuvægh = V. 2, 49 og E. 3, 5 kyrkivægh; J. 2, 17 kyrkistæfnæ, hvilket forkl. E. 2, 76 tilligemed gatæstæfnæ.

kistæ, isl. kista (lat. cista) kiste. J. 2, 99; 3, 62; V. 3, 13; E. 3, 19.

kith, isl. kið (kid) som tilnavn Oldem. 16 Jacobus kith, 38 Johannes kyt.

kiurtel, isl. kyrtill (kjortel) klædningsstykke Hadersl. byr. 29.

kiøtmangær, af isl. kjöt og mangari, en høker, bruges Fl. 51 om slagter, hvis bod eller slagterbænk sstds. kaldes kiøtskamæl (kødskammel).

kiøtsaar (sår i kødet) Fl. 74; Hadersl. byr. 21.

klif (klippe) Fl. 90.

klimpiern (jærn i klumper?) Fl. 93.

klostær, isl. klaustr, klaustri (lat. claustrum) kloster, skrives også clostær S. 2, 10; E. 1, 31; J. 2, 23; 3, 45; V. 1, 4; E. 1, 31. — Sammensætn. klostærmæn J. 1, 25 = clostærmæn 1, 31; 3, 9; E. 2, 11.

klyviæ, isl. kleyfa, kljúfa eller måske klyfja (kløve) findes E. 1, 49 clyviæs, hvilket må forklares: kløves, adskilles (andre hdskr. clyniæs, som forklares: formindskes — af klén, liden). Men ordet, som ellers ikke forekommer, er höjst usikkert og uden tvivl forskrevet, da man ikke forstod det.

klærk, isl. klerkr (lat. clericus) gejstlig mand. J. 2, 65.

klæþe, isl. klæði, gl. sv. kleþi (klæde) klæde, klædning S. 5, 13; 7, 8; J. 2, 23 og 30 og 94 klæthæ; V. 1, 4 takæ kl. ɔ: anlægge munkedragt, gå i kloster; E. 1, 31 takæ bathæ klæthæ samæn ok then samæ reghul (orden) ær the faræ til; 1, 48 føthæ ok

klæthæ (klæder, klædning) Fl. 1 thry par klæthær; 35 klæthæ og klæth. Hadersl. byr. 29 klethe. Jfr. skapæth.

klæthæ, isl. klæða (klæde) E. 3, 10 vil them ey takæ ok ey føthæ ok klæthæ.

klævæ, isl. klefi (et lidet side- eller bag-værelse) V. 3, 13 indræ klævæ æller kistæ. Jfr. Molb. gloss. 440 og dial. lex. 277: kleve, kløv, klev, også norsk, Aasen 364: kleve, klave, klåvå.

knif, isl. knífr (kniv) J. 3, 22; Sk. byret 39; som tilnavn Oldem. 62 Ebbe knijfh.

ko, isl. kýr, gstf. kú (ko) Sk. byret 24, E. 2, 52: tha går thet a krop, thær ey ær ko til, et slags ordsprog om at undgjælde med personen, når man ikke har penge til at bøde; jfr. P. Låles ordspr. 195 hvo ej haffver grijs, han skal betale med krop.

kol, kul, sv. kolder, norsk kold (kull) findes ikke i isl. (men rimeligvis i runeindskr. Hørningstenen: is gaf ham kul ok frialsi). Det bet.: börn af samme ægteskab. J. 1, 6 manghæ kollæ (Flensb. collæ); 1, 21 lysæ i kol. V. 1, 1, 15 kol, flt. kollæ; 1, 20 (om slægtskab). E. 1, 14 koll; 1, 9 hvar kollæn. Wimm. Rune-mindesm. II, 26

koll for kallær, Fl. 119.

kommæ, komæ s. kumæ. Sæll. kirkel. til annæns biskops komæ synes det at være no. (komme).

konung s. kunung.

konæ s. kunæ, Oldem. 98 Esæ Jonnæs konæ.

kopær, isl. kopar (kobber) Fl. 93; skrives Hadersl. byr. 5 kobber.

korn, isl. korn (korn) sæd i almindelighed. S. 4, 10; 9, 14 og 18. J. 2, 46; 3, 47; V. 3, 4; E. 2, 49 af kornæ. Fl. 93 quorn. Deraf korngiald, erstatning for den skade, som kvæget har gjort i en kornmark S. 9, 3 og 5; 9, 14; E. 3, 41. 2, 74.

korsbunden Åbenr. Sk. 9, k. packe (en pakke med korsbånd omkring).

kost, isl. kostr (kost, jfr. tyvekoster) 1) ejendom, formue, især i løsøre S. 8, 2; 16, 5; 2) løsøre genstand S. 7, 1 til 9; 3) evne til (ret til — med ejef., isl. þess kostr.) Sk. kirk. 8; 4) vilkår, betingelse: forord. 1216 § 4 i andrum kostum o: i andet fald, på anden måde. — J. 1, 3 og 30 for sinæ rætæ kost, 3, 7 a eghæn kost (bekostning); 3, 32 (kost, underholdning); 2, 32 sinæ kostæ (ejendele). V. 2, 32 kost (sager). E. 2, 24 (varer); 2, 55 annær k. (på anden måde); 2, 51 og 3, 48 k. at hæfnæ (evne, lejlighed til); 3, 61 kost thes. Fl. 55 kost (fortæring). Hadersl. byr. 28 kaast og tilsett. Er. l. I. 2

kostnaþ, isl. kostnaðr (bekostning) S. 3, 12; 8, 3.

kostnings giald (af kost) kostpenge, fosterlön, som det hedder S. 3, 15, det, som gives for opfostring og underhold af umyndige börn. J. 1, 29 (alimentations bidrag).

kostæ, isl. kosta (koste) S. 6, 8.

, ed med meddsmand, som en person uanmodet havde lovet for en sagsøder, og som det derefter stod til dennes valg selv at aflægge eller lade den person, som havde givet løftet, sværge.
Matzen Off. Ret II, 50.

kostæboths eth J. 3, 42. Isl. kostaboð betyder: tilbud af valg mellem flere betingelser, altså egl. en conditionis oblatio; k. eth er altså den ed, som frivillig tilbydes af en af parterne, når man derved kan komme til en afgörelse. Jfr. Molb. gl. 452, som viser, at Ostersen Veylles og de hidtil givne forklaringer dog ere utydelige.

en tilbudt ed, m. h. t. hvilken der gives (sagsøgte) et valg. Sechers Vitterlighed 148 ff.

kotzæth (kotzætæ) V. 3, 12. Isl. kot ɔ: en hytte, hvoraf kotkarl, kotbondi, kotbœr, kotlífi osv. Et „kotsæde" betegner altså en bolig for en fattig mand, der som gårdsidder eller innesmand fik den på en jordejers grund mod at göre hoveritjeneste hos ham (havæ hus innæn bondæns garthslith). Jfr. Velschou, inst. mil. 108—110.

kraf, isl. krafa (krav) af krævæ. S. 1, 18 hf. kravæ; hvorimod kraft er tillf. af krævæ (kravæ Fl. 12).

kraki, isl. kraki ɔ: en stang med krog på enden, en træstamme med afstumpede grene (der kan bruges som stige), jfr. Saxos forkl. i anledn. af Rolf Krake, Vestgøt. krakar ɔ: ærtestænger, Aasen krakje, Molb. dial. lex. krage. S. 11, 5 hoggæ kraka ok krok.

krakæ, isl. kráka (krage) Oldem. 63 krakæbiargh.

krambær, af kram, isl. kram (kræmmer), Oldem. 67, men Oldem. 68 kræmær og Åbenr. Sk. 11 institores dicti krembere.

krank, isl. krankr (ringe, dårlig) Fl. 11. Oftere Harpestr., Lucid. s. Molb. gl. 454.

krembæri (kræmmeri, kramvare), der lidt senere skrives kræmerii og kremmerii, s. Molb. gl. 459. — Fl. 93.

kristendom J. 1, 1 = kristændoms logh. J. 1, 5; kristændom V. 1, 6; kristindom E. 1, 2. — Kristnæ, isl. kristna (kristne, døbe) J. 1, 1 vorthær kristnæth; E. 1, 2. Jfr cristnæ, cristændom osv.

cristændom, kirken · Sn. l, 2 · 71.

krok, isl. krókr (krog) hage, S. 11, 5; plov: S. 17, 3 fæstæ iorþ at baræ kroke ɔ: blot for ploven, kun for at plöje (ikke for at bo der). Jfr. d. krog og at krøge, sv. krok (plov) i visse landskaber, og at kroka.

krokvoth, Sl. gl. str. § 71 piscari cum crokwoth, krogvåd, et fiskegarn med kroge (?) Jfr. isl. krókr.

L 52 **krop,** isl. kroppr (krop) E. 2, 25, jfr. ko. gaar a krop ɔ: går ud over personen.

krykkymand (krykkemand), krøbling E. 2, 51. Jfr. isl. krœkja, krœkill, hvoraf krykke.

krympæ (krumme, krumböje) J. 3, 26 jfr. isl. krumr, krumma, krymma.

krævæ, kræviæ, isl. krefja, fort. krafði (kræve) — fort. tillf. kraft. gl. sv. kreifia. S. 2, 11; 16, 1. — J. 1, 18 havær kraft; 1, 23 kr. arf ok giald; 1, 26 alt giald, thær krævæs; 2, 5 krævær up; 1, 52 og 2, 28 til krafth. — V. 2, 1 kræviæ ey

meræ æn —. — E. 3, 29 krævæ = krævisæ; 1, 33 kraft. Fl. 1 skrives kravæ.

kul s. kol.

kumæ, kummæ = komæ, kommæ, isl. koma 1) (komme), nut. kumbær, tillf. kumit S. i mange forb. 3, 20 k. viþ ell. viþær; 2, 8 k. fran; 2, 9 og 5, 9 k. til; 6, 10 k. at (ɔ: opnå); 2) (hændes, tilstøder): forord. 1216 § 4 thæt kombir at; 3) (bevirke, bringe) S. 4, 9 k. allæn by til reps; 4, 17 og 19 k. sinæ hæfþ ofna (sml. iorþ); 5, 1 samæn k. ɔ: samle sammen; Schl. s. 498 k. man i skrift ok i bref ɔ: lade udfærdige skriftlig dom over ham. — J. 1, 5 kumæ; 1, 7 kumær = kymær, Flensb. 1, 15 kumæt; 1, 17 arf ær kumæn arf igen; 1, 23 Flensb. cum; 2, 38 k. vith hin ɔ: vedkommer hin; i betydn. „bringe“ 1, 45; 2, 105; 3, 43. — V. 1, 1, 3 kumæ; 2, 13 fort. kam; 1, 2 kumbæræth ɔ: kumbær thæt, jfr. selisænæ E. 3, 11 (s. sæliæn); 1, 6 (tilkommer); 1, 20 (hænder). — E. 3, 9 hanum kombær nokæt (tilstøder, hænder); 2, 70 (tvinge) til iafnæth kummæ ɔ: tvinge de andre til at sætte gærde, jfr. 3, 26; 2, 73 kummær nokæt fæ gen manz viliæ innæn vang; 3, 21 kummæ til (indfinde sig) = 3, 22 k. vithær; 2, 65 sithæn han kumær um (omkommer?). — Fl. 56 fort. kam. kama Sk. l. 2, 56.

komæ aftir Sk. l. 1 = komme forat hente

kundær, isl. kunnr (bekendt, jfr. kund- i kundgöre), skrives også kunnær og cumdær S. 5, 1, intetk. kunt, flt. kunni. Sk. kirkel. 10; i bet. beslægtet S. 3, 9, jfr. kyn. (Kirkel. 10 er en anden skrivemåde kunnægher, bekendt). — E. 3, 53 kunnæ flt. (slægtninge); J. 2, 21 kyndæst (andre hdskr. kundæst) af ɔ: mest bekendt.

kuning, isl. kúningr (Bj. Hald.) kanin. Vald. jordeb. 50.

kunnæ, isl. kunna (kunne). S. 4, 15 kan sva varþæ; V. 1, 2 kan; J. kan 2, 74 og 3, 65; flt. kunnæ 1, 19. Også i bet. beskylde, give skyld for (isl. kunnu e—n fyrir).

kunnær, s. kundær.

kunung, konung, isl. konungr (konge, ældre form: konning), gl. sv. kunungr. S. alm. konung 1, 14 og 19, J. kunung (2, 9 Flensb. kunnungs og kung), V. 2, 31 kunung og 2, 27 kunug. — Sammensætn. k.s riki; k.s mæn J. 2, 77 om adelsmænd; k.s ræt V. 3, 8; kununglef Vald. jordeb. 39, 45 m. fl., ɔ: kongens (d. e. kronens) gods i modsætning til kongens private ejendom, se Steenstrup stud. ov. Vald. jordeb. 366 flgd.

kunæ, konæ, isl. kona, ejef. flt. kvenna (kone, kvinde) S. 2, 6: flt. kunu; 1, 21 ejef. flt. kvinnæ; 9, 22 om en gift kone; 1, 3 og 13, 5 om kvinder i almhd. — J. 1, 33 kunæ = konæ; 1, 3; ejef. kunæ 1, 13 flt. kvinnæ 1, 3, jfr. kvinnæ; V. 1, 1, 8 kunæ; E. 2, 63 kunæ; 1, 18 kvinnæ vægh (på kvindesiden). Jfr. qvinnæ.

kvik s. qvikær.

kviþæfuldær s. qviþæfuldær.

kuell, kvell, aften Sk. kl. 14.

kvæmlik, isl. kvæmr — af koma (bekvem) passelig. J. 1, 8.
kvænæs, isl. kvænast = kvångast — af kona, ejef. flt. kvenna (giftes med en kone) J. 1, 12; kvænt 1, 32. — E. 1, 7 kvænæs ɔ: gifte sig. Jfr. qvænæs.
kværsætæ s. quærsætæ.
kyn, isl. kyn (kön). 1) slags, art, jfr. al-, hværs-, þæskyns. 2) slægt, slægtskab i forbindelsen mæþ tolf næfndum mannum i (el. af) k. sinu S. 1, 2 og 4; 5, 29 se kyns næfnd; 5, 9 (nogle hdskr.) æghæ k. viþær; Sk. kirkel. 11. J. 1, 21 lysæ i kyn (i kol, s. dette ord = Fl. 13 takæ i kyn); 2, 22 hins døthæ kyn (slægt). — E. 1, 2 og 2, 9 (slægt). Sæll. kirkel. kuyn bardaghe og kuynran (slag, mishandling af og ran fra slægtninge).
kyndæst s. kundær.
kynni, isl. kynni = kyn (slægt, bekendtskab) S. 5, 9. = kynzimi Sk. kirkel. 10 og 11: k.s brut ɔ: blodskam, lejermål i forbudt slægtled. (Endelsen —simi er vel blot et tillæg, som ikke har noget at göre med simi, et bånd).
kyns næfnd, jfr. kyn (mededsmænd, altid 12, som valgtes af den ikke sværgende part blandt den sværgendes frænder) J. 1, 1 og 44 m. fl.
kyrkæ s. kirkæ.
kyældæ, kældæ, isl. kelda (kilde) J. 2, 37. Vald. jordeb. i stæn kyældæn.
kænnæ, isl. kenna (kende) bruges i bet. 1) kende, genkende. S. 7, 1 og 9 (genfinde bortstjålet gods); 2) 4, 20; 7, 7; 15, 4 k. sæ — ɔ: tilkende, tilegne sig — 3) beskylde 1, 13; 7, 5 og 19; 15, 5; 2, 16 k. siælvum sik ɔ: beskylde sig selv. — J. 1, 26 kænnæs vith arf og 3, 58; 2, 76 k. vith sinæ kostæ. — V. 2, 17 og 3, 13 skrives kennæ. — E. 2, 14 (kende).
kænnæland s. kenneland.
kær, (kær, palus) S. 9, 12, se kiar.
kær, isl. kærr (kær, carus) J. 2, 7; højere grad kæræ r.
kærf, (kjærf), isl. kerf og kjarf (kærv, kærve) bundt eller neg af korn. J. 3, 47. Skrives kierff Hadersl. byr. 37.
kæræ. isl. kæra (kære, jfr. kæremål) klage, gå i rette S. 4, 9; 2, 16 k. at —; 1. 8 k. um —; 3, 5 k. ofna; 9, 5 k. ofna hændær. — J. 1, 8 k. thæt for konung; 1, 16 k. a —. V. 1, 18 og 23; 2, 47. — E. 1, 33. — Fl. 15.
kæræ, isl. kæra (klage som no.) J. 1, 39; 3, 44; Fl. 15.
kætælhod, kedelhat, jærnhat eller pikkelhue, J. 3, 4. Ordet forekommer i Østgot. l. kætilhød (cassis ferrea) og må afledes af isl. ketill (kedel) og hod = hød, høt, der er det nedertyske hut, ligesom der findes kettelhoet i de tyske retskilder. Det var et af de tre folkevåben, som hver havnebonde skulde have.
køp, isl. kaup (køb) S. 2, 2; J. 2, 94; Fl. 35.

køpfærd, isl. kaupferð (købmandsrejse, handelsrejse) J. 1, 12 faræ k.
køpi, køpæ, isl. kaupi (køber), men bruges om den, med hvem købet sluttes = sælgeren S. 7, 4; J. 2, 62 og 93 (den af hvem man køber); køpæ = køp 3, 65.
køping, isl. kaupangr (købstad, handelsplads, by, stad), ejef. køpingæs S. 4, 3; J. 1, 56; 2, 11. — køpingsman (købmand) J. 2, 114.
køpman, isl. kaupmaðr (købmand) Fl. 35 og 85.
køpskat = køpmanskap, isl. kaupskapr, kaupskattr (handelsvarer) S. 15, 5. Fl. 93 skrives køpskøt. Jfr. Molb. gloss. 435.
køpæ, isl. kaupa (købe) S. 6, 8; 9, 22; J. 1, 6; 1, 35 køp 3 pers. ent. nut.; 3, 5 at køpæ; 2, 94 at thet køp køptæs; V. 2, 1 og 3, 5 k. sin frith (løskøbe, frikøbe sig); E. 2, 50; Fl. 35.
køpæiorth, isl. kaupajörð (ved køb erhvervet jord) købejord S. 2, 2; J. 1, 6 og 35; 3, 18; V. 1, 1, 12 og 1, 3.
køvænrakki = køfænrakke S. 9, 21; i Østg. l. køværne, sv. folkespr. kövan (se Rietz s. 335) ɔ: skødehund, mops. Rietz, jfr. isl. kovarni og kovan af Frostuþ. l. 13, 24.

l.

lagh, isl. lög, ejef. laga, er egl. kun entalsform til flertalsf. logh, ligesom d. lag er = laug = lov, hvilke former ere blevne til særlige ord med forskellig betydning. Medens „lov" alm. betegnes ved logh, bruges lagh- og laghæ- i alle sammensætninger og afledninger, der (især i E.) også skrives laugh, logh (ligesom isl. dels lög-, dels laga), da det er ordets stamme, der fremtræder i ejef. lagha, hf. laghum (begge intetk. flt.), og laghæ bruges desuden som et ubøjeligt tillægsord (lovlig, det, hvortil loven knytter en vis retsvirkning). — lagh findes J. 3, 1 hafnæ lagh; 2, 114 og Fl. 99 væræ sik vith næfnd af hans høgæst lagh (gl. d. udg. low) i betydn. laug, lav, lag, jfr. Kinch, årb. f. nord. oldk. 1875, 270; A. D. Jörgensen årb. f. nord. oldk. 1872, 305. — Men V. 2, 27 the thær sva varthæ samæn taknæ, the æræ til alz rætæ for lagh synes betydn. at være: lov (i alt rette, rettelig hjemfaldne til loven); her har rigtignok K. Ancher givet: til al ræt forlagh, hvoraf meningen er uklar.
lagh, Oldem. 38 skrives laagh, en enhed til deri at angive anparten i en fælles skov = scr. rer. Dan. VI, 434 svinslagh, den part, der giver ret til at sætte ét svin på olden i skoven.
lagh, isl. lágr (lav) J. 3, 38 ær garth sva lagh ɔ: er gærdet så lavt; V. 3, 12 læghær (lavere).

lagha hæfþ s. laghæhæfth S. 3, 5 — ligesom andre ord med lagha- s. laghæ-.

lagh aldær, =, laghæaldær (lovalder, lavalder) forklares J. 2, 65 l. thæt ær attan vintær, om en lovbestemt myndighedsalder; 1, 8 æi haldæ hænnæ længær æn hun kumær til laghaldær (18 år). Fl. 10.

lagh arf = laghæarf (lovlig arv, arv efter loven) E. 1, 30. lagharffving Hadersl. byr. 11.

laghbiuþæ (lovbyde) offenlig (på tinge) tilbyde sine frænder eller andre, der have forkøbsret, den jord eller ejendom, man vil sælge. S. 2, 14; 3, 7; J. 1, 32 og 34; V. 1, 21 lagh byuthæ; 1, 21 laghbothit; E. 3, 5 lagh biuthæ (senere om at byde og give eds bevis); Fl. 102 laghbiythæ. Jfr. Chr. 5.s d. l. 5, 1, 9 lavbyde.

Kjer Overs. af Gend. s. 118.

laghdagh (lovdag, lavdag, som det hedder i Chr. 5.s d. l. 1, 4, 30 og oftere) er en lovlig bestemt dag, da der skal mødes for retten eller noget udføres. S. 2, 14; læggiæ til l.; 1, 19 og 4, 1; J. 1, 50; 2, 61; V. 1, 22; E. 2, 48; Fl. 34.

then laghdaghæ E. 2, 48.

laghdelæ (isl. lögdeila som no. retstvist) sagsøge, procedere J. 2, 61; 3, 27.

laghdom (lovdom) lovlig dom, E. 2, 52 var l. uppæ han gangit, jfr. kort efter: var loghlike dømt. Jfr. isl. lagadómr.

laghfastær (loghfastær), isl. lögfastr (lovfast), den, mod hvis edsdygtighed intet kan indvendes, især uberygtet S. 1, 19; 2, 1; 3, 7 og 9 og Sk. kirkel. 20 l. mannæ eþ ɔ: ed af mænd, som i almindlh. ere kvalificerede til at aflægge ed, ere lovfaste mænd (uden netop at være jordejere); J. 3, 62 laghfastæ mæn; V. 3, 2 og 5 (edsvorne) og 3, 13 laghfast; E. 1, 32; 2, 40; 3, 22.

laghfæld (af fællæ) lovfældet, egl. fældet ved edsbevis, dernæst domfældet i almindelh. og derfor uskikket til at aflægge ed (jfr. E. 2, 52) J. 2 70 og 3, 42.

Secher: Vitterlighed s. 146 *

laghgivæn (af givæ, giftæ), isl. löggiptr, lovlig given (om ægtehustru) V. 2, 45.

laghhusbondæ Fl. 122 en vederhæftig bosat mand.

laghhæfth s. laghæhæfth.

laghkrævæ (af krævæ) = laghdelæ. J. 3, 55.

laghkøp (af køp, køpæ) Sl. gl. str. § 29 rex habet speciale qvoddam debitum Slæsvik, qvod dicitur laghkøp, qvo redimitur ibi hereditas morientium. Lidt nedenfor sstd.: qui emerat lagh. Det betegner en gammel i Slesvig gældende afgift til kongen, hvorved hospites, gæster (fremmede) tilkøbte börn eller frænder arveret efter den pågældendes død. S. Molb. gloss. 468, og lagkøb samt arvekøb Molb. gl. og navnlig A. D. Jørgensen i Ann. f. nord. oldk. 1872, s. 298 fg. der viser, at lag er bylaget, det borgerlige samfund, hvor man optoges ved lagkøbet, idet enhver fremmed i byen blev

*„fældt" betyder: den, som er overbevist om at retsbrud, der medfører bod (Sech.)

kongens vårdnede og ikke efterlod sine börn arv, sstd. 1876, 60.

laghliker, som biord laghlikæ (laglighe) senere: loglikæ, loulige, loffllighe, loffvelige osv., isl. lagligr, bio. lagliga (lovlig) S. 4, 20; J. 1, 8; 2, 6 og 9 laghlik som tillo. og biord; V. 3, 10 laghlighe (biord); E. 1, 37 laghlikæ (biord); jfr. loghlik.

laghmal, isl. lögmål, retssag, proces. J. 2, 6, 3, 27 = laughmal E. 2, 52.

laghman, isl. lögmaðr = laghfastær man. Sk. kirkel. 12.

laghrep (af rep) lovlig rebning, afgörelse ved rebning efter loven. J. 2, 73.

laghskiftæ (af skiftæ) skifte, deling efter loven E. 2, 55.

laghsot (jfr. isl. lögsókn) af søkæ (søge, sagsøge) lovsøgt, sagsøgt, J. 2, 71; Fl. 61. sekker ritterlighed

laghstæfnæ, isl. lagastefna (lovlig stævning) lovlig fastsat møde til at afgöre en sag på en bestemt dag, S. 4, 20 og 9, 14. laghstæfnudagh 12, 4.

laghsar (af sar, sår) lovligt sår ɔ: som kan påtales for retten. E. 2, 42.

laghsøkæ (af søkæ), også loghsøghe, lovligt søge, sagsøge Sk. byr. 57, jfr. Molb. gloss. 500. Deraf laghsøkæls Fl. 61 (lovligt søgsmål).

laghtheghæn Fl. 78 lovtagen, lovlig besiddet, om hustru: ægteviet (thegæn må være þeginn, af þiggja).

laghthing, isl. lögþing, var i Danmark = landsthing, i Norge et af de tre eller fire hovedting, hvor forandring i den gældende lovgivning vedtoges og vigtigere fra de mindre ting dertil henviste sager afgjordes. Det nævnes J. 2, 9 og 34, hvor dog også landsthing forekommer; i V. kendes kun landsthing, men i E. 2, 48 og 50 laghthing og landzthing (mods. hæræthz thing); jfr. Hadersl. byr. 14.

laghvaxæn, i sildigere dokumenter: lagvoxen, som har den lovlige myndigheds alder. S. 3, 5; 3, 6 (Had. hdskr.).

laghvinnæ, laughvinnæ, lauvinnæ, lauhævitnæ, laghvitnæ (lovvidne) forekommer flere gange i E. 3, 22 og 40 om den handling ved ed (logh, lagh) at bevidne (vinnæ = vitnæ) og derved hjemle sin ret til noget (Molb. gl. 504 fejler ved at forklare det „tilvinde sig").

laghværæ, laghværiæ s. laghæværæ, laghæværiæ.

laghæ, isl. lag, at liggja í lag: lag, liggen, leje, baghold. J. 2, 22 læggæ l. ɔ: lægge baghold for —, jfr. Chr. 5.s d. l. 6, 12, 2.

laghæ, som uböjeligt tillo., Sk. kirkel. 12, s. lagh, bruges i følgende sammensætninger:

laghæarf = lagharf, E. 1, 30 (Isl. lögarfi ɔ: lovlig arving).

laghæeghær (af eghæ), lovlig ejer, J. 2, 38.

*„lovsøgt kaldes den, som er lovfaldt for ikke at rette for sig i ritterlig sag". – J. J. II, 69 og 71 er laghsot = sagsøgt, men senere er laghsot = den, hvem en namsdom er avergået, sålænge den ikke efterkommes. Matzen Offentlig Ret II, 140.

laghæfal (s. fal og fallæ) E. 3, 65, hvad der samme kap. flere gange betegnes ved fal alene og i vort ældre retslige sprog kaldes fald, faldsmål ɔ: den pengebod, hvormed en forseelse sones, her bøden for udeblivelse fra tinge uden lovligt forfald (isl. þingvíti). Sagen om udeblivelsesbøden dreves ved siden af og uden forbindelse med hovedsagen: sær for laghæfal ok sær for hovæthsak, og siden: værisæ sik mæth loghum bathæ for fallit ok sva for hovæthsakæn; det oplyses ved E. 2, 52 at hin sæl logh bathæ for domit ok for hovæth sakæn, idet der i forvejen er talt om, at der skulde gangæ dom yuir hanum for hans udeblivelse; om personen siges: sær han fældær at the sak og: sær hanum fallit a hændær.
laghæforfall (s. forfall) lovligt forfald = lagforfall og S. 4, 7 laglikt forfal. J. 1, 23; V. 3, 10.
laghæfæstæ, fæste lovligt. Oldem. 22 de quibuslibet quinque attingh terre laghæfæstæ.
laghægarth (s. garth) lovligt gærde, efter loven foreskrevet indhegning J. 3, 38.
laghægift, laghegift (s. gift) lovlig gave, ɔ: hvad der skal gives efter loven. V. 3, 12 slutn.
laghæ haft, bånd, hvis tilstedeværelse loven tillægger betydning, J. 3, 53 dræpæ thet fæ, thær l. hafthæ a sik (d. gl. oversætt. har: fæ, som hafftet eller bundit er); V. 2, 36 han læggær l. a sik; E. 2, 21 (nogle hdskr. har her ved misforst. laghæ hæft).
laghæ hæfth (s. hæfth), den hævd (besiddelse, possessio), til hvilken loven, når den havde varet en vis tid (S. tre halme, de andre love tre år), for besidderen knyttede retten til selv ved ed at værge sin hævd, S. 3, 5; 4, 15 og 17; J. 1, 41 og 57; 3, 44; 1, 42: laghhæfth; V. 3, 8 laghæhæfdh; E. 3, 6 laghæhæfth, i overskr. laghhæfdh.
laghærep (s. rep) lovlig rebning, J. 2, 73.
laghæværi (s. værisæ) lovlig værge, lavværge. J. 1, 29 = laghæværiændi V. 1, 10, der egl. er tillf. af udso. laghæværisæ, der findes E. 3, 66 laghvær han sik mæþ hand lagh, E. 3, 6 laghæværiænde. Betydn. er at forsvare med loven, med de forsvarsmidler loven tilbyder, isl. lögverja.
laghævæth (s. væth) lovligt pant. J. 3, 56.
lamb, isl. lamb (lam) Fl. 93.
lan isl. lán (lån) det som lånes, S. 16, 3; J. 2, 114; 3, 35 at lanæ takæ, E. 3, 43. — lanæ iordh (lånt, lejet jord) E. 1, 29. — Dertil udsagnsordet
lanæ, isl. lána (låne) E. 2, 68.
lanbo s. landbo.
land, isl. land (land) jord, landskab, provins (som i Chr. 5.s d. l. 6, 13, 13; 3, 14, 1), så at det ofte i den enkelte lov betegner

den landsdel, loven angår, som innan lanz om Skåne i S. 4, 20. — J. fort. a landæ, i landæ = i landet, i sit land, landæns = lanzæns, 3, 66. — E. 1, 34; der er ingen forskel på utæn landz og af landæs. S. har sammensætn. lanzby, lanzdommere, lanzman (landbo), lanzqvinnæ (en kvinde fra landet), Fl. 11, lanzræt, lanzþing osv., af hvilke særlig mærkes:

landbo, lanbo S. 4, 13; 17, 3; J. 2, 33 og 108; 3, 11; V. 3, 6 og 13; E. 2, 26 og 42 og 68; Fl. 40. Landbo var den bonde, som mod en afgift havde lejet eller fæstet en andens jord for at dyrke den. Det var kun jorden, der var genstand for lejeforholdet, bygningerne vare i almindel. landboens, og han kunde flytte dem med sig. Landboens gård hed landbostafn, landbofæste, den tilhørende jord landbotoft (J. 1, 55), hans afgift til ejeren landskyld, landgilde. (På Island kaldes han landseti, ligesom i Sønderjylland landsten ɔ: landseten). S. Petersen, ann. f. n. oldk. 1847, 253. Steenstrup, stud. ov. Vald. jordeb. s. 79. Da landboen ikke ejede jord, var hans retsstilling om end bedre end gårdsædens (s. garthsætæ), dog i forskell. retninger ringere end selvejerens, se Stemann, retshist. s. 292.

jf. Eis Jacobsen Rigsspr. I. 87.

landgildi (af gialdæ, betale) landgilde, afgift, som brugeren giver jordejeren. S. 17, 4.

landresælæ (af rethæ, rede, udrede) den afgift, som svares af jord, der ikke er fri. J. 3, 10.

landsfrith (s. frith) landefred, Vedels Saxo landfred. J. 3, 18.

landsthing, lanzþing (landsting), det almindelige ting — modsat hærætzthing, s. A. Sunesøn VII, 1 generale jus, ad qvod universi de terra conveniunt. S. 4, 6; J. 2, 8. Efter Sk. kirkel. slutn. antages det, at det holdtes en gang om måneden på en lördag. J. 2, 108; V. 2, 1 og 27 og 29; E. 2, 50.

landsskip (af land og skippæ) landsskæppe, det i landet brugelige skæppemål. Fl. 37 og Fl. tidl. stadsr. 63 minori modio, videlicet lantskippe.

landsvægh, landz væg (af vægh) landevej, E. 2, 78; Fl. 85 landvægh.

landværæn (af væriæ, værge) landeværn, i samme betydn. som lething og således også om den afgift, der skulde udredes til landets forsvar og krigsrustning. J. 2, 24 rethæ lething ok l. 2, 51 fult landværæn; 3, 9.

landæ, isl. landi = landsmaðr (en af landets indbyggere) landsmænd. l. dømæ ɔ: det på landsthinget forsamlede folk S. 7, 4 (hvor også skrives lantæ). V. 2, 1 landæ. Det bruges kun i flt.

landæmærkæ, (landsgrænse) Vald. jordeb. 59 landæmærkæ byrius i stæfnæsundæ.

lang, isl. langr (lang) Oldem. 66 langhe agræ; som biord langt S. 9, 25, höjere grad længhre Sk. kirkel. 19, biord længær. J. 1, 3 sva langt æftær; 3, 54 længæræ æn. — Fl. 85 sva langt at —.

langframmæ (af fram) forekommer to gange i E. 3, 10 gømæ them hint til theræ lang fræmmæ, og 2, 51 han skal krykkyman varthæ a langframmæ. Uagtet den forskellige skrivemåde, er det sikkert det samme ord; betydningen er også tydelig: „langt ind i fremtiden“; men ordet står begge steder, og bestemtest det første sted, som navneord: „en fjærn fremtid“.

lanæ, isl. lána (låne) E. 2, 68; med sammens. lanæ iorth (s. lan), lanæ vapæn (lånte våben) J. 3, 35, og E. 3, 33 lanæarf (arv, som modtages for en anden og opbevares for ham, jfr. halzfæ).

lar, isl. lær, der forudsætter en form: lár (lår) S. 5, 32; J. 3, 30; V. 2, 18 larben.

las, isl. lás (lås), S. 7, 6: undir andrum l. ællær þriþiæ i husfrø hæfþum ɔ: på et sted, som er ikke blot indenfor én lås (husdörens), men desuden indenfor en anden eller tredie (i et særskilt gemme, hvortil hustruen har nöglen). Det oplyses ved V. 3, 13 frughænnæ indræ las, thæt ær anti indræ klevæ ællær hænnæ kistæ, og E. 3, 52. — V. 3, 13; J. 1, 27; 2, 97; E. 3, 19; Fl. 116 laaz.

las, isl. hlass (læs) S. 8, 1; 10, 1; 15, 3; J. 3, 62; Hadersl. byr. 6; V. 2, 42; E. 2, 64 og 78; 3, 62 med udso.

lassæ, isl. hlessa (læsse) E. 2, 78; hvad der J. 2, 74 hedder lathæ, isl. hlaða.

latæ, isl. láta (lade), fort. lot og løt: lade (tillade), lade komme ell. sætte, lade göre (foranstalte). S. 9, 26; 5, 17; 7, 4; 2, 4 latæ ut (udbetale). — J. 1, 8 latær, 2, 96 fort. lot (løt), flt. lotæ, Fl. overskr., Flensb. cod. lottæ må være en skrivfejl; 1, 8 the latæ 3 pers. flt.; 1, 41 latæ i forest. måde; 2, 18 latæ en ok takæ annæn (lade fare, udlevere) = 2, 23 og 73 latæ ut, hvilket 2, 108 er: udbetale, ligesom Fl. 32; 2, 69 latæ ham burt (2, 43 har Flensb. lætæ). — V. 1, 8 latæ næfnæ; 1, 2 og 8 latæ ut (udlevere); 2, 18 latæ fram (fremsætte). — E. 1, 20 og 36 latæ ut (udlevere); 2, 50 fort. lot; 2, 68 latæ up (tage op); 2, 53 (oplukke, når gaden åbnes ved nedrivning af et hus).

lath, laþ, lathæ: egl. to ord, ligesom isl. hlað, hlaði er et lad (kornlad, sengelad) ɔ: sted, hvor noget oplægges, medens hlaða er en lade, kornlade. Men da betydn. dog går over i hinanden, kan ordene også forveksles. S. 9, 14 laþ ɔ: lade; J. 2, 98 lathæ (kornlade); 3, 16 have flere hdskr. lath, medens andre have lathæ.

lathæ s. lassæ.

lathægarth (af garth) ladegård; V. 2, 29; E. 2, 9 (l. ok lægarth).
laughmal = laghmal. E. 2, 52.
laughstavær (af staf, stavær) lovlige, lovlig satte staver eller pæle E. 2, 61.
laughstuth, laghæstuth (af stuth, s. dette ord) E. 3, 68 lovlig skat, afgift.
laughskiph (af skip) lovligt, efter bestemmelsen indrettet skib. E. 3, 18.
laughvitnæ, laghvitnæ (af vitnæ) erhverve sig ved lov eller eds bevis. E. 3, 22; jfr. isl. lögvinna. Det skrives også laghvinnæ, laughvinnæ.
laxman, isl. lagsmaðr (lagsmand) kamerat S. 5, 4.
leen, skrives også læn, isl. lén, len, forlenet gods, land, som overdrages til bestyrelse eller besiddelse, dernæst: embede aflagt med len, navnlig ombudsmandens. J. 2, 56 læn; 2, 1; 2, 54 og 89 (bestilling). Jfr. Kinch, årb. for nord. oldkynd. 1875, 320.
lef, isl. leif, i sam. sætn. kununglef.
leff, leiff, isl. hleifr (lev) mindre brød, hvedebrød. Hadersl. byr. 36.
leghervitæ se læghervitæ.
leghæ, isl. leigja (leje) J. 2, 32 l. hus; hedder også som navneord:
leghæ, isl. leiga (leje) S. 8, 2; J. 2, 70 at leghæ (til leje). Deraf S. 9, 22 leghæhionæ (leghohionæ) lejet tyende (mods. træl), sildigere leyækonæ, leyehion, leyemal, = J. 2, 82 l. hion; 2, 104 leghædræng (tjenestekarl); 2, 32 og 3, 2 leghæmal (lejemål); leghæmæn (lejede folk) 3, 68; E. 1, 34 leghæværk (lejet ɔ: for lön udført arbejde); 3, 18 kumær han a løghæ i lething: er løghæ = leghæ (til leje); Fl. 11 leegh.
lekær, isl. leikr (læg, laicus) lægmand — modsat klerk, lærdær —; deraf lekmannæ thing, lægmænds thing, judicium civile J. 1, 31, isl. leikmaðr. Hadersl. byr. 16 leckman.
lergraf, (lergrav) af ler, isl. leir og graf S. 5, 17 = lergrafth J. 2, 37; Oldem. 88 lerægraaf.
letæ, isl. leita (lede) søge, undersøge S. 7, 4 — ikke at forblande med lethæ, isl. leiða (lede) føre frem, gl. sv. laiþa, Schl. — J. fort. letæ; 2, 53; 2, 76 l. æftær —; V. 3, 12 l. at — (søge efter); E. 2, 26 l. at —; 2, 18 l. sik skogh (søge tilflugt i skoven); Fl. 41.
leþ, leth, isl. leið (led) vej, måde, kant („på den led") — ikke at forveksle med lith, liþ, isl. liðr (led, ledemod) eller lith, isl. hlið (led, lukke for en vej). V. 1, 3 the samæ leth (på samme måde).

leþing, lething, isl. leiðangr (leding) deltagelse i krigstog udenfor landets grænser, siden den årlige afgift, der trådte istedenfor ledingspligten; lething ok landværn stilles alm. sammen. S. 4, 11 læþing: J. 2, 24 og 114; V. 3, 5; E. 3, 18 og 63. — lethings hælgh (s. hælgh) ɔ: den större fred under ledingsfærd, E. 2, 49, i hvilken tid kongens ombudsmand ikke måtte sagsøge nogen, s. Velschow inst. milit. 201. Jfr. høsthælgh. — lethings færdh, E. 2, 52.

lethug, isl. liðugr (ledig) fri for — Hadersl. byr. 7.

lif, isl. líf (liv) levetid: S. 2, 9 og 3, 16 (yng. hdskr.) i sit lefvende live. J. 2, 12 lif, skrives Fl. 2, 14 lifh. V. 2, 44 i sit livæ (= lifdaghæ). E. 2, 1 går til lifs (slippe med livet, blive i live?). — Deraf V. 1, 1, 7 lifdaghæ (levedage) og J. 2, 12 lifhlat (tab af livet: „lade sit liv") isl. líflát.

liggæ, liggiæ, isl. liggja (ligge) være beliggende, påligge. S. 1, 9; 9, 16; 11, 12; 13, 1; 13, 8 l. mæþ huskunæ annærs manz; 9, 14 l. forunæþia; 4, 3 l. viþær (pålægges som bøde). — J. 1, 8; 2, 18 l. hos them; 3, 20 l. til (tilhører); 2, 51 l. vith (er forfalden som bøde). — V. 2, 28 havær lighæt; 2, 49 l. vith (være skyldig). — E. 2, 39 liggæ; 2, 43 l. nithræ (falde bort).

ligþutræ, liggende træ (af liggiæ) omblæst træ, nedblæst gren S. 11, 14 jfr. A. Sunes. XI, 4. (De ældre fortolkere have misforstået ordet).

lik, isl. líkr (lig) lignende: likær, mere lig: likær til hærværki æn ran J. 3, 41.

lim, Fl. 93 liim, isl. lím (limsten ɔ: kalk); sstd. liimstien (kalksten); Hadersl. byr. 5.

lim, isl. limr (lem) flt. limmæ, i S. limmær og limmir; S. 5, 11; J. 1, 53 (om grene); 2, 14 og 33; V. 2, 8 og 12; E. 2, 33. — limmæ lest (lemlæstet) E. 2, 37. limlytær (vanskabt på et lem) S. 5, 11; Fl. 23 limmæ afhog.

limæ, isl. límí (jysk lime, fejekost) Oldem. 101 scopa siue l. ad mundandum.

lindæbot, lyndabot S. 6, 5 (af lindi, isl. lindi, bælte, og bot, bøde) om de bøder, som en frigiven, der ikke var optaget i den fribårnes slægt, selv måtte give for en begået forseelse. Se iøvrigt forkl. hos A. Sunes. V. 10.

line, isl. lína (line) Hadersl. byr. 6.

lispund, isl. lífspund (lispund) Fl. 42.

listugh, isl. listugr, listigr (listig) af list, J. 3, 43.

litil, isl. lítill (lille, liden), intetk. litit, ejef. litins, hf. litlu S. 4, 13. J. 1, 17 litæl: huræ litæl sum han sær. Fl. 93.

lith, isl. liðr (led) ledemod. J. 2, 14 lithæ; 3, 25 (led af finger); E. 2, 33 og 73, flt. lithæ.

lithe, s. liut, liutæ.

lithkøp Fl. 38 drik the l. (lidkøb eller li(g)købb). Om ordets usikre oprindelse, skönt betydn. er sikker, s. Vidsk. S. ordb. og Molbechs gl. 492.

lithstrå E. 2, 36 forklares som et „lidet strå“ (af litæt og stra), der brugtes til at prøve et sårs dybde, syns- eller vurderingsstrå. Jfr. Frisernes Asegabuch 191.

litse, isl. líta (lide på —) nöjes med, er tilfreds med, l. at. S. 2, 16 = l. at — V. 1, 24.

liung, isl. lyng (lyng) lynghede. S. 4, 6; J. 3, 68.

lius, isl. ljós (lys) dagslys, i sam. sætn. dagslius. — Deraf

liusæ, isl. lýsa (lyse) fremlyse, kundgöre. S. 3, 16; Sk. kirkel. 19 l. sakum; J. også lysæ, 1, 21; 2, 9 liusær; 2, 4 og 8 l. sannændmæn i —; 2, 65 l. talæ (føre klage); l. sår 3, 31 (forevise sit sår); V. 2, 44 liusæ = lyusæ a thingæ 1, 21; E. 2, 49.

liusning (af liusæ) fremlysning. E. 2, 49. — liysning mal Fl. 109 (sager, der forelægges til afgörelse).

liut, lyt J. 3, 26 og 52 = lyut V. 2, 6 bruges som tillo. om den, der er beskadiget, behæftet med lyde, s. det følg.

liutse, isl. lýti (lyde) J. 3, 29 og 33; V. 2, 4 lyutæ, men 3, 12 liutæ; 2, 13 lyutæs sar og lyutæs bot (bøde for tilföjet sår, der frembringer lyde); E. 2, 33 (tilföjet skade). Hadersl. byr. 21 liute.

liutselos (lydeløs) uden tilföjet skade (liutæ) J. 3, 54.

livæ, isl. lifa (leve), jfr. no. lif. S. 1, 4 livæ, fort. lifþi; 2, 1 lifændæ, der bruges som tillo. = livænd J. 2, 93 og 1, 16 i flt. intetk. om levende skabninger; 3, 10 livær; 1, 4 lifthæ (Fl. 1, 6 lyvær). — V. 1, 1, 6 livæ = 2, 43 lifvæ; 1, 3 sik livændæ (se vivo). — E. 3, 8 livæ; 1, 1 livændæ. — Fl. 93 livænd varæ, l. diyr.

lof, isl. lof (lov ɔ: tilladelse), sv. luf. S. 9, 10; J. 2, 72; E. 2, 58 (= viliæ), jfr. at lovæ.

lofning (af lovæ) løfte. Fl. 107.

lofth (loft) Oldem. 103 quattuor domos videlicet aulam et duo orrea et parvum l.

logh, isl. lög (løv), egl. flt. af lagh — ejef. lagha, hf. laghum; i S. oftest intetk. flt., undertiden ental (Had. hdsk.) 3, 12 og 4, 20; J., V. og E. oftest ental med ejef. loghs, undertiden flt. J. fort. the logh; 2, 17; E. 1, 9. — 1) lov S. 1, 8; 1, 17; 4, 15 havæ at loghum; Sk. kirkel. 10; J. fort. logha = lox (Flensb.); V. 1, 1, 7; 1, 24; 3, 12; E. i overskr. siælænzk l.; 2) ret V. 2, 34 mæth l. upp dømpt; E. 4, 8 hauær han ther væl l. til; 2, 76 thet, ær logh var. 3) de bevismidler, hvormed loven tillader den anklagede at forsvare sin lovlige ret. Disse bevismidler i almindelighed: J. 1, 32 utæn allæ l.; V. 2, 25; E. 1, 39 ængin l.; forord. 1216 § 1; denne vide betydning forudsættes også i udtrykket: mæth thæm sammæ loghum.

S. 1, 12; V. 3, 11; E. 1, 20; 1, 36; 2, 23. — Om jærnbyrd: S. 3, 22 æmuæl iarn sum annur l.; 5, 5 iarne . . . l.; E. 2, 50 iarn . . . l. — Om nævningers dom: S. 3, 22 næfnd sum annur l.; J. 2, 40 næfning . . . ængi annæn l.; 2, 68 (overskrift); V. 2, 28 logh . . . næfnd; 2. 23; E. 3, 49 næfnd ællær andræ l.; 2, 14. — Om vidner: E. 3, 2 thingvitnæ ok ey annær l. — Om vidner og mededsmænd: S. 2, 16 tuiggia manna uitni ok tyltær eþe . . . uil han æi l. se; V. 1, 18; 3, 11; E. 1, 20. — Om mededsmænds ed: S. 1. 12 mæth tyltær eþe . . . mæþ þæm sammæ l.; 4, 12 sværiæ l.; 4, 12 væræ i l. mæth hanum; J. 1, 26 givæ l.; 2, 35; 1, 43 væræ vith l.; 2, 61 fæstæ l.; 3, 35 vith en tolf mænz eth . . . fallær han at l.; V. 2, 20 tyltær eth . . . givæ l. sum foræ ær sagh; 3, 10 fæstæ l.; 3, 13 (s. 59) tyltær eth . . . æn fallær han at l.; E. 2, 19 mæth næfnd, æn ær . . . tha dyliæ mæth thre tyltæ . . . the samæ logh; 2, 21 sveriæ mæth thre tyltæ . . . gitær han ey l. saald; Fl. 34 fæstæ l., givæ l.; 105. Undertiden bruges l. om ed i direkte modsætning til de andre bevismidler: S. 2, 14 tuigia mannæ vitni ok sva mikel l. (Arn. Magn. 41); E. 1, 33 mæth tvigiæ mannæ vitnæ ok tyltær eth . . . the thær loghæn hauæ førth ok vitnæ; 2, 42 l. ok ey næfnd; 1, 9; 2, 10 ma ængin l. gen gangæ, for thy at theræ ær thingvitnæ til; J. 1, 37 gen thingsvitnæ skal æi logh (Flensb. har løgh) givæs; 1, 43. For stærkere at fremhæve l. i denne betydning, bruges undertiden udtrykket ethlogh E. 3, 27.

loghbørn Fl. 1 (liberi legitimi) ægtefødte børn.

loghdeling, jfr. isl. lögdeila (en retsstrid) forekommer E. 2, 69 forutæn loghdeling, uden lovlig forfølgning, proces, jfr. laghdelæ.

loghfæstning — af udtr. fæstæ logh (s. fæstæ og logh) E. 2, 26: løfte eller tilbud om at ville give lov ɔ: ed (edsbevis, stadfæstet af mededsmænd) om sin uskyldighed.

loghlik (af logh) isl. lögligr (lovlig) = laghlikær (s. dette ord) som biord loghlik V. 2, 45; E. 2, 70; 2, 52 loghlikæ = laghlikæ.

loghmal = laghmal = laughmal: J. 2, 1 = loghmælæ E. 3, 49, hvilken form ordet også har i nogle hdskr. J. 2, 29; jfr. Molb. gloss. 499—500.

loghforvunnen, lovlig overbevist, fordömt. Schl., jfr. Molb. gloss. „lovforvinne".

loghføræ ɔ: give, aflægge ed. S. 3, 12 (yngre hdskr.).

loghvapn: S. 5, 4 havær han fæm laxmæn mæth fæm loghvapnum, hvad der i gl. norske bylov 3, 13 hedder lagavápn, lovbefalede våben, altså = folkvapæn,

loghæ, isl. logi (lue) Fl. 56.

lokkæ, isl. lokka (lokke) J. fort. lokkæ til goz (til vinding); Fl. 79 l. burt manz dottær.

lot, isl. hlutr, hlotr (lod), ejef. lotæ, lotær, flt. lotær (løtær) lige del, arvelod, del i almindelighed. S. 2, 7; 6, 6. — J. 1, 18; 1, 16 flt. lotæ; 2, 74; 3, 40. — V. 1, 1, 1 og 14 ful lot, flt. lotæ; 2, 46; 2, 9 (del). — E. 1, 49 (lod); 2, 35 (del) = 2, 46 løt; 2, 55; 3, 4 loth. — Fl. 13 takæ likæ løt.

lotfal, isl. hlutfall (lodfald) udfald af lodkastning, bruges om den ved lodkastning tilfaldne del i jord ved arveskifte. S. 3, 11.

lotæ, isl. hluta (lodde) kaste lod. E. 1, 49 var lotæt. Men stedet S. 5, 25 er forvansket allerede i de ældste hdskr. gangæ til ti mæn lotæ vætte, hvor Ledreborgs hdskr. har: ti mæn lotæthe. Schlyter mener, at det betegner, at af 11 mænd, som sværge med den anklagede, skal 10 udtages ved lodkastning (efter læsemåden lotathe), og jævnfører Vederlagsr. (K. Rosenvinge, gl. d. l. V. 4) siex manna eth lotathe. Men dermed stemmer ikke A. Sunesøn V. 25: X viri, qvales inveniri poterunt.

lovæ, isl. lofa (give lov til) tillade S. 17, 3, gl. sv. lufa (også: stille sikkerhed for —); S. 7, 8 (yngre hdskr.). Fl. 62, 83. J. har også loue i bet. „love" = iættæ; 1, 32 lovæt; 2, 35 man ær lovæth at havæ; men 2, 97 thær man (mæn) lovæ at ranszakæ yvær all by gengives det ved: få lov til, tillades (forloffuis; platt. einem manne is vorlöuet). E. 2, 58 at lovæ (give lov til —) og 2, 71 loueh. Jfr. lof og lofning. Deraf formodenlig

løvæ: sættæ lovæn for sik Fl. 122 i betydn.: stille sikkerhed for sig. Hadersl. byr. 17.

lukæ (lukkæ), isl. lúka (lukke) indelukke, slutte, ende. S. 4, 16; fort. løk 16, 1; at han galt ællær løk aldræ lund ɔ: betalte eller afgjorde —. J. 1, 16; E. 3, 12 lukt.

lund, isl. lund (gl. d. „sålunde", ingenlunde) måde. S. 3, 2; 10, 4; þe l.; Sk. kirkel. 11, 12, 21 þæssæ l.; S. 5, 9 og 11, 5 sammæ l.; allæ l., andræ l., se disse ord; 9, 9 hvilkæ l.; Sk. byr. 56 nokra l.; Schl. s. 434 ingen lunde. — J. 1, 6 thessæ lundæ; 1, 7 ængi lund; 2, 29 allæ the samæ lunde. — V. 1, 1, 19 the samæ lund; 2, 34 andræ lund; 3, 2 andær lund. — E. 1, 28; 2, 41 samæ lund.

lutæ, isl. lúta (lude) hænge ud eller frem. J. 1, 53.

lyft, J. 3, 62 = lyft ell. løft E. 3, 62 er navnet på en stor havfisk. Kroyer, Danmarks fiske III, 777 og 1100 antager det for „en egenlig hvalart eller en större delfin".

lyftæ, isl. lypta (løfte) l. up V. 2, 26 (hvor det også skrives lüftæ). S. 9, 24.

lykki (af lukæ) lukke: V. 3, 13 las ok lükki (lås og lukke); J. 1, 27; 2, 97.

lykæl, isl. lykill (nøgle, jysk lögel) norsk lykel. J. 2, 100; lykil E. 3, 19 = lyklæ 1, 31.

lysse = liusæ, lyst = liusd J. 1, 20 (Flensb.); 1, 20 l. a thingi; 1, 21 l. i kyn ok kol.

lyte = liutæ, brøst, beskadigelse S. 5, 11; 5, 22 lytes bot bøde for at have tilföjet en anden en lyde eller lemlæstelse, jfr. liutæ.

lyttimæ eller lyt- kynnæ, af isl. litr (farve) udseende, ligesom Petersen anfører lyth = d. lød. J. 2, 112 om et ydre kendetegn, synligt tegn, jfr. jærtegn.

lythæ, isl. hljóða (lyde, adlyde) Fl. 100.

lythæn, isl. hlýðinn, J. fort. (lydig) af lyþæ (lyde, adlyde).

lytær = liut, lyt S. 5, 22 beskadiget, tilföjet en lyde, s. liut; Chr. 5.s d. l. 6, 7, 4 lydet.

lytæth, isl. litaðr = litr, af litr (farve, lød, gl. d. lyth) farvet, som har en vis farve. E. 3, 55. Jfr. Chr. 5.s d. l. 5, 9, 4.

lyuti, lyutæ: E. 2, 56 the lyuti uti æræ a markæ anti mæth høgh ællær mæth brinkkæ ællær mæth dal. Rosenvinge forklarer det af hluti = hlutr, lod. I de gamle bearbejdelser og Vidsk. s. ordb. kaldes det leid-ager, leid-jord (höjager jord) som ligger udyrket. Det skrives også liutæ, og kunde derfor måske henføres til dette ord, med betydn. af „fejl, mangel, skade“ ved jorden, der gör den uskikket til dyrkning.

læ (læsæ), isl. ljá — lé — léða (låne) låne ud, leje ud, — nut. lær, fort. læthe, till. læt. S. 5, 23; 16, 3. — J. 2, 70 at læ; 3, 35 lær man — (hvor overskrift har lanæ vapæn); 3, 35 lethæ. — E. 3, 13 og 45 (lejer); 3, 43 (låner); 1, 8 læthe. — Fl. 31 han thær penning sit læthæ (udlånte); 115 læær thíuf hærbærgh.

læg, isl. leggr (læg) ben, underbenet, skinben. S. 5, 32; J. 3, 30 (læg); V. 2, 13 lægben.

læg, ísl. lag (lag i: „på det lag“) E. 3, 30 faræ uppæ thet samæ læg ɔ: på samme måde.

lægarth, lægard: V. 2, 29 og 83; E. 2, 9. Hdskr. have også lethgarth, men at dette er en misforståelse viser Sk. orb. m. 1, hvor det skrives legarth. Det stilles sammen med fægarth og lathægarth, og må da rimeligvis betegne et indhegnet sted med læ eller tag over (læ = isl. hlé, hlæ, ligesom ly = isl. hly). Forkl. af en gård eller indhegning (gærde) med led er usandsynlig; ligesom det heller ikke står i forbindelse med læ (leje, låne).

Jf. Stednavnet Nørre Lægaard, Mar-bjerg sogn ved Holstebro

læggiæ, læggæ, isl. leggja (lægge), fort. lagþi, tillf. laghat, lidef. lægs i S.: lægge, sætte, bestemme, forordne. S. 9, 2 l. væþ; 7, 7 l. fæmt; 4, 1 l. laghdagh; 4, 20 laghstæfnu osv. S. 4, 1. — J. 1, 6 læggæs thæn lot; 2, 71 læggæ ut (udlevere, ligesom Fl. 44); 2, 96 laghtæ (sstds. må formen laghæ være en skrivfejl, se Lyngby s. 80); 1, 17 laght (= lagh: Flensb.) = 1, 6 og 1, 40. — V. 1, 1 12 lægiæ og læggæ (hvor det

bedste hdskr. har læg ær); 2, 27 læggæs; 3, 12 lægs (lægger sig — om samleje); I, 1, 21 lagh (lagt); 1, 2 har cod. Arn. M. 24 lavæt (for lagh, laght), men straks efter laghæt, lagæt, 2, 1 lagthes. — E. 2, 52 laughtæ; 3, 22 lautæ, 2, 73 havæ laudh = 1, 9 lauth (lagt). — Fl. 116 skrives løghæ og 32 løghtæ (?).

læghæ, isl. leiga (leje) lön, J. 1, 3, jfr. læ og leghæ.

læghær vitæ, af læghæ (?) ell. læghær, der i S. kaldes læghri (isl. legr, legi, legorð ɔ: lejermål) ɔ: samleje [læghræ S. 13, 3, sv. lighra (beligge)] bruges J. 1, 8 og 2, 17 og gengives i den gl. d. udg. leyer — viide, multa stupri, bøde eller straf for lejermål (viti ɔ: straf, bøde). I hertug Valdemars stadfæstelse af Flensborgs stadsret 1284, Sejdelin dipl. Flensb. 1, 15: leggærwitsaach (Thorsen, d. m. J. besl. stadsr. s. 119 har urigtig loggær—). a. st. 1, 18 og 21: læghervitæ.

læghær, læghræ s. lagh.

læki, isl. læknir (læge) V. 3, 12; lækis giaf, læge-betaling, sstd. = lækisgift S. 5, 22 = lækigiald Fl. 44. V. sj. 3. 12.

læn = leen.

lænd, isl. lend (lænd) E. 2, 65 takæ hæst a lænd (på lænden) vel for at få den til at slå.

længi, isl. lengi (længe), höjere grad længær (der også er h. gr. af lang J. 1, 1) J. 1, 27 overskr. hur længi; 1, 8 og 50 æi længær æn (= lengær). — E. 3, 8 længi; 1, 33.

læp for løpæ, Fl. 112.

læpæ (læbe; findes ikke i isl., men i de nyere nord. sprog — af lat. labium, tysk lippe) V. 2, 6; E. 2, 36.

lærft, isl. lérept (lærred) Fl. 93.

lærthær, lærth, isl. lærðr, der ligesom de ældre danske og den nyere form lærd egl. er tillf. af læræ), gl. sv. lerþr. J. 2, 26 og 65 lærthe mæn (lærde mænd, gejstlige); 3, 10. — E. 2, 11.

læst, isl. lest (læst) et vist antal tønder. E. 3, 58 ti læstæ skip. Sl. gl. str. § 30 læst salis. Fl. 86.

læst, isl. löstr af lesta (beskadige, „læste“ i lemlæste) beskadigelse af lemmer, der blive lyt eller døth ok alz unæt (aldeles ubrugeligt) J. 2, 26 og 27. Den bøde, der erlægges herfor, kaldes læstæbøtær, og en sag derom læstæmal V. 2, 9. S. d. følgende ord

læstæ, isl. lesta (lemlæste) beskadige, slå i stykker; læstær og læst E. 2, 35 og 37; J. 3, 27.

læt, isl. léttr (let); E. 3, 2 lætæræ iord — skal han hænæ lættæræ sæliæ.

læt, af letæ (eftersøgt) E. 2, 42; læddæ (ledte) J. 2, 14.

læth, af læ (lånt) J. 2, 61 og 70; E. 1, 9 (udlejet) 1, 29.

løghærdagh, isl. laugardagr (lördag, egl. vaskedag) J. 2, 8 = løærdagh (Flensb.) 2, 83.
løght = laght, Fl. 55.
løn, lönd, ~~isl. laun (lön)~~ 1) dølgen, skjulen. S. 3, 17 i lønd = i løndum Sk. kirkel. 10; J. 2, 18; 3, 66 i lønd; V. 2, 38 i lønd. 2) betaling. Fl. 55 utæn løn, se dagsvirkis løn, fostær l.
lønleghæ (af leghæ, et leje) lönleje, lönligt samleje. J. 2, 18 overskriften.
lønlik, isl. leyniligr (lönlig) Sk. kirkel. 21; J. 2, 58; E. 2, 51; Fl. 118.
lønæ, isl. leyna (dølge, skjule) lidef. lønæs S. 5, 38; 15, 4; J. 2, 10 og 97 (løøn); V. 3, 13.
løpman er en urigtig læsning i E. 3, 38 overskrift, se enløpman. Dog findes i Vestgøt. l. løpakonæ (løsagtig kvinde). Molb. gloss. har derefter „løbeman".
løpstigh (af løpæ) en bortløben person, navnlig træl, ~~fugitivus~~. S. 6, 12.
løpæ, isl. hlaupa (løbe), gl. sv. laupa. J. 2, 76; 3, 52; V. 3, 12 l. burt = E. 2, 32; Fl. 112 læp.
løs, isl. lauss (løs) løs, fri, bevægelig. S. 5, 20; Sæll. og Sk. kirkel. 3 kirkiæ varþær løs ɔ: prestæløs; løsæ øræ; i mange sammensætn. faþurløs osv. — J. 2, 36; 2, 52 (fri) — E. 2, 21.
løsn, isl. lausn (løsning) V. 3, 12. Om løsn, løsen hos Harpestreng, se Molb. gloss.
løskæ læysæ, sv. lönskaläge = lønleghæ (stuprum), till. til S. (Schl. s. 237).
løsæ, isl. leysa (løse) løsne: S. 9, 26 løsæ hand ɔ: aftage den forseglede handske, som brugtes ved jærnbyrd; 6, 7 (fri, befri); 5, 7 og 9, 4 udløse, frikøbe; 9, 14 l. væth; 9, 4 l. ut sit fæ (som er optaget på anden mands mark); 6, 9 l. þræl ɔ: frigive, men også 7, 20 befri trællen, som har stjålet, ved at betale for ham. 4, 17 siges løsæ om den, der med ed om sin ejendomsret modtager sin faste ejendom af en andens besiddelse eller løs ejendom, som er mistet ved tyveri eller lignende og som er genfundet hos en anden; 9, 14 løsæ hin ær ilzkær ɔ: frigöre ved tylter ed, jfr. 4, 20. Schlyter oplyser flere sådanne steder ved A. Sunes. VII, 15, VIII, 2, XI, 3, XVI, 5 (det sidste = 16, 2 l. dom i hændæ ɔ: få sine ting tilbage ved forkastelse af den dom, som den anden sagde at have fået. — J. 2. 61; V. 3, 12.
løt = lot, V. 3, 5. Fl. 1 og 6 tvo løt.
løthkøp, lythkøp, lithkøp, lydkøp = gl. sv. liþkøp, d. likøb, se Molb. gl. „ligkiøb". Det forekommer ikke i lovene, men i stadsretterne, se lithkøp.
løu, isl. ljón (løve) Fl. 43.

m.

ma, m a t æ se mughæ.

maat Fl. 53, også skrevet m a t (ølmatæ) betegner: mål, ~~vistmal~~ ~~= n. t. mål~~, gl. d. maade.

magh, isl. mágr (måg) besvogret, især svigersön = dottærman. E. 1, 11 maghæn; jfr. 3, 53 mughu.

maghær, isl. magr (mager) J. 3, 54.

makæskift (mageskifte) af mage, isl. maki, og skiftæ: magelæg, ombytning af gods eller ejendom. J. 1, 54.

mal, isl. mál (mål) sag, der er genstand for en virksomhed, så som forskellige retslige sager: botløst m., delæmal, urbotamal, osv.; om tiden: tidspunkt, en vis tid. S. 4, 20. — V. 1, 15; skrives mål (som det altid har været udtalt) 2, 1; 3, 12; 2, 7 i bet. mål ɔ: mæle. — E. 2, 9.

malstæfnæ, isl. málstefna, et aftalt møde til at forhandle eller afgöre en sag. Sk. kirkel. 1, Sæll. kirkel.

malæ, 1) isl. mala, male (på mølle) J. 3, 12. 2) isl. mæla, måle J. Hadersl. byr. 29.

malæ, isl. máli ɔ: sold, lönning til soldater, Saxos stipendium. J. 3, 7 ær thæ skyldugh at havæ ful vapn ok faræ i lething a theræ eghæn kost ok takæ theræ m a l æ. Jfr. 2, 77. Derfor kaldes de málamenn (se Petersen ann. f. n. oldk. 1847, 283), der ofte forekommer og oplyses Kongespejlet s. 249 fg. 4to udg. (Alle de ældre forklaringer ere forvirrede og fejlagtige). Jfr. A. D. Jørgensen i årb. f. n. oldk. 1876, 65.

malætæt (mølædt) Fl. 35.

malæ værzlæ E. 3, 3: omsætning ved handel, køb og salg, af mál og isl. verzlan (handel), verzla (handle), ligesom endnu norsk „versla“ ɔ: omsætte, veksle penge. Hadersl. byr. 30 m a l e v e r s e l, hvor det forklares som en erstatning for tilbagegået køb. Ordet skrives også mælæværzla, men forstås ikke af Ost. Veylle. Jfr. Molb. gl. II, 24 mæleværdsel.

man, isl. maðr (mand) menneske. Om S. 5, 9 ørtugh man, se mun. — J. fort. man, mans, flt. mæn, mæns (Flensb. mænsz); 1, 51 mænz. — V. 1, 1, 4 man (også brugt som det alm. begreb „man“); 2, 29 men; 1, 3 bestemt ejef. manszens = 2, 32 manzæns.

manaþ, isl. mánaðr (måned), ejef. manaþæ S. 7, 10 = m a n æ t h (m a n e t h) J. fort.; 2, 6 og 27 og 110; Fl. 27.

manbot, (af bot) mandebod; bruges mest i flt.; S. till. (Schl. s. 216) har én gang half man bot, men ellers flt. 2, 15; 5, 3. — J. 2, 9; 3, 25 manbøtær. — V. 2, 4 manbøtæ = mannæbøtær, sstd. — E. 2, 41 manbot.

manbørn (af barn) mandligt afkom V. 1, 1, 11.

mandagh, isl. mánudagr, mánadagr (mandag) Till. til Fl.
mandrap, isl. manndráp (manddrab) S. 1, 17; 5, 1 m. mal ɔ: sag om manddrab; J. 2, 2; E. 2, 41. Skrives Fl. 23 mandrop, men 66 mandrap.
mandøth (af døth) Åbenr. Sk. 17 = mandrap. Hadersl. byr. 14.
manghe (mannighe) S. 1, 23 og 3, 21 i Had. hdskr. = manghe, manegh, manugh, manægh J. = manhæ, = manghæ V. (lign. former i E.) isl. margr (mangen, mange), se J. 1, 4; 2, 9; 1, 11 og 19 og 38; V. 1, 1, 14; 2, 46. Jfr. marghi. Fl. 60 manigh.
manhælgh, isl. manhelgr ɔ: det menneskes retlige stilling, som ingen ustraffet kan forgribe sig på, altså den ret, at ingen tör forgribe sig på en (medens den trodsige misdæder blev manhælligløs). Det bruges alt i Gulaþ. l. og norske landsl., og skrives forskelligt i J. 2, 18; 3, 27 manhælgh, manhællæg, manhælght, manhællæt osv., s. Petersens var.; Sl. gl. str. § 27 manhælegth. V. 2, 18 og 41; 3, 13 manhælghæ, manhælghæt, manhælghi; E. 2, 50 og 51 manhælgh. Findes ikkke i S., hvor matban (se dette ord) svarer til den mindre grad af fredløshed, som i de andre love betegnes ved fortabelse af mænhælgh, se Stemann retshist. s. 258.
manløs, isl. mannlauss (mandløs) uden mand (en ugift kvinde) S. 3, 14.
mannæfæst anføres af Rosenvinge som ét ord E. 1, 46, men det bør skrives og betragtes som to ord: mannæ som hf. (s. Wimmer, navn. böjn. s. 86) og fæst som tillf. af fæstæ (fæstet af en mand, forlovet).
mannæs, isl. mannast (men i en anden betydn. „at blive mand„) om kvinden at ægte en mand, at giftes. S. 3, 2 varæ mannæþ; 3, 14; J. 1, 29 sæn mannæs mothær; V. 2, 43 mannæs.
mantal, isl. manntal (mandtal) antal af mennesker. S. 2, 6; V. 1, 1, 8.
manvæt = mandrap, af væghæ = isl. vega (dræbe), altså for manvægt. Sk. kirkel. 12.
mar (mår) Vald. jordeb. 51.
margh, isl. mergr (marv) V. 2, 13; E. 2, 39.
marghi (flt.), intetk. margh (isl. margir, mange), jfr. manghæ. S. 3, 21; 7, 18 margh børn. Denne form findes ikke i de andre love.
mariæ mæssæ, isl. Maríu messa, navnet på flere Mariæ dage, isl. m. m. í föstu ɔ: Mariæ bebudelsesdag, 25 marts; m. m. fyrri ɔ: 15. august (Mariæ assumptio) og m. m. œfri (vor frue dag sidere eller sider mere, Mariæ nativitas) ɔ: 8. september (efter Gulaþ. l.). S. 17, 4.
mark, isl. mark— (ɔ: mörk, markar) mark, jord. S. 5, 3 (gstf. og hf. marke); J. 2, 106; V. 2, 33 a markæ; E. 2, 30; Oldem.

15; Vald. jordeb. 40. — markemen (mænd fra landet — mods. bymænd) Hadersl. byr. 15.

mark, isl. mörk, merkr (mark) betegner både en vægt og en pengeenhed. 1 mark = 8 aurar = 24 örtugar; som pengeværdi havde den meget forskellig betydning til forskellige tider. 3 mark pængæ = 1 mark silfs i vægt. S. 5, 14; 6, 12 half m.; 2, 13 (yng. hdsk.) skonsk m. — J. 1, 34; 3, 12 m. gulz, iorth. — V. 1, 21 thre mark; 1, 1 9 m. silf; 3, 12 XXXX mark mal. — E. 1, 30 m. silf; 2, 38 XV mark bot thet ær V mark silfs. jvf. Pauls Grundriss² III s. 48 Noter til Jy. L. s. 116

mark, isl. mark (mærke) i V. og E. = mærki i J. og S. — V. 2, 5 skrives det (måske for at skelnes fra de to foregaaende) maarc, ligel. E. 3, 62.

markran (af ran) mark-ran, tyveri på marken. J. 2, 40.

markæskial (af skiæl) markskel, afsatte grænser til at skelne mellem marker. S. 4, 7 sækta hina, ær marka skial ær til handæ soræt ɔ: sagsøge dem, hvem jorden er tilsvoret (ved ed om grænseskel). — J. 2, 2 = markskiæl 2, 21. — V. 3, 1 markæskiæl.

marsvin. Ordet findes ikke i isl., men er dannet af mar, isl. marr (hav) og svin; det er det indenlandske navn på delfin. J. 3, 62.

mat, isl. matr (mad) spise, skrives V. 3, 13 math, men E. 1, 41 mat.

matban (af ban), egl. forbud mod at spise, bruges om en mindre grad af fredløshed, svārende til manhælghs fortabelse, gjaldt kun inden herredets grænser, jfr. Romernes interdicere aqva et igni. A. Sunesøn VII, 6 forklares det ved: nullus reo communicet per totam provinciam. S. 7, 9 s. Stemann retshist. s. 259.

matskap Åbenr. Sk. 7 betegner husholdning, i de lat. tekster contubernium, s. Molb. gl. II, 3, jfr. hollandsk maatschappij ɔ: selskab, hvoraf maskepi.

matsven, isl. matsveinn (madsvend) kok. E. 3, 18.

matsæ = mætsæ. Till. til Fl.

maþ. Ordet findes ikke i isl., men i vort folkesprog: ma, mad, made, jfr. oldengl. mæd, mæde; engl. meadow — en flad og sid eng, sumpet engjord; det bruges også i frisisk, s. Molb. dial. l. S. 12, 3.

mathe, isl. máti (måde) mål. Hadersl. byr. 35.

mathæl, mættæl, isl. möttull, gl. d. mattel = mantel (tysk): en kåbe, overkjole. E. 2, 1.

mees forekommer i Hadersl. byr. 4 og tre gange i Fl. 93 (om told) og synes at betegne et mål (t. maas?) eller antal, knippe, bundt (af skind, pors og andre ting).

meghin, isl. megin (magt, evne, formue) V. 2, 28.

mellæ = mællæ, i mællæ. Fl. 3 og 8 skrives mell.

men, isl. mein (mén) brøst, skade, gl. sv. main: men sværisæ, mæþ mene værisæ S. 4, 15; Fl. 48 læggæ mien thær hindær folk fram at faræ. — J. 2, 7 meen ɔ: mened, mensværgen; 1, 7 ~~men føræ (menførelse, impotentia administrationis),~~ hvilket i Flensb. skrives men førræ.

1 E. 3, 21.

meneth, isl. meineiðr (mened) Fl. 21, hvor det skrives menieth.

mensæ, isl. meina (mene ɔ: formene) afspærre. S. 6, 12 m. andrum at ransakæ; 4, 5 m. aþulvægh mæþ garþæ. — J. 1, 50 tha mughæ tho allæ forfall mensæ laghdagh utæn pilgrims færth ensæ (Petersen) eller: tha ma tho allæ forfall mensæ thær sagt ær utæn p. f. ensæ (Flensb.). Stedet er noget forskrevet, men betydn. af mensæ ɔ: hindre er sikker; s. Petersens ændr. s. 100 fg.; 2, 75 mentæ; 3, 63. — E. 3, 7 (formene forbyde). J. 3,63.

merki = mærki = mark (mærke) E. 3, 55.

meræ (mere), isl. meirt, som biord meir, meirr (mere, mer). S. 9, 3 m. skaþæ; 10, 4 hvat þe æræ hældær minni ællær meræ; intetk. meræ, mæræ, mer; 1, 5; 3, 15, hvor biordet hedder meræ, mær — mært. — J. 1, 24 meræ = 2, 1 mæræ; fort. og 1, 6 mest; 2, 17 the meræ logh takær e the minnæ i burt. — V. 1, 1, 4 meræ (plus); 2, 12 mer; 2, 9 øværmer, næthærmer. — E. 3, 58 m. skip ɔ: större skib. Fl. 64 ien sinnæ ok ei mieræ; 83 mier.

methæn = e methæn; men bruges ogsaa som tillo. E. 3, 12 um methæn vægh (mellemvej, en mellemliggende vej), jfr. isl. um miðjan veg og meðal i mange sammensætn. Det er vel ikke rimeligt, at um skal forbindes med methæn (som i methæn, e methæn), så at det blot var et forstærket um. Fl. 1 then mæthælst (den midterste, mellemste).

miel og miøl, isl. mjöl (mel) Fl. 50 og 93.

mikials missæ (michiæls mæssæ) = St. M.s dagh (d. 29. september) S. 9, 11; 12, 4; J. 3, 3.

mikil, intetk. mikit = mykil, mykæl — mykæt.

min — mit, isl. minn — mitt (min — mit) forekommer i flere af lovene.

minkæ = minskæ.

minni, intetk. minnæ, höjeste gr. minzt, isl. minni — minstr (mindre — mindst) S. 4, 11 halfu m.; fæm manaþum m. Sk. kirkel. slutn. — J. 2, 17 the minnæ logh; minnæ (minns) 1, 24; 2, 6. — V. 2, 1 mindræ æn III mark; 1, 2; 3, 12 fæm pæningæ minnæ æn en mark. — E. 2, 12 minnæ; 2, 50 at minstæ (i det mindste). Fl. 73 half mindær.

cf. oldn. hálfum penningi minna en ortog. fsv. atta ortoghor min en fiurar marker. Noreen Lesebuch 78.6.

minnæ, isl. minni (minde, munding el. åbning af en fjord el. et vandløb). Scr. rer. Dan. VI, 398, 411: Nors minnæ.

minnæ, isl. minni (minde) erindring. J. 2, 21: samtykke („give sit minde til"). S. 7, 14 (yng. hdsk.).

E. 2, 45.

minnæ, isl. minna (minde) bruges navnlig lidef. minnæs (mindes, huske) V. 3, 11.

minnæs, isl. minnask (kysses, kysse hinanden), gl. d. minnes (senere også brugt i handlef. minne, minde). E. 3, 27 læggæ hændær samæn ok minnæs.

minskæ = minkæ, isl. minnka (mindske) formindske J. fort.; 1, 51. Hadersl. byr. 35 = det følg.

minzkæ = minskæ, V. 2, 26.

miohund, isl. mjóhundr (myndehund) S. 9, 21, i nyere hdskr. miönde, møønde — af mjór (tynd), gl. sv. myo, mio. Jfr. mit bidrag til dansk sproghistorie s. 12.

miok, isl. mjök (meget) Sk. kirkel. 2. Ellers bruges mykæt, mikæt, mikit.

misgøræ, isl. misgøra (göre ondt, skade) S. 5, 16 m. andrum manni; Sk. kirkel. 3.

mishaldæ, isl. mishalda; deraf mishalde (mishandling) Sk. kirkel. 11 og 13.

mislækin (mislekin) mishandlet S. 13, 5; Sk. kirkel. 11. Isl. mislaga betyder: urigtig, utilbørlig læggen, men det er uvist, om det kan føres hen til dette ord.

mistæ, isl. missa (miste) gå glip af. S. 3, 3; 4, 13 (med ejef.) m. þæs; 5, 10 m. næsæ sinæ. J. 1, 12 m. arf; 1, 29 (undvære); 3, 34 (tage fejl, slå fejl). E. 3, 23 mystæ. Fl. 89.

miþær af stamo. mith, isl. mið (midie, midte), der som vort „mid" bruges i mange sammensætninger. Sk. kirkel. 14 fran miþium daghe. — S. 12, 2 miþstrøm, midström; E. 2, 48 mith morghæn (o: klokken 10 formiddag) og mith aftæn (o: kl. 6 eftermiddag, jfr. Gutal. k. 41); mithdagh Sk. kirkel. 14 (yng. hdsk.).

mithsumær (midsommer) J. 2, 72 = Fl. 63 mitsomær.

mithsumærsgyald, en skat, der i sæll. og sk. byer svaredes af hvert ildsted, de jyske byers arnægyald (se dette o.) Vald. jordeb. 39, 41, 64. Købh. byret 1254 (Kb. dipl. 1, 18).

molkæ, isl. mjólka (malke) E. 3, 55 latær molkæ koæn.

molt, isl. malt (malt) Fl. 57 thyrræ molt.

morgæn, isl. morginn (morgen) E. 2, 48.

morth (mordh, mord), isl. morð (mord) E. 3, 47.

morþare, morthær, isl. morðingi (morder) hemmelig drabsmand S. 7, 15; J. 2, 6.

morthbrand (af brand) mordbrand, hemmelig brandstiftelse J. 3, 64; E. 2, 15; Fl. 56; Hadersl. byr. 24; jfr. forkl. Molb. gl. II, 20. Den nuvær. betydn. (Chr. 5.s d. l. 6, 19, 1) er nyere.

mosæ, isl. mosi (mose) J. 3, 68; V. 3, 13; Hadersl. byr. 2, mose.

mot, isl. mót (møde), bruges ligesom i grundsproget i forb. med forholdsord (á mót, á móti, í mót, í móti) som et sam-

mensat fho. a mot J. 2, 5; i modh, Sch. vort: mod, imod; dog også som no. moth (møde), til moths. —

moþær, mothær, isl. móðir (moder) S. 1, 2 og i sammensætn. 2, 8 m. broþær; 3, 13 m. faþær; 2, 5 m. mothær; 2, 8 m. systær. J. 1, 5 m. brothær, m. systær; 1, 29 mothærs. V. 1, 2 m. mothær.

Tidskr. f. fild. nr. III. 285

mude, mutæ anføres af Rosenvinge ved E. 2, 52. Det er isl. múta (bestikkelse) og bruges siden oftere, s. vidsk. s. ordb. og Molb. gloss. P. Låle 1169 mude.

mughu E. 3, 53 synes at være en usædvanlig flertalsform af magh (besvogret). fejl for mughæ ? !!

mughæ, nut. ma — mughu (—æ), Fl. 1, flt. mugh, fort. mattæ, navnef. mughæ og mughu i S., ligel. i J. (undtagen formen mughu) og i V. (der har mughu og mughæ i flt.) og i E. (der har mughæ, i nut. ent. også man 1, 31, fort. matæ) — isl. mega, måtte, må (i formå) kunne, skulle, burde, have ret til. S. 10, 2 at þe bøtær mughu ey dyliæs ɔ: at den anklagede ikke skal kunne nægte at have lovet bøde (hvilket han kunde, når der ikke var givet pant). — J. 1, 19; 2, 9 og 33; 1, 29 (Flensb.) mughæ; 2, 14 og 1, 9 fort. matæ. — V. 1, 1, 7; 2, 17 mughu og mughæ = 1, 5 muhæ. — E. 1, 31 ma, mughæ; 2, 9; 2, 51 matæ.

muk, isl. mykr (møg) Fl. 27.

muldug, mullægh, mullogh, isl. mundlaug (håndvaske-bækken) også mullaug, mullog, af mund (hånd) og laug (vaskevand), i Sk. orb. m. muldugh. V. 2, 17 (jfr. skiældræ); E. 2, 39 mullogh (mullugh).

mun, isl. munnr, muðr (mund), = munnæ, isl. munni (mund) munding, åbning S. 5, 32 (om et sårs åbning); E. 2, 38, 2, 42. munnæ el. mun; V. 2, 13 sår hafthæ ey meræ æn en mun.

mun, isl. munr (—mon i sammensætn. fæmon, klædemon osv.) genstand, værd, betydning S. 2, 4 øræs m.; 5, 9 bør man rettes til mun, skönt alle gl. hdskr. har man, og det dog kan forstås: ørtugs man ɔ: en mand, der skal betale en ørtug; 7, 15 fæm pænningæ mun. — J. 3, 45 nokær storæ mun (ell. munæ) ɔ: genstande. — V. 1, 1, 16 i allæ munæ (i alle måder, henseender); 1, 6 iorth ællær andræ munæ; 2, 25 og 29 nokær andræ slikæ munæ; 2, 41 half mark mun. — E. 3, 54 (genstand); 1, 42 mæth andræ m. (på andre måder); 2, 51 um fars mun = um far (egl. f.s betydning, udslag); 1, 5 fæmunæ: 2, 46 og 3, 35 (værdi). (~~E. 2, 42 synes mun at være en fejlagtig læsemåde~~) af munnæ.

munhæfþe, munhæfth, mundhoff, der er blevet til mundheld, om en vis talemåde, som man plejer at have i munden (af mun og havæ), en fast formular, som nævningers edsformular. S. 4, 7, hvor meningen er: alle byens mænd, som have del i sagen, sværge sammen som én mand (så at deres ed tillige med de 11 mænds, der derefter skal

sværge, tilsammen blive en tylftered). J. 2, 80 og 84 (se Petersens varianter). V. 3, 2 munhof (munhæffte, munshæffthæ, munshæffue).
munk, isl. munkr (munk, monachus) J. 2, 23 og 86.
muntær (møntmester) J. 3, 65. Ordet mynt findes i grundsproget, men kommer af lat. moneta.
mykæl, mikil, intetk. mykit, mykæt, mikit, gstf. mykæn, mikin, hunk. miklæ, hf. flt. miklum, isl. mikill (megen) stor, som biord mikit (og: umikit) S. 9, 22. — J. 1, 17 mykæl, 1, 16 og 17 mykit (mykæt); 2, 86 mykæt meræ. — V. 2, 11 myklæ ta (den store tå); 3, 13 mykit meræ og myklæ minnæ; 1, 1, 8 mykæt = 2, 11 mykiæt; 2, 39. — E. 1, 48 mykit; 1, 48 mæth myklæ virthing; 2, 47 mykli; 2, 76 sva mykiæl meræ. Oldem. 24, 62, 85, 96 mykæl ængi; scr. rer. Dan. VI, 420. — Som biord myklikæ. Sæll. kirkel.
mylnæ (myllæ, møllæ), isl. mylna (mølle), altid om vandmølle. S. 12, 1, hvor også nævnes mylnudam ɔ: det vand, der opdæmmes ved en mølle. — J. 1, 57 og 2, 37 mylnædam. — V. 2, 33 mylnæ. — E. 2, 9 og 3, 5 mylnæ = 3, 7 mølnæ (dam), sttd. — mylnætofth Oldem. 104.
mylnær (møller) Oldem. 76.
mylnæstath (møllested, sted til mølle). Jfr. damstath.
myndæ (måske af isl. munda, sigte på, stevne hen imod; mund, händ) tage (en arvelod), siges kun om den del af hustruens ejendom, som efter hendes død tilfalder manden, når han har börn med hende S. 1, 22 og 3, 1. Jfr. d. myndig, formynder. Myndæ betyder altså egl. at have magt over, særligt her: at have ret til en del af den afdøde hustrus ejendom. Jfr. barnmyndær. Det findes ikke i J., men V. 1, 1 11 børn myndæ; 1, 1, 19 horæ man myndær i hænnæ arvæ, og 1, 1, 21 myndæ allæ the arvæ. — E. 1, 12 og 3, 9 forutæn han havær barn mynt.
myndæs, mynne s. minnæs, minnæ.
myndæng, mynning, minnæng (navneord af myndæ) V. 1, 2 om den arvelod, som manden, der havde börn med sin hustru, får af hendes arvejord efter hendes død. E. 3, 9 minnænge.
myntpeningh (af mynt, s. muntær) denarius, Åbenr. Sk. 6.
mællæ, i mællæ, mællæn, mællum, mællin, isl. milli, í milli = miðli, miðlum (i mellem) S. 1, 5 mellum i nogle hdskr.; 2, 13 i mællin; det stilles stundom bagefter, som S. 3, 3 handæmællin ɔ: mellem hændær. — V. 1, 1, 3 mællæ; 1, 1, 18 i mællin; 1, 1, 8 theræ i mællæ. — E. 1, 12 mællæ; 1, 14 mællæn; 1, 20 mællum. — Vald. jordeb. 40 mællæ.
mælæ, isl. mæla (mæle) sige. S. 4, 20 gen m. ɔ: modsige = m. igen; 5, 3 thisi mal æræ all til ens rætæ mælt ɔ: alle disse sager henføres til en og samme ret, siges at være lige; 9, 2

mæla fira & forskurar, omtale E. 1, 11. 1, 36.

(påtale, anlægge sag for retten); 6, 6 og 9 m. æftir manni ɔ: anlægge sag for en mands drab; 4, 14 m. til køps ɔ: love at ville købe; till. til S. (Schl. s. 220) mælande ɔ: voxne, myndige, som selv kan påtale —. — J. 1, 16 af fathær mælær (Flensb. mæl) sinæ børn igen; 2, 9 mælæs æftær (reklameres); 3, 2 m. thræl fræls (erklære for fri); 1, 19 mælænd (Flensb. mælend) mods. umælænd — ɔ: myndig, som selv kan tale sin sag (mal) for retten. — V. 1, 1, 5 mælæ (sige); 3, 6 m. igen (tage til genmæle); 1, 1, 12 m. foræ (påtale?); 2, 27 vith botæboth at mælæ.

mændæ J. 2, 22 = manæth (måned), som andre hdskr. have, d. gl. udg. maanit.

mærki i S. og J. = mark (mærke) S. 11, 5; J. 2, 94; Vald. jordeb. 39 til fyur marki (ɔ: til de fire verdenshjörner); i sam. sætn. landæmærkæ; — ligel. udso.

mærkæ: J. 2, 21 thet ær mærkt mæth sten, = mærkiæ S. 11, 5. Isl. merkja = mærka.

mærkælik (af mærkæ) mærkelig Fl. 94.

mærsk (marskland) Oldem. 104 mærsch; 105 mærschland.

mæssæ, isl. messa (lat. missa) fest, bruges i flere sammensætn., som mikialsmæssæ osv.

mæt, isl. mát — af meta (vurdering) bedömmelse. E. 3, 36, jfr. mætæ.

mætæ, isl. meta (måle, veje, vurdere) bedömme. S. 5, 13 (Had. hdskr.) m. bøtær ɔ: bestemme bødens beløb efter brødens beskaffenhed; 9, 2 og 3; Fl. 11 haldæ — veghæskalæ ok mææt; 37.

mæþ, mæth, isl. með (med) styrende gstf. og hf.: tilligemed (væræ m. barni ɔ: være svanger), hos, overenstemmende med —. S. 5, 29 og 6, 8 m. þy at ɔ: derved at, efterdi. J. fort. mæth vald; 1, 3 væræ mæth barnæ; 1, 8 theræ mæth; 2, 60 iorthæn ær bygd mæth (ɔ: af) lanbo. — V. 1, 1, 1 mæth; 2, 39 mæth thæt at: men det bruges også her = mæthæn: 1, 2 mæth at (imedens). — E. 1, 2 mæth barnæ væræ; 1, 43 mæþ.

mæthvitæ, (af vitæ) medvider. E. 3, 36.

mæthælst s. methæn.

mæþæn, mæthæn, isl. meðan (medens, mens) gl. sv. miþan. S. 5, 8; 13, 9; 1, 8 e meþan. — J. 1, 30 mæthæn = 1, 4 methæn, e methæn; 1, 29 mæth (Flensb.). — V. 1, 1, 8 mæthæn; 1, 1, 17 i mæthæn. Fl. 2 e mæth = Fl. 5 ie mæth.

mæthan, årsagskonj. J. 2, 6.

mæthærn = møthærn Fl. 1.

mø, isl. mær — meyjar (mø) pigebarn S. 13, 4; 3, 2 møbarn; J. 1, 8; 2, 65 flt. mør; 1, 19 møbarn; V. 1, 1, 4; E. 1, 16.

møllæ, mølne s. mylnæ.

møtæ, isl. mœta (møde) træffe sammen J. 1, 53; 1, 50 forfal møtæs ɔ: stilles imod, have gyldighed? — V. 2, 18 møtær botfæstneng ær tho næfnd. — E. 2, 52.

[illegible] har: møtæ

møþrini, møthræne, møthærn (af mothær) mødrene (slægt), mødrearv; møþrinis iorþ S. 2, 9. — J. 1, 7 og 16 møthærnæ (mødrenearv); 1, 7 møthærns frændær, jfr. fæthærn 1, 14. — V. 1, 15 møthærn = 1, 1, 12 møthrænæ og mødrinæ. — E. 1, 24.

n.

naal (nål) som tilnavn Oldem. 85 Nicholaus naal.
na, isl. ná (nå) opnå, med hf. S. 16, 3 han ma æi na þy o: han kan ikke opnå det (lånet er tabt, og han kan ikke skaffe det igen). — J. 2, 106 han naar ham.
nabu, isl. nábúi (nabo) Fl. 60 atæ naabur.
nafn, isl. nafn (navn) J. 1, 2 i fathærs nafnæ (eller nafn).
nafnæ = næfnæ, isl. nefna (nævne) J. 1, 30 nafnæth vorthær; 1, 43.
nafrænde E. 3, 36 = S. naniþi = anivæ, s. niþi.
naghl, naghæl, isl. nagl, flt. negl (negl) J. 3, 25.
nam, isl. nám (undervisning, af nema), af næmæ, 1) det gods, som en fordringshaver til fyldestgörelse for sin fordring, under iagttagelse af visse regler selv kunde fratage sin skyldner. Stemanns retshist. s. 257. S. 5, 1. J. 2, 59 næmæ n. (hvor Flensb. har naam). E. 3, 26 takæ n. 2) den handling at næmæ J. 2, 102; E. 3, 26 kommær han ey til things, tha næmæ han hanum, ok thol han nam at han gør ey før ræt — og sstd. a han nam at takæ. — namsdom J. 3, 54.
naniþi S. 6, 6, s. niþi.
nar, isl. nær (når), egl. nær (ved), jfr. jysk nær = når. E. 3, 37 nar sum.
nat, isl. nátt, flt. nætr (nat), ejef. nattæ, flt. nættær. S. 7, 11 (i betydn. dögn) tuæm natum; 14, 5; — J. 2, 95 um natæ tidh = 3, 47 um nat timæ. — V. 3, 13 nat, ejef. natæ. E. 2, 50 nat, nættær.
natnest, af nat og nest, senere nannest, en af de mange naturalydelser, som gejstligheden havde ret til; scr. rer. Dan. 6, 379; 422: quilibet dabit tria n. in panibus et cibariis.
naturæ, isl. nattura (natur, lat. natura) beskaffenhed. S. 5, 21.
nathæ (skrives i nyere hdskr. nothæ), isl. náð (nåde) oprindl. (som i grundsproget) fred og ro. J. 3, 66. Fl. overskr. skrives naath. jf. [illegible] 85 [illegible] (Kalmar)
neg, nek (findes ikke i oldsproget) neg. S. 9, 15. Ordet er ejendommeligt for Danmark og Sydsverig.
net, isl. net (net, fiskegarn) Fl. 22.
netæ, isl. neita (nægte) sige nej, norsk neitta, S. 7, 4. 10. 2 J. 1, 14 ma han æi sithæn netæ hinæ andræ. Fl. 32 skrives nøtæ: nøtær sik at have thet fangæt, men 69 netær.

ni, isl. níu (ni) gl. sv. niu, skrives også ny. S. 5, 38 (hvor også forekommer ordenstallet nindæ). — J. fort. og 2, 83 ni ukæ fastæ. — V. 2, 15.

nimbær s. innæmæ.

nindæloth? Oldem. 97: item pratum unius integri n. in warmhøgh ængi; item ad curiam pertinet dimidia n. ibidem scilicet warmhøghmark; item quarta pars de nindælooth.

niþi, flt. niþiæ, isl. niðr, nefi, hunk. nipt (tysk neffe, lat. nepos) = nivi, nivæ. Den første form kun i S., medens de andre love have den sidste form; begge have deres grund i oldsprogets to former. Men yngre hdskr. [af S.] have også nef, nefi, nift, nevie S. 7, 10; 13, 7. — J. 1, 28 og 33 nivi om „slægtning" i alm. — V. 2, 1 nivæ, næstæ anivæ (= 2, 18 nivæ næst); 2, 43 then thær næst ær nivæ; skrevet i ét ord anivæ 2, 29. Ligesom næstæ nivæ findes S. 6, 6 naniþi (nær slægtning). Gulaþ. l. nánasti niðr. — E. 2, 11 nivæ næstæ; jfr. 3, 36 nafrænde.

niþing, nithing, isl. níðingr (niding) nedrig forræder, æreløs person. V. 2, 31 nithings værk. E. 3, 41. I sammensætn. gorniþing, gruthnithing.

niþær, nithær, isl. niðr (ned) nede, nedad. J. 1, 4; 3, 30 up æth nithær; 3, 38 nithær kastæ; S. 5, 15 niþær læggiæ (nedlægge; men 4, 11 undlade, opgive) = nithærlæggæ V. 2, 24; 3, 5; Vald. jordeb. 40; 41 nithær at bækken (ned til).

nivi s. niþi.

nokkæfrughæ V. 1, 8 } betegner døtre, som tage lige del i
nokkækunæ V. 1, 9 } arven med moderen (ellers fik de kun halvt mod hende), hvilket kun skete, når ingen mandsperson var medarving. Dette er efter lovens ord, Ost. Veylles og K. Anchers forklaring (jur. skr. II, 370), som gentages af Vid. s. ordb. og Molb. gloss., men ordets oprindelse er ikke oplyst og Anchers forklaring: af nok, „fordi deres lod blev större end andres (!) eller fordi de vare sig selv nok, kunde værge sig uden at have nogen mandsperson i fællig" er fra den sproglige side aldeles utilstrækkelig og urimelig, dels fordi nok slet ikke forekommer i lovenes sprog, dels fordi det ikke kunde sammensættes med navneordet således efter nogen sprogregel. Der findes også skrivemåden nokkone. Den rigtige forkl. må søges i gl. sv. Vestgötl. nokkakona ɔ: en enlig kvinde, som ej betaler skat og ej vil tage tjeneste hos andre. Ordet nokka bruges endnu efter Rietz i Sverig om en gammel kvinde, enlig og uanselig kvinde: en gammal nukka.

nokær, flt. nokræ, intetk. nokæt, nokot, nokat — isl. nökkurr, nakkvarr, nekkverr (nogen, noget). S. 3, 16; Sk. byr. 9 nokær (nokir) stath ɔ: nogensteds, 56 nokra lund. — J. 1, 4 og 43 n. iorth, n. ænki; 2, 18 nokær annæn konæ. — V. 1, 1,

10 nokræ; 1, 1, 3 nokæt (nokat) barn; 2, 16 nokær then stath. — E. 2, 14 nokræ. Hadersl. byr. 8 nogerhande.

noon, isl. nón (egl. lat. hora nona ɔ: kl. 3) eftermiddag, jfr. engl. noon, forenoon, afternoon; norsk non ɔ: eftermiddag; jfr. Molb. gloss. J. 2, 8 æfter noon a thorsdag.

northæn, isl. norðan (mod nord, nordenfor) Vald. jordeb. 39 n. capell, n. i næstæ alminnis vægh (mod nord til —); Oldem. 75 for n. wath.

nos (nøs), flt. nossæ, isl. nös (næsebor), jfr. engl. nose. V. 2, 5 i annær nōs (det ene næsebor).

notsæ = nytiæ, findes i Flensb. cod. J. 1, 29. — nothæ = nøthæ E. 2, 2.

nu, isl. nú (nu) S. 7, 11.

num, isl. nema (tillf. numinn, jfr. tysk ausgenommen) bruges dels i betydn. hvis ikke, undtagen, dels i betydn. men. S. 7, 1 (men); Sk. kirkel. 2 og 6 og 17 (undtagen), J. fort. og 2, 5 (men); 2, 20 (undtagen). — V. bruges det alm. i bet. men; 1, 13 og 17 num thes; 2, 29 num thessæ at —; 2, 27 num han vil; 1, 24 num thes at han vil = S. 2, 6; uden foreg. nægtelse 3, 18 num sva mykæth ɔ: kun så meget. — E. 1, 7 og 31; 3, 31 = utæn. — Fl. 40 ei gøræ ham vold, num logh. galt.

nylikæ, isl. nýliga (nylig) E. 3, 8.

nyr — nyt, isl. nýr (ny). S. af ny (på ny) = J. 1, 57; ~~2, 40 thing gøra nyt (fornyes)~~ E. 2, 42 nyt sar (frisk sår). af nyt = nyttig

nyt (nut), isl. hnot, fl. hnøtr (nødd) S. 11, 11. Flt. nytær Fl. 93.

nyti, isl. nýt (nytte) E. 3, 54 og 55 = nytiæ J. 1, 29 takæ allæ nytiæ af then garth. /y

nytiæ, isl. njóta (nyde); det falder dog i form og betydn. sammen med det følgende:

nytæ, nyttæ, isl. nýta (nytte) benytte, drage nytte af. S. 5, 11; J. fort.; 2, 80 nytæ theræ ræt, n. forfal. — V. 2, 9 han nytær ække af hennæ (har ingen nytte af den), 3, 13 n. thes daghæs (som njóta med ejef.). — E. 2, 18 og 3, 54.

nytær, isl. nýtr (nyttig) J. 3, 26 varthær thæt tho nokæt nyt (noget brugeligt). J. 2, 40.

næfnd, isl. nefnd (men i bet. påbud af ydelse) nævnd. 1) den samling af mænd, som blev udnævnte eller valgte til ved deres ed at afgöre en retstrættes faktiske side, når valget ikke eller dog ikke udelukkende tilkom hovedparten, altså omfattende både nævn i snævrere forstand, mededsmænd og vidner, Stemanns retshist. s. 163. S. 5, 25 ti mæn lotæthe .... næfnd; J. 1, 13 og 2, 9 n. i kyn = kyns næfnd (s. d. o.), jfr. 2, 105 næfningvitnæ. 2) samling af mænd, hvis ed ikke som mededsmænds (logh) blot var en godtroenheds ed (at hovedparten var sandfærdig), men en sandhedsed, der støttede sig til kundskab om sagens faktiske forhold og derfor måtte gå med eller imod den sigtede, Stemanns retshist. s.

176, 178; S. 3, 22; 7, 11; 14, 5 (run. hdskr.); Sk. kirkel. 6; 11; V. 1, 5; 2, 14 (hvor orb. mal har iern) og 18; 2, 82; E. 1, 2; 2, 21; i sam. sætn. hærætsnæfnd. — næfndæmæn ɔ: þingmæn, till. til S. (Schl. s. 236). — n.s eth = assvaru eþ, hvis aflæggelse efter omstændighederne var vilkåret for at sagen kunde afgöres ved n. S. 7, 19 og 9, 9 (yng. hdskr.).

næfning (nævning) medlém af en næfnd. J. 2, 6 og 40; Fl. 101; Abenr. Sk. 18 nefning.

næfnæ, isl. nefna (nævne) navngive, udnævne, i særdeleshed udtage de mænd, som i retten skal sværge med den anklagede eller — hvad almindel. var tilfældet — afsige en edelig dom for eller mod ham (jfr. næfnd): S. 4, 17; 7, 11; 5, 29 mæþ tolf næfnþum mannum; forord. 1214 § 4 næfnæ tolf af þingi. — J. 1, 1 næfnæs; 2, 98. — E. 1, 2 næfndæ mæn.

næmæ, isl. nema (t. nehmen) tage, især: tage nam (s. d. o.) S. 5, 1; 14, 4 (Had. hdskr.); J. 2, 59 tha dømæs ham naam at næmæ — — hin thær næmær skal sighæ til hans grannæ en æthæ fleræ thær han næmdæ (fortid); 2, 102 næmmæ (Flensb.). — E. næmæ og nimmæ 2, 71; 3, 26 havær næmt; S. 9, 4 nimbæ; Fl. 64. Jfr. innæmæ og fornam.

nær, isl. nær — nærri — næstr (nær, nærmere, nærmest = næst) som tillo. og biord. S. 2, 13; 6, 6 nær, nærmær, næstær, biord: næst. — J. nær — nærmer og nærmær, næst 1, 33; 2, 25; 2, 21 sitæ næst; 1, 28 næstæ; fort. thær næst æftær; 1, 1 e nærmer (nærmær, Flensb.), hvor cod. A. M. har nerre mer. — V. 1, 1, 3 nærmer; 1, 1, 3 næst og nest; 1, 22 hans næstæ (= næstærvæ); 1, 20 then thær næst ær; 1, 1, 16 sin næstæ (nærmeste); 2, 1. — E. 1, 25 nærmær; 2, 41 næstæ (slægtning); 1, 46. — Fl. 113 næst ham.

næsæ, (næse), jfr. nos. S. 1, 2; 5, 10; J. 3, 25; V. 2, 5; E. 2, 33.

nævæ, isl. hnefi (næve); nævæhog S. 5, 16; J. 3, 82; E. 2, 42; Fl. 75 nevæ; Hadersl. byr. 21 neffvehog.

næthræ, næþri, isl. niðri (nedre) S. 5, 5; V. 2, 12 = næthærmer 2, 9; E. 2, 38 hær næthæn (nedenfor) Till. til Fl.

nøkæ, isl. hneykja, der i Gulaþ l. skrives nokja (forringe, formindske) Fl. 3. Hertil hører vel biordet nøghe (nöje ɔ: knapt) Molb. gl. II, 37.

nøt, isl. naut (nød) oxe eller ko, stykke hornkvæg S. 5, 22; J. 2, 35; E. 2, 61. nøtæ krop (slagtet ko) Fl. 93. nøtt Hadersl. byr. 7.

nøtæ eller nøthæ, s. Molb. gloss. „nøde" i betydn.: fortære, opslide, tilintetgöre = sv. nöta er måske det samme som nyttæ (isl. nýta) og nytiæ (isl. njóta), ikke at forvexle med nøthæ (isl. neyða) ɔ: nøde. Deraf findes J. 1, 51 nøth = nøkt = nøct (Flensb.), hvilken form ikke er oplyst af Lyngby

udsagnsord. i jyske lov. Formen **nøtæ** bruges E. 2, 74 vistnok = nytæ 3, 54 i betydn. nytte (eller nyde).

nøtsæ = netsæ, s. dette ord.

nøth, isl. nauð (nød) trang, tvang. Schl.

nøthughær, isl. nauðigr (nødtvungen), uvillig, taget ved magt S. 18, 4. — V. 2, 37; 3, 12 takæ kunæ nøthugh (med vold). — E. 3, 36 takæ nøthug, hvoraf

nøthtækt (nødtægt) voldtægt. E. 2, 20.

nøþæ, nøthæ, isl. neyða, nauðga (nøde) tvinge S. 5, 1; J. 1, 15; 3, 1 nøthæ hanum; 2, 12 var nød til at —; 2, 20 nøthæs. E. 2, 2 nothæ, men 2, 6 fort. nøddæ (nødte).

O.

od, isl. oddr (od), spids, spidst redskab, navnlig i forbindelsen mæth od ok æg J. 2, 82; 3, 52; V. 2, 13, der svarer til det islandske: með oddi ok eggju; E. 2, 3.

of er dels isl. ef (skrives da ogsaa æf, af), dels en forstærkende foran sat partikel (isl. of). I S. bruges ingen af delene, men i Sk. kirkel. 1 rætær (var) af harþær før = rettin var of harthær før. — J. 2, 2 of (hvis); fort. utæn of = utæn af; 1, 1 barn af thet vorthær kristneth; 1, 30 of han øthær. — V. 1, 1 of = um, jfr. af. — E. 2, 56. — I bet. „altfor, meget“ J. 1, 51 of længi; V. 2, 28 of frælsær. Sammenhængen fordrer betydn. „alt for fri“, og når Sk. arveb. har gengivet dette ved ufrelssir (s. fræls), da er det måske ikke nogen misforståelse, hvorved den modsatte mening vilde fremkomme, men den ikke eksempelløse brug af u-, hvor det forstærker = of, som Sk. kirkel. 1 (yng. hdsk) umikit, Sæll. kirker. afhandh, hvor Sk. kirkel. har uhandh, og hdskr. A. M. 187 (lægebog) bl. 41, umichit ɔ: ofmikit; s. mine bidrag til dansk sproghist. I, 7. Tidskr. f. filol. n. R. III. 286.

oflikæ = oftlikæ.

oflæssæ (oflas), et alt for stort læs (s. las) E. 3, 45: han giorthæ of læssæ (næppe et udso.).

ofna, ofnæ (af isl. ofan á, der også kan betyde: „oven på“, som ofan jarðar) oven på, på, i, om, til, foruden. Alm. i S. 3, 4 o. hændær; 7, 9 o. bak; 9, 18 skaþi eller 12, 4 spial ofna; till. til S. (S. 3, 2, 22) o. torghe; 3, 8 o. þingi; 3, 5 kæræ ofnæ —; 4, 9 faræ ell. 7, 15 komæ o. þing osv. — Bruges ikke i J., men V. 1, 1, 21 (foruden); 1, 16 gangæ o. ys (på is); 2, 36 ofnæ hand = a hændæ; 3, 6 (ovenpå, ud over). — E. 1, 36 gøræ rethæ ofnæ (göre rede derfor); 1, 30 o. the.

ofræ s. øvræ.

ofrøst, isl. orrosta (krig, kamp) V. 1, 16 (skrives også orest, offræst, horeste).

oft, oftæ, isl. opt (ofte), höjere grad oftare, Sk. kirkel. oftir = oftligæ, oftlikæ S. 9, 22. — J. 2, 52; 3, 18 sva oftæ sum —.
ofvæthisæ (af væth, pant) tage for meget i pant E. 2, 75.
ok (oc), isl. ok (og), skrives i slutn. af Sk. kirkel. hoc: og, også; S. 5, 9 æi ok (heller ikke), 5, 10 sva ok; J. fort.: ængi ok (heller ingen) J. fort.; V. 1, 1, 1 oc; 1, 1, 19 (også).
okæ, isl. oka (bringe under åget, læggæ åg på) E. 3, 55 okæ oxæ; jfr. P. Låle: åge.
ol s. vol.
oll s. al.
oldgarth, isl. aldingarðr (af aldin, olden ɔ: al slags træfrugt) altså: have, E. 2, 30, hvor den gl. omskrivning har: ålegård (isl. álagardr) ɔ: et gærde sat tværs over en å for derved at fange ål, jfr. Chr. 5.s d. l. 5, 10, 43. — V. 2, 33 ollgardh må vel også forstås om have; Sk. orb. m. har olgarth, olgærthi.
ollandæ = ollændi E. 2, 54 og 56 og 57 er en fordrejet form for, hvad der i S. 4, 11 og V. 3, 5 kaldes: utlænde, utjordh, s. disse ord. (Isl. útland, útlendi, útjörð).
ondskap (af ond = isl. vándr) ondskab, slethed. V. 2, 27.
openbær, openbarlik, opænbær, isl. opinberliga (åbenbart, åbenbarlig), skrives på endnu flere måder i hdskr. til J. (som også har barlik alene) fort.; 1, 1 og 24 og 27; 2, 17 og 59. — Sk. kirkel. 19 opinbarlikæ. — Fl. 21 opænbaræ.
oppæ, isl. uppá (på) = ofnæ i S., bruges i V. og E. alm. i bet. på, ovenpå, foruden V. 1, 1, 14 og 19; 1, 7 (foruden); 2, 7 og 29 opa bøttæ bøtær ɔ: multa soluta. — E. 1, 33 kallæ oppæ hans arf (göre fordring på); 2, 13 rathæ oppæ = 2, 21 uppæ.
opæn (intetk. opæt), isl. opinn (åben) E. 2, 36 stær opæt.
or, isl. ór (ud af) udenfor. J. 2, 9 mælæ or sak (frikende).
orbotæmal eller urbotæmal (af or — bot — mal) en sag, der ikke kan udsones ved bøder. Ordet bruges ikke i S. og J., idet Sk. orb. m. er en gengivelse af bestemmelserne i V., hvor det forklares 2, 29; 2, 1; ligeledes E. 2, 3 med forklaring 2, 9. Jfr. Ostersen Veylle s. 508 fg.
orkæ, isl. orka (orke ɔ: formå). Sk. kirkel. 4 orkæ 3 mark ɔ: kunne betale —; J. 3, 18; E. 3, 48.
orlof, isl. orlof (orlov) tilladelse. J. 2, 9; 3, 7 og 54 og 62; Fl. 22 og 92.
ornum (af or — nemæ, altså egl. undtaget), flt. ornummæ (runehdskr. urnummæ), hvad der i Upl. l. kaldes urfiælder; A. Sunes. IV, 8 terra, qvam ad divisionem venire cum aliis non permittit dignitatis privilegium; jord, som var indtaget til dyrkning uden forbindelse med bymarken og derfor ikke

underkastet rebning = enmærki. S. 4, 7; J. 1, 46; 3, 53; V. 3, 2 men skil um ornumæ; Oldem. 13; Vald. jordeb. 34; scr. rer. Dan. 6, 424.

orsak, orsakæ, isl. orsekr (ude af sagen), fri for brøde og straf (i sild. hdskr. orsage, aarsager) = sakløs. J. 2, 98, jfr. 3, 22; Fl. 63. — Dertil hører udso.

orsakæ (frikende) undskylde sig, anføre bevis for uskyldighed. J. 2, 69 havær sik orsakæth for then sak. Fl. 12 orsak sik Jfr. bibelovers. Luk. 14, 18 årsage sig ɔ: undskylde sig.

orvitæ, isl. ørviti, afsindig, fra forstanden E. 2, 11. Ordet brugtes endnu i 16. årh. orvid, orvide, s. Rosenvinge gl. d. domme IV, 212 og 418.

orvæs (næppe det isl. örva ɔ: tilskynde) nöjes med: J. fort. o. at sit eghæt; 1, 15 og 56 vilæ at orvæ; 2, 114 orvæs = orvæs at. — V. 1, 12 og 2, 8 orvæs thær at. E. 1, 19.

oræ, Vald. jordeb. 46; E. 3, 8 nokær the oræ, ær mange men aghæ lot i — betyder et stykke jord, efter Moth en skovegn, hvorefter Riimkrön. 3391 ore også svarer til Saxos: nemus (s. Molb. gloss.). Måske er det = isl. aurr, stenet jord, norsk: urd, ur ell. or (urmark); efter O. Nielsen (Vald. jordeb. 128) er det den udyrkede udmark, der på øerne oftest var skovvokset, hvorfor ordet der fik betydn. skov. Det er derimod forskelligt fra øre, isl. eyri, en landtunge.

oræght (oreght) af or — æghæ (eje) altså: uden eje, fattig J. 1, 30; 2, 18 og forklares 2, 24 orægh man ɔ: som ikke har hus eller jord eller reder leding og landværn.

oræghæ sik = gøræ sik oræght J. 2, 71 (hvor denne forkl. findes).

oslæ E. 2, 70 thet ær hins oslæ at læggiæ gærthæ nithær ɔ: beskadigelse af jorden. Det er isl. usli (anrettet skade) = ausli i norske landsl. 7, 31; gjalda auslann 7, 30 og auslagjöld (skadeserstatning derfor) 7, 32 — af eyða ɔ: øde, ødelægge.

ost, isl. ostr (ost) Oldem. 87 marie o.

othelbit J. 2, 103 s. athelbit.

oþolbonde (hotholbonde, lat. vers. 33) = athælbonde S. 2, 1; J. 2, 103. Dette er den alm. forklaring; men Petersen i ann. f. n. oldk. 1847, 250 fg. gör med grund den forskel gældende, at adelbonde (aðalbóndi) var den af en stor og anselig slægt udsprungne bonde (aðall ɔ: herkomst), altså et slags adel, odelbonde (óðalbóndi) derimod selvejer, uden hensyn til herkomst eller magt (= iorth eghænde bonde); således at den første tillige var det sidste.

ouæn, isl. ofan (på den øvre side) Vald. jordeb. 23 o. skogh. =

ovæn, ofvæn = ofnæ (isl. ofan) E. 2, 4 ovæn iorth = 2, 5 ofvæn iorthæn.

oxsæ, oxe, oghse, isl. uxi (okse, der er af samme rod som øg, åg, age) S. 7, 7 og 14; E. 2, 65. Jfr. Wimmer, navneords b. 105. Fl. 93 skrives uxsæ.

P.

pakksæ, isl. pakki (pakke) Fl. 93.
pand (pant) Åbenr. Sk. 22 pignus quod pand dicitur.
par (par), isl. par, men af lat. opr. Fl. 1 thry par klæthsær.
paschsæ (påske), paskæ, p. dagh. J. 2, 83; 3, 59; Sk. byr. 38 p. hælgh ɔ: den første uge efter påske; faste hælgh ok p. = fran ni uknæ faste ok til paskæ ukæ luks. Sk. kirkel. 14; Sk. byr. 11 p. penninge var en afgift, der ved påsketid erlagtes til stadsfogden; Sk. kirkel. 14 p. ukæ ɔ: første uge efter påske; E. 2, 49 p. hælgh.
pavsæ (pave) J. 3, 9, isl. páfi.
pik, isl. bik (beg) Fl. 93.
pil (findes ikke i grundsproget, af lat. pilum) pil: J. 3, 4 thry tylft pilæ.
pilgrim, isl. pílagrímr (lat. peregrims), pilgrim. J. fort.; 2, 57.
pingiz, pingæz ɔ: pintse (findes ikke i grundsproget, men = tysk pfingsten, pentecoste), till. til S. (Schl. s. 216, Thorsen s. 73) p. dagh; S. 9, 11 og 20; 12, 4: p. aftæn; Sk. kirkel. 14 p. ukæ ɔ: første uge efter pintse. J. 2, 83; 3, 59; E. 2, 49 pingæz daghæ hælgh.
pint, S. 5, 10 (kun i runehdskr.), lat. penis, nyere former: pintæl A. M. pintæl A. M. 187 (lægebog) pit, engl. pintle, platt. og fris. pint.
pinsæ, isl. pina (pine) J. fort. han pinær, pinæ them. Som no. V. 3, 13 gøræ storæ pinæ (straf).
planksæ (planke) af tysk ell. lat. oprind. Sl. gl. str. § 91 si qvis — detraxerit plankas vel crates vel lapides.
plogh, isl. plógr (plov) J. 2, 113; 3, 22; 3, 15 plóghsærisæ (plöjeland) den jord, som drives med en plov, som herremænd måtte fæstæ, om de ej havde fuld plogherisæ, hvilken fæstejord var fri for leding. Ost. Veylle 616. E. 2, 68. — ploghpennyng Vald. jordeb. 63.
ploghsæ (af plogh) plöje Sæll. kirkel. — pløghning (plöjning) E. 2, 49.
poloxe, isl. páll (hakke, spade), pálstafr (pålstav, et slags svært kasteváben) — partisan, spydøkse, korsgevær. Erik af Pom. forord. for Skanør § 24.
pors, navn på en plante, der brugtes til øl istedenfor humle, isl. pors (myrica gale) Fl. 93.
privilegi (lat. privilegium), særlig ret. J. 3, 11.

 + = præpositus territorialis, biskoppens ombudsmand.

provæ, prøvæ (lat. probare) prøve, bevise. J. 1, 3 that ma prøvæs; 2, 5 thær i prøvæt; 3, 65 han havær prøvæt.
provæst ɔ: præpositus, forstander.+ Fl. 81; i de gl. bibelovers. provest.
præst (prest), isl. prestr, af lat.-gr. presbyter, præst. S. 9, 26; J. 2, 83; 3, 10 (flt. præstæ); V. 1, 6; E. 2, 71.
pund, isl. pund, men egl. af lat. pondo, t. pfund (pund) Sl. gl. str. § 32 tria pund farine. Fl. 42 salt pund (hvor det betegner en större vægt af flere tønder); ligesom det i ældre dansk ofte betegner centner.
pæl (pæl) Oldem. 80 loca signata cum pælæ.
pænning, isl. peningr (penge) egl. løs ejendom, penge, en bestemt mønt = $\frac{1}{30}$ øre eller $\frac{1}{10}$ ørtug, siden $\frac{1}{15}$ øre; thi hvor den ældre takst har 1 øre, har den yngre 15 pænninge, for 2 øre har den 30 p. osv. Undertiden kaldes de sma penningæ i modsætning til hvide p. eller hvid, af hvilke $7\frac{1}{2}$ = 2 øre (jfr. engl. penny). De forskellige slags penninge brugtes også som vægtbetegnelse. S. 2, 16; 5, 1; J. 1, 8; 2, 5; vissæ p. 1, 12; 2, 44 thæt ær half marks kostæ, thær gialdær half mark pænning; V. 1, 12 pænnigh; 2, 27 pænning; 2, 36 og 3, 12 bøtæ thær ængæn pænning foræ; E. 1, 34; 2, 46 fæm pænnings mun; Fl. 11 tvo pennigh; Oldem. 73.

q

er egenlig et for vort sprog fremmed bogstav, men findes stundom brugt foran v (ligesom endnu ofte i dansk skrift) istedenfor k, dog uden fast regel. De vigtigste ord, der i de bedste hdskr. skrives med qv, ere følgende; men for resten må ordene søges skrevne med k.

qvikær, isl. kvikr (kvik) levende S. 2, 10; 7, 7 kuikt fæ. — J. 2, 103 qvikfæ (Petersen: kvik fæ), de gl. udg. „quegfæ" betyder: kvæg, levende dyr — mods. bofæ, løsøre, rørligt gods.
qvindi, (kvindfolk); isl. kvinna = kona er sildigere, ligesom i lovene qvinnæ for kunæ, hvoraf det egl. er ejef. flert. (ej at forveksle med qvindi). J. 1, 3; 2, 26 qvinnæ flt. af kunæ; 1 8 qvinnæ værrisæ; 2, 2 qv. tækth (voldtægt); 2, 16. Fl. 11. Jfr. Wimmer, navneords b. 110.
qviþæfuldær (af isl. kviða eller kviði, sorg, bekymring), fuld af frygt og græmmelse. S. 2, 10 kvikær ok kviþæfuldær i klostær faræ.
qvæmlik (af isl. kvæmr, istand til at komme) J. fort. og 1, 8 bekvem, gl. d. udg. quemmelig.
qvænæs, isl. kvænask = kvángask (gifte sig med en kvinde) J. 1, 13 og 20; E. 1, 7; Fl. 11.

qvær, isl. kyrr [= kvirr] rolig, stille. S. 9, 19; 4, 20 sitiæ kvær = V. 3, 10 sitær han qvær. Deraf J. 3, 16 qværsætæ Oldem. 9 quersæthæ, 28 quærsæt, 3 quersæt; Vald. jordeb. 4, 58, den afgift, som betaltes af visse dele af land- eller bybefolkningen mod fritagelse for at tage del i ledingsbyrden. Steenstrup stud. ov. Vald. jordeb. 192, 5. — quærsætæmæn Vald. jordeb. 11.

qværn sten, isl. kvern, kvernsteinn (kværnsten) Fl. 93; qvernsten Hadersl. byr. 5.

r.

ra (rådyr) Vald. jordeb. 50.

rafn, isl. hrafn (ravn) S. 5, 21 (yng. hdskr.); Vald. jordeb. 16 rafnækyær.

rakki, isl. rakki (et slags hund) S. 9, 21.

rakæ, isl. raka (rage) af rakæ har. V. 2, 2.

ran, isl. rán (ran) rov. S. 5, 1. J. 2, 39 delæ ran (klage angående ran); 2, 6 og 73 ransmæn; 2, 5 ransdelæ (sag om tyveri), jfr. boran, handran, iorthran, markran. V. 2, 41 ran og ransvitnæ. E. 2, 43. Hadersl. byr. 22 raan og ransman, rans sak.

ransak, isl. rannssak ell. rannssókn (ransagen) husundersøgelse om skjult eller bortkommet gods i en andens hus. S. 6, 12, 7, 7.
— J. 2, 97 (Flensb.) er formen ranszsak en forkortelse for uo. ransakæ, medens no. også hedder ransakæn, der også findes E. 3, 19 ved siden af ransak.

ransakæ, isl. rannsaka (ransage). Det må mærkes, at dette og det foreg. ord ikke afledes af rán (ran), men af rann (större hus): anstille ransagning i huset S. 7, 6; skrives også ransaknæ (og J. 2, 97 Flensb. ranszsak i nf.). E. 3, 19; Fl. 116.

ranshæfþ (af hæfþ) voldelig tiltagen besiddelse. S. 4, 17 og 19.

rantakin (af takæ) taget med vold. S. 7, 7; 11, 1.

raþ, rath, isl. ráð (råd) rådslagning, beslutning, rådsforsamling. S. 3, 4. — J. fort.; 1, 33; 2, 21 mæth rathæt rath (isl. ráðit ráð) ɔ: med velberåd hu; 3, 44 (beslutning). V. 3, 6 (råd, beslutning); 3, 12. — E. 1, 24 skrives rahd. — Fl. overskr. og 8 rathmen (rådmænd).

rathæ, raþæ, isl. ráða (råde) berede, bestemme, foranstalte, rådslå. S. 5, 28 r. man innan annæn mans egn ɔ: bevæge en til at angribe. — J. 2, 11 mæth rathæt rath, — V. 3, 12 ligel. Fl. 60 (med overlæg), Hadersl. byr. 19; fort. raddæ, sstd. — E. 2, 13 rathæ a (eller oppæ) lægge råd op imod —, angribe, jfr. aræthæ; 2, 68 rathæ botæ ɔ: råde bod på (en anden læsemåde er: r. bøtær, give bøder, men således bruges rathæ

ellers ikke). **Stedet** E. 2, 3 **nokær** thær od ok æg radde ofnæ the dræpnæ betegner: voldeligt angreb. S. rythæ.

raþæsak (af sak): givæ eller svaræ raþæsak (isl. ráðasök) S. 5, 28 ɔ: beskyldning, anklage for at have lagt plan til et angreb eller misgerning.

reghul, isl. regula, regla (regel), orden, lovene for en munkeorden. E. 1, 81. Jfr. Chr. 2.s gejstl. l. 6 og 12: kanniker — — holde deris rette regel.

reht s. rethæ.

rekne, isl. reikna (regne) beregne. Hadersl. byr. 5 recknes at lestetal (efter læster).

ren, isl. rein, sv. ren (ren ɔ: fure mellem to marker til at adskille dem). J. 2, 73 skær yvær ren (over den satte grænse); jfr. Chr. V.s d. l. 6, 15, 12 at afplöje af en anden mands ager over reen.

renlik, isl. hreinn, biord: hreinliga (renlig) livæ r. ɔ: føre et sædeligt liv. J. 3, 10.

rep, isl. reip (reb) reb til at udmåle jorden, målingen selv (rebning) S. 3, 12; 4, 1 kommæ by til reps. — J. 1, 45 til reps (ræps); 1, 49 delæ til rep; 3, 57 æftær ræt rep. — V. 2, 25; 2, 47 latæ til reps. — E. 2, 14 og 2, 53 mæth rætæ repæ. Deraf:

repdræghær (af draghæ) en jord, som hører til en bys fælles eje og derfor i stridstilfælde underkastes målning (rebning) Sk. kirkel. 6 = J. 3, 11 og 13 r e p d r a g h æ n iorth (hvilken form ogsaa findes i nyere hdskr. af S.) Sæll. kirkel.

repæ (af rep) ɔ: rebe, måle jorden med reb, lidef. repæs eller reps. S. 4, 10 nokæt repæs af manni ɔ: på den nævnte måde fratages en. — J. 1, 46; V. 2, 47; 3, 4 af hanum repæs.

ressæ, isl. reisa (rejse) oprejse. S. 1, 21 r. þem døþæ lot ɔ: bevirke, at en lod beregnes for den døde (fader), hvilken deles mellem alle hans börn. — J. 3, 58 ressæ half garth (rejse det halve gærde). — V. 3, 13 ressæ thiufvæn; 1, 7 r. thes døthæ lot, jfr. rissæ; 2, 42 ressær vith stofn tolf las. — E. 1, 38 ressæ til sit eghit frælsæ; 2, 60 r. hus; 1, 26 resis ɔ: rejses ell. göres fordring.

rethi sten, isl. hreðjar (rædder) testikler. V. 2, 10, jfr. Harpestr. og A. M. 187 lægebog ræthisæ; og en sild. læsem. S. 5, 10 rediesten, redde st., redyæ st.

reþæ, r e t h æ, isl. reiða (rede) berede, udrede, fort. tillf. ret. S. 14; 5 r. fore sik; 14, 3. — J. 2, 51 (göre rede); 3, 6 og 13 (udrede, betale). — V. 3, 5 (udrede). Fl. 93 rethær sik af mæth tolnær (klarerer told). — E. 1, 31 r. for sinæ hione; 3, 2 og 9 (udrede); 3, 63 havær ræt (udredet); 3, 26 gør r e h t er måske det følg. navneord.

reþæ, isl. reiða (rede) E. 1, 22 gøræ a rethæ ɔ: ~~göre rede derfor~~ afgöre sagen; 3, 30 vitæ rethæ. Jfr. skipsrethæ. Hadersl. byr. 25 giøre hin rede ther kær.

rethæ som tillo. mykli rethære (multo paratior). E. 3, 47; r. penning Fl. 102.

rethæsven, skrives Flensb. ræthesven J. 2, 67 (redesvend) ɔ: avlskarl, arbejdskarl. jf. hos Chr Pedersen x husholder Kalkar II. 303 a

rezlæ (reszlæ, retzl) af rethæ (redsel) udredelse, afgift J. 3, 10 og 16.

resækning Sl. gl. str. § 24 synes at betegne en afdeling, hvad der i Sl. gl. str. § 36 kaldes fiarthing, jfr. A. D. Jörgensen i A. f. n. oldk. 1872, s. 295.

riki, isl. ríki (rige) S. 7, 10; J. fort.; 2, 110 innæn rikis; 3, 8 (Flensb.) rikisæ. — V. 1, 49 utæn rikis = 1, 19 rikæ og 1, 1 12 utæn rigis (udenrigs). Fl. 66 all danmark riki.

rikær, isl. ríkr (rig) mægtig S. 3, 15; J. 1, 12; höjere grad rikær J. 2, 5; V. 2, 43 (rig); E. 3, 47 og 48.

rindæ, isl. hrinda (støde bort, nedkaste) J. 2, 98 (omstøde); særlig i retslig betydn.: afvende en beskyldning og deraf følgende søgsmål: J. 3, 58 r. thiufs nafn ɔ: fritages, frigöre sig for —.

rinna, isl. renna (rende) løbe ud, om træers rødder. J. 1, 53. Jfr. rænnæ.

risbothæ (af ris, isl. hrís — og both, se dette ord) risbod, som d. gl. danske udg. har, ɔ: et risgærde. J. 2, 82. — ris (risgærde) E. 2, 61.

ristæ, isl. rista (riste) ridse, skære. V. 2, 5 ristæ man i nos.

risæ, isl. rísa (rejse sig), jfr. resæ; stå op, stige. J. 3, 12; V. 3, 12 risær først konungs ræt; 1, 8 tha ris æi thæs døthæ lot. — E. 1, 5 ris (rejser sig ɔ: fordres), jfr. 1, 26.

rithæ, isl. ríða (ride) = riþæ S. 8, 1; 9, 10. — J. 2, 21 r. markæ skial; 3, 54 rithæ hæst; 3, 67 rithend. — V. 1, 5; E. 1, 31 r. til things; 2, 77 fortid: reth.

rivæ, isl. rífa = hrífa (rive) Fl. 75 rivær hans klæthæ.

rof, isl. rof, róf (rov) Fl. 122, jfr. røvæ.

rop, isl. hróp (alt, hvorved man søger at nedsætte ens ære, gode rygte) ondt rygte Sk. kirkel. 12.

rot isl. rót, flt. rœtr (rod), flt. røtær. J. 1, 53.

rugh, isl. rúgr (rug) S. 9, 20; 17, 6 med sammensætn. 9, 20 r. gærþe ɔ: indhegning om en rugmark, 11, 6 r. iorþ, 9, 20 og 17, 6 r. sæþ. — J. 3, 3 og 59. Till. til Fl.

rum, isl. rúm (rum) om sted og tid. S. 14, 5. — V. 1, 1, 12 sæx ukæ rum; 3, 13 dagh og natæ rum. — E. 2, 51 (tidsrum). — Fl. 34 havæ sik rum (mellemrum, udsættelse).

ryddær, isl. riddari (rytter, ridder) Fl. 17. Platt. overs. har her: ritter.

ryfæ, ryfte, isl. rjúfa (ryf, rauf), sildigere skrivemåde ryvæ, røvæ (røbe), åbenbare, åbne (ikke besl. med isl. reifa, sv. röja) S. 7, 12 og 19.

ryll, isl. rolla (rulle). Fl. 93.
rymmæ, rymmæ, isl. rýma (römme, af rum) fly. S. 5, 15; E. 2, 18; J. 1, 55; 3, 66; Fl. 41.
ryn, af rinnæ? isl. renna (rende) kanal. J. 1, 58.
rythæ er en usikker læsemåde E. 2, 31, hvor der måske skal læses rithæ: thær rithær od ok æg uppæ, hvor meningen er: som angribes med skarpe våben. Men sammenholdt med 2, 3 thær od og æg raddæ oinæ the dræpnæ, synes stedet at fordre rathær, s. dette ord. (Man har villet oplyse ordet af isl. reiða (svinge), men det er höjst usandsynligt.)
ryþiæ, isl. ryðja = hryðja, hrjóða (rydde), fort. havær rut. S. 4, 6 (yng. hdskr.)
ræf, isl. refr (ræv) S. 11, 7; ræfgraf (rævegrav) grav til at fange ræve i, = ræfægraf S. 5, 17; rævæungæ, S. 11, 6; som tilnavn Vald. jordeb. 66, 71 petær ref og ræf.
ræfsæ. isl. refsa (ræyse) J. 2, 82 ræfsæ mæth staf.
rækkæ — findes ikke i grundsproget, med mindre det er = rekkja (hvile), men sv. räcka — (række) strække sig, nå: J. 1, 26 sva framærlik rækkær; 3, 26 (udstrækker).
rænnæ, isl. renna (rende) løbe. E. 2, 65; jfr. rinnæ.
rænæ, isl. ræna (rane, af ran) røve. S. 10, 2 r. manni (hf. ligesom i islandsk); J. 2, 60 hin ther rænær ok hin ther rænt varthær; 2, 44 rænt (forb. tillf.); V. 2, 41 rænæ; E. 2, 16.
ræt, isl. réttr (ret) — ejef. rætæ: til rætæ (lovligt); ret, lov. dom. S. 4, 1 konungs r. ɔ: kongens ret, nl. til bøder. A, Sunes. VII, 6 viser, at 3 marks bøder for tyveri tilfaldt kongen. — J. fort. ræt, rættæns, flt. rættær. — V. 1, 3 guz ræt; 2, 27 kunungs ræt. — E. 2, 60; konungs r. 2, 22, jfr. 3, 46 og 64; 2, 15 skrives ræth: a the samæ ræth yvi han at gangæ; ligel. Fl. 7 i thæ ræth.
ræt (S. rættær) isl. réttr (ret) rigtig, retfærdig, lovlig S. 3, 11; 4, 20 mæþ rætæ ɔ: med rette (ikke no., men hf. intetk.). — J. fort. loghæn skal væræ ræt; 1, 33 rættæ mæn. — V. 2, 47 til ræt mål; 1, 1, 1 then rætæ logh; 1, 2 thet ær rætist; 1, 16 mæth rætæ. — E. 1, 33 mæth rættæ. — — Som biord: ræt — rættæ (rættære) — rættist, rættelika og rætlik, rætælik. J. fort.; 1, 28; 1, 16 og 2, 5 kunnæ æi rættæ (rettere). — E. 2, 21 rætælik.
rætløsæ (af ræt og løs) contumacia, trods mod at opfylde en forpligtelse eller at indstille sig på tinge, idet man modvillig udebliver. S. 4, 9; V. 2, 42 kunungs ræt ma vithær kummæ for rætløsæ; E. 3, 51. J. 2,54 3 2,89.
rætskjel (af ræt og skiæl, s. skial) Fl. 16: retlig dom, afgörelse.
rætskyldik E. 3, 30 (lovlig forpligtet).

rættær, isl. réttari, rettens haandhæver, i de gl. norske love dels om sysselmanden, dels om dommeren, bruges = gælkære. J. 2, 63 (dommer) = rætær 2, 64 og 88 (Petersen: rættære, om kongens ombudsmand). Endnu i 15de århb. bruges „retter" i denne betydn., s. Molb. gloss. II, 78; jfr. K. Anchers om retter-ting (der holdtes af kongen eller en i hans sted).

F Jy. l. 2, 93

rætæ (ræ ttæ), isl. rétta (rette) rede; r. ut ɔ: tilbagegive det med uret tagne; dömme: J. 3, 23 kunung rætær yvær ham (yvær hans hals); 2, 68 og 77 r. for ham (udrede bøde, give erstatning); fort. land skal rættæs æftær then logh; skrives (Flensb. cod.) 2, 47 og 61 rætæ. — V. 1, 6 ræta forræ sint hærskap (forrette sin gerning) = 1, 12 rethæ; 1, 1, 5 rætæ ut (udrede, betale). — E. 2, 8 a kunung at rætæ yvi hanum (dömme). — Hadersl. byr. 23 rette yver.

jf. Wimmer Runemindesmærker II, 176.

ræthæs, isl. hræðask (ræddes) frygte. J. fort. r. thet.
ræzlæ (ræ sz l æ Flensb.), isl. hræðsla (rædsel) frygt: J. fort. guz r. ɔ: frygt for gud.
røktæ, isl. rœkta (røgte) bære omsorg for, besörge. S. 7, 4.
røræ, isl. hrœra, hræra (røre). E. 2, 36 r. vithær (røre ved, berøre).
røth (rød) som tilnavn Oldem. 69 Jacobus r.; 95 Nicholaus r.
røvæ. isl. raufa (røve) J. 2, 39; 3, 24 og 63; Fl. 122. — røveræ, isl. raufari, gl. sv. rauferi (røver); skiprøvær Fl. 89 (sørøver). Hadersl. byr. 34 skrives rover (en røver).

1 36,

S.

sa, isl. sá (så) S. 4, 10 sa iorþ, 9, 19 sa sæþ sinni. — J. 3, 16 thær sa skulæ (som skal sås); 2, 72 thær hin arthæ ok sathæ; sstd. sar. — V. 3, 4 sathe og: sithæn saat ær sum førræ — then thær annærs havær saat, mistæ sin sath. — E. 2, 68.
sagh er en sikkert urigtig læsemåde i Flensb. cod. J. 2, 48 for: sæth eller sæthæn, som den gl. d. udg. også har; en anden læsemåde skathæn er ikke god.
sagh V. 1, 1, 18: æc af nu sagh = æk havær nu sagt = saght J. 1, 23, men 2, 9 sagh, s. Lyngby, udso. i j. l. 30, not. 9. Om saghu S. 7, 19 s. sæghæ.
sagn, isl. sögn (sagn —) sagn, beretning. E. 3, 62 sagn til at gøræ ɔ: göre indberetning.
sak, isl. sök (sak —) (sag) flt. sakær og sakæ — sag, retssag: S. 5, 28; 11, 7 han ær s. gifs, 13, 5 søkiæ s., 3, 22 svaræ sak ell. sakum; 4, 13 fore thæs s., 4, 11 fore minnæ hæfþ s. osv. — J. 2, 40 givæ s. (anklage); 2, 9; 2, 59 og 3, 64: hin el. then, thær for s. ær ɔ: indstævnte, jfr. Chr. 5.s d. l. 1, 2, 18 den, som for sagen er; 3, 64 then, thær s. giuær ɔ: sagsøgeren; 1, 1 for sak (Flensb. for sakum) ~~ɔ: for skyld~~ = V. 1, 2

ær (ɔ: den indstævnte)
han thær

foræ børn sakæ; 3, 5 for sin hæfdh sakæ; 2, 1 hæns sakæ; 2, 14 søkæ sak; 2, 15 givæ s.; 2, 18 hin thær sak varthær givæn. — Ordet skrives ofte sac og sach Fl. 14 saak; — E. 2, 40 hin ær sak søkær; 2, 42 hin ær saken givær. — I sammensætn. læghærvitsaach.

sakløs, isl. saklauss (sageløs) uskyldig, som biord sakløst S. 7, 11; J. fort. sakløsæ mæn; 2, 12; 3, 22. — V. 2, 15. — E. 2, 18. — Sæll. kirkel.

saksøkiære, saksøkir (af søkiæ) sagsøger. S. 7, 11; 13, 4.

sal, isl. sal (salg — af sæliæ) overgivelse, siges om de tre afdelinger eller terminer, hvori drabsbøderne bleve erlagte. S. 5, 1. — J. 2, 22 flt. salæ (i norske lov salædag); 3, 23 tva sal, thær ættæbot hetær. — E. 1, 39 (saal); 2, 9. — Fl. 66.

salhus, af isl. salr (sal, værelse) og salhús (værelse), nævnes J. 2, 98 i bondæns lathæ æth salhus æth i andræ hus, thær æi ær las for, — hvor d. gl. d. udg. gengiver det ved salse, der er beholdt i den platt. overs., og som Ostersen Veylle 684 forkl. som „bondens ildhus, hvorudi han haver stue, bryggers og kølne, hvilket hus gemenligen tillukkes med træklinker, skåder, hvirveler af træ gjorte eller med løse trænagler og ikke med låse". I dokumenter fra 1510 omtales salshus som beboelseshus, og i samme bet. bruges det endnu i Jylland, hvor det ogsaa lyder „sals, salse". J. 2, 98 er det altså: beboelseshus, huslejlighed. mej: „forstue" se: Dansk hist. Fællesforen. Nr. 5 (Novbr. 1912) s. 97.

salt, isl. salt (salt) Fl. 42; saltboth sstd. 49 (saltbod), saltvæghæls sstd. (afvejen af salt), saltpund Hadersl. byr. 7.

sælæ, isl. sal, sala (salg) — egl. det samme som sal. S. 2, 2 (salg) af sæliæ; E. 1, 36 i køp ok i salæ.

sam— bruges ligesom isl. sam— og nydansk sam— til mange sammensætn. for at betegne en forening eller forbindelse, således i S. samfrænder (fælles slægtninge) 1, 27 og 28 (yngr. hdsk.), samfynd (—fund) 5, 15 (samkvem, sammenkomst), samfæþræ 1, 27, sammøþræ 1, 27, samsyskini 1, 28, som ubøjelige tillo. (som har fælles fader, moder osv.). — J. 1, 16 samfrændær; 1, 11 samsyskæn; V. 1, 15 samfrændær, skrives Fl. 8 samsæfrændær; E. 3, 46 samfund og samvist (= samfund, s. vist); Hadersl. byr. 23 samhald; E. 1, 47 sambrøthær; 1, 17 samsyskæn. Særlig må mærkes samsætæ J. 3, 56: sum the varæ fyrræ samsatæ um — af sat (enig) — altså enige med hinanden, indbyrdes, (≡ 1, 50 satæ um —); jfr. Vitherlagsr. „sammensætte", og Molb. gloss. samsæt, samsættig. fejl! 1, 50.

sammæ, samæ, isl. samr (samme) i mange forb. S. 4, 11 þæn s.; 2, 2 þæt s.; 2, 29 slikær s.; 10, 4 s. lund osv.; 5, 1. — J. 1, 1 thæt samæ; 2, 104. — V. 1, 1, 5. — E. 1, 42 samæ lund (på samme måde).

sammæn, samæn, isl. saman (til sammen); S. 4, 6 bo s.; 4, 9 og 10 æghæ bol s.; 1, 7 kommæ s. (neml. i ægteskab); 4, 6; Sk. kirkel. 10 swæriæ syndær æller sammen o: at det skal brydes eller ikke. — J. 1, 6 samæn; V. 1, 1, 17; 1, 16; 2, 33 E. 1, 1 havæ børn samæn; 2, 36 gangæ s. (gro sammen — om sår).

samnæ, isl. samna (samle) = safna. J. 1, 6 samnæs hion (stiftes ægteskab), hvad der om manden hedder kvennæs og om konen mannæs.

samnæth, isl. samnaðr, af samnæ (samling) navnlig sammenrottelse for at skade eller dræbe en, i de gl. sv. love samning, altså næsten = hærværk. J. 3, 22.

sandær, san, isl. sannr (sand), intetk. sat, isl. satt: sand S. 5, 25; skyldig 5, 28. — J. 2, 95 meth sant mærki. — V. 2, 14 then thær han vet san væræ; sannæ iartægnæ; 3, 2 sat o: sandt. — E. 1, 33 spør man ham san døthæs; 1, 34 sannær (sandere); satd. sannæ mæn.

hina swora sat. V.Sj. 3.2

sang, isl. söngr [sang-] (sang) E. 3, 62 sangs timæ (aftensangs tid) = aftensang.

sankæ, isl. sanka = samka (sanke) — af sam —, samle. S. 5, 1. Hadersl. byr. 19 med sanket hielpe.

sannæ, isl. sanna (sande) bevise noget som sandt S. 5, 5.

sannænd, sannændæ, isl. sannindi (sandhed, bevis for sandheden) S. 4, 13; J. fort.; V. 3, 6; E. 1, 33; 2, 68; Fl. 101 sannænd ieth o: sandemands ed.

sannænd mæn, isl. sannaðarmaðr, sannanarmaðr i Grágás: med-edsmand (sandemand), egl. sanddru, ærlig mand, jfr. E. 1, 34 sannæ mæn, dernæst i J. 2, 1 (hvor også nævnes sannænd eth) 4 edsvorne dommere, veredici; Fl. 23. Der var 8 i hvert herred, som kongen udnævnte på livstid til at dömme om vigtigere sager; de edfæstedes ved embedstiltrædelse og svore desuden i hver enkelt sag. Om den senere brug se Chr. 5.s d. l. 1, 16.

sar, isl. sár (sår) S. 5, 2; J. 2, 12; V. 2, 6; E. 2, 12; Fl. 70, jfr. banæ-, hol-, vaþvæ-, vaþæ-sar.

sar, isl. sárr (såret): S. 5, 8 (yng. hdsk.) gøræ man sar: kan enten være „såret“ ell. opfattes som no., så at man er hf. (infligere alicui vulnus). J. 1, 32; 2, 2. — E. 1, 39 skrevet: saar; 3, 49.

saræbot, isl. sárbœtr (sårbøde) bøder for tilföjet sår: S. 5, 19 og 33; J. 3, 36 saræ bøtær; V. 2, 18 saræbot; 2, 31 sarbøtær; E. 2, 12; Fl. 70. — Andre sammensætn. ere sarafær, isl. sárafar (såring); saramal = saræsak (sag om sår); saræmun E. 2, 51, hvorom s. mun.

sattær, sat, isl. sáttr (forligt, forsonet) S. 4, 4; 5, 29; J. 2, 22; 2, 30 s. vith —; 3, 5 varthæ um satæ (blive enige om); V. 2, 8; E. 2, 53 og 72. Jfr. Chr. 5.s d. l. 6, 9, 3.

sæth (sæd) V. 3, 4 s. sæth.
sathlæ, isl. söðla (sadle) lægge sadel på. E. 2, 77 sathlet hest, Hadersl. byr. 7.
sathæl, saþul, isl. söðull (sadel) S. 5, 3; E. 3, 26; Hadersl. byr 6 sathell.
se, isl. sjá (se) syne; S. 2, 16 se logh ɔ: modtage ed af modparten, hvad i Vestg. l. hedder sea eþ, Gulaþ. l. sjá (heyra) eið at e—m (modtage ed af en); 5, 5; J. 2, 98; E. 2, 51; 1, 89 se logh; foræ sik at se ɔ: have fordring på (at nogen, som sigtes, ved lov skal befri sig). — J. fort. the thær themæ bok ser (ell. se); 1, 3; 2, 98. — V. 3, 1 the se for guth; 2, 41 bondæn se siælf; 2, 3. — E. 2, 20 saghæ er fortid af se.
seghæ s. sighæ.
seigell, isl. segl (sejl), jfr. siglæ. Hadersl. byr. 29.
selisænsæ s. sæliæn.
sen, isl. seinn (sen) langsom. E. 2, 72.
sialfær, sialvir, siælvir, isl. sjálfr (selv). S. 2, 13 sialfær; gstf. siælvan sik. — J. 1, 20 og 22 gør sik sialf barn; 2, 22 flt. sialfæ; 3, 30 i thet sialvæ ben. — V. 2, 34 sialf = syælf; 3, 12 siælvær. — E. 2, 51 sialf. — V. 1, 20 siælf; 2, 16 siælft.
sial, isl. sál (sjæl) J. 3, 45. — sialægift, isl. sálagipt (sjælegave) J. 1, 39; 3, 45 om hvad en på sit yderste skænker til kirken eller guds ære, fromme gaver til de fattige osv.; E. 1, 32.
sial (siall), isl. selr (sæl) sælhund. J. 3, 62.
sialanzfaræ logh (sællandsk lov) V. 1, 1, 1 = sialændzfar logh 3, 10. Ordet sællandsfar (Sællænder) findes på Isl. i Fornm. S. XI, 360 Sjálandsfari.
siang, sæng, isl. sæng (sæng) S. 13, 1 og 2 (hf. siangu); V. 3, 12; E. 2, 51. Jfr. sæng.
siatæ, isl. sétti (sjætte) S. 4, 14; V. 2, 17 siatæ mans eth = sætæ, sstds. — af d. følg.
siax, siæx, isl. sex (seks) S. 4, 14 (skrives: siaghs); V. 3, 12 siæx; E. 2, 33.
siaxærþær S. 8, 1 (seksåret) og siæxæring (seksåret båd) E. 3, 56, isl. sexærr, sexæringr.
sighæ, sighiæ (seghæ, sæghiæ, sæghæ) isl. segja (sige) — fort. tillf. sagt, saghæt. S. 3, 3; 5, 25. — J. fort. hvat logh sighær; 1, 2 (Flensb.) sæghæ; 1, 38 sæghtæ; 2, 62 s. sik af borghæ (frasige sig borgen, kavtion). — V. 1, 2 seghær og vi sæghiæ; 2, 6 vi sighæ; 3, 2 seghæ. — E. 1, 34 sighiæ.
siglæ, isl. sigla (sejle) E. 3, 60; Fl. 85; sighling (sejlads) Fl. 93; sighælboon Fl. 94 (af siglæ og búinn, beredt) rejsefærdig.
siik (sig, vandsamlig) Oldem. 105 ager ousen s.
sik, isl. sik — sér — sín (sig) hf.: S. 1, 6 og 3, 16 sæ, se, 4, 7 (Had. hdskr.) sík, gstf. 5, 1 sik, ejef. sin; Sk. byr. 12 hemæ

se eth Jy. 2, 98.

se Arkiv Fl, 192.

at sin; S. 7, 2 til sin, 3, 12 sin i mællin osv. — J. 1, 22 sik (hf.); 1, 8 mæth sik. — V. 1, 1, 10 mæth sik; 2, 36 til sik (sich). — E. 2, 32 sic, sich.

simæ, isl. simi (sime) bånd, snöre. Det bruges også sv. S. 11, 9 (yng. hdskr.).

sild, isl. sild (sild) Fl. 98.

silf, isl. silfr. (sølv) J. 1, 36; 2, 5 mark silfs; V. 2, 1 og 9; 3, 12 mark silf ell. silfs. E. 1, 30.

silæ, isl. seli og sili (sele) E. 3, 26.

sin—sit, isl. sinn—sitt (sin—sit) S. 11, 1; J. 1, 8 sint fæthærn; 1, 123 sint barn; fort. sit æghæt; 2, 31 sint fæ. — V. 1, 13 sit barn; 1, 1, 12 sin børn.

sinni (sinnæ), isl. sinni (sinde) gang. S. 14, 4 eno s., annat s. 5, 1; Sk. kirkl. 21 fiærþæ s. — E. 3, 41 the sinnæ (den gang). — Fl. 64 iæn sinnæ.

sio, syo, isl. sjór (sø) Vald. jordeb. 41, 50. siotoft Oldem. 100.

sitiæ, sitæ, isl. sitja (sidde) S. 3, 14; 11, 1 s. kvær ɔ: blive tilbage, forsömme, jfr. qvær; fort. Sk. kirkel. 9 sato (de sad), forest. fort. S. 9, 5 sate. — J. 1, 3 sitæ, Flensb. sitie, men 1, 29 sitiæ; 1, 3 forest. nut. sitæ; 2, 60 opholde sig, bo: thæt hæræth, thær han sitær. — V. 1, 1, 3 sitiæ; 1, 2 sitæ (de sidde); 1, 19 thær i sitær. — E. 1, 2 sitæ; 2, 64. — Fl. 58 sitæ (de sidde).

sith, isl. siðr (sæd) skik, sædvane. S. 7, 9 (yng. hdsk.).

sithæ garth (af sithæ, isl. síða, side) sidegærde — mods. hovæthgarth. J. 3, 57.

sithæn, isl. síðan (siden) siden, fremdeles. S. 3, 5 siþæn ær (efter at) = S. 1, 6 siþæn alene. — J. 1, 6 (siden efter); 1, 7 og 30; 2, 6 og 51 (efter at). — V. 1, 1, 1 sithen han fik; 2, 1 s. han havær køpt; 1, 2; 2, 49 sithen ær (efter at). — E. 2, 26 sithæn (efter at). — Fl. 8.

sithær, sithærmer, sithærst, isl. síðarri, síðarmeirr, síðastr (sildigere, sildigst, sidst) mindre. J. 3, 23 aldær thyt sithær (andre: aldær thy s.) ɔ: ikke desto mindre. — E. 1. 31; 3, 48 og 49 thes s. (desto mindre), øy thes s. = aldræ thes s. 3, 31; 2, 55. sithærmeræ E. 1, 33 (senere); 2, 48 og 74; at sithærste 3, 62 (i det seneste) = at minztæ.

siu, isl. sjau (syv) S. 3, 15 og siundæ, isl. sjaundi (syvende). J. 1, 29 (siv) og 1, 28. — siu tiugh ɔ: 70 Sk. kirker. efterskrift.

siuk, siukær, isl. sjúkr (syg) S. 3, 20, jfr. usiukær; J. 2, 109; V. 1, 5 siuk = 1, 21 syuk; 2, 44 siuch; E. 2, 51; 1, 31 gstf. siukæn; Fl. 11 skrives siyk.

siukdom, isl. sjúkleiki, sjúknaðr (sygdom) S. 2, 13 (hf. siukdomæ istdf. —mi); 4, 20.

siukæ sæng (af sæng) sygesæng. J. 1, 50; 2, 7.

siun, isl. sýn (syn) skuen. J. 2, 107 komæ i s. vith ɔ: komme til at se, få syn på —.
siunæs, isl. sýnask (synes) V. 2, 8; handlef. findes E. 3, 57 syun ɔ: syunæ (siunæ); 2, 42 syunt. Fl. 56 siynt.
siælvir s. sialfær.
skaar (skår, betegner vist en enhed for engbunds udmåling, måske et stykke, hvorpaa kan avles et læs hø). Oldem. 64: in ringxæng 4 s., a hørstæng 12 s., a stræengi 21 s. in 5 locis; 79: pratum 8 plaustratorum feni videlicet 8 s.; 97: unum pratum continens 14 s.; 98.
skabæth (findes ikke i grundsproget, men hentet fra tysk schabe, lat. scabies) skabet, befængt med skab. J. 3, 55.
skaft, isl. skapt (skaft) Fl. 119; jfr. skæft.
skafftefæther (af skaft, der i svensk folkespr. bruges om sædstrå, sædstængel) kaldes endnu i Sønderjylland foder, der består af strået med akset på, især af havre. Hadersl. byr. 37.
skaghfisk, et slags fisk i handelen (af skagh, skak?) Fl. 93 Jfr. Vidsk. selsk. ordb.
skalp, isl. skalpr (skede til et sværd) Fl. 119.
skam, isl. skömm [skamm-] (skam) J. 2, 44; V. 2, 18.
skamhaldæn E. 2, 67, af skam (skömm) i bet. skade, og haldæ, ɔ: angerløs, fri for at betale mandebod. } misforstået
skammær, isl. skammr (kort), som biord skamt S. 4, 17; höjere grad skæmbær E. 1, 38.
skanung (af Skåne) skåning, indbygger i Skåne. S. 5, 16; som till. findes skaansk.
skap, isl. sköp (avlelem) E. 2, 33; jfr. Vidsk. selsk. ordb. skab.
skapæ, isl. skapa (skabe) forme, tilskære töj: skapæt klæþi S. 7, 8; Sk. kirker. eftersk. (Thorsen s. 265); J. 2, 94; E. 3, 40; A. Sunes. VII, 5 vestis ad usum necessarium informata. Fl. 119 skapæth klæth.
skarth, isl. skarð (skår) — af skærsæ (jfr. skærthæ) afgang, formindskelse J. 1, 49; E. 2, 36 (sår).
skathæ, skaþe, isl. skaði (skade) tab. S. 5, 18; 9, 22; J. 1, 19 og 47; 3, 35; V. 2, 32; E. 2, 14; Fl. 8 og 45.
skathægiald (af gialdæ) skadeserstatning. J. 3, 49; E. 2, 71 skiathægiald; Fl. 100.
skathælos, isl. skaðlauss, skaðalauss (uskadelig) S. 11, 7; 9, 11 (biord skaþæløst, uden skade); J. 3, 68; E. 2, 60, 62 men E. 2, 1 skatløsæ (skadesløs).
ske, ~~tysk schehen~~ (ske) Fl. 24.
skemæ, isl. skeina (beskadige ved rift eller skår), bruges også ~~i Vestgøt. L.~~ S. 5, 14; E. 2, 16.
skial, skiæl, skæl, isl. skil (skel) ret og skel, retsafgörelse. J. 1, 50 skial; 2, 51 skiæl; 2, 74 mæth ræt skial; 2, 104 takæ ham til skialæ (til at dömme ham). — V. 1, 1, 18 (afgörelse); 1, 16 til skiæls (så at det kan afgöres); 2, 36 førær til skiæls

(til afgörelse ved dom); 1, 15 og 18 gøræ them skiæl imællæn (ret). — E. 3, 30; 2, 50; 2, 21 til skiæls; 2, 68 sættæ ræt a skial. Betydn. rede, rigtighed (som i Chr. 3.s Kold. rec. 20; Chr. 5.s d. l. 6, 21, 1) passer bedst E. 3, 30. Vald. jordeb. 40 thettæ ær skial mællæ bondæ mark oc kunungsleф. Jfr. skilæ, skialnæth, — markæskiæl.

skialligh (af skial) skellig, retfærdig. Haderl. byr. 16.

skialnaþ, skialnæth, skiælnæth (skælnæt, skialnæt), isl. skilnaðr, af skilja (adskillelse) uenighed, strid. S. 1, 4. J. 3, 12; 1, 1 (retsundersøgelse); 1, 18 vorthær skialnæd a, huræ mykit — — (strid om, hvor meget —). V. 1, 1, 8; 1, 2; 1, 6.

skiftæ, isl. skipta (skifte) dele, afhænde ved bortskiften; bestemme, afgöre. S. 3, 2. — J. 2, 78 (omskifte); 2, 108 skiftæs i tu (dele og skifte); 1, 5 sk. arf; 3, 39. — V. 1, 17 sk. thęræ i mællæ (dele); 1, 12 skiftæ the —. — E. 1, 49 barn skiftæs ut.

skiftæ, skifti, isl. skipti (skifte) deling. S. 3, 11; 4, 6. — J. 1, 12 bæræ alt til skiftæ; 1, 17 i allæ skiftæ. — V. 1, 17 fæk i skiftæ. — E. 1, 31 fangæ skiftæ a —; 1, 13 bo sœlær skift. — skiftæbot s. skutabot.

skildugh s. skyldugh.

skilliæ, skilæ, skili, isl. skilja (skille) Sæll. og Sk. kirkel. 11 sk. sik undan ɔ: unddrage sig; S. 1, 23 sva mikit skil ɔ: så stor er forskellen; upersonl. med gstf. 4, 17 mæn skil um (ere uenige); 1, 4 og 27 þæm skil um; 4, 1 þem skil yvir; 4, 7 by skil viþær annær; Sk. kirkel. 25 therra mællin s. bestemme, afgöre. — J. 2, 40 sughæ næfning thær sæi um at skilliæ; 2, 19 (afsige dom) Fl. 23; upersonl. 2, 7 skil sanændmæn a (er der uenighed mellem s.); 1, 3 skil um; skil them um 1, 16 og 42; 1, 24 the skiliæs at; 2, 17 skild vith bot (fri forbøde); 2, 30 varthær silhæn a at skili ɔ: at sk. a (blive uenige derom). — V. 2, 20 sum føræ ær um skild (afgjort); 2, 49 skil mæn um (de ere uenige); 1, 2 them skil at = 1, 15 skil them um; 1, 8 man skils vith kunæ. Men stedet V. 1, 1, 14 for thæt skil man thæt til at — er forskrevet alt i de ældste hdskr. og rettelserne i alle de nyere viser, at man ikke kunde forstå det. — E. 1, 21 (jfr. Chr. 5.s d. l. 1, 16, 15); 1, 44 skiliæ vith sik (adskille fra sig); 1, 1 the skiliæs; 1, 2 ær hin skild vith; 2, 7 skil man um. — Fl. 77.

skilnæth s. skialnæth.

skin, isl. skinn (skind) Fl. 93.

skinnær, tysk schinder (skinder) Oldem. 74 Ebbe s.

skiold, isl. skjöldr (skjold) S. 5, 8; J. 3, 4; flt. skioldæ 3, 5. — skioldækøp (penge til skjolde) J. 3, 6.

skip, isl. skip (skib) S. 8, 1 og 2; J. 2, 32; 3, 62; V. 2. 40 til skips (om bord); E. 2, 25 (schip); Fl. 84 skipleighe (fragten af et skib), skiprætt (søret) Hadersl. byr. 82.
skipbrot, isl. skipbrot (skibbrud) J. 3, 63.
skiplegh (af leghæ) skibsleje, betaling for at leje skib. Fl. 84.
skipmand (af man) skipper, sømand. Fl. 88.
skippundt, isl. skippund (skippund) Hadersl. byr. 29.
skippæ, skæppæ, isl. skeppa (skeppe) S. 14, 6; J. 3, 3 = skiæppæ V. 3, 13. Det er = norsk mælir, $^1/_8$ såld. Jfr. landsskip. I Till. til Fl. omtales byskiep, landsskiep og stroksiep (strøgen skæppe?) Hadersl. byr. 22 diger sk. og litel sk.
skipsfarm (af farm, ladning) skibsladning S. 8, 1; J. 3, 62; skrives Hadersl. byr. 5 skipferm og skipforme.
skipsnæfning (af næfning) J. 3, 5 = skurtheeman, s. dette ord.
skipsrethæ, isl. skipreiða (skibsrede) et distrikt, hvis bønder tilsammen have at holde og udruste et ledingsskib. J. 3, 5, hvor det blot betegner: skibsrustning.
skipæ, isl. skipa (ordne) indrette, forordne. S. 5, 1; J. 1, 29.
skipæn, isl. skipan (anordning, besætning på et skib) bruges J. 3, 5 og fg. om hele det distrikt, der skal udrede et skib (= hævnelag i Chr. 5.s d. l. og skibsrede i norske l.). Undertiden er styrishafn det samme; men medens skipæn oprindelig sagdes om hele besætningen undtagen styrismanden, betegner styrishafn styrismandens stilling som anfører, et embede, der med indtægt var ham forlenet af kongen. J. 3, 9 handler om, at mæn mughæ skipæn æi minskæ, og 3, 16 om at upkøpæ skipæn, hvorved redselen formindskes, når den ny ejer ikke svarer sin del.
skipær, isl. skipari (skipper) en person, som hører til skibsmandskabet. J. 2, 115; fit. skipær 3, 5. — E. 3, 18. — Fl. 93 skipær og skiper. — Åbenr. Sk. 41 nauta dictas skipher.
skiul, isl. skjól (skjul) skjulested J. 3, 66.
skiutæ, isl. skjóta (skyde) kaste, drive (om en hurtig bevægelse) S. 9, 25; Sk. kirkel. 19. — J. 3, 4 (skyde med pil); 3, 6 ut skot (om at sætte skib i søen); 2, 93; sk. thet annæn mæn a hand (give en anden skyld for —) 2, 97. — V. 1, 20 skyutæ fran (udstøde); 2, 16 sk. af (udskyde). — E. 2, 1 sk. ut af garthæ (jage ud af huset); 3, 22 skiutz (skyde sig bort fra); 2, 50 skutit (skutæt); 2, 51 (skydes ud, opsættes); 3, 22 skiutæs bort (isl. skjótask undan) slippe bort fra, unddrage sig; 2, 6 sk. af (udskyde, forkaste), jfr. S. 5, 9. Men Fl. 164 skiytær sin skiæl for — o: henskyde afgjörelsen til —. skiutas flytter E. 2, 8
skiæft s. skæft.
skiæl s. skial.
skiældræ, skiøllæ, isl. skjalla, sv. skalla (lyde, klinge, rasle); i Sk. orb. m. skaldra; V. 2, 17 thær i mullagh skiældær

yvær fingær o: som i vaskefadet rasler (når det falder) over fingeren, jfr. mullagh. — E. 2, 39, hvor det samme omtales, skiøllær, skjællær.

skiælligh som biord o: med ret og skel, redeligt. Fl. 108.

skiæppæ s. skippæ.

skogh, isl. skógr (skov) S. 4, 8; J. 1, 52; 2, 74; 3, 66; V. 2, 36 (scog); E. 2, 18. Oldem. 15, 63 skugh. — skoghiordt scr. rer. Dan. 6, 379.

skoghog, skoghhøg (af hoggæ) skovhugst, isl. skógarhögg, S. 10, 4; V. 2, 42 scoghhøg.

skoghhægnæth = hægnæthæ skogh S. 10, 5: skovhegn, indhegnet skov.

skoghran (af ran) skovran, tyveri i skoven. V. 2, 42.

skoghæflæt (skoghfloth) — besl. m. isl. flá (flå): afbarkning af træer i anden mands skov, afflåen af barken på træer. S. 10, 5.

skot, skut, af skiutæ (skud, skyden) påskud, henskyden, findes også med formen skotæ, der falder sammen med skøtæ (skøde), ligesom isl. skaut, dansk: skød = skøde, der er isl. skeyting, at skøde o: skeyta — af skjóta (skyde), hvortil også hører skut (sammenskud); isl. skot = skeyti o: skudvåben. — Hadersl. byr. 6 skott. — S. 9, 25 skut (skyden, kasten), hvoraf skutsiarn. — skutabot 13, 6 er: sammenskudsbøder (for drab), der i nogle hdskr. er gjort til skiftæbot (bøder at dele mellem slægtninge) ved misforståelse af afskriverne. — skot, også skat, afgift Sl. gl. str. § 87 collecta quæ skoot dicitur; Oldem. 3, 28 debitum juris regii, qvod rurenses quærsæt appellant, urbani vero skot et quærsæt vocant; deraf skutgardh, Schl. s. 498, den gård, hvor kongens embedsmand boede, og hvor skatten skulde indbetales. — J. 2, 106 skot og skotæ: bræstar hanum skotæ o: noget, han kan skyde sig hen under, holde sig til; óg biuthæ skotæ. — V. 2, 18 for utæn alt annæt skot (henskyden, henhold, overførelse), hvor Sk. orb. m. har stut o: stuth (s. dette ord). — E. 2, 51 skut (henskyden, udsættelse). Jfr. skøtæ; skut om slag vathæ skut E. 3, 15.

skothæ, isl. skoða (skue) betragte og bedömme. J. 3, 65.

skra, isl. skrá (skrå) skind, skindbog, hvori noget optegnes, skriftlig bestemmelse, Fl. overskr. og tillæg; dernæst: jærnplade (endnu således i norsk), der brugtes ved jærnbyrd; Fagrsk. 250 treða skrár ok sanna svá faðerni sitt. S. 5, 38 forklares det ved plovjærn (?), i det vedkommende skulde gå på 12 gloende jærn. Jfr. Sæll. kirkel. og Sk. kirkel. 12 og A. Sunes. V, 15 og VII, 15; Grimms deutsche rechtsalt. 914. Rosenvinge gl. d. love 1, 58 fejler.

Hänninger 3. 64

skreddær (skrædder) Oldem. 69.

skrift, isl. skript (skrift) Sk. kirkel. 25; skrifte, syndsbekendelse, der aflægges for præsten. Sk. kirkel. 21.

+ thenna skrift, dette dokument.

skriftæ, isl. skripta (skrifte) bekende sin synd for præsten og underkaste sig kirkebod. S. 13, 2; J. 3, 37 skrifthæ. Sæll. kirkel.

skrin, isl. skrín (skrin) kiste, ørk: i skrin læggæs (skrinlægges) Sæll. kirkel. efterskr.; E. 3, 19.

skrithæ, isl. skríða (skride) gå. E. 2, 50.

skrivæ, isl. skrífa (skrive). J. fort. skrivæn i loghæn; 3, 45. E. 3, 40 skrivit ær. Fl. overskr.

skruth, isl. skrúð (skrud) prægtig dragt, ornat (om præsten) Sæll. kirkel.

skuf s. iorthæskuf.

skulæ (skole): nut. S. 1, 1 skal, 1, 12 skulu, fort. 2, 5 og 4, 10 skuldæ, forest. nut. 5, 1 skuli, fort. skuldi; J. fort.; 1, 4; V. 2, 8 nut. flt. skulæ; 3, 12 hvat skuldæ hanum then thræl (hvad skulde den træl ham, nl. være til, en elleptisk udtryksmåde, også i nuv. dansk). Fl. 8 the skul svæær.

skurthesmæn, skyrthæsmæn (af skora o: optælle, mønstre, udtage; isl. skurðarmaðr) J. 3, 5 og 12 sættes de som = skipsnæfninge, men navnet brugtes senere om udtagne voldgiftsmænd: skursmænd.

skut s. skot.

skuts arn (skuziarn) af skiutæ, et slags jærnbyrd, hvorved det gloende jærn bares ni skridt frem. S. 5, 38; 9, 25. Jfr. A. Sunes. V, 15; VII, 6 og 15.

skyflæ (af skiufæ, skyufvæ) skuffe, skuffe bort, rydde tilside, skaffe bort, forfølge med exekution eller udpante: i de gl. sv. love sköfla, skiufa (forjage med magt). J. 2, 22; V. 2, 31 og E. 2, 22.

skyld, isl. skyld (skyld) brøde, beskyldning, skat eller afgift. S. 4, 11; også Schl. s. 432: for guz skyld; S. 1, 9 (yngr. hdskr.) for then skyld o: for — skyld, på grund af. — J. 2, 30; 2, 72 (værdi, erstatning). V. 3, 12 (skyld, brøde); 3, 5 allæ skyldæ uppæ at haldæ (bære, udrede alle byrder, skatter). E. 2, 6.

Eriks Vell. Stork. s. 25 (skyld, brøde)

skyld, skyldær, isl. skyldr (skyldig) forpligtet S. 1, 11; 15, 4 Sæll. kirkel.; beslægtet (ligesom isl.) S. 5, 1 sk. at gialdæ; 5, 2; skyld 9, 26. — J. 1, 28 æm skyldægh (lige nær beslægtet). Jfr. d. følg.

skyldugh, skildugh, skyldygh, isl. skyldugr = skyldr (skyldig), jfr. skyldær. J. fort.; 1, 26 gjald skyldugh (skyldig, som skyldes); 2, 10 ær thæt skyldugh at dughæ hanum ækki; 2, 114 sk. at varæ angærløs (berettiget til); 3, 40; 2, 14 skildugh. — E. 1, 34; 2, 26 og 66 (skyldig, forpligtet); 1, 34; 3, 7 (berettiget til); 3, 17 skyldygh = 2, 2 skuldigh = 2, 42 skyldær = 2, 26 skuldær = skyldigh Fl. 96. Disse former viser, at ordene skyldær og skyldugh (gennem mange ændringer) smelte sammen, også i betydningen.

skyn, isl. skyn (skön) forstand. J. 3, 65 thær skyn kan, s. (kan skönne, bedömme) = isl. kenna skyn, vita skyn á —.
skæft, till. af skæftæ, isl. skepta (skæfte) sætte skaft (isl. skapt) på. S. 7, 9 skæft øxæ; E. 3, 40 skæft øxæ.
skæl s. skial.
skæmbær s. skammær.
skæppæ s. skippæ.
skær isl. skírr ell. skærr (skær) ren, uskyldig. S. 5, 88 varþæ s. (ved jærnbyrd); V. 3, 13.
skærskutæ, isl. skírskota, gl. sv. skirskuta (opfordre de tilstedeværende til eventuelt at vidne). S. 9, 13; 10, 2.
skærthæ (af skærræ, isl. skarð o: skår, det at noget mangler). J. 1, 46 og 55 ornum skærthær af by o: formindskes, tager af, skorter, jfr. isl. skorta.
skæræ, isl. skíra (af skær) rense, göre eller erklære for ren, uskyldig. S. 5, 88 sk. sik o: bevise sin uskyldighed; 5, 1. — E. 2, 51 (frikende). Sæll. kirkel. skæræ kyrki ær tho kirkygarth.
skæræ, isl. skera (skære) afskære, afmeje. S. 4, 10; 9, 17 skæræ akær; 11, 12 skyri. — J. 2, 48 skær akær up; 2, 72 skal hin skæræ (afmeje); 3, 47 skoræn. — V. 2, 7 skæræ; 2, 4 skoræt.
skøtningh (skødning) Oldem. 35 jus qvod dicitur s. E. 2. 17
skøtæ, isl. skaut (skøde) s. skot. Det betegner egl. skød på en klædning. S. 4, 17 haldæ a s. o: holde i køberens udbredte kappe, hvilket sagdes om vidnerne ved skødning; 4, 16 s. varþær sammæn lukit o: fligen af køberens udbredte kappe, hvor sælgeren har lagt noget jord, tages sammen, så at køberen tager det deri lagte jord til sig; jfr. A. Sunes. IV, 12, hvor dimisso pallio betyder det samme; thi efter handlingens fuldendelse lod han kappen falde. — J. 2, 93, skøtæ o: skøde, hjemmel, det man kan skyde sig ind under. — E. 1, 18 skøtæ = 3, 3 skøtning (skødning) der også findes V. 1, 13. J. 1, 37 A 2, 106.
skøtæ, isl. skeyta (skøde), jfr. skiutæ og skot. At skøde bet. den symbolske sælgen, bortgivelse eller pantsættelse af jord, idet sælgeren lægger noget af jorden i en flig af modtagerens kappe, der af vidner holdes udbredt, hvorefter modtageren tager det til sig. S. 2, 9; 4, 15—16—17, hvor også skøtævitni forekommer (vidnesbyrd om skødning). J. 1, 34; 3, 20 og 43 (bortskøde og tilskøde); 1, 21 skøtæ thet (o: barnet), hvat sum han vil thet givæ, ok sva myket sum skøt varthær — V. 1, 18 han skøtæ ok hun kaldæ a ok givæ ia vith; 2, 44 og 45 (scotæ); 2, 18 thæt ær skøtæs til sognæ (hvor Sk. orb. m. har skindast til søkna). — E. 1, 18. — Fl. 103 skøtæs a thingi. — Vald. jordeb. 89. Kjær Overdr. af Ejendomsret s. 36.
sla, isl. slá (slå) S. 9, 17; Sk. kirkel. 6 sla græs; J. 2, 48 sla æng; 3, 65 sla pænning (slå mønt); 3, 47 slær manz korn; 2, 35 slar manz hæst. — V. 2, 3 slær = slar 2, 6 =

slår 3, 12; slaghæt, slaghæn 2, 3. — E. 1, 39; 2, 17 slas; 2, 42 slogh. — Fl. 69 slær.

slabrand, isl. slagbrandr = slá (slå) skodde = fallstøck. Som våben i søslag og fæstningsforsvar omtales det Kongsskuggs. s. 89 ed. Christ.

slagh, isl. slag (slag) stød. V. 2, 6.

slik, isl. slíkr (slig) lignende: S. 2, 29 sl. samæ; forord. 1216 § 1 slik tu til ɔ: det nævntes dobbelte værdi: S. 7, 8; 5, 22. — J. 1, 58 slik samæ logh. — V. 3, 13 slikt nafn; 2, 29 slikæ gærningæ. — E. 1, 12 slik. slikt halft Er. l. 1, 7. skolt se Hänninger s. 23 eff.

slippæ, isl. sleppa (slippe) J. 2, 63 sl. burt (undslippe). slippar vt J. 2, 91.

sliungæ, isl. slyngja, slyngva (slynge) kaste ud. E. 2, 64.

sløkifriþ, sløkæfrith — findes ikke i grundsproget, ligesom oprindelsen er usikker. Gl. sv. slokifrilla synes at vise, at den sidste del kan komme af isl. frilla, udtalt fridla; den første del er måske af slægr (listig, snu), jysk slæg (sledsk, indsmigrende), nyere d. slegfred (frille, medhustru) S. 3, 16 og 13, 7 med sammensætn. sl. barn, sl. dottær. — J. 1, 27; sl. barn 1, 21; sl. dottær 2, 20. — V. 2, 44 sløkæfrith børn. — E. 1, 18.

sma, isl. smár (små) liden i flert. J. 1, 28 s. børnæ væri; 1, 29 the æræ sva sma. E. 1, 49 sma; 2, 76 smat.

smid gull (forarbejdet guld) Fl. 119, jfr. isl. smíða, smíð.

smit— findes ikke i isl., men i oldengl. smitan (smitte) Fl. 35 gørth fult mæth nokær smit.

smith, isl. smiðr (smed) Oldem. 95.

smør, isl. smœr, smjör (smör) Fl. 93.

snaræ, snare, isl. snara (snare) snor, snöre (at snære, besnære). S. 11, 9. — V. 3, 18 mæth thæt han havær stolit ok ær um snaræn (det er vistnok no., ikke tillf.)

sokn, sokæn, isl. sókn (sogn) S. 4, 4 soknæmæn (sognets beboere). J. 1, 56 kirkisokæn; V. 2, 49 kyrkisokn og soknæmæn; E. 2, 71 sokæn.

sokn, sogn, isl. sókn — er det samme ord som det foreg., men i betydn.: søgsmål V. 2, 19 skøtæs til sognæ (henvises til sagsanlæggelse), i Sk. orb. m. søkna. — E. 2, 51 og 3, 50. — Oldem. 4 jus regium exceptis forban, wørck et 40 marcharum sogn.

sól (sool), isl. sól (sol) J. 2, 88; E. 2, 50 sol sætz (solen går ned), isl. sólarsetr; 2, 55 at sol fallit ɔ: i retning af solen, mod solen (syd, men ikke, som nogle ville, vest, skönt isl. sólarfall er solens nedgang); 2, 56 sva skal ollæendi utæ a markæ liggæ solfallæt sum toft ær hennæ solfallin (ɔ: i retning af solen og altså verdenshjörnerne). 2, 55 solfal.

solmærki (af mærki, mærk) solmærke eller, som det i vort lovsprog hedder: solemærke ɔ: et døgn, tiden mellem to sol-

nedgange. J. 2, 88. Åbenr. Sk. 37 infra solmerky trina. Jfr. Chr. d. 5.s d. l. 1, 24, 17 og 4, 8, 1.

solskift (af skiftæ) J. 1, 55 om jordens skiften ved reb og mål efter beliggenheden mod solen: de, der boede mod syd, skulde have søndermarken, de mod nord den nordlige, nærmir og fiærmir solu (Upl. l. og Østg. l.), og en med markerne således uddelt by kaldes i Dale l. soldraghen by, jfr. solfallin i Eriks l.

somæ, isl. sómi (ære, værdighed, hvoraf vort: sömmelig, sömme sig) V. 2, 36 gen hans somæ, hvad Sk. orb. m. har gjort til sømdum (isl. sœmd = sómi), men andre afskrivere, der ikke forstod ordet, til: gen hans viliæ.

somær, isl. sumar (sommer), som tilnavn Oldem. 82 Hærbært s.

sot, isl. sótt (sot) sygdom. S. 8, 20 i sotum; Sk. kirkel. 19 sotæforfall (sygdoms forfald). — J. 3, 46. — V. 3, 13 liggæ i sot; sotæ forfall 2, 1; 3, 13. — E. 1, 38; 2, 50 soot. Sæll. kirkel. givæ i sot ɔ: på sottesengen, dødslejet (give til kirken eller hellig brug).

sot, sotær, sotæ s. søkæ.

sovæ, isl. sofa (sove) sovæ mæth hanum J. 1, 27.

spak, isl. spakr (spag) klog, forstandig. J. fort. ræættæ mæn ok spakæ, — E. 2, 48.

sparræ, isl. sparri, sperra (sparre). E. 2, 78 sparræ ællær stolpæ. Fl. 45 spar.

spek, spik, isl. spík (tynd, spids genstand, spjótspík, spydspids) om et redskab i lægekunsten til at undersøge et sårs dybde. E. 2, 42 og 51 (i middelald. Latin spicella) bruges også i de gl. svenske love.

spial, isl. spjöll (spild) af spillæ. S. 6, 1; 5, 22; 9, 6; V. 3, 12, jfr. akær-, dagsværkis-spial.

spillæ, isl. spilla (spilde), også spiallæ: skade, fordærve S. 4, 5; 12, 4; J. 1, 56; 3, 38; V. 2, 50; E. 3, 37. Tillægsf. spiællæth Sæll. kirkel. = spiellat, Sk. kirkel. 2.

spital, isl. spital, spitali (hospital) hospitium, herberge for rejsende ell. syge J. 3, 45.

spiut, isl. spjót (spyd) S. 5, 8; 9, 8; J. 3, 4; E. 3, 18 og 41 = spiyt, Fl. 1.

spiutskafft Habersl. byr. 6.

spiutman (af spiut) spydmand E. 1, 48, se Molb. gloss. II, 144 spydskarl, spydsmand ɔ: den, der ikke fører fuld rustning (s. J. 3, 4), men kun spyd, derfor en fattig, løs person, i hvilken betydn. ordet også senere brugtes (Peder Syvs ordsprog).

spiær, isl. spjörr ell. spörr (spær) spyd, spidst redskab som pil eller nål, nævnes E. 2, 42 og 51 ved siden af spek om et instrument, hvormed lægen sonderer et sårs dybde.

spækt, isl. spekt (stilfærdighed, fredsommelig) af spakr: J. fort. at rætæ mæn ok spakæ ok sakløsæ nytæ theræ ræt ok spæchtæ. Jfr. gl. sv. lifva med spækt, tranqville vivere, Ihre. Forekommer også i senere dansk: spægt, s. Molb. gloss.

spæþær, spæd, sv. späd, gl. sv. spædher (spæd), findes ikke i grundsproget. S. 3, 15. V. 2, 48 spæt barn.

spøriæ, isl. spyrja (spörge) søge, efterforske: S. 7, 6 sp. at —; 5, 38 sp. æftær. — V. 3, 13 spurt (opspörge, udfinde). E. 1, 33 spør; 1, 34 spurt. Men stedet 2, 21 tha skal han haldæ han uppæ spüriæn al synes at angive et no. spyriæn, spörgen, udspörgen, så at meningen må være: „holde ham på al spörgen" eller: holde fast på ham, medens han udspörger, undersøger alt.

halda han uppa [oc] spyrian at anholde ham og spørge ham ad.

staal, isl. stál (stål) Fl. 93.

staalfath (tønde eller fad med stål) Hadersl. byr. 6.

staddær, isl. staddr (stædet) egl. tillf. af steðja: tilstede på et sted, værende i en vis stilling, nærværende. E. 2, 50.

staf, isl. stafr (stav), hf. flt. stavum S. 9, 26, jfr. A. Sunes. VII, 15 baculi qvibus ferrum superponitur. — J. 2, 82 ræfsæ mæth staf (stok); 3, 32 stafs hog (slag med stok). Hadersl. byr. 21. V. 2, 32. E. 2, 43; 3, 10 stafkarl, isl. stafkarl, sv. stakkare, d. stakkel, egl. en, der går med en stav, en tigger.

stafn, isl. stafn (stavn) siges også om hele skibet. J. 3, 6.

stafring ɔ: den handling at stafræ. E. 2, 69.

stafræ ɔ: at sætte stavre eller gærde (ind på anden mands jord) E. 2, 68 = skiutæ stafær ut a annærs toft. Se stavær. — stafræ iordh, st. toft E. 2, 68 = staureh eller staurræth i.

standæ, isl. standa (stande, stå), nut. star, stær = standær, forest. m. S. 1, 3 standæ; 5, 16 st. fore ɔ: stå frem, være tilstede; 5, 38. J. 1, 15; 2, 21; 2, 18 standæ til rætæ (i d. gl. udg. stande til rethe); 2, 7 (stå fast); 2, 85 (vedvare); 3, 17; 2, 40 st. til rætæ ɔ: være ansvarlig for; 1, 1 standæ arf = S. 1, 3 ɔ: være arveberettiget; 1, 44 stoth; 2, 32 a skip stathæn (stillet på skib), jfr. Lyngby uds. böjn. s. 21. Fl. 7 standæ til fullæ. V. 1, 1, 12 tha standæ dagh; 1, 20; 2, 8 a thet at standæ; 1, 1, 19 st. hanum til ɔ: tilhøre ham. — E. 1, 33 stær; 2, 73 standæ.

/J. I, 1.

stang, isl. [stang] stöng (stang). S. 5, 14 stangæhog, slag med en kæp eller knippel, s. forkl. i A. Sunes. V, 24. — V. 2, 23 (stok); 2, 18 stangæhog (slag med stok) = Sk. orb. m. stangahog, altså i samme bet. som i S. (jfr. uo. stangæ). — E. 2, 43 stang; sstd. stanghog, der forkl. slogh han mæth staf ællær mæth stang. Fl. 75.

stangæ, isl. stanga (stange) om oksen: st. til døthæ. E. 2, 65.

stapæl, isl. [stapull] stöpull (stabel), hvad der opstables. J. 1, 46 mæth staplæ; 3, 65 forbindes staplæ med stæt for at betegne amboltens underlag. Deraf udso.

staplæ (stable) st. mæth sten. J. 2, 21.

stark, isl. sterkr (stærk) J. 1, 37 things vitnæ ær sva starkt.

stat E. 2, 26 then stat ær vitnæ a at malæ synes stat at være = stath, altså: det sted ɔ: hvor., hvorsomhelst vidnet har at tale.

stath, staþ, isl. staðr (sted) S. 7, 4 þessæ staþæ; 13, 1 annær s.; 4, 17 hvær s.; Sk. byret 9 nokær s.; S. 17, 6 summum staþum (somme steder); 7, 11; en s. Sk. kirkel. 17. — Fl. 80. — J. 1, 1 i theræ stath: 3, 22 i allæ theassæ stathæ. — V. 2, 16; E. 2, 48 og 2, 28 allæ stathæ (alle steder ɔ: i alle tilfælde), jfr. 2, 52. — Men E. 3, 3 (overskr.) og 11 har det den betydn., som også isl. staðr kan have, nemlig: fastsættelse, afgörelse, ende på en forhandling: mælæ vith annær til stathz um iorthæ køp ɔ: tale til en anden om indgåelse af et fast jordekøb, at tilbyde et sådant, jfr. S. 4, 14 mæla til køps og A. Sunes. nudam et simplicem promissionem facere (mods. fæstning). — 3, 11 gøræ stath ɔ: fastsætte, afgöre, hvad Vitherl. r. kalder stethie. — I stæth Fl. 94 ɔ: på stedet, straks, jfr. Molb. gloss. 409.

hava stath: have gyldighed S. 2, 4

stathfæstæ (af stath og fæstæ) stadfæste. Fl. overskr.

stathælig (af stath) ~~som angår staden.~~ Fl. overskr. fast, -kon-firmert-

stathik, isl. staðigr (stadig) fast, urokkelig Fl. 103.

stavær, isl. staurr (stavr, stavre) næppe besl. med stafr (stav), stænger, som brugtes til indhegning. J. 2, 52. E. 2, 61 stavær; hin ær staværæn a; laughstavær (lovlige gærdestaver). Måske er stavær egl. kun flert. af staf.

stel s. stiælæ, stælæ.

sten, isl. steinn (sten) J. 1, 46; 2, 21. — V. 2, 3. Fl. 89. — stenboth Oldem. 67: 4 stenbothæ; 68: 2 taberne lapidee dicte s. — stænkyældæ, Vald. jordeb. 39. — stenshog, isl. steinshögg, slag med en sten — S. 5, 16; J. 3, 32; Hadersl. byr. 21. Om straffen at draghe sten af by s. gloss. til Bjærk. rett. og cod. Hamburg. 1497 (Hamb. älteste stadt- und landrecht, udg. af Lappenberg s. 288).

stialæ s. stælæ (stiælæ).

stiborþ, stiborth, sv. og d. stigbord (af stige og bord ɔ: planke?) en falddör eller lem af planker til at lukke i og op for vandløbet ved en vandmølle, altså: sluseværk. S. 12, 4. E. 3, 5. Jfr. Chr. 5.s d. l. 5, 11, 2 stigbord.

stighæ, isl. stíga (stige) gå frem. S. 9, 24.

stighæman, isl. stígamaðr (vejfarende, stimand) røver, som overfalder rejsende og vejfarende. J. 3, 64.

stin, isl. stinnr (stærk) hård, stiv. J. 2, 97 børn æræ sva stinnæ (så stive i ondskab), hvad der alt i biskop Knuds forklaring hedder: doli capax.

stingæ, isl. stinga (stinge) stikke: formen stungæt findes J. 3, 30; men 3, 38 har Flensb. cod. to gange stangæt, hvor andre hdskr. har stungæt. — V. 2, 3 stungæt et øghæ.

stiup— ligesom isl. stjúp— bruges i sammensætn.: stiupfathær, —mothær, —børn, —sun, —syskæn for at betegne vort stif— (stiffader osv.), og i yngre hdskr. skrives også stifmother, stifbarn (eller stypb.), gl. sv. stiupbarn. J. 1, 9 stiupbarn; 1, 5 stiupsun; 1, 16 stiupbørn; 1, 6 stiupmothær; 1, 29 stiupfathær; 1, 18 stiupsyskæn (Flensb. syskæt). — V. 1, 1 21 stüpbørn; 1, 2 stüpfathær; 1, 8 styupsun. — E. 1, 24—25—26 stiup—. Fl. 2 stiypmothær.

stofisk, et slags fisk i handelen (stokfisk?) Fl. 93; Vald. jordeb. 8; 53: 360 stok fiskæ; som tilnavn Oldem. 101 Hænich stochfisch: er måske det samme ord.

stofn, stufn, isl. stofn, stufn (den sidste form yngre, i de norske love) stub (af et afhugget træ), rest, grundvold; — hvorfor det er = stuv, stump, jfr. isl. stúfr, stubbr, som der også i nyere hdskr. skrives: stub, stup, stuff, stumn, stuf. S. 10, 2 stufn (træstub); J. 3, 40 fylghæ bi til stofns (til en træstub) hvad den gl. d. udg. kalder: til sæde og som K. Ancher uheldigt forsøger at forklare; 2, 74 finnær ham at stofnæ (ved stubben, ligesom S. 10, 2). Det er det samme som stuf, 1, 49, hvor det forkl. ved særkøp; 1, 55 ornum æth kyrki stuf et nokær manz enkøp; 2, 21 stuvækøp (gl. d. udg. stuffkiøb); 3, 57 for stuf gærthæ mæn æi utæn thet ær fortæ fallæt i by. Stuf betegner en del af den rebning undergivne bymark, som har en anden ejer end den kvotadel af bymarken, hvorfra den er udskilt; er udskilningen sket ved salg, kaldes jorden særkøb, jfr. ornum, enmerki (som ikke er rebpligtig), stufbonde, stuvæbonde, og Chr. 5.s d. l. V, 10, 6 stuf og særkjøb; sstd. 12 ornum, stuf eller særkjøb. — V. 2, 42 vith stofn (hvad der i overskriften hedder iuxta stufn) ɔ: ved stubben, ganske som S. 10, 2 og J. 2, 74, men hvor K. Ancher mærkeligt nok har scofn. Men V. 1, 2 the ær i stufn sithæ mæth han = E. 1, 46 sithær theræ mothær i stufn mæth them betegner det: særlig ejendom, efterladenskab, det tilbageblevne bo. Rosenvinges forkl. er umulig.

stok, isl. stokkr (stok) om en blok, hvori den fangnes fødder sættes, fængsel. S. 7, 3; jfr. A. Sunes. VII, 1; ligel. J. 2, 14; 2, 64 i stokkæ; men 2, 21 (stok, kæp), og E. 3, 37 om bistade.

stokneffnd Hadersl. byr. 24 er = Jyske l. 3, 64 hærætsnæfnd 12 mænd, der i Jylland udtoges til at pådömme visse forbryd-

elser, se Molbechs gloss. II, 154. Stemanns retshistorie s. 170.

stoll, isl. stallr (stald) på jysk: stoll. J. 2, 106. krybbe

stor, isl. stórr (stor): stormal, isl. stórmál (stor sag) sag af vigtighed. E. 3, 34 — og storhofthæ E. 2, 74 ejef. flt. af storhøvæth ɔ: et stort høved, stykke stort kvæg.

stoþ, stoth, isl. stóð (stod) flok heste bestående mindst af 12 hors S. 9, 2 (Had. hdskr.); 9, 3; J. 3, 48. — S. 9, 11 og 12 stoþhors, isl. stóðhross, en af de til et stod hørende heste eller hopper.

stra, isl. strá (strå), hvoraf stradøt, strådød, død i hjemmet af sygdom. J. 1, 22.

strand, isl. [strand] strönd (strand), ejef. strandæ, strandbred således at det dels betegner kysten, dels vandet (forstrand) S. 9, 3; J. 1, 56 til strandæ; Oldem. 104. — strandvrak Oldem. 2; 3.

strithæ, isl. stríða (stride) Fl. 117 str. a riki ɔ: göre oprør, sætte sig op mod regeringen; brugt lideformet (strides) E. 2, 68 strithæs han i (strider mod).

stroksiep (stryggeskappe) Fl. stadsret s. 112

strængh, strænghe, vist en benævnelse på engjord af en vis art eller störrelse. Oldem. 88 og 100: pratellum vocatum s., pratum vocatum s., vnum s. in siotoft; 64; 66.

stub, jfr. isl. stubbi, stubbr (stub) J. 3, 47 a stubbæ (på stubmark).

stuf, stufn s. stofn.

stund, isl. stund (stund) tid, tidsrum, s. A. Sunes. V, 3. S. 5, 1; forord. for Sk. 1284 § 1 thæn stund; S. 6, 11 þe stundæ (på den tid; da); 4, 16 stundum (stundom) til visse tider. — V. 1, 16 en stund (på én tid, på én gang). — E. 2, 60 the stund (ved den lejlighed); 2, 48 sum stundum (somme tider). således som undertiden

stuþ, stuth, isl. stoð (understøttelse), stoða (hjælpe til), styðja. Bruges om enhver sammenskudt hjælp, idet flere udrede en samlet udgift, såsom frænders sammenskud for en morder. J. 2, 22. S. 4, 11, jfr. brænnæ-, thiuve-, var-, vintær-stuþ; dernæst om en årlig skat til kongen, opstået af det sammenskud af levnetsmidler, som almindelig gjordes til ham, når han rejste om i landet på gæsteri. A. Sunes. IV, 10: qvæ debentur procurationi regiæ; dette underhold (sv. gengærþ) gik på visse steder (som Vestgötland) over til en årlig afgift Oldem. 9, 87; 100. Jfr. innæ og laghæstuth (laughstuth) E. 3, 63. — studkorn Oldem. 26.

Eccl. Vald. Sjæl. 129.

stuth J. 3, 52 er en usikker læsemåde, s. Petersens udg. 129; måske et stød, noget man støder på eller støtter sig til.

stuvækøp s. stofn.

styld, isl. stuldr (stjælen) tyveri — af stæla, isl. stela — stal — stolinn. J. 2, 87; V. 3, 12.

styre, isl. stýri (skibsror) hvormed styres. Hadersl. byr. 23.

styrisæ, isl. styrja, styr (stør) acipenser. S. 8, 1; J. 3, 62; E. 3, 62.

styrkæ, isl. styrkja (styrke) J. fort. kirki styrkæs mæth pavæ (hvor Flensb. har styræs); 3, 67 frith skal hvær man styrkæ.

styræ, isl. styra (styre) J. fort. kirki styræs. Jfr. styrkæ.

styræhafnæ (styrishafne), af styræ og hafn, s. dette ord. J. 3, 20 (Th. Degn art. 13), Velschow: prædium gubernatoris; s. Petersens forkl. (ann. f. n. oldk. 1847, 291 fgg.) anført ved hafn.

styræsman J. 2, 115 = styræman J. 3, 12; Fl. 87 = styrisman E. 3, 18 kaldtes befalingsmanden tilsøs over havnebrødrene på et ledingsskib, men han forestod tillige skibets anskaffelse og udrustning, s. J. 3, 1 fgg. Det er = Hirdskas formand, og kommer af stýri, et ror, altså: styrmand, skibsstyrer. Jfr. Kinch, årb. f. n. oldk. 1875, 320; A. D. Jörgensen sstd. 1876, 69 fg.

stythisæ, stythæ, isl. styðja (støtte) — af stuþ — give understøttelse J. 2, 28; E. 2, 60 stythisæ ther under (understøtte).

stæde, isl. steðja (stæde) fastsætte. Hadersl. byr. overskr.

stæfnæ, isl. stefna (stævne) tilsige, stævne for retten, indanke en sag for retten. S. 4, 1. — J. 2, 109 stæfnæ ham til thinga; 1, 50 hin thær kæræ, han skal stæfnæ then, thær for sak ær, fæm nættær for thing mæth tva mæn at hans husæ, sva skulæ the ok vitnæ a thingi, at var laglik stæfnd. — V. 3, 4 stæfnæ them thing; 3, 10 hanum var stæfnd. — E. 2, 50.

stæfnæ, isl. stefna (stævne ɔ: stævning) bestemt tid. S. 7, 10 halfs manaþæ st. Sk. kirkel. 12 fore hværisæ st. om den til edsaflæggelse bestemte tid. — E. 1, 31; 3, 22 (stævning for retten).

stælæ, stiælæ, stialæ, isl. stela (stjæle). S. 5, 28 st. sik andrum manni i vald ɔ: ved tyveri at forbryde sin frihed og komme i trældom hos en. — J. 2, 95; stæl 2, 90 og 101; stolæt 2, 88 og 112; forest. fort. stalæ 3, 60; stolnæ kostær 2, 96 (overskrift). — V. 3, 12 stæl thræl, stal, stolin og stolith; 3, 13 forest. fort. stalæ. — E. 3, 42 stælæ — stolit; 2, 77. — Fl. 91.

stæt, isl. steði (ambolt) indretning eller redskab til at slå mønt, mønten selv. J. 3, 65, jfr. stapæl.

stæth s. stath.

stæþil, stæthæl (jfr. isl. steðja, staddr, staðr) bolig. S. 1, 18; E. 1, 45.

stæþisæ, stæthæ, isl. steðja (stæde) bringe på et sted eller i en stilling, tilstede, slutte en pagt. S. 16, 1. — J. 1, 8.

stævændagh (af stæfnæ) stævnedag. Fl. 40 og 111.

sum, isl. sem (som) især i forb. med henførende ord: hva, hvat hvar, også þær, sva, ofte derefter udeladt ligesom ær. S. 3, 20; i bet. som om S. 1, 3 og 19. — J. 1, 40 sæm goth —

Hist. tidsskr. TR. VI, 115 ff.

termin mat. stevendag

fa, sum — E. II, 41.

sum. V. 2, 16 hvilkæt sar sum; 1, 1, 1 æm ful sum; 1, 1, 8 sva sum. E. 1, 36 sum (således som). Fl. 93 gømæ annæns mans gooz sum sit eghæt.

summær, sum, isl. sumr — sumt (somme) S. 4, 1 og 6 sumæn skaþæn; Sk. kirkel. 25 sumt ok ey alt; S. 1, 26 summi; till. til S. (Schl. s. 235) summæ mæn; S. 17, 6 summum staþum. — J. 2, 51 summæ — summæ ɔ: nogle — andre. — V. 2, 47 summæ; 2, 2 sumt ær tho alt; 1, 1, 12 the sum (eller: the summæ). E. 2, 35 sumt; 3, 4 sum iorth; 2, 62 summe (nogle). Fl. 32 sumt (noget, en del).

sumær, isl. sumar (sommer) E. 3, 7 sumær mølnæ — modsat vintær mølnæ (mølle, der bruges om sommeren).

sun, isl. son, sonr (sön) hf. syni, flt. synir S. 1, 5, bruges i mange sammens.; J. 1, 2 og 6 ejef. suns, flt. synær; V. 1, 1, 21; E. sun og syn 3, 26; 1, 11 sunækune; Fl. 1 syn; Vald. jordeb. 25 syn; 30 sun.

sund, isl. sund (sund) stræde mellem to vande. E. 3, 59. — sundleghe (af leghæ) betaling for at komme over sund. Hadersl. byr. 7.

sundær, syndær, isl. sundr (sønder) i stykker. J. 3, 65 sundær hoggæ; 2, 82 sla them limæ sundær. — V. 2, 32 sla sündær. — Hadersl. byr. 37 synder skiffte (udstykke). Sæll. kirkel. syndær ællær samæn.

sunnæn, synnæn, isl. sunnan (sydfra) forord. f. Sk. 1284 efterskr. for s. a, syd for åen, ɔ: Skodborgå, kongeåen (om Sønderjylland). Oldem. 74 og 75 for s. wath; 64 s. Ryolum; Vald. jordeb. 41 synnæn Wart a; 39 synnæn i then wægh, mod syd til den vej; Fl. 24.

sutær, isl. sútari (suder) skomager Fl. 52 (af lat. sutor). Oldem. 95 sutærgatæ.

sva, isl. svá (så) således, i nyere hdskr. svo, so: S. 6, 1 og 5 ok sva; 2, 1 og 5 sva sum; 3, 20 sva litit sum þæt ær; 5, 38. — J Flensb. sva, swa, med følg. at = svat, sva sum, fort. 1, 13 sva mykæl sum. — V. 1, 20; 2, 27 sva (således); 1, 1, 8 sva — sum; 2, 36 sva thet istdf. sva at. — E. 3, 3 kumær thæt sva at han gitær æy —; 2, 21 sva sum førræ; 3, 29 kan sva væræ at; 3, 55 sva sum thæt varæ (som om det var). —

svar subst. kuma til svara Jy. l. 1, 50. kuma til svars Sk. l (Schlyter) s. 426.

svar, isl. svárr (svar = svær): Hadersl. byr. 5 svarest (mest, i höjeste grad?).

svart, isl. svartr (sort), svartmunk J. 3, 9 (nogle hdskr.) Benediktiner, siden Dominikanermunke.

svaræ, isl. svara (svare) med hf. S. 3, 22 s. sak; Sk. kirkel. 19 sakum sinum; S. 3, 22 s. uloghum; 4, 9 s. manni ræt. — J. fort. svaræ; 2, 64 (være ansvarlig).

sven, svæn, isl. sveinn (svend) dreng, yngling, tjener. svænbarn (drengebarn) S. 3, 2. — J. 2, 56 (tjener); 3, 63 svænæ (betjente); Fl. 18 svøn, men 79 svæn; J. 1, 36 svænbarn. — E. 1, 44.

svik, isl. svik (svig) forræderi. J. 3, 55. jfr sweg Rimkr. (Moll.) 4231.
svika, isl. svíkja (svige) forråde, bedrage. J. 3, 65.
svin, isl. svín (svin) S. 9, 3 med sammensætn. svinæstan, svinævraþ (flok svin, s. vraþ) 11, 10. — J. 2, 35 og 103, flt. svinæ 3, 49 — V. 2, 33 svinæsthi (isl. svinsti) svinesti; = E. 2, 30 svinæstigh. Fl. 93 iet svins flæsk. — svinslagh se lagh.
svor Fl. 101 = svar, isl. svör (svar).
svæltæ, isl. svelta (sulte) hungre. E. 3, 10.
sværiæ, sværæ, Fl. 8 svæær, isl. sverja (sværge), fort. sor, tillf. sorinn: S. 4, 15 s. logh; 5, 30 s. eþ; 5, 29 s. at bok ell. 7, 11 at handtaki; 5, 38 s. manni a hændær; 9, 22 mæþ sornum eþe; 4, 7. — J. 1, 32 sværæ; 1, 56 svoræn vegh; 1, 51 svoræn toftæ (hvor udtrykket forklares); 2, 108 svoræn til thiuf. — V. 1, 14; 3, 1 sværæ; 3, 2 svor og svoræth. — E. 1, 23. Fl. 75 svorn brothær, hvilket i den ældre stadsret hedder frater coniuratus.
sværm, svarm (~~jfr. isl. sveim, at sveima~~) sværm, s. bisværm. — ?
sværþ, sværth, isl. sverð (sværd) S. 7, 8; E. 3, 13 og 40; = svørth, Fl. 1: sstd. 75 svørzkloot, capulo ensis i den ældre stadsret, i ældre dansk sværdsklod.
syknæ af søkæ, isl. sókn af sœkja (søgen) sagsøgning E. 2, 76.
sykæn, isl. sýkn (søgn) søgndag. Fl. 94.
sylf s. silf.
sylæ, syssæl ell. syslæ, isl. sýsla (syssel) forretning, kongelig bestilling, et distrikt, som udgör en sysselmands forretningskreds (omtr. som nork fylke), der hver havde sit ting, sysselting. Jylland skal således have været delt i 9 sysler, af hvilke et — Vendsyssel — endnu har bevaret navnet. S. iøvrigt O. Nielsen: Sysselinddelingen i Danmark, 1867. Inddelingens navn er endnu bevaret på Island og Færøerne. J. 1, 1 syssæl, 1, 34 syssæl thing; 1, 37 sylæ thing; 1, 50 konungs sylæ; 2, 57 fær af syslæ. — V. 1, 6 syslæ (forretning); E. 2, 62 süssæl; Sl. gl. str. § 90 syssel; Oldem. 5 in syslæ; 6 in syssæl; 7 in tribus syssæl; 8 s. inhabitans; 15 de s. Steenstrup Udenrf. Selsk. Oversigter 1896 S. 375 ff.
synd, isl. synd (synd) skyld. J. 2, 88 havær thær ække syndæ for (ell. af); Fl. 21 bætær sin synd. Sjæll. kirkel. lønlik synd.
syndagh, isl. sunnudagh (söndag) Fl. 94.
synder skiftæ, s. sundær.
syndræ- (söndre-) i forbind.: Vald. jordeb. 6 Lyngæhæræth s.; 16 s. Brathorp.
syniæ, isl. synja (nægte, afslå, vægre sig ved): fort. syndi ell. sundi, lidef. syns, sundis, sundæs, sund. S. 6, 10; 10, 2. Senere former ere sønie, sønne. — E. 3, 19 sun. (fort.). J. synæ, s. dette ord.

synnsæn se sunnæn.

syntær skal være en sammentrukket form af siu (syu) nætær, altså et tidsrum af 7 dage (nætter, som man talte efter, på nordisk vis). J. 2, 53 næfning skulæ sei sværæ — a then samæ dagh — forthy at the mughæ sei havæ minnæ æn syntær rum at letæ sannænd (et tidsrum af 7 dage). Fl. 64 ien syntær dagh. — V. 3, 13 har K. Ancher synt (ell. syntær), hvor Thorsen læser siu nætær. Ordet synter bruges også senere, som i Vedels tragica 109 synters frist, og skal (efter Moth) være brugeligt i Sønderjylland.

se Dg.F. III, 539. jf. Noreen Aschw. gr. s. 386.

synsæ = synisæ (formene, nægte) J. 3, 51.

syskæn, syzkæn, syzskini, isl. systkin (søskende), også i flere sammensætn. s. børn, næsts. børn. S. 2, 6; J. 1, 4 og 9 (også brugt i ental); 2, 82 syskæn a annæt (brytæ hælgh) o: søskende med hverandre, den ene med den anden. — V. 1, 8 og 20 süzkæn; 1, 1 8 süskinæ. — E. 1, 21 süzkin; 1, 17 süskinæ børn. Fl. 8 syskæn.

sysling (süzling) E. 8, 9 forstår af Rosenvinge som slægtning, idet han jævnfører isl. sifjungr, men disse ord have intet at göre med hinanden. I vidsk. selsk.s ordb. gives kun Ostersön Veylles forkl.: „syslinge ere de, som røgte kvæg eller og andre bondens tjenere, som ej ere fuldvoksne". Men dels passer det ikke til stedets mening, dels kunde der af „syslæ" (at sysle) ikke dannes et sådant ord. Det er dannet af systær og syskæn ligesom brødling (s. Molb. gloss.) af broder, og i kong Hans' købstadsret af 1484 § 60 siges udtrykkeligt: „de som neste arffuinge ere effter søskenebören, som kaldis brødlinge og söslinge." I norsk kaldes en mosters børn „syslunger" og isl. systrungr er det samme, hvilket i Gulaþ. l. hedder systlingr; i de gl. sv. love bruges syslingi, systlingi, systlungi, systringi; og endnu (efter Rietz) syssling = syssling o: i sv. lovsprog: far- eller mor-brødres börn. Det er altså klart, at sysling betyder søskendebarn eller næstsøskendebarn. — V. 3, 13.

se Wimmer Runemindesmærker IV, 212.

jf. sylæ **syssel** (o: syssel) i bet. forretning. Hadersl. byr. 16.

systær, isl. systir (søster) S. 2, 5; i 2, 8 sammensætn. s. dottær og s. søn; J. 1, 4 og 6 og 8; V. 1, 1, 3 og 1, 20. Fl. 6.

syssel se sylæ.

syu = siu (syv) V. 2, 43; E. 2, 51.

syun, isl. sjón (syn) E. 2, 33 syun; 3, 54 til syunæ bæræ (fremvise); men 3, 57 se ok syun er det = syunæ o: siunæ (syne); 2, 42 syunt (synet, synligt).

syælvæ = siælf, sialf. E. 3, 11.

syø, syo, E. 2, 58 se sio.

sæghæ, isl. saga = sæghn, isl. sögn (sagn) fortælling, beretning. Stedet S. 7. 19 ryftær bondæn sialfær s. æftir sinum

þrælle (åbenbarer træl lens brøde) har Schlyter sægha, Thorsen saghu. Måske skal der læses sak.

sæktæ, isl. sekta = sekja ɔ: göre en sekr (strafskyldig); sekt ɔ: strafskyld, brøde = Chr. 5.8 n. l. 1, 22, 19 sægt ɔ: sagefald, straf for en brøde. Det til grund liggende ord er sak (jfr. lat. reus, som juristerne udlede af res), ligesom det nyere „sigte" i retslig betydning er dannet heraf, og sikt er = sægt (sagefald) forordn. af 6. decbr. 1743, § 23. — S. 4, 1; 7, 12 fort. sækti, tillf. sæktaþær: sigte, tiltale for retten: 4, 7 at varþæ sæktaþær um —. J. 1, 1 sæcthæ (Flensb.); 1, 50; 2, 6 og 9; men overskriften 2, 80 sæghæs. — V. 2, 41 sæctæthæ; 3, 12 sæctær. — E. 3, 27 sæktæ; 2, 6 sæktær = 2, 12 sæctæthær (sagsøgt, anklaget). Fl. 62 sæktæth.

sælisæ, sælæ, isl. selja (sælge) overgive: sæl, salde, saldær. S. 2, 9; 3, 2. — J. 2, 56 (levere); s. i hand, s. i leghæ (give til leje, udleje); 1, 29 sæl; 1, 38 sælæs; 1, 13 sald; 2, 70 i han sælæ (mandare). — V. 1, 6 sæl han them al theræ hovæthlot (overgiver); 3, 5 (sælge). — E. 1, 46 (overdrage); 1, 27 (sælge); 1, 20; 2, 26 s. logh ɔ: yde, præstere lovens fordring ɔ: göre ed; 1, 36 havær sald; 2, 21 logh såld. Fl. 35 at sælæ. — Deraf

sælisæn (sælgen, salg) E. I, 44. Men 3, 11 selisænæ er en sammentrukket form for sælisæ then (them) ligesom V. 1, 2 kumbærsæth for kumbær thæt.

sæmisæ, isl. semja, fort. samdi, men bruges upersonligt lideformet sæmisæs, sæms (komme overens om) man bliver enig om, samtykke. S. 11, 10; E. 2, 54.

sændæ, isl. senda (sende) Fl. 31.

sændær, isl. senn (på én gang) Sk. kirkel. 20.

sæng = siang. Denne form findes V. 2, 27 i sængæ: Fl. 1 ien full sæng.

sænz Fl. 34 synes at være isl. senn, på én gang: fæstær for sik sænz flersæ logh en ien.

sær, isl. sér (for sig) sær, særlig, særskilt. Medens her den gl. hf. er beholdt i en egen brug, er den i lovene alm. hf. af sik blevet sæ. J. 1, 32 sær at væræ ɔ: at leve hver for sig. — E. 3, 65; 2, 33 hvær thiærræ sær; 1, 34 hører sær til um sin egæn vist; 1, 45 sær um sik; 2, 16 (særligt). — Bruges i mange sammensætn., som anføres her nedenfor.

særk, isl. serkr (særk) klædningsstykke, som bedækker overkroppen. E. 2, 1.

særkollæ (af kol, kollæ) særkuld, særligt afkom. J. 1, 16.

særkøp (af køpæ) særkøb, særligt køb, også enkøp, enekøp. J. 1, 49, et særskilt stykke jord, som en gennem køb har fået i en andens bol, jfr. stuf.

særlik, isl. sérligr, som biord sérliga (særlig) som biord J. 1, 13 og 43; særlik vild J. fort. Hadersl. byr. 4 serligh.

særløst bruges i de to sællandske love: V. 1, 1, 20 = særlost 2, 9 (hvor for øvrigt thvær må rettes til hvær: hver særskilt for sig); E. 1, 35 særløst foræ hværiæn; 2, 35 hvær s. Det er isl. sérlestis = sérliga, sérdeilis (særdeles), og der findes særlæst hos Harpestreng, særlesthis hos Hr. Mikael psalt, serlestes i andre dokum. (se Molb. gl. II, 174).

særmærkt (af mærkæ) særlig mærket. J. 1, 46.

særnæfnd (af næfnd) nævningeret om sår. V. 2, 16, hvor det forklares: thet ær ti men, af hvilke 3 udskydes af den anklagede. Sk. orb. har istedetfor dette iarn.

særsyskæn (særlige søskende) mods. samsyskæn. J. 1, 11.

særæ, isl. særa (såre) af sar, isl. sár. S. 5, 8; J. 1, 32; 2, 82; V. 2, 6 og 12; E. 1, 39 (særthær, såret). Fl. 69 særær — then thær saar vær.

sæt, isl. siðr (sæd) skik. E. 3, 45.

sæt, isl. sátt = sætt (forlig, jfr. sat) J. 3, 23 mæth sætæ.

sæt E. 1, 48 han gitær nokæt sæt a giort meræ — æn føzl ok klæthæ børnum: gavn, nytte, udbytte. Jfr. gl. sv. sæta (gavne) = gl. d. sæde, s. Molb. gloss. II, 172, norsk sæta, Rietz 717.

sæte, isl. sæti (sæde), hvoraf sætis ambut, sæthis ambuth, en bedre stillet trælkvinde, der sidder inde i huset, en kammerpige, s. A. Sunes. XV, 1 og V. 3, 12 the thær hværken maal ok æy bakær ok gør æy andræ thæskyns gærninge.

sætiæ, sættæ, isl. setja (sætte), fort. sad, sade — fastsætte. S. 4, 21 s. at væþium (pantsætte); S. 4, 20. — J. 1, 23 sættæs at gømæ; 1, 26 sættær at vissæ; 2, 64 s. borghæ (stille sikkerhed); 3, 59 sæt ɔ: sat; 2, 83 sol sættæs, sol ær sat (gå ned). — V. 1, 19 sættæ til iafnæth handæ. — E. 3, 5 sættiæ (sætte); 2, 50 sol sætz.

sætæ, isl. sætta ɔ: göre sáttr, s. sattær (forsone, forlige) J. 2, 59; 2, 79 s. vith kunung ɔ: bøde til kongen (satisfaqere). Jfr. sæt (2). Fl. 77 sætær vith — (forliges med —).

sætæ, isl. sétti (sjette) af sæx. J. 3, 7.

sæth, sæþ, isl. sáð (sæd), også sath V. 3, 4. — S. 4, 10 (også 9, 18 sæþe); J. 2, 72 allæ the sæthæ. Till. til Fl. harth sææth (som rugh, biyg) og bløt sææth (som havær, humæl).

sæx, isl. sex (seks) J. 1, 23; 2, 6 og 33 sæx ukæ; V. 1, 1, 7; 2, 13 s. mark. Sæting ɔ: sjette del. J. 3, 12. — sæxtan (seksten) V. 3, 13; E. 2, 6. — sæxæring (seksåret båd) J. 3, 62, isl. sexæringr. E. 3, 58. Skrives Fl. 8 seæx og sæx.

søkiæ, søkæ, isl. sœkja (søge), fort. tillf. sot (søkt): søge, sagsøge S. 4, 20; 9, 5. — J. 1, 8 s. æftær (i retten); 2, 28 s. them til stuth; 2, 101 sot (søgt). — V. 2, 14 s. sak (anklage). — E. 2, 40 søkæ sak; fort. sotæ 2, 51; tillf. sottær (sagsøgt) 3, 50 = søkt 2, 52 = søod 2, 51.

t.

ta, flt. tær, isl. tá, tær (tå, tær) S. 5, 13. — E. 2, 35 ta, flt. tææer.
taghl se top.
tak, isl. tak (tag) greb, tagen i besiddelse; i lovene: borgen ell. sikkerhed; S. 7, 17 gangæ i t.;7, 2 og 3 fa t. fore sik; J. 2, 104 gangæ i t. — V. 2, 36 have t. for hanum, fange t. for hanum. — E. 2, 21 havæ tak for ham; 3, 21 gær i tak for ham. Den person, som stiller sikkerheden J. 2, 96 varthæ t. for the kostæ, være borgen for. — Deraf
takføræ = taksættæ, isl. taksetja, no. takfœrsla (føre, sætte i tag) sætte under tak, om vindikanten, som betror den omtvistede sag til tredje mand, som skal indestå for dens tilstedeværelse, S. 7, 1, og 18 t. kost sin, 11, 1 bi sin; 7, 2 t. at hanum til fyrstæ by ɔ: følge med ham til nærmeste by, for at han der kan skaffe borgen; også absolut 7, 7. — J. 2, 105 (overskr.) taksættæ, ligel. 111 (göre ansvarlig); V. 3, 13, E. 3, 21 takføræ = 3, 22 taksættæ.
takæ, tækæ, isl. taka (tage) S. 2, 14 t. viþær (modtage); 13, 5 t. kunæ i lønd (begå utugt med —); 13, 4 t. kunæ nøþogha = till. til S. (Schl. s. 231) t. mæth vald (voldtage); 5, 3 (angribe). — J. fort. takæ, takær vith; 1, 3 og 6 tok; 1, 29 (Flensb.) thækær; 2, 57 takæ i; 2, 64 (gribe); 2, 95 t. ham nokæt i hændæ (gribe tyven på færsk gerning). — V. 1, 1, 6 havæ takæt; 1, 4 t. vith; 2, 2 mæth vald takæn; lidef. 3, 5 tax; 2, 42 tox ɔ: takæs, tokæs. — E. 2, 52 takæ sik siælf til rætæ; 2, 75 in at takæ (optage kvæg på sin jord); takæ ut sstd.; 2, 43 tæks. — V. 3, 12 takæ gen (tage igen, sætte sig til modværge). — Fl. 106 skrives thakæ og takæ. — Vald. jordeb. 39 hvat sum thær ær yuyr takæt, hvad der ligger udenfor.
tal, isl. tal af telja (tal) tale, tælling, opregning: alnetal, mantal V. 1, 1, 8. Jfr. talæ.
tallæ = tæligh (talg). Hadersl. byr. 5.
talæ, isl. tal, tala (tale) retssag (fordi den førtes mundlig, ved tale); jfr. vort påtale, tiltale. J. 2, 42; 2, 66 liusæ t. (bringe sag for retten). I Gutal. 61 kaldes endog dommen: domera tali. — V. 1, 1, 4; men overskriften 1, 1, 16 um the samæ talæ af flere kollæ; er det her no. eller uo.?
tam, isl. tamr (tam) J. 3, 55; jfr. tæmæ ell. tamæ, hvoraf fort. tamdæ V. 3, 13, isl. temja.
tan, isl. [tann] tönn (tand) E. 2, 37; V. 2, 6; flt. tændær, sstd.
tapæ, isl. tapa (tabe) miste; fortabe. S. 7, 5; J. 1, 8; 1, 33 tapæth; 2, 7 og 96 (miste); V. 2, 4; E. 1, 42; Fl. 31.

te, isl. [tea] tjá (te) vise. V. 2. 16 te ar; ar teæt (vist) Fl. 69 blothegh klæthæ a thing tee.
ti, isl. tíu (ti) V. 2, 16.
tik s. garþtik.
til, isl. til (til) med ejef. ligesom i grundsproget i S., men kun enkeltvis i de andre love. S. 1, 19 til alzs rætæ (i henseende til —); 4, 1 til handæ manni; 17, 6 sum logh æræ til (som biord); 16, 1 þær til. — J. fort. til goz (ell. til gothæ) til det gode; 1, 7 til aldærs; men det forb. ikke stadig med ejef.; som bindeord: 1, 3 til barn ær fød (indtil). V. 1, 1, 1 til ful lot, men 1, 1, 9 til halfs fælægs; 1, 17 til hins; 2, 29 til annærs manz; 1, 1 8 ær — til (er til, existerer); 2, 42 (er tilstede). — E. 1, 27 til hans; 2, 60 til halfs (alz), 2, 57 til troths. Men oftest uden at styre ejeformen: 3, 43 e til thæt; 3, 28 then ær ængin til. — Bruges i mange sammensætn., især udsagnsord: S. 16, 2 tilfaræ; Sk. kirkel. 4 tilfyllæ; S. 9, 13 tilføræ; S. 16, 2 tilgangæ; S. 3, 12 tilgøræ; till. til S. (Schl. s. 228) tilhøræ; S. 4, 6 tilkummæ; S. 6, 1 tillatæ (lægge til); S. 3, 14 tilse; men i vore hdskr. skrives det sædvanlig adskilt, ligesom det ofte løsrives eller sættes bagefter (som i grundsproget): J. 2, 102 tilhør (tilhøre), hvor andre have: hørthæ til; 3, 5 tilrethæ (udruste et skib); 2, 69 then han ær tilfaræn (taget ind hos); 1, 52 tilkræfthe (tilkrævet; V. 1, 2; 2, 31 tilkumær (tilkommer, bør sig); 2, 31 tilhøræ; 2, 48 tilse (have tilsyn); S. 3, 14; E. 2, 2 tildømæ (tildömme). — Af navneord findes følgende.

til hialpæ, hjælpe E. 3. 51.

tilgærþ, tilgiarþ (af gøræ) tillæg, forøgelse. S. 3, 12.
tillade (af latæ) opfylde, tilstoppe. Hadersl. byr. 39.
tilmælæ (af mælæ) tiltale, fordring, krav. E. 3, 57.
tilsiunæmæn (af siun og man) tilsynsmænd. J. 1, 3 og 29.
tilsett (af sættæ), hvad der sættes til, går med, forbrug. Hadersl. byr. 28.
timbær. timbri, timær, tymbær, isl. timbr (Vestgöt. l. tymber) tømmer. S. 11, 13. J. 2, 46; 3, 62; V. 2, 32 tymbær; E. 2, 78 = tymbær 3, 42. Fl. 45; sstd. 55 tymbærmæn og udso. timbær (at tømre) for timbræ.
timæ, timi, isl. tími (time) tid, gang (en t. — annær t.) S. 5, 7; J. 2, 6 (time); fort. thæn t. (tid); 1, 8 og 29; 2, 82 allæ timæ a aræt (alle årets tider); 2, 48; Fl. 64. E. 1, 11; 2, 69 thre timæ (tre gange).
timæ, isl. tíma (time[s]) hændes. J. 1, 7; 2, 35 sva timær.
tindæ, isl. tíund (tiende) Sæll. og Sk. kirkel. 23.
tith, tithær, tithæst, isl. títt — tíðara — tíðast (tit — tiere — tiest) J. fort. og 2, 35. Hadersl. byr. 28 tither.
tiughæ tiughu, isl. [tiugu] tuttugu (tyve) S. 7, 19; skrives også tiuku, tivuæ. E. 1, 2. tiuha J. 1, 3. math fyura men oc tiugha E. 2. 49.

tiughæ, isl. tjúga (tyv, høtyv) tvegrenet redskab eller gaffel. E. 3, 41.
tiun, isl. tjón (ødelæggelse) tab, skade, J. 2, 96 (af isl. týna).
tiuþræ, tiuthæ, isl. tjóðra (töjre, jfr. isl. no. tjóðr, töjr) findes også i Vestgöt. l. — S. 9, 6 tiuþræ; J. 3, 51 tiuthæ, skrives også tiuthræ i nogle hdskr. E. 3, 72 tyuthær af tyuthræ 2, 71. Jfr. nuværende jysk „at tyre", lægge „tyr" på et dyr.
tiære, isl. tjara (tjære) Hadersl. byr. 5.
tof, toft, toftæ (skrives også thoftæ) isl. topt (toft) plads til et hus: husætoft, s. A. Sunesön vers. lat. IX, 4. S. 4, 2; J. 1, 55 plads eller jord ved gården, der ikke brugtes som agerland, men til have eller anden brug, bebygget eller ubebygget. Der skelnes mellem gamle og svorne tofter (ɔ: de nylig ved ed til toft indtagne jorder, jfr. svorne veje, Vestgøt. l. sörgata), se Chr. 5.s d. l. 5, 10, 51, ligesom 3, 13, 35 mellem bygte og ubygte tofter, og J. 1, 51 giver forkl. — E. 2, 54 skelner ligeledes mellem høræ toft (= J. gamle t.) og den fra marken indtagne toft (= J. svoren t.).
toftgiald (toftegæld) afgift af hus- eller gårdtoft. Fl. 63, jfr. Molb. gl. II, 199. Matzen Statsret 117.
toftgærþe, toftægarth, Vestgöt. l. toptargarþer (toftegærde), rigtig forklaret af A. Sunes. vers. lat. IX, 4: sepes, qvibus fundus includitur et munitur edificiis deputatus. S. 9, 18; J. 3, 60.
toftleghe (af leghæ) Hadersl. byr. 31 = toftgiald, sstd. 38 tofftepenning.
tolf, isl. tólf (tolv) S. 9, 26; J. 1, 1; V. 1, 20; 2, 42; Fl. 12 skrives tølf. Tolfting (tolvte del) J. 3, 12.
tolfmund se tolfmynning.
tolftæ, isl. tolfti (tolvte) J. 2, 51 og 83 = tolfti S. 7, 11.
tolfmynnig (—mynning) af mynder, Gutal. mundr ɔ: neglsbred eller tomme) en tolvtommers skæppe, rundskæppe, som holder 12 tommer fra overkanten på den ene side til nederkanten på den modsatte side. Ordet, som er fejlagtig forkl. af K. Ancher (se Vidsk. selsk. ordb.) og Molbech gloss., forekommer i A. Sunes. XIV, 1; Vald. jordeb. 53 14 askæ butiri; aska est tolfmund, og forklares rigtig af Schlyter således: „målet er cirkelrundt, som de fordum brugte skæpper (det er: cylindrisk); den runde side (krans, corona) er 6 tommer höj; opad siden drages en på bunden opret stående linie, som bliver katete i en retvinklet trekant, hvis anden katete er bundens diameter og hvis hypotenus er en diagonal dragen fra den lodrette linies øverste ende til nederkanten af bundens modsatte side. Den (og dermed skæppens rette störrelse) prøves med en stok af 12 tommers længde, hvis ene ende sættes mod bundens kant indvendig og hvis anden ende da skal træffe kanten af kransen diametralt modsat". Bund-

ens diameter bliver altså = √108 tommer; målets kubikindhold 509 kub. tom. Ordene i den lat. text ere meget kunstige og ikke tydelige.

tollmærki (toldgrænse) Hadersl. byr. 3.

toln, isl. tollr, t. zoll. Fl. 85 fg. Deraf tolnæ, give told, og tolnær (tolder) Fl. 93.

tollæ, t. zollen, isl. tolla (tolde) fortolde. Hadersl. byr. 3, også tolne, sstd. og tolfri, sstd. 4.

tom, Fl. 93 toom, isl. tómr (tom), sstd. tomæ tynn.

top, isl. toppr (top) forekommer J. 3, 54 i forb. med taghl, taughel (taghæl, tagel) åbenbart i samme betydn. som det nyere „med top og tavl", og det findes alt i isl. Fornaldr. s. 1, 80 at hverki bregði lagi sinu toppr né tagl í hestunum, ligesom i gl. sv. Helsinga l. manh. b. 1 gör man fæ saart, skær af topp ællær tagl. Det sidste ord betegner: hale (egl. hårene i hestens eller koens hale), engl. tail, og meningen af talemåden er klar: med hoved og hale, fra hoved til hale ɔ: hel og ubeskåren (hvad der også stemmer med betydningen af det nydanske, noget forvanskede udtryk). Stedet J. 3, 54 dør hæstæn ældær varthær maghær ok kumær hun top ok taughel er ikke så klart, men kan dog næppe betyde andet end: kommer hjem mager, men dog ubeskadiget, hel og holden, fra hoved til hale.

torf, 1) isl. torf (törv) J. 3, 68; E. 3, 6. 2) for tharf, s. dette ord. Hadersl. byr. 13; torffte sag? Hadersl. byr. 39.

torfør, isl. torfœrr (af tor— ɔ: gr. δυς og faræ) vanskelig at befare, om en ufør vej. J. 1, 59.

torgh, isl. torg (torv) till. til S. (Schl. s. 228); deraf torghkøp (køb på torvet) S. 7, 8 og torgkøpæ (købe på t[illegible]) J. 2, 93. — V. 2, 39 a tørghæ, og sstd. tørgfrith (torvefred). — Vald. jordeb. 36 torghørtygh, se tørigørtigh — E. 2, 23 torgh = 2, 22 tørgh. — Hadersl. byr. 28 torig, toræg, torug. — Oldem. 68 fisktorgh, 85 horsætorgh.

tortæ s. horsætortæ.

torsæ penning Fl. 51, af torig (torv), jfr. tørigh ørtigh.

totær, tothær er en afvigende skrivemåde af dotær V. 1, 1, 1 og 12.

tothæ s. tuttæ.

toymagær (töjmagær) Oldem. 74 Woghæn t.

trafen tunne (af isl. þrafni, þrefi?) en af tremmer eller lige træstykker sammensat tønde? Hadersl. byr. 5.

tranæ, isl. trani (trane) Vald. jordeb. 28.

tremmid Hadersl. byr. 29, der i Kbhv.s privil. af 1422 hedder træmet (et slags stort mål for humle) måske af træ og met, mætæ, jfr. Molb. gloss. II, 210.

trolich, isl. trúliga (troligt) med troskab. Hadersl. byr. 27.

troth, isl. tröð, norsk trod ell. trå (tråd) (af troða, træde = forældet tråde) E. 2, 57 tho at han havir utlagh sin toft til troths. Ordet tråd forklares i vidsk. selsk. ordb. som: jord, der udlægges til fædrift og græsgang, og Osters. Veylle 786 kalder det også trædes-jord (brugeligt i Norge), ligesom tröð forekommer i Gulaþ. l. og Frosteþ. l., og tråd i Chr. 4.s n. l., jfr. Chr. 5.s d. l. 3, 13, 13 og 5, 10, 55. S. Fritzner 682; Aasen 835.

trugh, isl. trog (trug) S. 9, 26: trugs iarn, en art jærnbyrd, hvorved det gloende jærn kastedes i et trug, der var stillet i 12 skridts afstand.

trygd (thrugh, trykd) isl. trygdar ell. trygdir (flt.) (tryghed) ɔ: det forhold mellem personer, hvorved de intet have at frygte af hverandre, jfr. gruth, grið. S. 5, 1: tryghed, sikkerhed, om den fred, der bekræftedes af den, der havde modtaget mandebod, med ed om ikke at ville hævne drabet. Jfr. A. Sunes. V, 4. — till. til S. (Schl. s. 220) takæ tva løtær af t. siges om drabsmandens slægtninge, der betale de to trediedele af bøden, når drabsmanden selv er flygtet uden at have betalt noget og som er udelagtig i den hine tilsvorne sikkerhed, idet han er flygtet bort med den ene trediedel. — E. 2, 38 og 3, 27, hvor det skrives trücd. — Edsformularen (tryghdær eþ, isl. trygðamál) findes i Grágás II, 168 fg. ed. A. M.

trysse s. thrysæ.

træ, isl. tré (træ) også stok, pæl, bjælke. S. 5, 17; E. 2, 62 og 3, 37 huggæ træ (fælde).

trælbærisæ s. thrælbarthær.

trøstæ, isl. treysta (trøste): t. sæ (fortrøste sig) stole på. S. 7, 11 t. sæ a næfnd (stole på at blive frikendt ved nævn).

tungæ, isl. tunga (tunge) S. 5, 10; J. 3, 25; V. 2, 7; E. 2, 33.

tunne = tynnæ. tunnebond (tøndebund) Hadersl. byr. 35.

tuttæ, tothæ (tuhæ) også lideformet tuttæs (ok bæriæs), isl. tutla (støde, puffe) med navneo. tuttan (støden, puffen) s. Gulaþ. l. 195 ef maðr tekr í hár öðrum ok kippir til sín — — en ef han bæði gerir ok hrindr fra sér, þá heitir þat tuttan; endnu norsk tutla (kramme, trykke mellem hænderne); no. tuttæn findes V. 2, 30 og tuttæ ok tughæ 2, 22 og slar — ællær tuttær ær tho tvær, og tuttæ ællær tuhæ ham; E. 2, 17 og 43 tuttæ; i Ålborg byret (Rosenvinge gl. d. l. V. 279) saarer og suarlig tutter, senere tøtte, s. Molb. gloss.; J. 2, 76 tothær ham svat han ma æi burt mæth sinæ kostæ, hvilket rigtig gives i den gl. platt. overs. edder anderswo eine walt deyt. Betydningen, som de ældre fortolkere ikke have kendt, er således sikker.

tunder, isl. tundr (tönder) Sl. gl. str. § 60 t. et ældiarn, ferrum igneum et cauterium. Jfr. Harpestr. stenb. 17 tundær. Fl. 91.

tva, tve, isl. tveir — tvau (to) S. 4, 11; 1, 18; ejef. 3, 21 tvigisæ tviggisæ osv.; hf. 5, 5 tvem, 5. 38 tvæm; gstf. 4, 9 tva; hunk. 5. 14 tva; intetk. 1, 4 tu. — J. 1, 4 tva = 1, 50 tua; 1, 6 i tu (itu, istykker); fort. tu vintær; 2, 103 skiftæs i tu (deles i to dele). — V. 1, 1, 14 tva lotæ; 2, 16 mæth tva mæn; 2, 9 tva mark silfs; ejef. 1, 1, 4 tviggisæ mannæ = 2, 15 tviggæ tyltær eth, = tviggi, sstd., tvigæ mannæ vitnæ 2, 27 (1, 12 tuggie, 1, 23 tyugge). — E. 2, 9 tva, 1, 2 ejef. tviggi; 1, 3 og 12 tu. Fl. overskr. tu hundræth; 11 mæth tvo pennigh.

tvigga — Vyled f. pelgrime 1. 218

tvegild, tvigild — ejef. som biord tvegildis, isl. tvigilda (som udsagnsord) betaling af en sags dobbelte værdi. S. 7, 6; 9, 9. — J. 2, 90 og Fl. 113 tvigiald. Jfr. forklar. ved igild. V. 3, 13 tvig. og tvegild.

tviffele (tvivle) af tve, tvo, Hadersl. byr. 27.

tvimynt (af mund) tomundet, siges om sår, som har to åbninger (altså går helt igjennem et lem), jfr. enmynt. J. 3, 30 (hvor den gl. d. udg. har tvennit, som haffuer tu hul saar), og Hadersl. byr. 21 tvinede saar. — E. 2, 38. — V. 2, 13 tvymynt sar, hvad Sk. orb. m. 31 kalder: tvæmunnat saar.

twinnæ, tvendæ, to E. 2, 45.

tvivethpand (af tvo, væth ɔ: pant) Åbenr. Sk. 7 (dobbelt pant).

tvært se thvært.

tyghlæthær, af isl. tygill (bånd, rem) töjle, E. 2, 65 to gange, jfr. norsk tygel, flt. tyglar. Da imidlertid ordets forlængede form, der har lighed med et tillo. ell. tillf. (af et uo. tyghlæ, töjle), medens det bestemt står som no., lader formode en sammensætning, har man villet antage det for sammensat af tyghl og læthær (læder), altså en rem, der bruges til töjlen eller bidslet, og en bestyrkelse deri kunde ligge i ordet „töjlelæder", der anføres i Vidsk. selsk. ordb. Men i så fald er dannelsen uregelret.

= tøija ledher Rom. digtn. I 305 = hovedlæder, hovedtøj.

tylt, tylft, isl. tylft (tylt) antal af tolv, nemlig 12 mededsmænd, som sværge tyltær eth, tyltær eþ, der i J. overalt findes, hvor de andre love have andre bevismidler. I mindre sager brugtes en halv tylt (6), i större ofte to eller tre tylter (24 og 36), som skulde sværge, når den anklagede nægtede sin brøde. S. 7, 6; J. 3, 4; V. 1, 1, 4 og 7; 1, 2; 1, 5 tyltær eth, mæth tre tyltæ osv.; E. 2, 10 thre tyltæ; 2, 23 mæth threm tyltum.

thry tylft pilæ J. 3. 4.

tynnæ, isl. tunna (tønde) Fl. 93.

tyu, isl. týja, tjóa, norsk tya, sv. tya (nytte) hjælpe. E. 2, 55. Jfr. Wimmer navneords b. 42.

tyundæ, tiundæ E. 3, 47 og 49 vidnesbyrd, bevis — af isl. tjá (bevise), i Vitherl. r. tye, senere tyghe (s. Molb. gloss.), sv. tygæ (betyg ɔ: attest).

tæligh, jfr. isl. tólg, tólgr (talg, tælle) Fl. 93.

tælisæ, tælæ, isl. telja (tælle) regne. J. 3, 48 t. til — ɔ: bestemme antallet.

tæmmæ, (af tam, se dette ord) tæmme. Fl. 43; V. 3, 13.
tæstamænt, lat. testaméntum. J. 3, 45.
tøkær, isl. tœkr (af takæ) som kan tages S. 7, 6. Skrives tøykt Fl. 42 = qvod toythe dicitur, Fl. ældre str. 102.
tømæ, isl. taumr (tömme) E. 2, 64.
torigh ørtigh (torveørtug) en årlig afgift, som udenbys mand måtte betale for ret til at drive handel på byens torv. Fl. 39; ældre stadsr. 68: tributum, qvod dicitur toreh ørtich; platt. ovs. torchørtigh, jfr. toræ p. Åbenr. Sk. 10 torgh ortich, Hadersl. byr. 28 torigortug.
tøsvær, isl. tvisvar (2 gange), skrives også tysvær hos Harpestreng. S. 7, 6 (yng. hdskr.).

þ. th.

þ bruges almindelig i S., ikke blot i runehåndskriftet, men også i andre hdskr., hvorimod det erstattes ved **th** i de andre loves hdskr., i hvilke þ dog findes undtagelsesvis i enkelte ord.

þa, tha, isl. þá (da) så — alm. ved begyndelsen af eftersætningen, stundom overflødigt; bruges også som forsætnings bindeord (qvum) ved udeladelse af ær (þa ær). S. 9, 7 þa ær þæt æi þokka; 7, 10 ær han æn þa siukær (endnu da —); skrives tha 4, 17; 3, 16 og ofte, ligesom i J. fort. tha (så), 1, 26 (i begyndelsen af efters.), og V. 1, 1, 1; men 2, 1 thau ær, der er = thaghær, theghær; E. 2, 37.

þaghær, thægær, thegær (thaghær, theghær), isl. þegar (straks) med tilföjet eller udeladt er: så snart som, da når. S. 2, 6; 4, 13 og ofte; J. 1, 7 og 15; V. 1, 9; 2, 9 thæghær = 3, 3 og 6 theghær; men 2, 1 thau ær; jfr. Harpestr. thavær thaær; A. M. 187 taghæ. — E. 1, 17 thæghær; 2, 56 thegær. thæghær E. l. 1,

thak V. 3, 13 mod slutn.: latær han anti bort løpæ ællær han løpær burt for utæn hans thac — er det þak (tag o: hus)? = þękk, som eller = tak, pågriben? eller tak i betydn. uden at han „går tykke. i tak“ for ham? Ordets skrivemåde er i alt fald usædvanlig. A. M. 187 thæc o: dække.

þar, thar, thær, isl. þar (der) egl. steds biord, men bruges (ligesom gl. d. der) også som tids bindeord (når) J. 1, 15; 3, 1 thær lething biuthæs. — E. 1, 24 thar = thær; 2, 58. Jfr. thær.

tharf, isl. þörf, ejef. þarfar (tarv) gavn. J. 1, 50 og 3, 5 til tharvæ (= til gavnæ) = thyrft J. fort. — E. 2, 71.

thegngyald se thægnægiald.

then, thet, flt. the i J. V. og E. = þæn, þæt, þe i S., isl. gstf. þann — þat, þeir, þau (den, det, de), bruges både som påpegende stedord og som tillo. best. kendeord. J. then — thet = thæn — thæt 1, 6; the = thæ, Flensb. fort.; ejef. flt. theræ

= thærse (Flensb.) = thær 2, 1; the thær ɔ: de som. — V. 1, 1, 1 then og thæn; 1, 20 them i mællæn; 1, 28 nokær then, ængæn then, thersæ (ejef. flt.); 1, 1, 8 thes; 1, 7 the thær (de som). E. 2, 37 the bøtær. Men V. 2, 12 og 27 thet han tok, går thet over til betydn. af at (engl. that); ligesom then 2, 23 til bet. end (æn, engl. than).

therskild s. thærskyld.

theskyns, isl. þesskyns, þesskonar, s. min oldn. ordf. s. 161, lat. ejusmodi (af det slags, sådan). S. 5, 17 þæskyns; J. 3, 33 theskyns; V. 1, 20 theskûns. 3, 12 thæskyns nokæth og theskins gærninge.

thet bruges nogle gange for at (þat) som Fl. 122. V. 2, 12 og 27.

þiansæstæ, thiansæstæ, isl. þjónasta (tjeneste) Sk. kirkel. 16 om gudstjeneste, navnlig den hellige nadver. E. 1, 34 thiansæstæ. — J. fort. thiansæstmæn og thjo. thianugh hanum (lydig mod —). Sæll. kirkel. gutz thiansæstæ.

þigat, þighat (senere: thingat, thi at), isl. þingat (derhen), gl. sv. þengat S. 7, 4. 7. 20.

þiggæ, thiggæ, isl. þiggja (modtage, opnå ved bön) J. 1, 25 og 29; E. 3, 10 thiggiæ them til mats (tigge sig føde?) Jfr. Molb. gloss. tigge.

þighiæ (þiiæ), thighæ, isl. þegja (tie) S. 3, 5; J. 1, 51 og 2, 18 thiggær; th. nokæn ɔ: fortie noget om en; 3, 64 th. man af sin hals ɔ: fortie noget om en, når det gælder hans liv (undlade at dömme, hvilket nævningerne ikke måtte). Fl. 81.

þing, isl. þing (ting) sammenkomst til forhandling af offenlige sager og retssager. S. 2, 14. — J. 1, 21 til things og a thingi = 1, 22 a thingæ; 3, 22. — V. 1, 5; 1, 21 a thingæ = a thingi 2, 29. — E. 2, 18 thing; 2, 50 flt. thingin. Der var to slags ting: landsting og hærredsting, jfr. E. 2, 46 og disse ord. — Mange sammensætninger:

thingfrith (af frith) den fred, ukrænkelighed som tinget giver. E. 2, 18.

thinghøring (af høræ) kaldes J. 1, 50 og 2, 96 den tingmand, der af retten er udmeldt til at overvære, hvad der foregår i en sag, for siden at kunne vidne derom. E. 3, 65, jfr. Chr. 5.s d. l. 6, 17, 14; senere tinghører i betydn. retsvidne, Chr. 5.s d. l. 1, 7, 1 og 1, 13, 28.

thingliusæ (af liusæ) tinglyse (som uægte börn, der lyses i kön og kuld). S. 3. 16—20; 13, 7. J. 1, 25. — V. 2, 44.

thingmæn (af mæn) de på tinge tilstedeværende mænd, navnlig de 8 (7) eller efter sællandske lov 12 mænd, som skal være tilstede for at kunne give edeligt vidnesbyrd om, hvad de har hørt eller set på tinge, altså = thinghøring. J. 1, 37 fg.; jfr. Chr. 5.s d. l. 1, 13, 4. — S. 2, 14; V. 1, 22.

thingsdomæ (af dom) dom fældet på tinge. J. 2, 91. Jfr. Chr. 5.s d. l. 1, 19, 1.

þingvitni (af vitni) vidnebevis om en på tinge foregået handling, S. 1, 17, eller bevis ved vidner, som føres med på tinge, om noget der er sket udenfor tinget. S. 9, 4. J. 2, 5 thingsvitnæ; nærmere bestemmelse derom J. 1, 37 og 38.
thingvægh (af vægh) vej til tinget. J. 2, 91.
thinnæ gitf. ent. (huno) Fl. overskr. af þænni.
þit, thit (did) har intet nærmere tilsvarende i grundsproget end þingat, jfr. þigat. S. 7, 4 þit; E. 2, 17 thit. Men Fl. 70 thit ɔ: thet.
thiuf, þiufær, isl. þjófr (tyv), gl. sv. þiaufr. S. 5, 1 þiufær, þiuf. — J. 2, 6 thiuf; Fl. 112 thiyf. V. 3, 13 flt. thiufæ. — E. 2, 49. Som bjord Fl. 16 thiyfligh (furtim) burt faræ.
thiufdom (af dom) dom om tyveri, hvorom foreskrives E. 2, 49. Jfr. Chr. 5.s d. l. 6, 17, 39 tyvsdom.
thiufgild (af gild, gialdæ) erstatning for tyveri. V. 3, 18.
þiufnæth, thiufnæth, isl. þjófnaðr (tyveri), også om det stjålne S. 5, 1; J. 2, 40 thiufnæth (tyveri); 2, 107 (tyvekoster); V. 2, 18; 3, 12; E. 2, 49 (også skrevet thiufnæh), og Fl. 83 thiyfnæth, men 112 thiufnæth.
þiufsak (af sak) anklage for tyveri. S. 7, 9; J. 2, 87 thiufæsak; V. 3, 13 thiufsach; E. 2, 49. Isl. þjófsšök.
thiufsmærki (af mærki) tyvsmærke ɔ: brændemærke. J. 2, 90.
þiufstolem (af stælæ) tyvstjålet. S. 7, 6, isl. þjófstolinn.
þiuftæs (af þiufær) lideformet: stjæle sig til, snige sig til noget, jfr. furari. S. 5, 1; 9, 9.
thiufæstud, en afgift, der i byerne årligt betaltes fogden for at han skulde holde i forvaring de til ham afleverede forbrydere til påfølgende tingdag, Købh. byret 1254 § 3 thyuuestud.
thiughæ, tiughæ s. tiughæ.
thiyr, isl. þjórr (tyr) Fl. 44.
þo, isl. þó (dog); S. 5, 10 æn þo = Sk. kirkel. 9 þo æn; S. 1, 6 þo at, isl. þó at (þótt) om endog = æn þo at Fl. 11. J. 1, 6 tho of = tho at, thot eller blot tho (om endog), også æn tho og 2, 17 tho at ællær —. V. 1, 1, 8 tho; 1, 2 og 5 ær tho (eller dog, eller også); 1, 2 ok tho; 1, 20 (og dog). — E. 2, 37 tho. Fl. 60 tho (dog). Jfr. thot.
thoftæ, isl. þopta (tofte) rorbænk. J. 2, 115.
þokki, måske isl. þokki, uvenskab (skam, skændsel) S. 6, 1; 9, 6 om den skændsel, at ens træl bliver mishandlet eller ens fæ dræbt ved ondskab og dyret enten er to øres værdi eller dræbes i ejerens påsyn, eller når hor begaas med hans hustru, eller han beskyldes for tyveri uden at sagen lovlig forfølges. Ordet betegner også bøde for skam, der tilföjes en, enten ved med vilje at drive kvæg ind på kongens eller ærkebispens ager, eller ved at fæste sig som bryde i kongens eller ærkebispens gård og straks igen at forlade den. S. 9, 5. — þokkæbot er bøde for tilföjet skam (S. 9, 6) af den, som dræber

en mands fæ eller det vildt, som han opfodrer (S. 5, 20). — þokkeland bruges istdf. ornum. Da sådant land tilhørte en enkelt udenfor bymændenes fællig, var det ikke forbundet med nogen toft, der var grund hørende til det uddelte fællesland i byen. Der klæbede en plet eller skam ved disse jorder, deraf navnet. Sk. kirkel. 6 repdrøyt land ellir af thokka lande, hvad der i Sæll. kirkel. hedder repdraghæn iordh — sællær a sær thokkæ. Jfr. Bjark. r. 31 þokkabot: ef maðr brigðr manni því, at han væri stafkarl eða ríðr hánum kinn, bœti hánum halfa mark, þat er þokkaþot hin mesta, eyrir hin minnsta.

tholik, isl. þolinn (tålig, tålelig) af tholæ (moderat) J. fort.

þolæ, tholæ, isl. þola (tåle) J. 1, 51; 2, 17; 3, 44; i bet. lide 3, 58 tholæ dom; V. 3, 12; E. 1, 41; 2, 59; 3, 6.

þorp, thorp, isl. þorp (torp) lille flække eller landsby, landhus, s. Chr. 5.s d. l. 3, 13, 31 ag 5, 10, 54; A. Sunes. IV, 8 villa, qvam ex alia constat originem duxisse. J. 1, 47 thorp mods. adelby; S. 4, 7; E. 3, 8 thet thorp, ær øthæ liggær. — Deraf þorpmark, jord tilhørende en enkelt gård eller mindre by. S. 9, 16.

thorsdagh, isl. þórsdagr (torsdag) J. 2, 8; E. 2, 51. Till. til Fl.

thorsk, isl. þorskr (torsk) Oldem. 9 som tilnavn: Nicholaus t.

þorvæ, thurvæ, isl. þurfa — þarf — þurfti (behøve, jfr. tharf, d. tarv), nut. þarf. S. 4, 15. — J. 3, 58 the thurvæ (de behøve), fort. thurftæ (thyrftæ) fort.; 1, 14 tharf (tör, bør). E. 2, 71 han tharf; 2, 72 the thyrfæ (thyrf). Fl. 11 thyrf them ei arfkøp (de må ej benytte arvkøb); 102 thurf (tör, må). Hadersl. byr. 28 tarf.

þoræ, isl. þora (turde) S. 4, 7; 7, 7. — J. fort. the thuræ æi (tör ikke) 2, 107 thor; men dette og det foreg. ord synes undertiden at falde sammen, som J. 2, 17 thurvæ, der nærmest betyder „tör". — V. 3, 12 thor ɔ: tör. — E. 1, 20 thoræ; 1, 49 thor sværiæ.

thot er sammentrukket af tho at (isl. þótt = þó at) om end. I de to sællandske love bruges udtrykket thot: V. 1, 18; 2, 18; E. 1, 1 og æn thot 1, 15 (endog at, om endog); men derhos thot hvaræn (hvarn, hværen) og thothvarom: V. 1, 2; 1, 1, 16; 2, 20; 3, 18; E. 1, 15; 3, 37 og fl. st. — Betydningen er klar: alligevel, i alt fald, men at man selv i de ældre tider ikke har forstået ordets egenlige sammenhæng, viser de mangfoldige ændringer i skrivemåden i de yngre skrifter: thot hvær mæn, tho hvermæn, thy hvermæn, the hvermæn, s. Molb. gloss. I, 369 fg. og II, 187; Brandt Lucidar. 89. Senere er udtrykket aldeles forsvundet. — Oprindelsen er imidlertid sikker nok: af isl. þó at hváru (hverju) ɔ: dog i hvert (tald) er gl. sv. i Vestgöt. l. þo at hvaro, þog ath hvario med flere afvigende skrivemåder, og i Østgöt. l. to huaru, og hermed

thot hwarium E. 2.33.

stemmer det gl. danske så godt, at man ikke behøver at eftertorske betydningen af den senere vedhængte endelse (—mæn), der kun er en forvanskning, måske først i udtalen, men sikkert ingen etymologisk mening har.

thovæ, thva, isl. þvá — þvæ, þó — þveginn (to, tvætte) S. 9, 24.

thraath, isl. þráðr (tråd) Fl. 98 bast thraath.

thrandt, t. thran, sv. og d. tran (findes ikke i isl.) Hadersl. byr. 5.

thrang, jfr. isl. þröngr (tillo. trang) og þröngva (trænge): trang. J. 1, 29; V. 1, 13; E. 3, 36.

thravæ (trave) et antal korn- eller rørneg. Vald. jordeb. 34: 34 thrauæ arundinis.

þre, intetk. þry, thre — thry (tre) isl. þrír — þrjú. Ejef. þrigiæ, hf. þrim, þrem. S. 4, 9 J. thre — thry 2, 6; ejef. 1, 55 thriggi; 1, 47 thrikki; 1, 55 thrinnæ (trende); Fl. 66. J. 2, 9 og 3, 21 thrinnæ attæn mark thæt ær thrysæ attæn mark; 2, 35 have nogle hdskr. thrysæ (tre gange). Sl. gl. str. § 3 thrinnæ attan m. Fl. 1 thry par. V. 1, 2 thre = 2, 29 thrii; 2, 11 thrigæ tyltær eth; 2, 17 thriggæ; 3, 12 threm. threm E. 2. 23. nom. þri men Sk. l. 7. 11.

thretiugh, thretiughæ, jfr. isl. þritugr, þritugt (tredive) J. 1, 44; threthiughænd (tredivte) J. 1, 3 og 23 og 26.

þriþi, thrithi, isl. þriði (tredie) J. 1, 1 og 23; thrithie V. 2, 1; Fl. 42 half thrithi (2½).

þriþing, thrithing, isl. þriðjungr (en trediedel) S. 2, 15; 6, 6. J. 1, 4 thrithing; 3, 12 og 76 thr. hafnæ (⅓ af en h.). V. 1, 1, 14 trithing, men 1, 23 thrithing. E. 2, 37 thrithing og thrithin. Fl. 6 thrithing. Sæll. kirkel. = Sk. kirkel. 23 threthiung. Vald. jordeb. 16.

thrymit Åbenr. Sk. 49 (platt. dromed) et större mål af humle; efter Vidsk. s. ordb. er gl. d. trymmel = 12 skæpper.

thrysæ, isl. þrysvar (3 gange) Fl. 40 = trysse, Hadersl. byr. 36. thrisavar. Legislaw AM 187.

thræ, jfr. isl. tregi, trega, d. træg (nøle) J. 1, 47 utæn han thræær.

thrægæ, isl. þreka (kue)? (tvinge) V. 2, 8 (hvor andre have thrængæ).

þræl, thræl, isl. þræll (træl) S. 5, 31; J. 1, 25 og 31; 3, 2; V. 2, 5 og 20. E. 2, 77. Fl. 16. — Deraf:

thrælbarth (af berja) J. 3, 32 slået hæftigt (som man slår en træl) Schl. anfører udtso. trælbærisæ. Ved en misforståelse er det blevet til trælbaaret (lemlæstet) Chr. 5.s d. l. 6, 7, 9.

thrængæ, isl. þröngva (trænge) i E. 2, 6 sva til thrængdær; 3, 56 th. annær til at gømæ ræt (tvinge).

thrætæn, isl. þrettan (tretten) V. 3, 13. — E. 2, 26 og 63 thretæn.

thrætæ, thrættæ, isl. þræta (trætte) kiv, strid. E. 1, 49. ligel. 2, 46 (uenighed).

thrætæ, isl. þræta (trættes) kives. E. 2, 68.

þu, thu, isl. þú (du), ejef. og ejestedord þin, þit. S. 4, 11 og 13; E. 3, 24; J. 1, 2 gstf. thik.

þumæl (þumul) fingær, isl. þumalfingr (tommelfinger) S. 5, 12; J. 3, 25 thumæl- og thymmælfingær; V. 2, 9 thümælfingær. — E. 2, 34 thymlæfingær; 2, 35 thymulta (tommeltåen) den store tå. Fl. 72 thummælfingær.

þusand, thusænd, isl. þusund (tusinde) J. fort.; V. 1, 1, 9; Fl. overskr. og 93 thusund.

thvang, isl. þvingan (tvang) V. 3, 3.

thvingæ, isl. þvinga (tvinge) J. fort. lidef. thvingæs. E. 2, 72; 3, 49.

thvær, isl. þverr (paa tværs) modvendt. V. 2, 17 thvær thymælfingær (en fingers bred, egl. en finger lagt på tværs). E. 3, 60 hart væthær ællær thvært (modvind), hvad isl. hedder þvert veðr, Fornm. S. X, 150 og sv. St. rimkr. tvær bör. — J. 2, 109 yvær thvært thing (Söderm. l. ivir tvært thing) ɔ: forum condictum, inden tingstokkene, på tinge (S. 7, 17 ofna thingi). Ostersön Veylle kalder det tverting.

thvær V. 2, 9 thvær særløst er uden tvivl en fejl for hvær, som K. Ancher læser.

þy, thy (thü) isl. því — egl. hf. af thæn, then — bruges i betydn. derved, derfor, især i forb. med at (isl. því at). S. 3, 16; 4, 29; J. sædv. for thy — at (fordi); V. 1, 1, 18 foræ thü at; 2, 1 mæth thü at; 3, 6 for thü; 3, 12 i thü (isl. í því). E. 3, 18 thy, som er blevet til vort thi. — Fl. overskr. for thi at. Jfr. thys og thyt.

þykkiæ, thykkæ, isl. þykkja, þikkja (tykkes), bruges dels upersonl. S. 11, 4, dels lideformet S. 4, 11, thukkis; 4, 18 thikkis. — J. 1, 47 thykkæ; V. 2, 6 thückiæs; 2, 14 thykkær; 3, 2 thükkær. — E. 2, 21 thyckæ. Fl. 124 sum them thyk.

thylmærki V. 3, 12 forklares som tolf øræ bot; E. 3, 13 skrives thrylmærki, thet ær half annær mark bøtæ fæ. Da en øre er ⅛ mark, stemmer begge steders forklaring overens. Det var da besynderligt, om ordet var dannet af tolf og mark; men der gives ingen rimelig etymologi.

thylikær, isl. þvilíkr, i yngre hdskr. tholiker, theliker, nysv. dylik (deslige, slig). V. 3, 12 thylikt; J. 2, 62 ^ thylikæst, thilikæst (desligeste). Fl. 43 og 44 thylik; Hadersl. byr. 87 thilich.

thyrf s. þorvæ.

thyrft J. fort.; E. 3, 11 = tharf; thyrftælik = thurftlik (gavnlig, nyttig) J. fort. Skrives også thørft, gl. sv. þorft.

thyrræ, isl. þurka, þerra (törre) Fl. 57.

thys er vistnok kun en anden form for thes, ligesom thy egl. er því og thyt er thet. Det bruges i forbindelsen thys ensæ ɔ: med den (ene) undtagelse, hvilket egenlig hedder utæn

on thyt at = en þó at, undtagen at E. l. 1. 43

Tidskr. f. fild. n. r. III. 289. jf. tualraubr, tuar ualran, bar. Rök

^ 2, 87

thæs ensæ (uden det ene) og num thes ensæ; ligesom da thes ensæ E. 1, 9 betyder det samme, således V. 3, 18 thüs ensæ; ligel. E. 1, 44 og 2, 55 (undtagen det alene). Men E. 2, 26 thys bætræ (des bedre); og sstd. thys han a at næfnæ hanum landbo, af hin vil vithær takæ må forstås = thes ensæ (kun i det tilfælde, hvis —). Jfr. brugen af thæs: E. 1, 31 utæn thæs at —; 1, 31 thæs sithær; 1, 7 num thæs; Sæll. kirkel. num thüs.

thyt har i Eriks lov en særegen anvendelse. At det egl. er = thæt (jfr. thys), ses 1, 2 mæth thyt ensæ (med det ene, kun på den betingelse); men det bruges dels således, at det kan være = þvi at, dels således som þó at. Det sidste er almindeligst: 2, 46 thyt thet ær ey meræ; 2, 68 the skal thyt ensæ stæfnæ; 2, 69 æn thyt han a hennæ ey; 3, 9 og 24 er det endnu bestemtere „skönt". Sæll. kirkel. har thüt meræ (des mere).

thægnægiald, Sejdelin, dipl. Flens. 1, 25 thegngyald; J. 2, 13 kaldes den bøde (12 mark penge), som manddraberen måtte bøde til kongen, når bod fæstedes hjemme og sagen blev aftinget för sandemænd havde svoret. Skrives også (i overskriften) thæghgiald, Fl. 66 theghængiald, og i nyere stadsretter (s. Molb. gloss. II, 188) theyngieldh, thegngield (hvor det tillige bestemmes til 9 mark). Alt i gl. norske love (Eidsv. 1, 26) omtales þegngildi, bøder til fyrsten for at have dræbt hans þegn (en fri mand i fyrstens tjeneste).

þæn — þæt, ejef. þæs, hf. þem, hunk. þe, intetk. þy, gstf. þæn, þe, þæt, flt. þe, hf. þæm ell. þem, ejef. þæræ, þerræ, — isl. gstf. þann — þat osv. (den — det), bruges også som tillo.s bestemte kendeord: þæn døþæ, þæt samæ, þe ensæ, þæs døþæ osv. alt i S. På samme måde thæn, thæt, the, there, them i J. og de sæll. love. I overskrifter bruges thæt (thet) i betydn. „hvad det angår at," „i anledning af," ligesom J. 1, 29 æftær thæt hun mannæs, hvor Flensb. cod. har æftær thæt at —. Ved tilföjet ær bliver det henførende, som V. 1, 18 thæt ær; jfr. 1, 18 for thæt at —, ligeledes ved tilföjet thær: V. 1, 14 thæt thær, allæ the thær —. Jfr. then.

thæn i betydn. „end": J. 2, 1 meræ thæn, s. then i samme betydning ved dette ord.

þænni — þæsæ — þættæ (isl. gstf. þenna — þessa — þetta) denne — dette, gstf. þænnæ, hf. þæmmæ, flt. þæsæ — þæse (þessi), hf. þæmmæ, ejef. þæssæ S., ligeledes i J. og de sæll. love: gstf. thænnæ, thæssæ lund J. 2, 51 (på denne måde) = thæsselund V. 2, 15; thettæ V. 2, 12 = thætæ 1, 1, 1; flt. thessæ V. 2, 23, samme form ejef. 1, 7; thænnæ 2, 24. Fl. 5 flt. thissæ.

þær, thær, isl. þar (dér) skrives også þære, þæræ, thæræ (ligesom hvar og hvaræ, hær og hæræ, J. 1, 19; 2, 115); bruges i mange forb. S. 1, 9 þ. sum; 9, 21 þ. af; 1, 2 og 5, 1 þ. foræ;

[Handwritten margin notes:] k = s. 60[20] · thyt sithær Jy. l. 3, 23 (= s 231 s) · s. Matzen Rets hist. Strafferet s. 101 · jf. S. III, 46 · Wimmer Runemind. IV 212 f. · thise. Sk. l. 5, 3

5, 25 þ. næst; 16, 1 þ. til; 7, 4. — J. 2, 5 thæræ; thærmæth. V. 1, 5 thær; 1, 6 thær af; 1, 20 thæræ; 2, 16 thæræ gen (derimod).

þær, thær, isl. er (der) henførende stedord og biord: istdf. det ældre ær have sildigere hdskr. alm. ther eller sum. — hin thær, thet thær, allæ the thær osv. Også som tidsbindeord: når (= der) J. 1, 5; Fl. overskr.

thet same thar. V. 5j. 3. 13 (5. 64?). Jyl. 2. 5

thærskyld, thærskuldæ, thærskild, þriskulli, isl. þresköldr (tærskel) V. 3, 13; E. 1, 20; 3, 52. Fl. 116 skrives thørskil.

þæþæn, thæthæn, isl. þaðan (deden) derfra, gl. sv. þeþan. S. 6, 9; E. 2, 51; 3, 57; J. 2, 96.

thørsk, isl. þorskr (torsk) Fl. 93. Jfr. thorsk.

U.

ubundæn, isl. úbundinn (ubundet) af bindæ. S. 7, 4; J. 2, 91 og 111.

ubygd iorth (af byggæ) udyrket jord. J. 1, 55 ubygd øland. Fl. 91.

ubørnæ er vistnok flt. af uboræn, isl. úborinn (ufødt) altså: endnu ej fødte efterkommere. E. 3, 27.

ubøt (af bot) uden bøde, fri for bøde: E. 3, 29 frændær ubøtter varthæ.

udræpin (af dræpæ) udræbt S. 5, 30.

udygh, isl. údygð (uduelighed, udyd) usædelighed. Fl. 80.

udæthæs mæn (af dath, dåd) udåds mænd, isl. údáð, údáðamaðr. J. fort.

udøþær (af døþær) ikke død. S. 6, 3.

ufelig, har Schl.: usikker, fredløs. Det er Vedels ufeilig (ufælig?), der forklares: ufredelig, fjendlig, norsk: ufellig, ufellelig = ufallen (af falla).

ufen, isl. ofn (ovn) bagerovn. Hadersl. byr. 36.

uforþaþær, uforthæt (af forthæ, s. dette ord, og forforthæ ɔ: sætte overstyr) ikke afhændet, ikke sat overstyr S. 1, 12 (hvor yngre hdskr. har: ufortæreth). E. 3, 54 uforthæt.

ufriþ, isl. úfriðr (ufred): ufriþæman (ufredsmand) en som krænker freden eller er fredløs. S. 8, 2; E. 2, 25. Biord ufrithlik (ufredeligt) Fl. 59 = sstd. at ufrith maal.

ufrælsær (af frælsær) ufri, isl. úfrjáls. V. 2, 28 (hvor Thorsen har of frælsær).

ufyrmd (ufyrd) J. 2, 75: vetæ uf. krænkelse, mishandling — af gl. sv. fyrma (mishandle) Vestm. l., hvoraf misfyrma, Gutal. Dansk uførm, at uførme Chr. 5.s d. l. 6, 15, 19 og 3, 19, 9; Vedels ufyrme. — E. 2, 16 ufyrd må vel være en forvanskning heraf.

ufyrmæ (uførmæ) tilföje ufyrmd, overlast, mishandle. J. 2, 79; jfr. E. 2, 28.
ufældær (af fællæ) ufældet, ikke domfældet Sæll. og Sk. kirkel. 11.
ufætlaþær (s. fætlaþær) uden sværdrem S. 7, 8.
ufæddær, isl. úfœddr (ufødt) E. 3, 32; V. 1, 1, 17 = ufødær V. 1, 6.
ufør, isl. úfœrr (mods. før) E. 1, 31 hionum ufør ɔ: ikke istand til at passe sit hus. J. 3, 32 (som ikke kan gå).
ugildær (af gialdæ) som ikke betaler, hvorfor ikke betales. S. 13, 1 og 2. Jfr. isl. úgildr og Chr. 5.s d. l. ugild 1, 24, 13 fg.
ugift (af giftæ), isl. úgipt (ugift) J. 1, 8 = ugifth 1, 29.
uglæ, isl. ugla (ugle) Oldem. 16; Vald. jordeb. 41.
ugærnings man (ugerningsmand, Chr. 5.s d. l. 1, 23, 5) E. 2, 21 = udæthæsman.
ugært, af gøræ (ugjort) V. 2, 42.
uhæght: J. 1, 8 at uhægþ ɔ: ved vanrøgt, forsömmelse (formodl. af hæge, pleje); jfr. forhæghthæ (= uhæighæ. Schl.)
uhæmelt, uhemelt (uhjemlet) af hemæl, hemlæ. J. 1, 41; 2, 93. E. 3, 4.
uilskæth (af ilskæ), hvad der S. 3, 9; 4, 13 og 17 hedder uilt (uden klage, upåtalt). — J. 2, 72, hvor det forklares ved utæn kæræ. — V. 3, 6 (uden påtale) = 3, 8 uylskæth. — E. 3, 6 uilzskæth, ukæræt (uden klage). Fl. 30 skrives uillæth ok ukært.
uiafnæth, isl. újafnaðr (ubillighed, uretfærdighed), jfr. iafnæth. J. 1, 16 og 50 (= Flensb. uræt).
ukundær. isl. úkunnr (ubekendt, ikke beslægtet) fremmed S. 3, 6: sæl man iorth sinæ ukunnum mannum; 5, 2 (Had. hdskr.); Sk. kirkel. 11 ukunnare ɔ: længere ude beslægtet. Jfr. gl. d. bibelovers. 4. Moseb. 3, 10 ukunnæ (fremmed).
ukæ, isl. vika, sv. veka (uge), ejef. flt. uknæ (ukæ, uku) S. 7, 17. — J. 1, 23 sæx ukæ; 1, 3 tiughæ ukæ. — V. 1, 1, 7 sæx ukæ hæfth; 3, 13 dagh ok sæx ukæ. — E. 1, 2; flt. 2, 51 ukur.
ukærth (af kæræ) upåklaget, ikke anklaget. J. 1, 42; Flensb. stadsret af 1284, § 16 urthær byman år ok dagh ukært i by. Jfr. ukært Chr. 5.s d. l. 5, 5, 1 og 5, 6, 2.
ukæsyo, isl. vika = vikasjór Fornm. S. 8, 32: sømil. E. 3, 59.
ulaghlik = uloghlik.
ulaghsot (mods. laghsot) Fl. 124.
ulaght (mods. laght) ikke lagt: E. 1, 11 ulaght fælugh, mods. 1, 10 fælugh laught.
ulatæn anføres af J. hos K. Ancher i betydn. „uskiftet“, hvilket han udleder af lat = lot; men dette er urigtigt; det må komme af latæ i bet. udlevere, altså: ikke uddelt.

ulf, isl. úlfr (ulv) S. 5, 21; Vald. jordeb. 45. — J. 2, 86 ulfhvælp (ulveunge).

ulikind læses J. 2, 63 efter Flensb. cod., hvor andre hdskr. har ulykkæ. Ordet er vistnok isl. úlíki (fortræd), ikke úlíkindi (usandsynlighed); endnu bruges norsk ulikinde om en upassende ting, modsat likinde; i ældre dansk bruges ulige i bet. uret, ubillighed, s. Vidsk. s. ordb. Meningen af, „at han sleppær burt antigh meth ulikind æth meth hins ratk“ er altså: ved et uheld, på en urigtig, utilbørlig måde.

ulogh (af logh) ulovlighed. Sk. kirkel. slutn.; S. 3, 22, hwa sum uloghum (med ulov ɔ: ulovligt) svaræær, han skal uloghum uppæ haldæ ɔ: den, der svarer (for en anden) uden at være bunden dertil ved loven, han skal også selv fuldbyrde og opfylde, hvad han har lovet på den andens vegne, da han ikke lovligt kan tvinges dertil. Lignende talemåde J. 3, 42 hwa thær ulogh fæstær, han skal ulogh vinnæ: skönt ulogh har en anden betydning; meningen er: den, der af sig selv lover ed — som han ikke kunde tvinges til — han tvinges derved til at aflægge ed; ellers bliver han domfældt. Jfr. J. 2, 7; 3, 42 (ulovlighed). E. 3, 1.

uloghlik, uloflikæ (som biord) ulovligt S. 3, 3; ulaghlik (ulovlig) E. 3, 1 = uloghlikæ 2, 30.

ulytær, ulyt (af lytær = liut) uden lyde, ubeskadiget S. 5, 14; E. 2, 38. — J. 1, 16 er ulyt eller uliut en variant; andre ulotat = sei iafn, s. Petersen.

um, isl. um (om) 1) omkring, angående, i henseende til S. 11, 8; 10, 2 um dagh ællær um nat; Sk. byr. 38 um høsthæligh (til at betegne tiden, når — eller i løbet af hvilken). J. fort. um sannænd; 1. 1 um fathær; V. 1, 1, 7. — um kring E. 2, 38. — 2) som bindeord: om, hvis. S. 11, 10. Sk. kirkel. 12 um ængin — — — ɔ: om også ingen vil bedige (ved asvaru eþ), at hun har begået denne brøde. — V. 1, 1, 4; E. 3, 32; 2, 51.

um istdf. æm (lige) E. 1, 16.

umannæth (af mannæs) ugift (om kvinden) J. 1, 29 og 43.

umbutsman, umbosman, umbætsman, isl. umboðsmaðr (ombudsmand, embedsmand) en fuldmægtig, forretningsfører, navnlig kongens foged. Jfr. Kinch, årb. f. n. oldk. 1875, 318 fg. S. 5, 25; J. 2, 4 og 51 (i den gl. d. udg. embitzmand og ombotzmand); V. 2, 1 og 36; 3, 12; E. 1, 41 um hutz m.

umikil, umikit, i bet. ofmikil, isl. ofmikill (alt for stor) S. 9, 22 (yng. hdskr.). Jfr. cod. A. M. 187, 5 b. umikil i samme betydning.

umkring, isl. í kring um, idet kringr = hringr, en kreds, og umkringis (rundt om, omkring) E. 2, 38.

umkomæ (af komæ) omkomme. E. 2, 61.

umrøkt, af isl. rækt, rækt (røgt, røgte) omsorg, røgt og pleje E. 3, 58.

umutsæn, umotsæn E. 1, 33; 2, 54 og 66 er uden tvivl sammensat af um og utsæn, og betyder altså: desuden, omtr. = sv. desutom, isl. útum (ud over). misforstået

umælsænd (af mælsæ), lat. infans, umyndig. J. 1, 19. Hadersl. byr. 14 um. børn.

umænnskæ, isl. úmennska (mangel på menneske, menneskelig natur, manddom) E. 3, 54 mageliglied, ligegyldighed, jfr. norsk umenne (uduelig person).

undan, isl. undan, sv. undan (und—); Sk. kirker. 11 skiliæ sik u.; 19 skiutæ u.; undantakæ (undtage) borttage S. 7, 11; 17, 6.

undir, undær, isl. undir (under) S. 7, 6 u. lase; 9, 21 hæst undir manni (hest, hvorpå en rider); till. til S. (Schl. s. 234) gømæ u. godæ mæn (under gode mænds varetægt). — E. latæ undir 2, 78 (undlade, efterlade); 3, 52 undæ las (under lås).

undistandæ, understandæ, undærstandæ, isl. undirstanda (forstå) engl. understand. S. 4, 15; J. fort.; V. 3, 8. Siden brugt af Chr. Pedersen.

undskap, isl. vondskapr, vonzka (ondskab) forbrydelse. E. 2, 20; J. fort. unskap; 1, 24 undskop. jf. ondskap.

undædraghæ (af draghæ) unddrage, trække bort. E. 2, 36.

undælik (af et tillo. undær ɔ: ond) ondskabsfuldt E. 3, 42.

undæntakæ (af takæ) undtage: J. 3, 11 undæntakæn, hvor Flensb. har unnæntakæn.

undærsøkær, undærsoknær (af søkiæ) undersøger (inqvisitor) rettens tjener eller fuldmægtig, underfoged. J. 2, 89 jfr. Östersön Veylle 840; Kinch, årb. f. n. oldk. 1875, 319.

undæt. E. 2, 61 thet rijs, i hans gardh ær undæt ɔ: ris, som er flettet, snoet til gærde? (af vindæ, jfr. isl. vinda, vundinn ell. undinn).

ungær, ung — yngre — yngstær, isl. ungr (ung) Sk. kirkel. 14 yngre; Dalbyske forord. § 2 yngstær; J. 3, 1 ung; Fl. 79.

uninge logh, uninggæ logh V. 3, 13 og E. 3, 59, medens vinningæ logh S. 8, 3 (med varianten unninga logh, vinningsloff). På sidstnævnte sted betegner det den ed, hvormed ejeren til noget tabt, der findes af en anden (ved stranden), bestyrker sin ejendomsret. I Vestgøt. l. bruges unningia logh om findelön, og dermed stemmer V. 3, 13 og E. 3, 59 (bjærgelön); ~~men formen vinningæ er den oprindelige, af vinnæ (godtgöre)~~. Arkiv II, 222. jf. unningja lausn i Hertzbergs glossar til NgL.

unkumme, isl. komast undan (undkomme) Hadersl. byr. 20.

unytær, unyt, unæt, isl. únýtr (unyttig) skadelig S. 4, 11 og 13; V. 2, 6; 3, 5 — men 3, 6 unæt, hvilket også findes J. 3, 26 alz unæt (aldeles ubrugelig). Formen unæt er almindelig

hos Harpestreng og kommer vel af isl. neytr. Jfr. Rydqvist sv. spr. l. II, 383. I den gl. sv. bibelovers. bruges onyt.

up, isl. upp (op) bruges dels løst tilföjet udso. gravæ up, sla up, dels sat foran: S. 14. 5 upbrænnæ; Erik af Pommerns forord. f. Skanør § 16 upbæræ, § 33 upføræ; S. 12, 3 upgangæ; 12, 4; 7, 9 og 9, 8 uptakæ; 7, 21 uphængiæ osv., stundom 3, 22 uppe — ell. uppæ —. S. 4, 6 upbrytæ; 17, 4 upsighiæ (= sighæ up). J. 1, 55 upgivæ; 2, 36 upføthæ; 2, 64 uphaldæ (holde fast, sætte fast, anholde); 3, 39 upflyghæ = flyghæ up (hen til); 2, 31 rithæ up annæn mans korn; 2, 48 skæræ up, sla up. — V. 1; 5 uppæ haldæ; 2, 48 up vitnæ; 2, 34 upp dømpt; 2, 34 høggæ up. — E. 3, 6 updelæ (göre stridig); 2, 30 updømæ (dömme til at brydes op); 2, 30 og 3, 59 uphøggæ (ophugge et skib); 2, 53 uplatæ (lukke op); 3, 30 uppæhaldæ (opholde, men 2, 21 anholde og 2, 59 betale, bøde) = S. 4, 11 uppihaldæ (fuldbyrde, betale bøder). Fl. 15 uprætæ (oprette, genoprette).

updela Jy. I, 47. dömme til at forlade

uphaldsmæn J. 2, 17 (opholdsmænd, isl. uphaldsmaðr; upphald o: udredelse) af uphaldæ (s. det foreg. ord) siges om den nærmeste frænde, der oppebar og udbetalte to trediedele af mandebod til den dræbtes slægt; denne betydn. har uphaldæ J. 2, 2? og 3, ?; og 2, 22 nævnes laghæ uphaldzmæn.

se Arkiv XI. 41.

uphof, uphaf, isl. upphaf (ophav) begyndelse; de yderste dele af marken. J. 1, 52.

uplyftæ (af lyftæ) oprejse. Fl. 45.

uplændning (oplænding) Vald. jordeb. 30 Hakon u.

uppæ, uppa, opæ, isl. uppá (oppe på, på) af upp á; foruden: V. 1, 8 uppæ (oppæ) then arf. Jfr. oppæ.

upryftæ (upruftæ), måske af isl. ripta (rokke, göre ugyldigt) omstøde, tilintetgöre. E. 1, 33. Smlg. dog ryfæ, ryftæ.

uqvædens ord, isl. úkvæðisorð, úkvæðismál, gl. sv. oqueþins orþ (ukvemsord) skældsord. Schl., jfr. Molb. gloss. II, 245.

uqvænt (af qvænæs) ugift: uqvæntæ bymæn Fl. 11.

urbotæ mal s. orbotæ mal.

ureed (af rethæ, rede), ikke udredet, ubetalt. Hadersl. byr. 31.

urktæfang s. yrktæfang.

urnum s. ornum.

urþin, urthen, tillf. af varþæ, isl. orðinn, af verða (vorden) beskaffen. J. 2, 17 urthet; 2, 91 han ær sialf for thiufnæth urthen o: blevet bestjålet; 2, 112 sva urthen kostæ o: således vordne, fremkomne sager; 3, 45 sva vurthæn sialæ gift. — V. 1, 15 sva urthet (vurthet) mal.

urufin E. 1, 33 urykket, af ryfæ, isl. rjúfa, rofinn.

uræt (af ræt, isl. urétt er tillo. uret, uretfærdig) uret, brøde. J. 2, 7; E. 2, 16.

urset som tillo. uretfærdig. J. fort. folsæ og ursætæ mæn. Fl. 15 um ursætæ kæræ. *hardr fangdl vrdt J.l. 1, 16 (overske.)*
ursætlikæ (af urset) uretfærdigt, ulovligt. S. 3, 3; = ursætælik V. 3, 8.
usal, usæl, isl. úsæll = vesall (ussel) elendig. S. 2, 18; 4, 18; V. 2, 28 (= Sk. arveb. vsal, hvilket K. Ancher skriver usælugh); 3, 6 usæl; E. 1, 34; 2, 56 (fattig); 3, 48.
usandær, isl. úsannr (usand) uskyldig. S. 7, 6 (yngre hdskr.) *usinnum J.l. 2, 12 (R. 8 hdskr.*
usiukær, isl. úsjúkr (ikke syg) sund. S. 7, 10; V. 1, 4; E. 2, 52 at hanum usjukum (når han ikke er syg).
uskapaþær (af skapæ) mods. skapæt: utilskåret. S. 7, 8 = uskoræn. Fl. 36.
uskiftær (af skiftæ) ikke skiftet, udelt. S. 3, 21; 7, 6; J. 1, 3 og 12 uskift eghn; V. 2, 46 i theræ iordh uskiftæ; E. 2, 58 uskift skogh. Fl. 3 arf uskipt.
uskiællik (af skæl, skial) uskellig, utilbørlig. V. 2, 37.
uskyldær (af skyld) uskyldig S. 5, 28; uskylt, uskilt (uforskyldt). S. 5, 28.
uskæftær (af skæft) uden skaft, uskæftet. S. 7, 8.
uskær (af skær) uren, brødefuld, skyldig S. 5, 4 varþæ usk. (om den, der bær jærnbyrd).
usnialdær, isl. úsnjallr (usnild) uforstandig. S. 9, 22; E. 1, 45.
usotær (af sot, tillf. af søkiæ) ikke søgt, upåtalt, hvorom sag ikke er anlagt. Sohl.
uspilt (af spillæ) = uilt, uden skade, uden tab. S. 3, 9; E. 3, 54.
usæktæth (af sæktæ) usigtet, uden at være anklaget. J. 2, 115.
usæld, ysæld (af usal) isl. vesöld (usselhed) elendig stilling J. 1, 36; E. 1, 38 (ysæld). *[illegible] J. 71 [illegible]*
usæt E. 2, 60 er en (fejlagtig?) skrivemåde istdf. husæt.
ut, isl. út (ud) S. 7, 9; bruges dels til at sættes foran i sammensætn. (se de følg. ord), dels föjes det løsere til bagefter: J. 1, 11 takæ ut; 1, 17 a sin arf ut; 2, 96 sæl ut (udleverer); hin thær ut ær 1, 15, hvor nogle hdskr. har utæ; som höjere grad bruges utærmer (længere ude) J. 2, 26 = utæn sstd., jfr. nærmer, nethermer; det skrives også uttær mer, ythermeræ (hvoraf vort „ydermere"); höjeste grad 1, 30; 2, 102 utærst (yderst, sidst); 3, 25 the tva utærmeræ fingræ.
utan, utæn, isl. útan (udenfra, udenfor) og utæ (ude) isl. úti, der også skrives uti. S. 3, 1 utæn; brugt som bindeord: om ikke, hvis ikke (utan at), og som i ny sv. utan som modsætn.: men, S. 7, 9. — J. 2, 7 utæn siukæ sængi; 1, 32 utæn allæ loghum; 1, 43 utæn of = for utæn (undtagen) også utæn alene (nisi) 1, 2 og æi utæn (non nisi) 2, 1; 3, 22 (foruden); 2, 32 til leghæmal ær utæ. — V. 1, 1, 3 utæn (udenfor) fælægh; som biord sstd. uthæn; 1, 1, 8 (undtagen); 1, 16 utæn lands; 1, 19 utæn rikis. — E. 2, 30 utæ. — Fl. 16 *Harp. 104, 3*

utæn han giæn prøvæ; 34 ligel. — Vald. jordeb. 23 utæn skogh.

utanlanz, utænlanz (af land) udenlands (uden for provinsen) S. 7, 10; J. 1, 23.

utarf (udarv), utarving ell. utarve (udarving, den som tager udarv) ɔ: arving, som ikke var i bo sammen med den afdøde ved dødsfaldet). S. 1, 21; J. 1, 10; V. 1, 1 handler om sådant arvemål: utarvæmal, og arvinger af denne art kaldes 1, 1, 3 og 13 utarvæ; jfr. 1, 7. E. 1, 7 utarf = 1, 6 utarvæ. I Chr. 5.s d. l. 5, 4, 7 har udarving en anden betydning.

utbiuþæ (af biuþæ) S. 9, 4 (udbyde).

utborge (af borghæ) sætte ud som borgen, stille til sikkerhed. Hadersl. byr. 29.

utfa (få ud, få udleveret) S. 9, 13.

utgang, isl. útganga (udgang) J. 1, 10.

utgærþe (af gærþe, garþ) udgærde, gærde om ager eller eng. S. 9, 18; E. 2, 68 utgærthæ.

utgærth, isl. útgerð (udredelse) udreden af det fornødne til landets forsvar eller til leding, udrustning af skibe til søtog. J. 3, 6; deraf utgærths bondæ ɔ: den, der skal give denne skat, og 8, 12 utgærthæsman, den, der forestår udskrivningen.

utiorþ (af jorþ) jord, som tilhører en gård, som ligger udenfor toften S. 3, 12 = utlænde.

utlatæ (af latæ) udlevere S. 1, 12; J. 2, 40; V. 1, 18 utlatæ = latæ ut; 2, 42 ut at latæ.

utlænþe (af land) = utiorþ S. 4, 11 til 13; V. 3, 5 sit utlænde — alt utlændet. Men J. fort. er utlandæ mæn udlændinge (skrives også: ulands, ulendz, utenlandz, utænlanz) = utlænding, E. 3, 57. — Fl. 49 utland (hvilket i d. platt. overs. forklares ved: Fresland).

utlæggæ (af læggæ) udlægge. J. 2, 40.

utlæþæ s. læ.

utløsæ (af løsæ) udløse, løskøbe S. 9, 4; 9, 5 og 11.

utsighlænd (af siglæ) udsejling Fl. 93.

utstafræ (af stavær) sætte stavrer for langt ud. E. 2, 68.

utstingæ (af stingæ) stikke ud: E. 2, 33 utstungæt. Fl. 23 ut stungæn øghæn.

utsøkiæ (af søkiæ) udsøge, kræve. S. 7, 9.

utvirthæ (af virthæ) udtage ved vurdering Fl. 124.

utæn mark (af mark) utæn marks mæn J. 3, 58 (som bo udenfor marken).

utærmeræ (yderlig, som ligger yderst) Oldem. 80 in vtæmeræ Biarghum (ɔ: i Yderbjerrum).

utholik (af tholæ) utålelig. J. 1, 47.

uvarlek, isl. úvarliga (uvarlig) uforsigtigt E. 3, 14 = uvarandæs, isl. úvarandi, E. 1, 40 (uforvarende).
uvarse (af varæ) uvare, uforsigtighed. J. 2, 21 af uvaræ.
uvildigh man (isl. úviljugr) uvillig mand J. 3, 64 = uvildugh E. 2, 68.
uvin, isl. úvinr (uven) S. 7, 11; J. 1, 1; 3, 64 flt. uvinæ (Flensb. uvin); Fl. 60 og 113.
uvit, isl. úvit (bevidstløshed) afsindighed. J. 1, 7.
uvitindæ, isl. úvitandi (uvidende) E. 2, 68 = uvitænd Fl. 83.
uæfli, af isl. afl, kraft, Vestgötal. ofæfli (overmagt) S. 16, 3 (Had. hdskr.). „vis major". jf. Kalkar III, 442.
uærlik (s. ærlik) uærligt. Fl. 75.
uxæ s. oxæ.

V.

vadmal, isl. vaðmál (vadmel) Vald. jordeb. 55; privil. 1282 vatmal (beiträge zur kunde Est-, Liv- und Kurlands 2, 153); Fl. 98 vatmæl, jfr. vath.
vagh = vægh, isl. vegr (vej) side, part: þæn vagh, bæggiæ vaghæ S. 2, 3, men 4, 2 vægh; deraf (egl. ejef. flert.) væghnæ som 2, 3 bæggiæ væghnæ. Skrives i Vestgøt. l. væghir, i E. 3, 32 vau; J. 2, 75 vægh = 1, 50 væg; V. 2, 21 og 48 vægh men 2, 1 biægiæ vagnæ (på begge sider), og sstd. annær vagh; 1, 1, 4 ær thæn vagh at byrth (på den måde); E. 1, 5 a mother vagh (på mødrene side); 1, 17 kvinnæ vaghs sum karlæ (både på kv. og mands siden). E. 2, 57 vægh; 1, 29 væghnæ (hvoraf vort „vegne") = veghn: V. 1, 8 um dottær veghn. J. 1, 16 vegh: annæn vegh, bæghi vægh. Fl. 24 af jen vaeghæn (på den ene side).
vagn, vaghæn, isl. vagn (vogn), S. 9, 18 uaghn; Erik af Pom. privil. f. Skanør § 14 vagnkarl (vognmand); S. 8, 1 (yng. hdskr.) vagnlas (vognlæs). E. 2, 64; J. 2, 39 og 74 (skrives også voghn); Flensb. 3, 62 har ved skrivfejl vanglas for vagnlas (vognlæs).
vaktæ, isl. vakta (vogte) passe på. J. 3, 68. V. 4. 1.15
val, isl. val = vel, findes i J. 1, 56 og V. 1, 23; 3, 6; E. 2, 9 2, 51 (=6.58) istedenfor vel (som endnu jysk). Br. Laurbg 595 Kannmuster 135
vald, isl. vald (vold) magt. S. 4, 18; 9, 22 æghæ piuf (for: þiufs) vald ɔ: få magt over tyven; 2, 14 æghæ v. have ret til. J. 2, 3; 1, 23 thæt vald (andre: thæn vald); 3, 48; V. 1, 13, men 1, 15 val 2, 2 og 20; 2, 36 (det en har magt over). E. 1, 33. — Fl. 13 osv. skrives vold, ligesom Fl. 14 voldigh (væld ig, mægtig).
valdføræ (af føræ) tage med vold. V. 2, 36 = valtakæn (voldtagen) J. 2, 16.

valdtækt (af takæ) voldtægt. E. 2, 21; Sl. gl. str. § 57 **waaldtecht**; Fl. 28 vold tak og 76 voldtækt.

valdæ, isl. valda (volde) magte, men også: forvolde. S. 2, 1 (råde over, have magt over). — J. 1, 38; 2, 18; fortid allæ 3, 58; 2, 71 og 98 (have magt til); 3, 55 v. lagh ɔ: fastsætte som ret.

valkæ, isl. valka (forstyrre, besvære) S. 17, 8; Sæll. kirkel. og Sk. kirkel. 15, hvor også forekommer valkløst ɔ: uden besvær eller ufred.

valrof, isl. valrof i Gulaþ. l. ɔ: plyndring af de dræbtes legemer (af valr ɔ: de faldne, og rof ɔ: rov) J. 3, 24, hvor det forklares overensstemmende hermed. E. 2, 31; S. 5, 27 skrives **valruf**, jfr. A. Sunes. V, 6.

van, vadn, isl. vatn (vand) E. 2, 58. Jfr. vatn.

van, isl. vanr (vant til) E. 2, 65. Jfr. vanæ. Fl. 66 skrives: sum — ær voon. Hadersl. byr. 7 ther van er at giffues.

vanfør, isl. vanfœrr (vanfør) lidende af en legemlig fejl eller svaghed. V. 1, 21. S. 2, 13.

vanhaldsæn, isl. vanhaldinn (skadelidende) misligholdt. V. 1, 18.

vand, isl. vöndr, ejef. vandar (vånd) ris, kæp. J. 2, 82 ræfsæ mæth v.

vandæ, isl. vandi (vånde, men i betydn.:) skade, fortræd. E. 2, 74.

vang, isl. vangr (vang) vænge, af hvilket grannerne i en by hver har sin del. S. 4, 11; 9, 16. Om den tilsåede, indhegnede mark — mods. fællæt J. 1, 48; vangs garth (indhegning) 3, 55 og 58. — V. 3, 5 thre vangæ. — E. 2, 57 vang; 2, 49 vangruf ɔ: rov i vang, jfr. valrof. Oldem. 62.

vangømsæ, isl. vangeymni, vangeymsla (af geyma) ɔ: uagtsomhed, upåpasselighed. J. 3, 48. I Eriks gårdsret af 1403 hedder det „vangiemmelse". Fl. 56 skrives von gømsæ.

vanhegt (af van og hæge, vel snarere isl. heyja end hægja) = vanrøkt, slet pleje, forsömmelighed. Hadersl. byr. 13.

vanlik, isl. vánligr (ventelig) J. 2, 17; 3, 43.

vanrøkt, isl. vanrœkt, vanrœkni (vanrøgt) af vanrækja, mods. rœkja, s. røktæ; altså forsömmelighed, mangel på omsorg. S. 15, 1; 16, 4.

vanslæ eller vænslæ er en forvansket ordform i overskriften til J. 2, 107, hvor de nyere udg. efter de bedste hdskr. har vanæ sak. K. Ancher har en fejlagtig opfattelse; den gl. d. udg. gör det til „vaande sag" (våne ɔ: formodning, isl. ván). Men det hele er vistnok kun en randglosse, der har forvildet sig ind og skabt forvirring.

vanti, isl. vöttr (hvori stammen er vant —) vante, handske. S. 7, 16; 9, 26.

vanæ. isl. vani (vane) J. 2, 35 thes vanæ ɔ: vane dertil. Jfr. van.

vápn vapsen, isl. vápn (våben) S. 5, 23; 9, 8; J. 2, 30; 3, 4 (begge former).

vápnatak, isl. vápnatak (våbentag) det at man griber sine våben — et tegn, hvormed det på tinge forsamlede folk tilkendegav sit bifald over en tagen beslutning, i Sk. lov kun når en dømtes fredløs, S. 7, 9 = A. Sunes. VII, 6. De islandske og norske love omtale også den skik „vápnum upp halda“ i samme betydning, s. Jarn mannh. 20, þjúf. 5; Gulaþ. l. þingf. 4 (s. Arnesen indl. til den isl. retterg. 584); Vidalin, skýringar yfir fornyrði 627: vopnatak heitir að halda upp vopnum, þegar maður samþykki nokkuð, bæði dóma og aðrá contractær, se Grundtvig: om de got. folks våbened (overs. ov. vidsk. selsk. forhdl. 1870), K. Maurer: Über das vápnatak der nordischen rechte (Germania XVI, 1871); A. D. Jörgensen, våbened. våbentag (årb. f. n. oldk. 1876, 151); Hertzberg: den ældste norske proces 148 fg. I Skåne var det siden skik at „huggæ hans fred af hanům met syt vapn“ (s. Ostersön Veylles gl. vaabentack): sagsøgeren beder landsdommeren om tilladelse til at hugge freden af den skyldige og derpå drager han sit sværd og hugger i bjælken på landstinget, til tegn på, at den dömte er gjort fredløs. Denne skik ophævedes af Chr. 2 (gejstl. l., Rosenvinge gl. d. l. IV, 56), men vedblev dog lige til landsdommeren Lave Urne, hen imod år 1600.

var, isl. vár (vår) J. 3, 59 varsæth (vårsæd); Vald. jordeb. 56 og 57 varstudh (vårstud).

var, isl. varr (var) J. 2, 64 varthær hin var vith (bliver det var); E. 2, 66.

var, isl. várr (vor) S. og alm.

varlær, isl. varla (med möje, næppe) og varliga (forsigtigt), af uo. varæ (vogte). Formen varlær, der også skrives varlæghær, varælikær, viser hen på den höjere grad, og kan ikke være en ligefrem gengivelse af grundsprogets biord i første grad; det må altså (i det mindste egenlig) være: forsigtigere, med större omhu J. 2, 21; 3, 68.

varþnaþ, varthnæth, varnæth (af varthæ ɔ: vogte), jfr. isl. varðan (kavtion) omsorg, formynderskab, borgen ell. kavtion. S. 7, 10; 10, 2. (Deraf vorned, vornedskab). J. 2, 111 gangæ i varthnæth ɔ: gå i borgen, stille sikkerhed for; 3, 6 betyder varthnæth eller vornæth en undergiven, betjent; i den lat. overs. officialis, i den gl. d. udg. undersøgere, i den platt. overs. beveelhebbere; 1, 50 syms varnæth, der stilles sideordnet med skial, at være: værn, værnssag. E. 3, 44 varthnæth (vorned) den der står under en andens værn (om husfolk); E. 2, 52; 3, 21 gangæ i varthnæth = varnæth 2, 51. Jfr. Molb. gloss. „varned, vorned“.

varþæ, varthæ, isl. varða (tage vare på) vogte, passe på, indestå for, påtage sig ansvar for. S. 5, 23 og 10; 4, 15 iorþ skal iorþ varþæ ællær men fore sværiæ o: den, som afhænder jord, skal forsvare den og hjemle den, hvis han ikke vil fri sig ved mened og sværge, at han ikke har afhændet den. — J. 1, 32; 3, 38 og 60; stedet 2, 114 tha varther hin vith næfnd i kyn gengives ved: værge sig, holde på sin ret? jfr. V. 2, 18 varthæ næfnd; 3, 8 v. hanum iorthæn; 1, 23 (vogte, tage vare på). E. 2, 59 varthæ (vogte). Om vorthæ J. 2, 6 s. dette ord.

varþæ, varthæ = vorthæ, isl. verða (vorde) blive, ske (bruges også som hjælpeord til at udtrykke lideform). Flensb. cod. har vorthæ. S. 1, 3 og 4; J. 2, 17 v. mæth barnæ (blive svanger); V. 1, 20; 2, 2. Jfr. urþin, urthin; Fl. 16 urthær (vorder, bliver).

varthæn E. 2, 51: at han atær liusæ varthæn, synes at være et no. varth (værge, forsvar), jfr. væriæ.

varæ, isl. vara (vare) varer. Fl. 93.

varæ, isl. vara (vare) advare. Sk. kirkel. 19. E. 2, 66 varæ at, varthæ at (fortid).

varæ, isl. vera (være), skrives også væræ: ær, æræ, forest. varæ (også se), æri, flt. vare; fort. var, varæ. S., J., V., E. almindl. Jfr. væræ.

vasæ (vase, i Skåne et risknippe, som lægges på blød jord for at man kan komme over; i Jylland den over blød jordbund opkastede vej. O. Nielsen, Vald. jordeb. s. 120) Vald. jordeb. 41.

vat haldær — æth for hvat —, J. 2, 5.

vatmæl s. vadmal.

vatn, isl. vatn (vand) sø, ström. S. 12, 1. Jfr. van. Fl. 76 kastæ i vatn.

vatær, isl. vátr (våd) fugtig. E. 2, 54.

vath (vadested). Oldem. 74—75; scr. rer. Dan. 5, 302.

vath, isl. váð (vævet töj) ofte = vaðmál, men stundom dog om andet töj. Slesv. nyeste str. 66 og 110 want og watmel i Hadersl. byr. 29 køpæ ett vath i sit seigell (altså om det stof, hvoraf sejlet göres). Jfr. de hos Fritzner anførte steder af Fagrsk. og Frosteþ. loven.

vaþi, vathæ, isl. váði (våde) vådegerning. S. 5, 25 vaþasar (sår tilföjet af våde); 5, 18; J. 2, 14; 3, 60; at vathæ 3, 36 og 48 (ved våde), sstd. vathægerning; V. 2, 3. E. 2, 61; Hadersl. byr. 24 vathes eld (ildebrand ved uforsigtighed).

vaþvæ sar (sår i en kødfuld del af legemet) og S. 5, 5 og 14 (Had. hdskr.; rune hdskr. har vaþa sar); And. Sunes. V. 23.

vaxæ, isl. vaxa (vokse), tillf. vaxæn S. 4, 13 = uaghsæn 7, 6. E. 1, 44 vaxæn.

vazbærsæ (af vaz = vatns, ligesom isl., og bærsæ, isl. bára, bølge) havbølge: utan v. ɔ: hinsides havet, i et oversøisk land. S. 6, 12.

veet J. 2, 7 = væt J. 2, 17; 3, 35: nutid af vitæ.

vegh, vægh, veghn, s. vagh.

venelas Sk. kirkel. 7, et læs brænde. Det er usikkert, hvad vene— betyder, da det er forskrevet i hdskr. vefelæs, vevelas. Nogle har ment, at det kunde udledes af isl. venja (sædvane) og betyder et sædvanligt læs, men det er aldeles usikkert. Det findes igen E. 2, 78 vevelas (venelas), hvor Rosenvinge formoder, at det kunde være af vand, vendær: et læs kæppe (mods. vithstor) og Sæll. kirkel. veuælas; jfr. S. 10, 1 fløghæ las. Tidskr. for filol. n. r. III. 287.

veri, veriæ, veriænde s. væri, værіæ. E. 3, 53 veriløs (værgeløs).

vetæ, isl. veita (yde) göre, bibringe S. 5, 11 og 30. — J. 2, 54 v. rætløs (göre retløs); 2, 75 v. ufyrmd; 3, 22 v. aræth (avarth) göre angreb. — V. 2, 14 v. andrum sar; 2, 40 v. man hemæsokn (= Sk. orb. m. wedir). Men stedet 1, 20 er vet en fejlskrevet form: tha vet thet skiftæ alz ækki, hvor K. Ancher skriver væræ, hvilket heller ikke passer. Men vetæ kan vistnok ikke betyde „gælde". — E. 2, 75; 3, 15, jfr. S. 5, 25 og 7, 11. Herhid hører vethæ Sæll. kirkel. thær ma ey gutz thianæstæ i vethæ (holde gudstjeneste).

veþkast, viþkast, af isl. viðr (ved): en brændestabel S. 10, 1. Ordet findes i Sk. orb. wethæcast og senere hos Taussen og i gl. bibel overs. vedkast; den sidste del er da vel af at kaste (om en opkastet bunke). Jfr. vithstor.

vi, isl. vér (vi) S., V. og almindl.

viddævæ, viduæ, vidughæ (lat. vidua, t. witve) = ænkæ. J. fort., V. 1, 13; E. 3, 53. widughæ.

vigh. J. 2, 14 i thet vigh, the møttæs. Uagtet det i den gl. d. udg. gengives ved vey, kan det ikke være en anden skrivemåde af vegh, vægh, vagh, tilmed da dette ord er hank., medens vigh er intetk. Det må da være = isl. víg (kamp). Gengivelsen ved „vej" må da uden tvivl henføres til den i andre hdskr. forekommende læsemåde vægh eller veygh. Den lat. overs. har in illa lite ell. vice.

vighæ, isl. vígja (vie) indvie, tillf. vighþær. Sk. kirkel. 5 guþi til handæ viot; 13 om at ordinere en præst. Sæll. kirkel. kyrki varthær vigh. — J. 1, 24 vighæs man mæth horkonæ; 2, 86 vight man (ordineret). V. 3, 12 vighthær (viet). E. 3, 17; 1, 50 vighæ sik vith hanæ (lade sig vie til —).

vild, isl. vild (vilje, velvilje, gunst) begunstigelse. S. 4, 7; 5, 38; J. 2, 4 for nokær vild; 2, 51 the skulæ sværæ thet sannæst ok thet rætæst uten ennen vild (upartisk); V. 3, 2 (gunst). Bruges også senere således (P. Eliæ).

vildugh, vildigh — af vild, egenrådig J. fort. Jfr. vildig. Molb. gloss. II, 280.

vildær, isl. villr (vild) S. 5, 19; 9, 11. Deraf vildiur, isl. villidýr (vildt dyr), vilfughl. — J. 2, 36 vild diur. — V. 3, 13 man far vildær (farer vild) tager fejl? E. 2, 68 villær (vildfarende).

vili, vilæ, viliæ, isl. vili (vilje) bifald, samtykke. S. 5, 25; 7, 18. J. 2, 18 vilæ = 3, 45 viliæ = 3, 9 vili; 1, 57; 2, 3 villiæ, viliæ (Flensb.) og vild, fort. — V. 2, 14; 2, 33. — E. 2, 14 mæth viliæ. — Fl. 76 mæth vold ok vili. Hadersl. byr. 33 vilge.

viliæ, vilæ, isl. vilja (ville), nut. vil, fort. vildæ. S. 3, 13. J. fort. the vilæ, vildæ; 3, 10 vilæ; 3, 35 hin vil. V. 1, 1, 7 villiæ; 1, 1, 16 thet vilæ vi; 1, 2 vil; 2, 28 han vil; lideformen 1, 1, 7 viliæs væl vithær (være velvillig imod). E. 1, 33; 2, 54 the vilæ.

vilkøre, t. wilkühren (vilkåre gl. d.) forpligte sig til. Hadersl. byr. overskr. 1—2.

vin, isl. vinr, vin (ven), flt. vinæ S. 7, 8; i betydn. mægler 5, 29, hvoraf også Sk. byret 24 vinkøp ɔ: køb ved hjælp af mægler, og vinæløst, uden mægler. V. 2, 8; E. 2, 51; 3, 23; 3, 40 som den, der ved indkøb og salg af mærkede ting og stort kvæg skulde indestå køberen for sælgerens ejendomsret, altså mægler; 3, 23 vinløst køp. — vingift, isl. vingjöf. (vennegave) Vald. jordeb. 19.

vindigh, isl. vindauga (vindue) Fl. 64

vinfath (vinfad) Hadersl. byr. 6.

vin man Fl. 53 om en vinhandler.

vinningælagh s. unninge lagh.

vinnæ, isl. vinna (vinde), nut. vindær: erhværve; overvinde, fælde ved dom, overtyde (lidef. vinnæs, være tilfreds med Sk. kirkel. 20). S. 1, 16. — J. 1, 12 vinnær han pænning; 2, 76 iorthæn vinnæs ɔ: tilkendes. Men 3, 42 vinnæ logh ɔ: fyldestgöre en ed. Ostersön Veylle 831: alle kostebodseder, som fæstes på tinge, skulle og vidnes ɔ: göres på tinge," vidne og vinne synes her at falde sammen; den gl. d. udg. har her vides. Således synes også vin 2, 93 og 94 at have betydn. „vidne", skönt de lovkyndige fra gammel tid af forkl. det som „ven". Jfr. vitæ og skrivemåden vinnæ for vitnæ Fl. 21. Men Hadersl. byr. 2 og 3 saa langt byfrith vinner ɔ: når, strækker sig = isl. vinnast. — E. 1, 42 (vinde, fortjene); og 2, 51 havær unnit.

vintæ er en anden form for væntæ: Fl. 80 vintæs.

vintær, isl. vetr (vinter) år. S. 3, 2 og 5. J. 1, 8; 27 og 29; 2, 50 XIV vintær gamæl. V. 1, 13; 2, 43. E. 2, 70; 3, 5 vintær mylnæ ɔ: en mølle, der går også om vinteren, jfr. sumær mylnæ. — vintærstud, Vald. jordeb. 56—58.

virþning, virthning, virhning, virning og flere skrivemåder, isl. virðing (vurdering) (af virthæ: vurdering, en bortkommen eller omtvistet sags værdi (vurderet) eller efter ejerens opgivelse) S. 7, 9. — J. 2, 9; 3, 55; 3, 21. — V. 1, 17, skrives 2, 8 virdning, 2, 4 vyrtning; 3, 12. — E. 1, 11 virning; 1, 48 virthning; 2, 51 bøtæ v.; 3, 23 (værdi); 1, 42 virtning (børnæ v. ɔ: börns ligeberettigelse).

jvf. Wimmer Runemind. II, 485. Rosenvinge Love V, 130. 413.

virþæ, virthæ, isl. virða (vurdere) S. 4, 13 (skrives også vyrthe, vurthæ, urthæ). — J. 1, 23 arf virthæs; 1, 30 til virthæ pænning ɔ: gods overgivet efter vurdering, sv. værþøræ; ligel. 2, 114. — V. 2, 8; varthær vird 2, 15; Fl. 61. — E. 2, 35 v. liutæ (vurdere lyde, sætte pengeværd derfor).

vissæ, isl. vissa (vished) sikkerhed. J. 1, 26 sættæ til vissæ (stille til sikkerhed, pantsætte); men Fl. 9 gøræ full vissæ gengives i den platt. udgave ved vorwissen. Hadersl. byr. 12 skal han fulle visse sette; 16 gør vissæ for sik.

vist, isl. vist (ophold) bolig og kost, føde. J. 3, 6 (jfr. Upl. l. skipvist). E. 1, 34 og 41; 3, 57. — V. 1, 1, 7 (den anden overskrift) børn æræ vith vistæ er vel dette ord?

visæ, isl. vísa (vise) henvise, sende S. 2, 16; 7, 4; 9, 4. J. 2, 74 vis (ɔ: visær) af hvæm han fæk thet. V. 1, 24 visæ til (ɔ: anvise) gothæ mæn at latæ vitæ (for at lade dem vidne); 2, 19 visdæ til —.

vit, isl. vít (vid) viden, kendskab. S. 9, 22. — E. 2, 65 mæth hans vit ok viliæ (vidende og vilje); 1, 7 kumæ til aldærs ok til vitz (forstand); 3, 35 vitæ theræ vit (have forstand). — J. 3, 25 varthær thet hanum vit (vitterligt): her synes vit at måtte være et tillo., skönt vitær (s. nedenfor) betegner: forstandig, klog, ikke: hvad der vides.

viti, vitæ, isl. víti (straf) bøde. S. 9, 20 (straf for forsömt gærdesætning). J. 3, 55 utæn vitæ (uden straf). Fl. 89. Hadersl. byr. 31 vite. Sl. gl. str. § 87 vitægyald, straf ell. bøde pro qvolibet delicto. Fl. 19 hvær brøtæ ok oll vitæ.

vitni, vitnæ, isl. vitni, vitna (vidne) bevis, bevis ved vidne, vidnesbyrd (vitnisbyrth J. 2 74; 3, 45; vitnæsbyrdh V. 1, 20). — S. 4, 2. — V. 1, 16 vitæ sik til mæth vitnæ; 1, 23; 2, 15 bær vitnæ. E. 1, 25 vitnæ ɔ: et vidne; 2, 46 vitni ɔ: vidnesbyrd. — J. 2, 34 og 71 vitnæ (et vidne), der 2, 5 skrives vithnæ. — V. 1, 1, 4 og 7; 1, 2 tvigiæ mannæ vitnæ 2, 16 bæræ vitnæ; hvilket Fl. 21 skrives vinnæ bæræ, og Hadersl. byr. 29 uthen vithe, men også haffve vin.

vitnæ, isl. vitna (vidne) aflægge vidnesbyrd. S. 15, 4. — J. 1, 1 vitnæs til kristindom; 1, 16 vitnæs ækki fra børn. — E. 1, 34 vitnæ ok vitæ. Jfr. vitæ.

vitæ bruges J. 2, 93 og 96: at han ær æi thiuf ok æi thiufs vitæ som no. i betydn. „medvider", vidne. Ordet forekom-

mer ellers ikke i denne form, men hænger selvfølgelig sammen med vit, vitæ, vitni, vitnæ, vitæ.

vitæ, isl. vita (vide), nut. vet, fort. vistæ og vissæ. Skrivemåden vithæ findes V. 1, 1, 16. Ordet bruges i mange betydninger: 1) vide S. 7, 13; J. 1, 23; 1, 24 vitænd (vidende); V. 1, 1, 16 og 1, 16; 2, 11. E. 3, 17 vissæ. 2) bevise (med ed) bevidne, sværge S. 4, 1 og 7; J. 2, 72 og 91; 3, 58; V. 1, 6 og 16 og 23; 3, 5. E. 1, 25 og 34 og 73. 3) beskyld[illegible]-klage (hvilken brug dog i det hele er sildigere) J. [illegible]. then theræ the vitæ the gærning; 3, 23 vit ɔ: beskyldt for, overbevist om; 3, 31 vitæs han fleræ; 3, 37 vitæs horsak; 3, 38 vitæ sik sialf (vide sig selv skyldig ɔ: beskylde sig selv). Om J. 1, 42 vittæ s. Petersen s. 98; 2, 68 v. sik anstath burt er vel: begive sig bort?

vitæ, isl. víti = viti (s. overfor) S. 2, 9 varæ viþær vitæ (have ret til at bevise); J. 3, 5 vitæ ɔ: bøde. E. 2, 72.

vitær, isl. vitr (forstandig) E. 1, 45 sum thær ey ær vitær (idiot, fra forstanden).

vith, isl. viðr (ved) træ, skov Hadersl. byr. 5, Vald. jordeb. 47, hvoraf viþkast = veþkast og vithstort (vithskorth) ɔ: hugning af 12 læs brænde i en andens skov. V. 2, 42 thet kallæ vi vitstorh: at man hoggær i annærs mans skogh ok resær vith stofn tolf læs, hvilket i Sk. orb. m. hedder with stort ... ok resir withir stufn tolf las i wethakast; Sæll. kirkel. og E. 2, 78 gør vith stor ok resær thæræ vithkost. Dette sidste er isl. viðarköstr (dynge sammenkastet ved); hvad derimod stor, stort er, er usikkert (varianten scor viser, at man ikke kendte ordet rigtigt); i Vestgöt. l. findes storþahug.

vith, isl. viðr (vid) s. vællæ. Fl. 28 so vith sum —, (såvidt, så langt som —).

vith, vithær, viþær, isl. við (ved) hos: S. 2, 16 væræ viþær; gangæ v. (vedgå), takæ v., haldæ v., 7, 8 kommæ viþær, kallæ v. (ɔ: imod). — J. fort. væræ vithær (være tilstede); men 3, 56 synæs ær vith at betyde: er pligtig til —. 1, 50 takæs v. (modtage); 3, 41 vith takæ; 1, 5 vith sun ok vith stiupsun; 2, 5 vithær. V. 1, 1, 4 vith = 1, 3 vit = 1, 17 vithær; 1, 24 væræ v. — E. 1, 9 vithær; 1, 18 vith; 1, 41 vit. Vald. jordeb. 41.

vithgiætæ (af giætæ) våretage. E. 3, 53.

viþærgiald (af giald) S. 4, 11 um æy æru v. ɔ: om ej anden jord findes, som tages til erstatning for den afhændede jord. — V. 3, 5.

vithærkummæ (af kummæ) vedkomme, være beslægtet med. S. 5, 9; 7, 12 k. iarn viþær ɔ: få lov til jærnbyrd; 4, 11 og 13 k. illæ v. ɔ: komme i forlegenhed; 13, 8. — E. 3, 21 (tilvejebringe).

vithærlatæ (af latæ) E. 3, 65 vithær lathæn (isl. viðlátinn) beredt, færdig.

vithærlæggæ (af læggæ) J. 3, 5 gialdæ vitæ sum vithær ær lagh (erlægge bøder som det er bestemt [som vederlag, erstatning]); 3, 57 gialdæ vitæ sva sum vithær læggæs; fort. landæns „vithærlogh må altså betyde „straffelov". Jfr. Kinch i Årb. f. n. oldk. 1875, 261 fg.; A. D. Jörgensen A. f. n. oldk. 1876, 59.

vithærmælæs thing J. 1, 50 (ting, hvor modparten skal møde); 2, 21 forklares det nöjere.

vithærsakæ J. 2, 22, i den gl. d. udg. vedersager ɔ: modpart, den, der anklager.

vithærsighæ (af sighæ) modsige, tilbagekalde. Fl. 38. Jy. 1,32 (withar saghæ)

vol, skrives også ol, öl, al, val, isl. ál, Sk. orb. m. øl (rem, bånd) V. 2, 35 vol ok band.

voldigh s. vald.

voldtak s. valdtækt.

voldbrytæ (bryde med vold) Fl. 58.

vonfrægh for vanfrægh, isl. vanfrægð (vanrygte) Fl. 81. Jfr. gl. d. vanfregde, Molb. gloss. tillæg.

vonlik, isl. vánlikr (ventelig) s. vanlik.

vor, isl. várr (vor) J. fort. vor hærræ; Fl. overskr. vors hærræ.

vornæth = varnæth, varthnæth, værneth, jfr. værn, væriæ.

vorth forekommer flere gange i Fl. om en indgået forpligtelse eller lign. 111, jfr. 25. Hadersl. byr. overskr.

vorthhæl, isl. varðhald (vagthold, afdeling af vederlaget, kongens hird) Oldem. 27. Skrives i yngre hdskr.: worthæl, worthælde, orthilde. A. D. Jørgensen i Årb. for n. oldk. 1876, 83.

vorthæ, s. varthæ, varþæ. V. 1, 1, 12; også J. har oftere denne skrivemåde, som 1, 1 barn vorthær kristnæt; 2, 7; 1, 20 vorth (varth) fød.

vorthæ J. 2, 6 = varthæ (være ansvarlig for) s. dette ord.

voxæn J. 1, 28 = vaxæn, s. vaxæ.

vox, isl. vax (voks) Fl. 93. — voxskoth (voksskud, afgift i voks) Oldem. 101.

vra, isl. rá (vrå) Oldem. 35 terra que dicitur lundæ v.

vrak, vræk er vel isl. rek, ligesom vrakæ er reka (vrag) hvad der driver på havet. S. 8, 2 varþæ vrak: der må ej behandles som vrag, så at kongen kommer i besiddelse deraf; 8, 1 hetæ v. ɔ: anses for vrag (og som sådant tilhøre kongen); J. 3, 61; E. 3, 58: Oldem. 1; 2; 4 vrek. — strandvrak og strandvrek Oldem. 2; 3.

vrakæ, vrækæ, isl. reka (vrage, drive) drive om, kaste omkring. S. 8, 3. — J. 1, 22; 2, 51; 3, 64; 2. 75 (driver); v. præst (forkaste, drive bort) Sæll. og Sk. kirkel.; E. 2, 57;

3, 20; 3, 58 vræks (vracx) in (drives ind); 3, 62 vrækændis; — 3, 49 vrakæ sin sak ɔ: forfølge sin sag? 1, 49 bæræ vrakælot i ɔ: indbære kastelod, skifte efter lodkastning, jfr. isl. bera hluti í skaut; 3, 11 ved A. Sunes. III, 3. — Ostersön Veyle p. 851 vrakelod kaldes efter loven at kaste lod, som på umyndige börns vegne, når næste frænder på fædrene og mødrene side skal annamme deres gods og lod, når skifte sker og lod kastes. — 3, 49 og 52 vrok (fortid af vrakæ) sit sar ɔ: forfulgte såret, sagen om sår; v. sak., v. mal. Fl. 60 vrækæ thre af thissæ (rejicere judices).

vrang, isl. rangr (vrang) urigtig, fejlagtigt. J. 2, 79 sværæ vr., 3, 29 ef mun stær vrang (ɔ: skæv) æth næsæ. — E. 2, 53 vranct (modsat ræt). Jfr. engl. wrong.

vranglikæ, biord af vrang (urigtigt, ulovligt) S. 4, 15.

vraþ, vrath. isl. róðr (vråd) en flok (mindst 12) svin. S. 9, 3; J. 3, 48.

vrethæ, isl. reiði (vrede) E. 2, 48; Fl. 14.

vrækt, isl. rekstr (drift) driftevej for kvæg, vej ad hvilken kvæg drives. E. 2, 57 kvægdrift.

vugenkarl er måske isl. vagnkarl (vognkarl) kørende, modsat rithend. Hadersl. byr. 23.

vyrthæ V. 3, 6 = virthæ (vurdere) s. dette ord, = vurthe, Hadersl. byr. 21.

vægh s. vagh.

væghfarænd (af vægh og faræ) vejfarende. J. 2, 96 v. mæn.

væghsæl E. 2, 52 forklares: gave, bestikkelse(?) — af væghæ??

væght, isl. végð, af vægja (lempe) lempe, lempelig behandling. J. 3, 43.

væghæ, isl. vega (løfte) veje; dræbe. Sk. kirkel. 12; E. 3, 30 og 41 (væghit = væghæt). Fl. 11 væghæ skalæ (vægtskål). — før at vege en mark silfs. Hadersl. byr. 11 (istand til at betale); sstd. 36 bruges vege som no. (vægt).

væghæls (af væghæ) afvejelse. Fl. 49.

væl, isl. vel (vel) = val. S. 2, 16; 4, 13; 11, 7; J. 1, 3; V. 1, 1, 3; 2, 17; E. 1, 33.

vællæ, isl. velja (vælge) S. 4, 3 (Had. hdskr.).

vællæ. J. 3, 40 hittær man bi a vithæ vællæ, i den gl. d. udg. „på vilde volde“, hvilket viser hen til en anden læsemåde, der findes: a villæ vællæ. Stedet skrives på mangfoldige måder, s. Petersen 127. Der kan ingen tvivl være om, at vællæ, „volde“, er isl. völlr, flt. vellir (marker); villæ betyder „vilde“ ɔ: udyrkede, ingen tilhørende, s. vildær; hvorimod vithæ må være isl. viðr, vid, rummelig, vidtstrakt, altså med omtrent samme betydn. som villæ.

vællæ, isl. vella (vælde) strömme S. 9, 8.

væltæ, isl. velta (vælte) J. 2, 76 væltær hans vaghn. E. 2, 64 væltær vagn.

vænd, isl. vönðr, ejef. vandar (vånd, vænder) E. 2, 43. = vand.
vængæ in = invængæ (af vang) indtage til vang ell. vænge. E. 2, 57.
vænisæ E. 2, 51 hin ma han sva vænisæ ok draghæ, hvilket forblandes med vevisæ 2, 47 vil han sithæn vevisæ hin annærsar, og 3, 24 thet ær ey for annæt æn for min vevisæn. Medens dette sidste vistnok er isl. vefja (indvikle, göre vanskeligt) i betydn. „søge udflugt, forhaling (no. vevisen), synes det første sikkert at være et ganske andet ord, måske af venja (vænne) eller venda (vende): formen svarer nærmere til venja, betydn. vel nærmere til venda: „vende og dreje" (vænisæ ok draghæ). Men hdskr.s læsemåder ere meget usikre.
væntæ, isl. vænta (vente) tro, mene. S. 4, 7. — J. 1, 55 (jfr. Lyngby, uds. i jyske lov 26); 2, 70 at man væntæ[r]; 2, 96 han væntær; 2, 107 (har en formodning om en). jfr. vanslæ.
væpnæth (af vapn) bevæbnet. Fl. 60 mæth v. hand, Hadersl. byr. 19 væpend h.
vær, isl. ver (fiskested) Vald. jordeb. 39 alvær (ålever).
væri, værisæ, værsæ, isl. verja (værge) lidef. ær varþær, havær varþ o: værge, forsvare, være værge ell. formynder. S. 3, 13 v. sik mæth eþ; 4, 15 v. hanum til handæ, og: gitær han æi vart hanum til handæ; 4, 20 at hin væri iorth fore hanum. J. 3, 22 værisæ = 2, 96 værsæ vith logh (med ed); 3, 45 v. for mæth næfnd i kyn; 3, 22 varthæ. — V. 3, 8 værsæ i logh; 3, 13 gitær han varth sik; 2, 43 værsæ for sinæ børn; jfr. 1, 1, 4 v. fore; 1, 1, 7 v. vith. — E. 2, 7 vær; 2, 51 varthæ og tillf. varthær, også varth, vorth 3, 49. — Fl. 78 urthær hun vorth mæth logh (forsvares, frikendes ved retten), 113; ligel. Hadersl. byr. 20, men 23 varth.
væriænde = værisæ, det første egl. tillf. af værisæ (værge) forsvarer, formynder S. 3, 13. — J. væriænd 1, 7; 2, 18 = væri 1, 7 = værisæ: 1, 29 laghæ værisæ. — V. 1, 1, 4 og 12 væriændæ = 2, 37 veriændæ.
værilløs, værisæløs (værgeløs) 1) uden forsvar. J. fort. 2) uden værge, formynder. Fl. 7.
værisæ = værn, isl. verja = vernd, vörn (værn) formynderskab S. 13, 5; rettighed til at beholde jord, som man har erhvervet, men som siden omtvistes 3, 13. — V. 3, 6 og 8 vith værn værsæ o: værge med værgemål. — E. 1, 48 værnæþ synes at være = værn, der findes E. 1, 41 (beskyttelse).
værk, isl. verk, verkr (værk) gerning, arbejde. S. 9, 21 (14, 4 værkhus, hus til at arbejde i) J. 1, 32; 3, 37 liggæ a sinæ eghnæ værki. Der forekommer også værknath om arbejde. Sk. kirkel. 6. — I sammensætn. gorniþingsv., daghsværki, hærvirki.
værn s. værisæ.

værræ, *værst*, isl. verri, verstr (værre, værst) S. 3, 12. V. 3, 13 værræ. E. 1, 11 værræ; 2, 56 værst.

værþ, isl. verð (værd) værdi, pris. S. 3, 3; 4, 15. Men V. 3, 8 takæ af hanum sit *værth* ællær logh foræ er næppe „værdi". men et no. dannet af værisæ eller varthæ, altså: værge, varetagen. — J. 1, 29; 2, 93; 3, 44 (værdi). Fl. 41.

værþær, isl. verðr (værd) som har en vis værdi. S. 9, 7 litils værþr, af ringe værdi. — V. 3, 12 tha ær thet *vært*. — J. 1, 29 værth.

væræ (= varæ) er den alm. form i J., V. og E. skal væræ, haffthæ væræt, fort.; forest. se 1, 1; væræ 1, 7. — V. forest. fort. væræ 1, 20; 3, 6; v. til 1, 14 (være tilstede).

væræld, isl. veröld (verden) ejef. værælds, værldz J. fort. (Flensb.); 2, 23 værælsz ɔ: verdslig. Deraf *værælzskøttær* S. 4, 21 overdraget ved skødning til evindelig ejendom, skönt denne afledning er usikker, jfr. Rydqvist sv. sp. l. II, 392. V. 3, 11 bruges på samme måde *væreldz scøth*, *værældz scøth*.

væstæn, isl. vestan 1) mod vest, Vald. jordeb. 39. — 2) på vestsiden Oldem. 98.

væstær, isl. vestr (vesterpå, mod vest) Fl. 24; Oldem. 67; 83.

væt (vætæ, vætte) isl. vætr, bruges i forb. med nægtelsen til at forstærke S. 1, 5 ækki v. annat. 3, 20 væt — alziki (aldeles intet).

væþ, isl. veð (pant), hf. flt. væþium. S. 4, 21; 10, 2; Fl. 31; Habersl. byr. 26 *veth*. Deraf *væþskøtning* ɔ: symbolsk overgivelsc af pantsat jord, og *væþskøttær* ɔ: overdraget (ved skødning) som pant, S. 4, 21. — J. 2, 61 sættæ at væth = *væthsættæ* 2, 61; løsæ væth J. 3, 56. — V. 3, 11 sættæ at væth; sstd. *væthskøtæ*. — E. 2, 72 og 75. — Fl. 31 *væthsættæ* iorth; 83 *væthkøpæ*, modsat fullkøpæ ɔ: købe ved at give pant, ikke for kontant betaling.

væth = *veth* (ved, brænde), jfr. veþkast. E. 2, 78, hvor det også skrives *væht*.

væthil (vejle) Vald. jordeb. 39.

væthær isl. veðr (vejr), sv. väder. E. 3, 60 hart væthær.

y.

ydredesman = idrætsman, isl. íþróttamaðr, bruges i betydn. håndværksmand, s. Schl. s. 495.

ygh = øghæ, Fl. 74.

yfræ frændær E. 3, 32 (isl. yfrinn, ýrinn, œrinn ɔ: stor, megen) ɔ: f. i mængde, overmåde mange. En nyere form er *øvret*, hvorom s. Molb. gloss. II, 316.

7 then holm --- var bragt og ørket Harsyssel Dipl. s. 55.

yfverens (af yfir) overens. Hadersl. byr. 35.
yrdh, irdh bruges V. 2, 10 i samme betydn. som ambuth, måske da af yrkisæ.
yrkisæ, isl. yrkja (virke) dyrke, bearbejde jorden S. 4, 6; 17, 3.
yrknæth (af yrkisæ) værk, arbejde. J. 2, 83.
yrktæfang (urktæfang i Flensb. cod. af J.) urtefang) forklares som en mark eller jord, som let fænger eller kommer i brand, som lyng, törvejord. J. 3, 68. Petersen skriver yrtæfang, og i Vidsk. selsk. ordb. forklares det: hedemark. Molb. gloss. II, 302 forkl. yrkefang ell. ørkefang (af yrkisæ ɔ: dyrke) som dyrket jord mods. brændefang ɔ: skovjord eller törvemose. Ordets oprindelse og betydning er tvivlsom.
yræ for yngræ (i nogle hdskr. yngvær), isl. yngri, der også kan hedde æri. J. 2, 22; E. 3, 31 (üræ). Sæll. kirkel. at 6 ürræ mæn = Sk. kirkel. at yngri manni. se Bugge Filol. Tidskr. VI, 102. Oddum. Stenen.
ys = yys, isl. ís (is) V. 1, 16.
ytræ (ydre) Vald. jordeb. 39.
ysæl, s. usal, usæl. Deraf ysældæ (usselhed) S. 3, 4.
yvir, yvær, isl. yfir (over), skrives også yfir: over, angående. S. 9, 17. — J. fort. then gar vald yvær (går ud over); 1, 50 yvær at væræ (at overvære); 1, 30 hvat sum yvær ær; 1, 8 yvær 16 vintær (mere end); 2, 61 (angående); 3, 22 = utæn (foruden); 2, 85 yvær iæmling (mere end år og dag). — V. 3, 6 fræls yvær sit eghet (med fri rådighed over —); 1, 2 ivær thæt. — Fl. 59 thær yvær (des foruden). — E. yvi, yvær 2, 50. Sammensætn. yvir lifæ og yværlifæ mothær J. 1, 6; S. 1, 4; yværværæ J. 2, 97 = 2, 96 y. at væræ; V. 2, 18 yværgangæ (gå forbi, gå over); 1, 3 yværlivæ. — yværhør (overhørig) J. 2, 59. E. 1, 2 livær yfui (= üvi); 1, 23 væræ yfi; 2, 51 yværskrithæ (overskride) = 3, 49 yviskrithæ. — s. takæ yvyr.

fang se Kalkar I, 505 (fang 5)
orke se MDL 673
orke 2
MGl II, 314

se W.s forklaring til Br.'s ..

æ.

æbin = ebin, isl. apinja, en abe, betegner vist egern, se O. Nielsen Vald. jordeb. s. 137, scr. rer. dan. VII, 599) Vald. jordeb. 50.
æc (æk), isl. ek (jeg) = iak. J. 1, 2; V. 3, 5.
æf, ef, isl. ef (hvis) findes i et hdskr. af Sk. kirkel. flere gange, ellers skrives off.
æfne, æfnæ, isl. efni (ævne) formue. E. 2, 56; 2, 51 (fyldest, hvad der tilkommer en) = æfn, Fl. 1.
æftir, æftæ (æfti, aftær), isl. eptir (efter) bagefter; om målet eller hensigten: S. 6, 12 faræ æft.; 5, 38 spørisæ æftir; i lighed, overensstemmelse med 5, 18; som biord: siden efter 8, 3. — J. 1, 47 æftær hænnæ bondæ døth; fort. æftær allæ mæn

(i overensstemmelse med); som biord 2, 96 æftær takæ (tage tilbage); 2, 7 æftær at, = æftær: 1, 23 æftær han kumær. — V. 1, 21 æftær han døthæn; 1, 6 æ. sik dødhæn; 1, 20 æ. hanum; 1, 1, 10 (siden); 1, 3 livær æftær. — E. 1, 2 og 15 sitæ æftær (æfti); 2, 34 æftær at —. Fl. 26 æftær = æftær at —. Sammensætn.: J. 2, 111 æftærdelæ (dömme siden efter); æftær næmæ 2, 61 (bruge nam efter); æftærmælæ S. 12, 2; J. 2, 9; æftærmal J. 2, 9 (reklamation) = efftermal Hadersl. byr. 14.

æftret ɔ: æftær thet. ofte i Fl.

æftærmer V. 1, 1, 15 bruges som höjere grad = æftri E. 3, 18, isl. eptri (posterior) senere, sildigere, og

æftærst, isl. aptastr (sidst, bagerst): E. 1, 12 æftærstæ barn (postumus); 3, 16.

æg, ægg, isl. egg (eg) den skarpe side eller spids af et redskab, forekommer især i udtrykket: „med od og eg". J. 3, 52; 2. 48 og 73 slar man — æng mælle æg ok ændæ ɔ: fra den ene ende til den anden. — V. 2, 13 mæth od ok æg. — E. 2, 3.

æghande, isl. eigandi (ejer, ejermand) S. 4, 20, egl. tillf. af æghæ = eghæ, jfr. eghær, eghn, eghin. Således J. æghær = eghær; V. 1, 20 ægn og 1, 21 æghn = egn; J. 2, 12 æghæn = eghæn; E. 1, 1 æghændæ at (ejere til); 3, 1 ægn (eje); 3, 36 æghæn (ejendom).

æghæ s. eghæ, der oplyses ved a.

ægnæ = hegnæ (hegne) J. 1, 55.

æi, ei, isl. ei = eigi (ej, ikke) S. 4, 15; J. fort.; 1, 29; 2, 9; V. 1, 1, 3; = ey E. 2, 21, s. dette ord.

ækki, æki (ække, ekki), isl. ekki (intet), bruges ligesom isl. = ikke, men tillige i betydn. intet. S. 3, 16; 4, 11 æ. vætæ; J. fort. (ikke), men 1, 6 og 21 takæ æftær syskæn ækki (intet); V. 1, 1, 20; 1, 7; 2, 16; 3, 5. Hos Harpestreng æky. V. 2, 44 ækkæ (intet); Fl. 1 ekki.

ældiarn ɔ: eldiarn, Sl. gl. str. § 60, hvor det gengives ved cauterium, ildstål, til at slå ild med i tönder.

ællæfhu, ællufhæ (elløfuæ), isl. ellifu (elleve) S. 4, 7; V. 3, 2.

ælli, ællæ, isl. elli (ælde) alderdom. S. 2, 11; J. 1, 7 ellæ; E. 1, 38.

ællær, ællæ, isl. ella, ellar (eller, ellers). S. har ællær, ællar, ællr, ællæ; 3, 22 ællær — ællær ɔ: enten — eller; i bet. ellers 4, 11; 11, 3. — J. har ællær; 3, 66 ældær, fort. eller (ellers), = æth 1, 1; 2, 5; i betydn. „eller også" 1, 32 = æth ællær 1, 46; 2, 101 (ellers), hvor nogle skrive ællærs, ældærs, heldher. — V. har ællær, ællæ, æller 1, 1, 1 og 21; i bet. ellers 2, 28; 3, 5 og 6; det bruges også i første led af en disjunktiv sætn. 2, 4; 2, 30 ællær — ællær — ær tho; ligel. 3, 12. — E. ællær 1, 11 (ellers); 1, 6 ællær — ær (enten — eller);

aftar mæla = mæla eptir l. 2.56

ne: sidst født, yngst

n 2, 17

1, 7 sellær — sellær. Sk. kirkel. har ellis (hvor Sæll. kirkel. har ær tho).

ælskugh, isl. elskhugi, elskugi (elskov) kærlighed: J. fort. rætsens ælsk. ɔ: kærlighed til ret.

ældær, ældræ, isl. ellri, elldri (ældre), höjeste grad ælst, isl. elztr (ældst) J. 2, 22; 1, 11 hin ælstæ, jfr. elzt. — E. 1, 47 ælzt.

æltæ, isl. elta (drive frem) forfølge, jage. S. 9, 1; J. 3, 55; V. 2, 27 æltæ burt. E. 2, 61; 3, 41 ut æltæ.

æm, gl. sv. iam, iem, isl. jafn (lige) S. 9, 20 æm fullælikæ; 1, 11 om 9, 7—8 æm goþær; 1, 22 æm mikit; 2, 5 og 3, 9 æm vel; 2, 8 og 3, 13 æm nær. — J. fort. æm goth sum; 2, 14 æm væl sum; 1, 5 og 35 æm mykæt sum. V. 1, 1, 3 æm væl; 3, 4 æm val; 1, 8 æm mykæt sum; 1, 20 æm væl — ænzæ. — E. 1, 7 æm mykith. Men E. I, 7 og 2, 51 synæs æm = um (om, hvis). — V. 3, 12 æm fullælik. Hadersl. byr. 27 æm trolich æns —.

æmbeth, æmbæth (æmbit), isl. embætti, af ambátt (embede) J. fort.

æn = en (én) J. 2, 22; som ubest. kendeord J. 1, 47.

æn, isl. en 1) men S. 1, 3 (hvor nyere hdskr. have men); 5, 10 æn þo; J. fort.; 2, 9; V. 1, 1, 1; E. 2, 39 og allevegne. — 2) end: S. 1, 4; J. 1, 57 førræ æn; S. 7, 9 æn þa; J. 2, 9 meræ æn —. V. 1, 3. E. 2, 38 ey meræ — æn fæmtæn mark. — 3) om, hvis. Sk. kirkel. ~~med udeladt um, så at en får betydn. „om end“, se Thorsens udg 80 not. a, 76 not. b, 86 not. a~~; Sk. kirkel. 2 æn þo at (om end og). ~~J. 3, 5 æn del han thot at~~. V. 3, 1; 1, 13 æn tho at = æn thot 2, 44. E. 1, 5 og 11; 2, 58; 1, 40 æn thy at (om end, endog at); 1, 11 ær tho (eller om end). — 4) endnu, end videre J. 1, 4. Fl. 11 en tha.

ændi, ændæ, isl. endi (ende) J. 2, 48; E. 2, 68.

ændæ, isl. enda (ende) fuldende, bestemme. Fl. 107.

æng, isl. eng (eng) S. 4, 11; 9, 2; J. 1, 47 og 57; 2, 48; V. 3, 5; Oldem. 35—37; 64; 104; Vald. jordeb. 8. — athælængi Oldem. 104.

ængin, intetk. ænkti, isl. engi — ekki (ingen — intet), hf. ængu. S. 4, 6; 5, 38; 7, 9 ængileþ, ingenled, ingenlunde. J. 1, 7 ængi lund; 3, 63; som no. ængi (nemo) 1, 19; 2, 9 ænnægh man (ingen mand) og Flensb. cod. 3, 38 og 40 ænægh. — V. 1, 1, 3 ængin; ejef. 1, 2 ængs theræ arf; 1, 20 ængæn then; 2, 34 ængæn = 3, 2 ænghæn; 1, 3 ængæ utarvæ; 1, 6 ænkte barn; 2, 18 ænkthæ forfall; 2, 12 ænghtæ et aræthæ (intet angreb). — E. 1, 17 ængin = 2, 52 ængiæn; 2, 21 til ængs bys; 1, 21 ænktæ = æncti 2, 50 (intet). Fl. 14 ænikt vold (ingen vold); 50 ænnigh bakær.

ænkæ, ænkiæ, isl. ekkja [for: enkja] (enke) S. 3, 2; J. 2, 65 ænki (enki); 1, 20 ænkibo (enkebo). V. 1, 13 ænki og ænky.

ænkæ bruges J. 1, 49 thær han fæk ænkæ køp af æth stuf (enten — eller). Eller er det isl. einka? Men ordet er måske forvanskt, da hdskr. afvige meget indbyrdes. Jfr. Petersens anmærkn.

ænnær = annær S. 4, 7; ænnæn = annæn J. 1, 29; Flensb. cod. har 1, 51 ennæn man. E. 1, 24 ænnær = annær.

æns, ænsæ, Flensb. cod. ænzæ, måske isl. eins (ok): ligesom. J. 1, 49 sva myket ænzæ han hafthæ; 1, 55 æns, hvor Flensb. har ænscæ (3, 34 ænszcæ). I V. skrives æszæ: 1, 1, 3 æm væl — æszæ; 1, 10 ænsæ; 2, 11 æm myket ænsæ. Harpestreng har de samme former. Hadersl. byr. 3 saa langt ens —, og 21 thilich limme anss —, men 26 æm trolich æns —.

ænti, æntigh s. antigh. V. 1, 3 ænti theræ (den ene af de to); 1, 1, 4 ænti (enten) skrives 1, 12 æntæ; 2, 41 anthi (nogle hdskr. ænting, antigh). — E. 2, 46 ænti (det ene af to); 1, 11 ænti — ællær; 2, 51 æntingh tviggæ. Jfr. min oldn. ordf. S. 264.

æplisbarn (af æpæl og barn) et umyndigt barn, egl. som leger med æbler. S. 3, 6. Jfr. folkevisen (Nyerup IV, 296) den tredie hun er et æblebarn, hun monne med æbler lege.

æpæl, isl. epli (æble) fl. æplæ. J. 3, 60.

ær, isl. er (der) et henførende biord eller stedord, der alm. forbindes med foregående påpegende ord þæn ær, hin ær, han ær S. 1, 4; 6, 14, men også kan stå alene: Dalb. forord. § 5 ær iorþæn var skøth, eller ganske udelades. S. 4, 7 og alm. Senere bruges thær (eller sum), således i J. I V. bruges ær = sum 1, 1, 1; 3, 3, ligel. i E., hvor dog thær er det almindelige. *ar thet gorthi V. sj. 3.13 (64) thet sama ar thæn sama ar Er. 1. 40, 41. ar E. 1. 7. nej!*

ær, nutid af væræ, flt. æræ.

ær, en forkortet eller sammentrukken form af ællær i V. og E., især i forb. med tho: ær V. 1, 1, 9; E. 2, 45 og 46. ær tho (eller dog, eller og) V. 1, 5; 2, 2; E. 1, 11. Sæll. kirkel., hvor Sk. kirkel. har ellis. Jfr. æth.

ærfløs (af ærvæ) æ. goz (arveløs) Fl. 95.

ærft (af ærvæ) arv. E. 1, 31. *jfr. arffua och eya Br. lærebog 186.31.*

ærfvæ E. 1, 2 = ærvæ E. 3, 7 (arve), jfr. arvæ, ærvæ, ærving = arving, Fl. 95.

ærisæ, isl. erja (plöje), fort. tillf. arth. J. 3, 11; om at drive jorden 3, 16. Jfr. afærisæ. *Wimmer Runeminder II, 233.*

ærkibiskop, isl. erkibiskup (ærkebiskop) J. fort.

ærlik (findes ikke i grundsproget, tysk ehrlich) ærlig. J. fort. Ordet æra findes først i Magnus lagab.'s réttarbótar fra 1313. S. Vidalin skyr. 645: at kalla þá ærliga menn, er síðar inn komið í þá dönsku tungu og með henni til vor. Senere i bet. ædel, adelig.

ært, ~~isl. ert, erta (ært)~~ Fl. 93.

ærvaþi, ærfoþæ, ærvæth (arveth) isl. erfiði, erfaði (arbejde) S. 2, 13; 3, 12; J. 2, 72; E. 3, 30. Men E. 2, 68 findes ærfthæt, idet ordet er forskrevet i hdskr. Jfr. Molb. gloss. ærvede eller ærved, og ærvæ ɔ: arbejde.

ærvæ, jfr. isl. erfa (arve) — af arf, = arvæ S. 1, 3; 3, 20; J. 1, 4 og 11; 1, 11 æfdæ; 1, 32 æ. hanum; V. 1, 1, 1 ærfde; 1, 1, 10 ærft; E. 3, 7, jfr. ærfvæ.

ærælde, jfr. isl. ár allda, Molb. gloss. arild (arild) arilds tid. E. 2, 48. Jfr. areld.

æt, isl. ætt (æt) slægt. S. 6, 5—6. Deraf ætæbot (ættæbot) S. 5, 1 og 9 ɔ: bøder af drabsmandens slægtninge til den dræbtes slægtninge. J. 2, 24 og 3, 23. Ostersön Veylle 242 kalder det ettesael, og Fl. 68 hedder det ættæsaal (af sælisæ).

ætlæ, isl. ætla (overveje, beregne, mene) S. 5, 1 og 9. J. 3, 68 (have til hensigt). V. 3, 13 skal ~~været~~ thet ætlæ mykit (agte, vurdere höjt). E. 1, 48; 3, 26 (holde for, beslutte); 3, 8 (afgive skön).

ætæ, isl. eta (æde) spise. E. 2, 74.

æth, æthæ, isl. eða (eller) = ællær; J. 1, 1 (Flensb.) æthe; æth æi (eller ej); 1, 7 æt; 2, 4 eth. — Et hdskr. af Sk. kirkel. har æth, æthæ som henførende stedord (som).

ævæ, isl. efa (tvivle) gl. d. udg. af J. fort. ieffve: æ. um sannænd. Jfr. iafvæ, iævæ.

Ø.

øfri, øvræ, øværmer, øværst, isl. efri — efstr (øvre, øverst). S. 5, 5 øfri. V. 2, 12 øuræ hol; 2, 6 ofræ læpæ (overlæben); J. 3, 25 øværst. V. 2, 9 øværmer, mods. næthærmer, sstd.

øghæ, flt. øghæn, isl. auga (öje) S. 5, 10. J. 2, 15; 3, 25. V. 2, 3; 3, 12. E. 2, 33. Deraf øghsiun (öjesyn) J. 3, 40, hvor Flensb. skrives øxsiun.

øk, jfr. isl. eykr (øg) af akæ, trækdyr, i Gutal. øg. S. 9, 3. J. 2, 70. E. 3, 45, skrives E. 2, 73 øcg.

økæ, 1) isl. oka (åge) sætte under åg, lægge åg på. E 3, 55. — 2) isl. auka (øge) forøge Fl. 3.

øl, isl. öl (øl). Fl. 75 øøl. Deraf øllfyllæ E. 3, 19 (gilde), jfr. isl. og sv. ölgerð, ölgärd. — ølgiald (afgift for tilladelse til at sælge øl) Købh. byr. § 3, 17. — ølkun og ølkunæ Fl. 53 (ølkone) krokone, værtshusholderske. — ølmatæ Fl. 54 (ølmål).

øland, isl. eyland (ø) Fl. 91.

øpæ, isl. œpa (råbe, skrige) E. 2, 20.

øre, ø r æ, isl. eyrir (øre) vægtenhed = ⅛ mark pænning ($\frac{1}{12}$ mark silfr), jfr. mark. S. 2, 4. J. 3, 40 og 54 en øræ pænning. Fl. 26. V. 2, 17; 2, 42 tva øræ; 3, 6 øræs land ɔ: jord af 1 øres værdi (eller hvori der kan sås sæd af den værdi). J. 3, 12 benævnes vel jord efter pris, men er forskellig fra svensk markland. E. 1, 34. — Sl. gl. str. § 32 sex horæs.

ørtugh, isl. örtugr (ørtug) ⅓ øre såvel i Danmark som i Sverig og Norge S. 5, 9; J. 3, 13. ørtughs land ɔ: ⅓ af øræs land. E. 3, 41 øræs mun (værdi). V. 2, 17; 3, 12, = ø r t i g h Fl. 11.

øræ, isl. eyra (et øre) S. 5, 13; 9, 15 og 23. J. 3, 25. V. 2, 4 flt. ørnæ. E. 2, 35 flt. øræn; ejef. ørnæ.

østæn, isl. austan (øst fra, mod øst) Vald. jordeb. 39.

østær (østre, østlig, som ligger mod øst) Oldem. 80.

øsæ, isl. ausa (øse) pumpe et skib. E. 3, 18, hvor også findes ø s t r u m, isl. austrrúm (øserum, sentina) det sted i skibet, hvoraf vandet øses ud, et forude og et bagude, med to mand ved hvert.

øthæ, isl. eyða (af auðr, øde) øde, ødsle. J. 1, 3 hun øthær (Flensb. øthærræ ved en fejl); 1, 30; 1, 51 øthæs; 3, 49 varthær ød; 3, 55 (ødelægge). Deraf ø þ æ m a r k S. 4, 6 om ufrugtbar jord (skrives også uthmark). — E. 2, 71 og 3, 7 ø t h æ liggiæ, lægs ø t h æ.

øxæ, isl. øxi (økse) = ø g h s e S. 7, 8. E. 3, 40. Fl. 75 ø x h a m b æ r (øxehammer), i den gl. lat. stadsret malleus securis.

øxæn flt. af oxæ, i nogle hdskr. af J. 3, 60.

Tillæg og rettelser.

abbat findes også Vald. jordeb. 39. — **agnbak:** bag i kongerigets arkivs eksemplar af Gemens udg. af Eriks sæll. lov findes på nogle medindbundne blade en fortegnelse (skreven med en hånd fra 16de årh.) over ord i loven, som da vare gåede af brug, med tilföjet forklaring. Der hedder det: affnebag: then som stiell korn mz affnerne. Forklaringen „korntyv“, som alt Molbech har (efter Ihre?) er således gammel, og det synes antageligt, at det betegner den, som har stjålet kornneg og siden røbet sig ved at gå med avner fasthængende i sin klædning på ryggen. — **akær** findes også Oldem. 62, 66 agræ; Vald. jordeb. 25, 32 akær og akræ. — **alminning** Vald. jordeb. 47, 48 tota silva qve dicitur a. et oppida inde facta — **alminnisvægh** Vald. jordeb. 39. — **alvær** (åle-ver) Vald. jordeb. 39; 63 stednavnet alværshaghæ, s. vær. — **arnglald** Vald. jordeb. 15. — **ask** (et mål — tolfmund) Vald. jordeb. 53 a. est tolfmund; Dueholms dipl. udg. af O. Nielsen 128: tvo tolmandz aske smør. — **bakkæ** (bakke, höj) Oldem. 68. — **baldækin** (et slags kostbart töj) Oldem. 114—16 flere gange. — **bar:** bara l. baræ. — **bassi** Oldem. 15. — **biærgh** skrives biargh, byærgh Oldem. 62, Vald. jordeb. 4, 24, 49 osv. — **bo:** formen boskop om „kvæg“ findes Oldem. 68. — **brolist:** læs: ud mod brolægningen. — **forgivæ** S. 16, 1 er efter Hadorphs hdskr., hvor runeh. har foregivæ (der er mellemformen mellem fyrirgefa og forgive); betydn. er rigtigere „eftergive“ (en gældsfordring). — **fæ:** børna fæ, læs: børnæ fæ. — **fælagh:** i nederste linie læs: fælagh meþ faþur. — **fællæ:** lin. 7 skulde de, læs: skulde da. Om udtr. fellær vorth s. Fl. 25. — **fæstæ:** promina, læs: promissa. — **fæthlæth:** ftill, læs: fetill. — **fæthærn:** tilföj: Oldem. 75 fæthernbol er vel bol kommet til slægten fra fædreneside, jfr. fædrenearv, ligesom møthernbol sstd. 74 det samme fra mødreneside, jfr. mødrenearv. — **gangæ:** lin. 9 ga fram, læs: g. fram. — **gots:** sstd. g, læs: sstd. 9. — **hemblæ:** slutn. 3, læs: 3, 11. — **hus:** slutn. læs: forordn. f. Sk. — **hvær:** S. 49, læs: S. 4, 9. — **hyalmervold:** læs: isl. hjålmurvölr. — **hæst** slutn. læs: hæstæbyrthæ. — **kol:** is gaf ham, læs: is hanum gaf. — **krop:** E. 2, 25, læs: E. 2, 52. —

minni: (minns) læs: (minus). — **munhæfþe**: mnnden, læs: munden. — **mærkæ**: slutn. mærka, læs: marka. — **skiliæ**: lin. 10 silhæn, læs: sithæn. — **skulæ**: lin. 2 læs: skuldi. — **skuts arn** læs: skutsiarn. — **skøtæ** slutn. skindast, læs: skiudast. — **styld**: stæla, læs: stælæ. — **syndagh**, læs: isl. sunnudagr. — **toymagær**: læs (töjmager). — **vapnatak**: Jarn, læs: Jarns., — **varþnaþ**: syms, læs: synes. — **vaþvæ sar**: „og“ udslettes foran S. — **virþning**:) udslettes efter vurderet. — **vorth**: artiklen bør hedde: v o r t h (af væriæ) betyder Fl. 25 vagt, så at næt v. formodenlig er „nattevagt“. Af d. norske bylov 6, 3 vörðr fellr (vagten forsömmes) forklares her f e l l æ r v o r t h. Jfr. f a l l æ og f æ l l æ. — **vrakæ**: lin. 7 læs: S. 3, 11 med A. Sunes. — **ætlæ**: skal være, læs: skal man. — **øræ**: slutn. horæs, læs: horas. — **øthæ**: nfrugtbar, læs: ufrugtbar.

